

Міністерство освіти і науки України
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

**«ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
ТА ЇЇ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

*Збірник доповідей
Всеукраїнської студентської
науково-практичної конференції,
присвяченої 125-річчю з Дня народження Жана Піаже*

Кропивницький – 2021

Теоретико-методологічні проблеми практичної психології та її перспективи розвитку: Збірник доповідей Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю з Дня народження Жана Піаже. – Кропивницький, 2021. – 227 с.

До збірника увійшли матеріали виступів учасників Всеукраїнської студентської онлайн науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю з Дня народження Жана Піаже, яка відбулася 23 квітня 2021 року на факультеті педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Матеріали висвітлюють теоретико-методологічні проблеми практичної психології та актуальні питання надання психологічної допомоги особистості на різних етапах онтогенетичного розвитку

Редакційна колегія:
Мамчур І.В., Хасанова О.М.

Статті подано в авторській редакції

© Центральноукраїнський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

ЗМІСТ

<i>Аркушина Ю.</i> Психологічні детермінанти деформації правової соціалізації підлітків	6
<i>Бандушкіна А.</i> Дитяча агресивність та шляхи її подолання	9
<i>Білазерська М.</i> Вплив голодоморів на національну самосвідомість українців	12
<i>Білецька М.</i> Відсутність любові як детермінанта екзистенційного страху особистості	15
<i>Vlyznuikov A.O.</i> The psychology behing economics of sharing services: car sharing, home sharing in the world market	18
<i>Богач Н.</i> Гемблінгова залежність підлітків	21
<i>Бондарчук А.</i> Специфіка порушення психічного здоров'я медичних працівників у період пандемії COVID - 19	24
<i>Бричка М.</i> Вплив пандемії на психологію людини	28
<i>Войтович Ю.</i> Роль едіпальної залежності у взаємостосунках у сім'ї	30
<i>Волкова С.</i> Соціально-психологічний зміст і структура асертивної поведінки у професійному становленні студентів-психологів	33
<i>Воронкевич А.</i> Акцентуації характеру, їх прояви та психокорекція у підлітковому віці	37
<i>Воронкевич А., Мельник Н., Тюпа В.</i> Підготовка педагогів, що працюють з обдарованими дітьми в умовах дистанційної освіти	40
<i>Геник С.</i> Проблематика кризи ідентичності в підлітковому віці	44
<i>Григоренко Т.</i> Розвиток дивергентного мислення в юнацькому віці та його вплив на професійне самовизначення	47
<i>Дорошевська Т.</i> Особливості впливу фізичних вправ на емоційний стан людини	51
<i>Жарікова К.</i> Ігрова діяльність як засіб соціально-психологічної реабілітації дітей дошкільного віку з проблемами опорно-рухового апарату	54
<i>Жданова І.</i> Причини ревнощів у стосунках та особливості надання психотерапевтичної допомоги суб'єктам ревнощів	57
<i>Жигарьова Н.</i> Проблематика поєднання гіпнозу з технологією десенсибілізації та переробки рухами очей на стадії підготовки у процесі психотерапії емоційних травм	61
<i>Іващенко М.</i> Булінг у школі та шляхи його подолання	63
<i>Кабешева В.</i> Відповідальність та ефективність праці менеджерів-керівників: особливості кореляційного зв'язку	67
<i>Кареліна Н.</i> Вплив соціальних мереж на формування та досягнення цілей	70
<i>Кіяшкін В.</i> Прояви ознак патріотизму через самопрезентацію у процесі арттерапевтичної діяльності	73
<i>Кліманов О.</i> Психологічна готовність керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингу освітніх послуг	78
<i>Ковтонюк К.</i> Неуспішність молодших школярів	82
<i>Колесник-Цапенко Л.</i> Теоретичний аналіз проблеми психологічної	86

залежності від гаджетів молодших школярів: сутність та критерії оцінки	
Колоколова С. Психологічні особливості порушень харчової поведінки у підлітків	90
Крошко В. Творчість як складова обдарованості	93
Кужель К. Вплив задоволеності подружніми стосунками в сім'ї на батьківське ставлення до дітей	96
Кушнірова А. Психоекологія та інформаційно-психологічна безпека: можливості збереження самоідентичності особистості	102
Липченко Д. Дитяча агресивність: прояви та чинники формування	105
Лисенко І. Медіаграмотність учнівської молоді у протистоянні негативному впливу інтернет-середовища	107
Лісничка О. Ментальні ресурси особистості як психологічна проблема	111
Маленков В. Соціально-психологічна характеристика натовпу	114
Матявіна Н. Психологічні особливості адаптації першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі	117
Махницький П. Емоційне виснаження як результат професійного вигорання у працівників телекомунікаційної галузі	120
Мельник Н. Проблема стресу в юнацькому віці	125
Найденко В. Особливості профілактики кризових станів в студентських сім'ях	128
Некрасова В. Психологічні особливості міжособистісних стосунків у групах підлітків та старшокласників	130
Непомнюща С. Психологічні особливості розвитку комунікативності дитини в умовах початкової школи	133
Новікова В. Психологічні особливості формування самооцінки підлітків	137
Олексієнко А. Коучинг як ефективний інструмент у роботі з персоналом	140
Осніговська І. Гендерна ідентичність в самореалізації та життєдіяльності жінок	146
П'ятник А. Суїцидальна поведінка та селфхарм у підлітковому віці	149
Павленко М. Уява молодшого школяра як наукова проблема	154
Пилипенко Р. Формування духовно-моральних цінностей у підлітковому віці	156
Поляновська В. Психологічна діяльність тьютора в освітньо-виховному процесі підлітків	159
Радченко В. Проблема булінгу в підлітковому віці	164
Сай М. Особливості використання когнітивно-поведінкового підходу в процесі консультативної роботи з подолання панічних атак	167
Сачко С. Психологічні детермінанти тривожних розладів у період пандемії COVID - 19	169
Синявіна О. Психосемантичні прояви у підлітків: виникнення захворювань шкіри обличчя	172
Скороход А. Практичні засади роботи психолога соціальної сфери з сім'ями, що опинилися в складних життєвих обставинах	176
Смутчак С. Конфлікти та конфліктність у студентському колективі	179
Сокур Ю. Психологічний супровід обдарованих дітей	182

Солощенко А. Прояви агресивності вчителів у професійній діяльності	184
Стрілець В. Психологічні особливості навчальної мотивації студентів	187
Супрун Н. Розвиток психологічної готовності керівників до маркетингу освітніх послуг	189
Токаренко Н. Психологічні аспекти подолання помилок при виборі професії	195
Травнікова А. Кризовий період подружніх відносин молодого сім'ї	198
Тюпа В. Вплив захоплення відеоіграми на прояви агресії у студентів	202
Чабаненко Л. Медіація як метод вирішення конфліктів у трудових колективах	205
Шароварова В. Психологічні зміни соціального спілкування у період карантинних обмежень	208
Шахбатян Н. Прокрастинація: типологія та профілактика	210
Шахбатян Н. Психологічні умови розвитку дослідницьких здібностей особистості	213
Шевченко Х. Психологічний аналіз рекламних повідомлень	215
Шкода А. Особливості дитячо-батьківських відносин у період навчання в першому класі початкової школи	218
Щирська І. Підвищення стресостійкості фахівців фармацевтичної сфери в умовах пандемії COVID - 19	222
Ядрьонова А. Психологічні особливості адаптації учнів першого класу до навчання в школі в умовах НУШ	224

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Аркушина Ю. В.,

студентка II курсу магістратури факультету педагогіки та психології.

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук,

доцент, Горська Г.О.

Постановка проблеми. Трансформація сучасного суспільства несе в собі крім прогресивних позитивних змін поширення соціальних негараздів, серед яких не останнє місце посідає зростання протиправної поведінки неповнолітніх. Негативний вплив засобів масової інформації, «романтизація» злочинності призводять до того, що сучасні підлітки сприймають елементи кримінальної субкультури як найбільш привабливі і бажані.

Практика виховної, профілактичної, корекційної роботи вимагає спеціального дослідження різноманітних форм і проявів делінквентної поведінки і психологічних особливостей особистості правопорушників-підлітків. Пошук факторів, детермінант правової соціалізації особистості на різних етапах онтогенезу є основою для розкриття причин її порушень і розробки системи заходів, спрямованих на їх запобігання.

Мета статті полягає у характеристиці головних психологічних чинників, які впливають на перебіг правової соціалізації особистості в підлітковому віці та викликають її деформацію.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Вивчення категорії соціалізації в науковій доктрині психологічного напрямку здійснювалося такими вітчизняними та закордонними дослідниками як Е. Дюркгейм, Г. Тард, Г. М. Андреєва, М. І. Бобнева, І. С. Кон, С. О. Кравченко, Б. Д. Паригін, А. Л. Свенціцький О. Є. Соколова та інші, а також і юридичного – Г. І. Іконнікова, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, Г. Г. Шиханцов та інші. Проблеми психологічних факторів правової соціалізації підлітків розглядаються в наукових працях Д. О. Александрова, П. С. Самигіна, Т. А. Фірсової, В. І. Чупрова, та інших; особливу увагу психологічним детермінантам деформації правової соціалізації підлітків у своїх роботах приділили Т. В. Іванова, О. Б. Кириллова, Н. В. Малиш, А. А. Налгаджян, С. А. Романов та багато інших.

Виклад основного матеріалу.

Невід'ємним і важливим аспектом цілісного процесу соціалізації особистості виступає правова соціалізація, яка має свої специфічні особливості, обумовлені змістом правової системи регулювання суспільних відносин. Правову соціалізацію в контексті психологічних досліджень розглядають як «засвоєння особою правового досвіду певного суспільства, внаслідок чого з'являється розуміння соціально-правових зв'язків та сутності правовідносин»

[4, с.40]. В результаті успішної правової соціалізації у людини формується правова культура та правова свідомість, внаслідок чого вона стає спроможною обирати суспільно схвалювані форми поведінки, реалізовувати власні права та свободи, відповідно до соціально-правових норм держави.

Правова соціалізація відбувається в певних конкретно-історичних та культурних умовах, середовище здійснює активний постійний вплив на особистість, задаючи певні соціально-правові орієнтири, цінності, моделі поведінки. Серед численних детермінант правової соціалізації сучасні дослідники особливу увагу приділяють вивченню негативних факторів, які гальмують цей процес, викликають його порушення (деформації). У таких випадках особистість починає керуватися тими принципами, нормами, зразками поведінки, які не дозволяють здійснювати повноцінну та повноправну участь у суспільному житті, – набуваються ознаки правової десоціалізації.

Дефектність правової соціалізації виявляється у байдужості і безвідповідальності, зневажливому ставленні до законів і права, знеціненні їх, а також у свідомій злочинній поведінці. У психології для оцінки поведінки, що не відповідає нормам права використовується поняття «делінквентна поведінка» (термін «delinquens» в перекладі з лат. означає правопорушник, злочинець, засуджений) [6, с.333].

У контексті теорії соціалізації (Р. Бенедикт, М. Вебер, Г. Тард Ф. Гіддінгс) до делінквентної поведінки схильні особи, соціалізація яких відбувається за умов заохочення або ігнорування окремих ненормативних вчинків, деформованої системи цінностей оточуючих. У хоча елементи поведінкових порушень виявляються вже на ранніх етапах онтогенезу, найбільш вразливим і небезпечним періодом є підлітковий вік, проблемність якого обумовлена його сутнісними особливостями. Для його опису використовують яскраві характеристики – «перехідний», «важкий», «кризовий»; відзначають типові властивості – агресивність, зухвалість, невихованість, конфліктність, непокора, негативізм тощо.

Таким чином, вікові особливості у поєднанні з об'єктивними умовами соціальної ситуації розвитку підлітків виступають чинниками правової соціалізації неповнолітніх. Тобто, фактори соціалізації можна поділити на дві групи: зовнішні, які виражаються у взаємовпливі соціуму на людину та людини на суспільство, і внутрішні, які полягають в індивідуальних особливостях, психологічних властивостях індивіда. За своєю природою їх вплив може бути позитивним (соціалізуючим) або негативним (десоціалізуючим).

Серед факторів, які спричиняють протиправну поведінку підлітків, психологи і педагоги найчастіше називають неблагополучну родину або його найближче оточення. У колі осіб, які демонструють постійні порушення суспільних норм, підліток часто підсвідомо їх наслідує, орієнтуючись на єдині відомі йому зразки. Свідомий вибір порушення закону також пов'язують із залежністю від вимог референтної групи, прагненням самоствердитися в її складі, орієнтацією на її цінності, переконання, інтереси.

На думку О. О. Гліскова та М. Г. Садовського, прагнення підлітка виглядати та показати себе в суспільстві дорослішим, ніж він є насправді,

втілюється в негативних та шкідливих звичках: у курінні, вживанні алкоголю та різних психотропних речовин, що призводить з часом до деформації правової свідомості та здійсненні протиправних вчинків, формує ще один фактор – конфлікт нормативних цінностей [2].

Українські теоретики права М. І. Козюбра, В. В. Оксамитний та П. М. Рабинович виокремлюють такий фактор впливу на формування правосвідомості як спотворення ієрархії потреб, відповідно до якої право сприймається неповнолітніми як перешкода для здійснення потреб та планів у житті [5].

К. Ю. Мураненко підкреслює, що до основних психологічних чинників, які визначають поведінку особистості, в тому числі, делінквентну, належать мотиви і потреби. Встановлено, що у підлітків з делінквентною поведінкою переважають вітальні потреби, обумовлені особистісною незрілістю. Дослідниця робить висновок, що делінквентна поведінка підлітків детермінується або прагненням задовольнити наявні потреби, або реакцією на фрустрацію значущих потреб [3].

Л.С. Бенько визначає сукупність психологічних детермінант деформації правової соціалізації підлітків:

- недостатній розумовий та інтелектуальний розвиток особистості заважає самоаналізу не лише власної поведінки, але й поведінки оточуючих, не дозволяє оцінити наслідки вчинків та відповідальність за них;

- нездатність особистості самотійно мислити, що в результаті призводить до впливу на неї шляхом навіювання та іншими способами маніпуляцій;

- низький рівень пізнавальної діяльності призводить до збідніння та нестійкості потреб [1].

Психологічні детермінанти правової десоціалізації підлітків спричиняють порушення як нормативної поведінки, так і самої особистості, - її рис, здібностей, спрямованості, соціальних зв'язків. Ступінь, глибина, стійкість та поєднання різних детермінант викликають неповторні індивідуальні моделі деформації правової соціалізації неповнолітніх, веде до скоєння протиправних дій, появи аномальних утворень правової свідомості.

Висновок. Аналіз теоретико-емпіричних досліджень дозволив виокремити найважливіші психологічні детермінанти, що зумовлюють деформацію правової соціалізації підлітків. Протиріччя в багаторівневій і складній системі соціально-психологічних та індивідуально-психологічних умов, які не спроможні вирішити підлітки в силу вікових особливостей, спричиняють порушення у потребово-мотиваційній та ціннісній сфері особистості. Виявлення типових, спільних психологічних властивостей у неповнолітніх правопорушників свідчить про закономірний характер соціалізації / десоціалізації у підлітковому віці, що дозволяє діагностувати предиктори делінквентної поведінки та здійснювати цілеспрямовану профілактику ймовірних порушень процесу становлення правової особистості.

Література

1. Бенько Л. Нормативна і девіантна поведінка особистості в умовах соціалізації. *Соціальна психологія*. № 3(29). 2004. С. 14-17.

2. Глисков А.А., Садовский М.Г. Особенности правосознания подростков. *Молодежь в условиях социально-экономических реформ: материалы междунар. науч.- практ. конф.* Вып. 2. Санкт-Петербург. 1995. С. 71 - 73.
3. Мураненко К.Ю. Психологічні чинники девіантної поведінки підлітків. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України.* 2019. Том XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 20. С. 200-217.
4. Парута О.В. Правова соціалізація особи як об'єкт теоретично-правового дослідження. *Вісник національного університету «Львівська політехніка».* Серія: юридичні науки. 2018. № 889. С.37-41.
5. Правовое воспитание молодежи / отв. ред.: Н. И.Козюбра, В.В. Оксамытный, П. М. Рабинович. Київ: Наукова думка. 1985. 320 с.
6. Словник іншомовних слів / Уклад. Л.О.Пустовіт та ін. Київ: Довіра, 2000. 1018 с.

ДИТЯЧА АГРЕСИВНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Бандушкіна А.А.,

*студентка III курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: старший викладач Калашикова Л.В.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження дитячої агресивності та її чинників пояснюється не тільки зростанням агресивних поведінкових тенденцій на різних етапах онтогенетичного розвитку особистості, але й недостатньою розробленістю науковцями проблеми вивчення її психологічних чинників. Важливість вивчення чинників, що здатні сприяти виявленню агресивної поведінки пояснюється тим, що ефективність психокорекційної роботи з агресивними дітьми залежить від знань про детермінанти, які здатні викликати та підсилити агресивну поведінку.

Мета статті полягає в узагальненні поглядів науковців на феномен дитячої агресивності, її чинники та шляхи подолання.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій засвідчив, що агресія як науковий феномен досліджується не тільки в психології, але й в педагогіці, соціології, медицині, криміналістиці, літературі. Серед західних психологів цією проблемою займались А. Басс, Р. Берон, Д. Річардсон, та інші. У вітчизняній психології вивченням цього наукового феномену займались В.А. Аверін, Л.Д. Левітов, А.А. Реан, С.В. Сироткін, Т.Г. Румянцева та інші вчені.

Пояснення сутності феномену агресії, її типів та психологічних чинників розгортається на тлі різних концептуальних наукових підходів. Перш за все мова йде про теорію потягу З. Фрейда та еволюційний підхід К. Лоренса, представники яких розглядають агресію як інстинктивну вроджену форму поведінки. З огляду фрустраційної теорії Д. Доларда вона розуміється

ситуаційним процесом виявлення якого залежить від кількості перешкод, що зустрічаються на шляху досягнення мети та кількістю фрустрацій, які переживає людина. В контексті теорії соціального наuczіння А. Бандури агресія розуміється як результат соціалізації особистості, найбільш ефективними психологічними механізмами якої є вікарне спостереження та соціальне підкріплення.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що в психології немає єдиного розуміння щодо визначення сутності поняття агресії. Однак, найчастіше агресія асоціюється науковцями з поведінкою, що спрямована на спричинення шкоди або збитків живим істотам або неживим об'єктам [1].

Б. Ломов та інші науковці розглядають агресію як складну ієрархічну систему, до складу якої входять: 1) когнітивна підсистема, що пов'язана з когнітивними процесами опрацювання інформації (ворожі думки, стереотипи, забобони, тощо); 2) регулятивна підсистема – агресивна поведінка може спрямовуватись на досягнення певної мети або регуляцію міжособистісних стосунків; 3) комунікативна підсистема – агресія здебільшого виникла в ситуаціях міжособистісного спілкування [2, с. 117-118].

Аналіз наукової літератури засвідчує, що проблемою дослідження типів агресії займаються як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. В першу чергу йдеться про класифікації А. Бандури, А. Басса, Е. Фрома, Л.В. Калашнікової, Л.С. Лобанової.

Узагальнюючи погляди науковців щодо типології агресії, можна констатувати, що більшість її видів мають деструктивну спрямованість; у ролі результатів різних типів агресії розглядається шкода іншій людині чи неживому об'єкту.

Важливою є позиція науковців щодо необхідності розрізняти агресію як форму поведінки та агресивність як властивість особистості. В науковій літературі поняття «агресія» та «агресивність» пов'язані причинно-наслідковим зв'язком. Якщо агресія – це поведінка, спрямована на нанесення шкоди, то агресивність – це відносно стійка риса особистості, яка виражається в готовності здійснювати агресивні дії та інтерпретувати поведінку інших людей як ворожу.

Виклад основного матеріалу. Під чинниками дитячої агресивності вчені розуміють систему постійно діючих факторів, які здатні викликати, підсилювати та підтримувати агресивність дитини.

Узагальнюючи погляди науковців можна констатувати, що найчастіше чинники дитячої агресивності поділяються на дві групи: 1) внутрішні спадково-біологічні; 2) зовнішні соціальні. В ролі внутрішніх спадково-біологічних чинників агресивності особистості науковці розглянули особливості хромосомного набору ХУ та ХУУ, вплив гормонів, особливості нервової системи особистості та пошкодження головного мозку. Р. Берон та Д. Річардсон пропонують огляд багатьох результатів експериментальних досліджень, де було підтверджено існування позитивної кореляції між вказаними біологічними чинниками та рівнем агресивності дитини [1].

Однак, навіть ті дослідники, які відстоюють тезу про дієвість біологічних чинників агресивності особистості, не відкидають впливу соціальних чинників.

Інтерес вчених до вивчення соціальних чинників агресивності дитини в першу чергу пояснюється тим, що дитяча агресивність проявляється в сфері міжособистісної взаємодії в мікро та макросередовищах. Саме тому соціальні чинники дитячої агресивності розглядаються науковцями у двох вимірах – мікросередовища (сім'я, дитячий садок, школа, група одноліток та ін.) та макросередовища (вплив урбанізації, міграція населення, вплив ЗМІ та інтернету, тощо). На думку більшості науковців більш дієвими є соціальні чинники мікросередовища. В першу чергу йдеться про роль сім'ї в процесі формування соціальної поведінки особистості. А.А. Реан пропонує огляд результатів багатьох експериментальних досліджень вітчизняних та зарубіжних дослідників стосовно впливу сім'ї на розвиток дитячої агресивності. Зокрема, результати дослідження Р. Берона, Л. Ейрона, Д. Річардсона, Н. Хайсоне підтвердили тезу про те, що негативні стосунки дитини з батьками, а також якщо дитина не знаходить підтримку з боку батьків, призводять до зростання агресивності дитини. [3, с. 306-307]. Г. Паренс експериментально підтвердив існування взаємозв'язку між агресивністю особистості та її покаранням з боку батьків.

Узагальнюючи погляди Н.К. Асанова, А.В. Петровського, А.А. Реана, Т.П. Смірної, І.А. Фурманова та інших можна виділити соціальні чинники, які найчастіше впливають на прояв у дитини агресивності: 1) деструктивний стиль виховання в сім'ї; 2) повсякденна демонстрація сцен насилля з боку референтних навколишніх; 3) нестабільні соціально-економічні умови сім'ї; 4) соціально-культурний статус родини. Якщо референтні моделі не тільки демонструють агресивну поведінку, але й схвалюють її та заохочують дітей до здійснення аналогічної поведінки, то дитина не тільки відтворюватиме агресивну поведінку, але й починає сприймати як норму.

Висновки і перспективи дослідження. Узагальнюючи викладений матеріал можна стверджувати що розуміння сутності дитячої агресивності пов'язано з різними концептуальними науковими підходами. Найчастіше агресивність пов'язується науковцями з деструктивною поведінкою, результатом якої є нанесення шкоди навколишнім. На дитячу агресивність впливають як біологічні та соціальні чинники, при чому останній розглядається домінуючим в ракурсі дослідження феномену. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці психокорекційної програми, спрямованої на зниження дитячої агресивності.

Література

1. Берон Р., Річардсон Д. Агрессия. СПб.: Издательство «Питер» 1999. 352 с.
2. Лобанова А.С. Калашнікова Л.В. Соціально-психологічні аспекти роботи з підлітком, схильним до девіацій.: Навчальний посібник. Київ: Каравела, 2012. 368 с.
3. Реан А.А. Психология человека от рождения до смерти. СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. 656 с.

ВПЛИВ ГОЛОДОМОРІВ НА НАЦІОНАЛЬНУ САМОСВІДОМІСТЬ УКРАЇНЦІВ

Білазерська М. А.,

*студентка II курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Мамчур І. В.

Актуальність проблеми дослідження. Однією з основ етнопсихології нації є її історія. Протягом тривалого часу голодомор в Україні 1932-1933 років був цілковито викреслений з нашої історії. Лише в період демократизації й національного відродження України почали говорити про ліквідацію цієї “білої плями”, про об’єктивне й повне її висвітлення. Дослідники різних наукових галузей до сьогоднішнього дня вивчають наслідки впливу голодомору на українську націю. Важливим аспектом даного вивчення є розкриття етнопсихологічних чинників пержитого голодомору, які мали значний вплив на психологію українців та назавжди змінили наш генофонд і національний характер.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі та узагальненні впливу голодомору на національну самосвідомість сучасних українців.

Виклад основного матеріалу. Дослідження з деконструкції голодомору-геноциду 1932-1933 років в сучасній українській історіографії малочисельні і представлені, насамперед, працями Г. Касьянова, А. Портнова, В. Головка, В. Васильєва. Осмислити морально-психологічні наслідки голодомору намагалися такі вчені: В. Маняк та Л. Коваленко, В. Борисенко, О. Стасюк, Н. Бем, С. Дровозюк, Г. Капустян та ін.

Аналізуючи процес колективізації, методи її впровадження, науковці В. Верстюк, О. Герань, О. Гурій, С. Денисенко, Й. Лось головну увагу зосереджують на національному аспекті, вважаючи, що з початком кампанії вилучення зерна в селянства відбувалося тотальне знищення прогресивної інтелігенції нації, що негативно вплинуло на генофонд українців.

«Найбільша проблема Голодомору, із якою нині стикається українське суспільство — це те, що це не щось, що належить минулому. Третє та четверте покоління після тих, хто вижили під час Голодомору, також зазнають впливу цієї трансгенераційної травми набагато більше, ніж вони це усвідомлюють» [3].

Розглядаючи Голодомор крізь призму його впливу на суспільну мораль, духовний світ особистості, психологію, простежимо, як відбувалися деформація традиційного усталеного життя та поведінки селян. Нагадаємо, що комуністичний режим, починаючи з 1920-х років, настирливо й активно намагався змінювати традиційні засади людського буття загалом та українського зокрема. Українська людина – вільна, розумна, працьовита – ставала гвинтиком, слухняним інструментом ідеологічних маніпуляцій. Її намагалися «перереформувати», підкорити, знищити, і вдавалися до цього

найбезжаліснішими способами – насиллям, таборами, тюрмами, депортаціями. За таких нелюдських умов змінювалася національна психіка, деформувалися поняття моралі, духовності, суспільство деморалізовувалось: «Одним з головних злочинів деспотичного режиму було створення отого «нового типу» людини, вихованого в атмосфері жорстокості, брехні, зрадництва, холопської відданості «вождю» [2, с.22]. Люди знеособлювалися, втрачали свою індивідуальність, ставали «радянським народом». Життя людини цінувалося тільки у масі таких же безликих. Це були лише незначні елементи у великій суспільній машині, ім'я якій – більшовицький режим. Зміни торкнулися усіх сфер життя, та найболючішими були саме морально-психологічні зміни, які негативно вплинули на внутрішній світ людини, а згодом і на риси національного характеру.

Українська нація завжди славилася господарністю, хазяйновитістю, шанобливим ставленням до землі. Їй властиві інтровертність, кордоцентризм (перевага серця над головою, почуттів над розумом), індивідуалізм. Як зазначає дослідниця І. Краснодемська, «... для ментальності українця характерними є несупротив злу насиллям, романтичне сприйняття світу, мрійливість, оптимізм, бажання видавати бажане за здійснене, працелюбність, гостинність, потяг до освіти» [4, с. 69].

Добробут і благополуччя сім'ї також були важливими для українців. Досягалося це за рахунок щоденної копіткої праці, адже саме праця була джерелом достатку українського населення. Відпочивали тільки у святкові дні, яких дотримувалися і шанували. Дітей змалку привчали допомагати батькам і поважати їх. Це забезпечувало передачу від покоління до покоління досвіду та знань. Саме тому удар більшовицького режиму в 1930-х роках спрямовувався проти селян як основи української нації, яке у середині 20-х років ХХ ст. становило 84%, і саме воно «... було і виявило себе коліскою української нації, держави, культури, мови та церкви» [3, с. 8].

Активним методом, який використовувала більшовицька влада для упокорення населення, був страх. Людей залякували, пригнічували. Невпевненість у майбутньому, страх за власне життя і життя найрідніших людей, незрозумілість і неояснюваність дій та вчинків влади – все це породжувало німий страх перед владою, життям. Люди боялися говорити правду, йти наперекір владі, бо це загрожувало депортаціями, виселеннями, грабунками, тюрмами.

Одним із таких негативних наслідків є руйнація традиційних цінностей сім'ї, адже щоб вижити селяни мусили мігрувати (допоки це було можливим) у пошуках їжі, змінювати домівку, втрачаючи при цьому роками нажите майно. Для них це було важким рішенням, адже українцям притаманний осілий спосіб життя, зазвичай вони дуже прив'язані до своєї родини, намагалися будувати міцні сім'ї, виховувати дітей, доглядати стареньких батьків, а мігрування призводило до розпаду, руйнації сім'ї. До таких наслідків призводили і депортації населення: «Мого сусіда, наприклад, розкуркулили, забрали в нього все-все, що було: худобу, майно все забрали, а їх всю сім'ю вивезли. Вивезли їх на Соловки цілою сім'єю, і повернувся звідти тільки один чоловік, а ця решта

сім'ї там залишилися, повмирали старші, а молодші – то так розійшлись, хто куди» [1, с. 117]. Таким чином, цінність та міцність родинних зв'язків було порушено.

Одним із найбільш негативних наслідків вчиненого Голодомору стала зміна генофонду української нації. Терени етнічних українців почали заселяти росіяни, білоруси, чисельність яких невпинно зростала: «... кількість українців в Україні в 1926–1937 рр. значно зменшилася, а чисельність росіян, білорусів, інших національностей збільшилася. Так, у вказаний період кількість українців зменшилася на 4,3%, а росіян збільшилася на 20,3%, білорусів – на 39,4%, інших національностей – 40,8%» [5, с. 127].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можемо зробити висновки, що політика голодомору 1932–1933 років супроводжувалася активним войовничим атеїзмом та викоріненням християнських цінностей, обрядів, свят із заміною їх на нові радянські, знищенням національної культури та сімейних традицій.

Український етнос, який завжди був самодостатнім, психологічно стійким, потрапив під моральний, психологічний гніт людиноненависницького режиму, що перетворював особистості на меншовартісних «гвинтиків» імперії.

Крім того, негативні морально-психологічні зміни відбулися у психіці, характері, моралі і ментальності людей, зокрема через деморалізацію, репресії, залякування, факти канібалізму, самогубства. У національній свідомості почали закріплюватись: жорстокість, страх, німа покора, невпевненість у майбутньому. Переселення у спустошені населені пункти людей інших національностей негативно позначилося на етнічному складі населення, що й нині відображається у питаннях національної політики, культурі та в самосвідомості українців.

Дане дослідження не вичерпує всіх складових впливу голодомору на етнопсихологію українців. Вважаємо важливим зробити наукові розвідки у дослідження генетичної пам'яті українського етносу.

Література

1. Борисенко В. І. Свіча пам'яті: Усна історія про геноцид українців у 1932–1933 роках. Київ: ВД «Стилос», 2007. 288 с.
2. Кононенко П. П. Свою Україну любіть... Київ: Твім інтер, 1996. 224 с.
3. Кононенко П. П., Кононенко Т. С. Це потрібно не мертвим – це потрібно живим! / Петро Кононенко, Тарас Кононенко // Українознавство. – 2008. – №3. – С. 8.
4. Краснодемська І. О. Ментальність // Науковий інструментарій українознавця: Довідник / Ірина Краснодемська // Кер. авт. кол., наук. ред. Л. Токар. Київ: ННДІУВІ, 2012. 376 с.
5. Мороз О. П., Злупко С. К. Українське селянство у першій половині ХХ століття (Трагедія і героїзм). Львів: Універсум, 1997. 165 с.

ВІДСУТНІСТЬ ЛЮБОВІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО СТРАХУ

Білецька М.А.,

*студентки III курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Мамчур І.В.

Постановка проблеми. Той факт, що страх заважає жити людям повноцінно, поглинає всі сфери життя, а особливо в сьогоденні реаліях є важливою та актуальною темою для досліджень.

Людина вважає себе індивідуальністю, бажає відрізнятись від більшості і бути не такою як усі, але цікаво те, як унікальні думки одного повторюються у безлічі людей. Причина в тому, що більшість людей існують несвідомо, стереотипно, приписуючи собі унікальність буття. Але саме страх заповнив наше повсякденне життя і зайняв важливе місце в несвідомій повсякденності.

Проблемою страху та дослідженням любові займалися такі науковці як Ю. Щербатих, З. Фройд, Є. Ільїн, К. Ізард, Г. Каплан, Е. Фром, Р. Стернберг та інші.

Мета статті. Здійснити теоретичний аналіз понять «страх» і «любов». Встановити соціально-психологічні взаємозв'язки зазначених понять та з'ясувати, чи можна вважати відсутність любові в людини детермінантою екзистенційного страху.

Виклад основного матеріалу. Психолог Є. Ільїн розглядає страх як емоційний стан, що відображає захисні біологічні реакції індивіда в момент переживання їм уявної чи реальної небезпеки. Таке твердження розкриває максимально класичне розуміння поняття страх. У розумінні іншого вітчизняного фахівця - психолога О. Захарова, страх є однією з фундаментальних емоцій людини, яка виникає у відповідь на дію стимулу, що несе загрозу. Л. Виготський пропонував розуміти страх як дуже сильну емоцію, що має серйозний вплив на поведінку людини, а також на його перцептивні і когнітивні процеси, яка обмежує мислення, сприйняття і свободу вибору.

Отже, з точки зору психології, страх є негативно забарвленим емоційним процесом. У теорії диференціальних емоцій К. Ізарда страх віднесений до базових емоцій, тобто є природженим емоційним процесом, з генетично заданими фізіологічним компонентом, строго певним мімічним проявом і конкретним суб'єктивним переживанням.

Причинами страху вважають реальну або уявну небезпеку. Страх мобілізує організм для реалізації унікаючої поведінки, утікання.

Дослідник Ю. Щербатих запропонував класифікацію страхів. Він поділяє всі страхи на три групи: 1) Біологічні; 2) Соціальні; 3) Екзистенційні.

До першої групи відносяться страхи, безпосередньо пов'язані із загрозою життю людини, друга представляє боязні і побоювання за зміну свого

соціального статусу, третя група страхів пов'язана з самою сутністю людини, характерна для всіх людей. Людині властиво боятися небезпечних тварин, ситуацій і явищ природи. Страх, що виникає з цього приводу, носить генетичний або рефлекторний характер. У першому випадку реакція на небезпеку записана на генетичному рівні, у другому (заснована на власному негативному досвіді) — записується на рівні нервових клітин. В обох випадках є сенс проконтролювати корисність подібних реакцій за допомогою розуму і логіки.

Жодна значуща подія в житті людини не відбувається без страху. І коли приходять Любов, Смерть або година Лиха, людина зустрічає їх через страх або зі страхом. Такі “зустрічі” перетворюють душу та розум будь-кого і кардинально змінюють, трансформують світовідчуття та світогляд людини, ментальність цілих народів, стають відправним моментом новітніх історичних епох [3].

Отже, до тих пір поки існує людина, буде існувати і сам страх, тому що в нас закладений весь спектр почуттів. Разом з розвитком суспільства, набуття ним нових особливостей існування і функціонування, страх буде приймати різноманітні форми та змінювати свої детермінанти. З огляду на встановлену вище взаємозумовленість страху з особливостями функціонування суспільства і визначальну ролі в цьому процесі особистості, є необхідність розглянути роль любові в цьому процесі.

Засновник психоаналізу З. Фройд першу форму страху (страх-боязнь) визначав як реальний страх, у якого має бути його об'єкт. У межах такого натуралістичного бачення страху сучасна психологія і досліджує його. Тому зараз у західноєвропейській свідомості панує усвідомлення реальної форми страху як природного, раціонально з'ясованого явища, що є реакцією на сприйняття зовнішньої небезпеки, передбаченого ушкодження або втрати будь-якої значимої цінності [4].

Слідуючи психоаналітичному напрямку знаходимо місце любові у страху як втраті значимої цінності в житті людини. Крім того, якщо звернутись до потребнісної піраміди А. Маслоу, то любов визначається як одна з базових потреб людини і знаходиться в третьому секторі піраміди. Після того, як потреби фізіологічного рівня і потреби рівня безпеки задоволені, згідно теорії мотивації А. Маслоу, актуалізується потреба в любові, прихильності й приналежності. Людина як ніколи гостро починає відчувати нестачу друзів, відсутність коханого, дружини або дітей, жадає теплих, дружніх відносин. Їй потрібна соціальна група, яка забезпечила б такими відносинами. Саме ця мета стає найбільш значущою і найважливішою для людини. Стрімкий розвиток у сучасному світі різноманітних груп особистісного зростання, а також клубів за інтересами, на думку Маслоу, певною мірою продиктовано нагальною жагою спілкування, потребою в близькості, в приналежності, прагненням подолати почуття самотності. Неможливість задовольнити потребу в любові і приналежності викликає почуття страху, яке призводить до дезадаптації, яка може призвести до серйозної патології [6].

Таким чином, і страх, і любов можуть мотивувати існувати, але страх,

щоб не померти, а любов, щоб жити тут і зараз.

Не має сенсу боротися зі страхом, тому як це тільки його примножить, через несвідомі установки та сигнали, що ми подаємо нашому мозкові. Звернувши увагу на нинішній світ, пропорційно страху, розвивається і егоїзм. Найбільший страх виникає, коли рухаєшся в любов. Вона являє собою альтруїзм і саме в той момент людина отримує владу над его. Якщо людина здатна прийняти свою реальність такою, як вона є, в самому цьому прийнятті зникне всяке напруження. А коли немає тривоги, немає напруги, немає фрагментарності, немає поділу на частини, раптово приходить радість, любов, співчуття. Це природні явища [1].

Страх в більшості випадків є ірраціональним, що визначається детермінантою ілюзії відсутності або нестачі любові. Однак існують і виправдані форми страху, що допомагають вижити, уникнути місць де може чатувати небезпека. Страх по суті як інстинкт, шаблонна програма, що прописується в підсвідомості і ми знову, і знову повторюємо одні і ті ж вчинки, одні й ті ж самі думки [2].

Досконала любов викорінює страх. А що ж таке любов? Суто термінологічно любов — це почуття глибокої сердечної прихильності до особи, прив'язаності або сильного інтересу до когось чи чогось.

Ще давньогрецькі філософи вказували на її різновиди: ерос, агапе, філія, сторге, людус, манія, прагма. Ерос - симпатія, пристрасть, егоїстична любов, тому що вона направлена на те, щоб пережити насолоду. Філія - альтруїстична риса, яка проявляється в турботі. Агапе має духовну сутність, щось виняткове, кохання направлене на віддання, жертвність.

Наприклад, Е. Фром говорив про те, що існує п'ять типів любові: братерська, материнська, еротична, любов до самого себе і любов до Бога. Виділяв також в любові турботу, щирість, повагу один до одного, знання особливостей іншого і говорив про те, що для любові відчуття задоволення і радості обов'язкове.

Отже, для нашого дослідження любов - це активна сила, яка ламає стіни, відокремлюючи людину від інших людей, і об'єднує його з ними; любов дозволяє подолати почуття страху, ізоляції, віддаленості, і в той же час залишитися самою собою, здатною зберегти свою цілісність за будь-яких особливостей, змін у функціонуванні суспільства та прийнятих ним норм [5].

Висновки. Є любов матері до дитини, є любов чоловіка до жінки і жінки до чоловіка, є любов дитини, до батьків. Любов є невід'ємною складовою у всіх сферах життя. Відсутність або нестача любові детермінують почуття страху. Однак страх також має велике значення, оскільки, пізнавши його, відкриваються двері до любові.

Література

1. Ошо. Храбрость. Радость жить рискуя : СПб.: ИГ «Весь», 2006. 29 с.
2. Стівенс. Х. Приборкай своїх драконів. Як перетворити недоліки на переваги: СПб.: «Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 33 с.
3. Туренко О.С. Страх: спроба філософського усвідомлення феномена / Відп. ред. та автор вст. слова І. Пасько – Київ: Парапан, 2006. 214 с.

4. Фрейд З. По ту сторону принципа удовольствия: СПб.: Прогресс, Литера, 1992. 14 с.
5. Фромм Э. Искусство любить / Пер с англ.; Под ред. Д.А. Леонтьева. 2-е изд. СПб.: Азбука, 2002. 86 с.
6. Макклелланд, Д. Мотивация человека : СПб: Питер, 2007.672с.

THE PSYCHOLOGY BEHIND ECONOMICS OF SHARING SERVICES: CAR SHARING, HOME SHARING IN THE WORLD MARKET

*Blyznyukov A.O.,
graduate, MS Finance and Accounting, spec: Corporate Finance,
Kozminski University, Warsaw, Poland
Academic advisor: Gorska G.O., PhD, Associate Professor*

The actuality of the topic. From the very beginning of mankind, people were only worried about a few questions about how to feed themselves and stay alive. As society developed, people increased their needs, so clothes, housing, etc., appeared [1, p. 83-86]. Over time, the necessary needs began to be added, the satisfaction of which would bring people not physical, but moral, spiritual satisfaction. Such needs include, for example, cosmetics, travel, etc. As some people became more quality and more expensive in meeting their needs, most people remained poor, and could satisfy only the most pressing desires, in food and clothing. Nevertheless, most people are able to meet significantly more of their needs than they were recently. Therefore, aggregate demand for benefits is increasing and has now reached its peak for all time. Meanwhile, the amount of consumption directly depends on the availability of resources that can be used for this [6, p. 37-38].

On one hand, many resources are not renewable, but on the other hand, the rate of resource consumption exceeds the rate of resource renewal. Back in 1972, the American scientist Dennis Meadows, co-author of the well-known model of growth limits, said that with the existing level of resource use, soon our civilization will not be able to maintain this level. Accordingly, when this took place in the year 2011, Global Footprint Network published an article stating that humanity consumes in nine months as much resources as nature can develop in one calendar year [5, p. 7-11].

Despite the difference between the applied psychology and economics, the driving force behind consumer trade has been the difference in resource availability and living conditions. Over the past century, the supply of goods and services has significantly expanded, new materials and technologies have appeared. Consumption growth is particularly prevalent in the more developed countries, which have a higher share of both consumption in GDP and per capita expenditure [2, p. 63-67].

Research goal. With the growth of prosperity in the world and the development of innovation, new forms of consumption have appeared. Currently, it is becoming a priority for the population to receive usefulness from the product, and not to own it. It is this principle that is laid the foundation for the economy of joint consumption,

which in the existing format arose during 2011 - 2020.

Nevertheless, the consumption can be defined as the use of any benefits to meet their needs. In 1854 G. Gossen revealed the principle of decreasing marginal utility, which served as the basis for analyzing the type of function of demand for goods [3, p. 11-16].

A more thorough consideration of consumption problems was presented by K. Menger, L. Valras and W. S. Jevons during XIX-XX centuries. Each of these scholars considered consumption in terms of maximizing the utility that an individual receives from using any good. Scholars proved the principle of decreasing the marginal usefulness of the product, which means that the usefulness of the good consumed decreases, with an increase in demand for this good [3, p. 24-26].

Consumption theory was further developed in the works of the English economist Alfred Marshall. He relied on the work of W.S. Jevons in this matter, mainly on the Theory of Political Economy, and agreed that usefulness can be measured by the amount of money that the consumer is ready to spend on the purchase of this product. Based on the principle of decreasing marginal productivity, A. Marshall deduced a demand law that shows that with rising prices, the consumer will reduce its consumption.

So, the concept of sharing created entire markets for goods and services, which were previously considered impossible to earn on. The free room in the house is easy to turn into a hotel for dogs, turning to DogVacay. On the Rentoid website, a hiking lover who has abandoned his hobby due to the appearance of a child in the family can offer his tent for temporary use: for \$10 a day, it will be taken by someone who does not see the point of buying a new one.

At the same time, Zipcar cannot be called part of the sharing economy in the full sense of the word, because it independently owns a fleet of cars. A more profitable model is used by RelayRides and Getaround services, with the help of which you can search for fellow travelers or rent out your cars. The fleet of both sites has almost 50 thousand cars, but all of them belong to private individuals: these are cars that are usually idle at houses throughout America. The specialization of SideCar and Lyft is even narrower: these services allow you to find fellow travelers and bring them for a fee. Just as YouTube changed television, and social media - traditional media, the sharing economy undermines the foundations of the industrial model of corporate ownership and individual consumption [4, p. 43-46].

Sharing economy is associated with a number of risks, because the human factor is an important component of this business. However, main risks are as follows: problems associated with misunderstanding by users of the features of the operation of sharing sites. This applies to both “sellers” and “buyers” [8, p. 27-31].

The world market for the sharing economy on the Internet is \$26 billion. The information technology and social media facilitate direct communication between users, both individuals and entire organizations. Many personal data of users are now in the public domain, and mobile technologies have become more than accessible. Also, the population of the Earth is growing, and by the year 2050 it will be about 9,3 billion people. According to the United Nations (UN), 64,1% of the population in developing countries and 85,9% in developed countries will be urbanized [7, p. 2-5].

The increasing population density of cities will lead to the need to share resources and services. Also, the income inequality will increase every year. Harvard University lecturer Stephen Strauss suggested that the gap between the incomes of the rich and the poor (at least for the United States) will become one of the driving forces of sharing. Also, the humanity will increasingly face global financial, environmental and social crises. After the financial crisis of 2008, falling incomes, unemployment and uncertainty about the future became widespread factors even in developed countries. People have to control their expenses more carefully in order to maintain their finance well.

Finally, the volatility in the value of natural resources is rapidly increasing. Between global crises, the growing well-being and the population of developing countries played a role. All this puts a heavy burden on natural resources. Humanity is more likely to turn to alternative sources of energy. Over the past few years, the sharing economy has shown steady growth. These days, thousands of companies around the world allow people to share, rent, lend or give goods, services, skills and information. The Economist estimates the global market for the sharing economy on the Internet at \$26 billion USD. Growth of 25% will continue in 2022-2031. The sharing economy is nowadays increasingly influencing a number of traditional industries, forming interest in itself from the “classical model” companies that contribute its elements to their business model.

Conclusions. To summarize, it is essential that a co-consumption economy is an interaction between two parties, one of which has resources and does not use them, and the other party is willing to lease these resources for the time being to meet its needs. This economic concept is designed to solve the problems that are acute for society, primarily the inefficient use of resources, etc. Thus, the consumption process has to be in a completely new format, where meeting the needs is possible at a relatively lower cost.

Thus, in order for the regulation of the co-consumption economy to meet the requirements of the market, it is necessary to develop new principles that will allow quick psychological adaptation to changes in the environment. Currently, outdated rules, inappropriate organizational structure, as well as the lack of intergovernmental interaction (between countries, as well as within the country) lead to a slowdown in the development of the sharing economy and impede additional innovations in this area.

Bibliography

1. Aigrain P. Sharing. Culture and the Economy in the Internet Age. Amsterdam: Amsterdam University Press. 2012. 83-86 p.
2. Batra S. & Kazmi S. Consumer Behavior (2nd edition). New Delhi: Excel. 2008. 63-67 p.
3. Bauwens M., Mendoza N. & Iacomella, F. Synthetic Overview of the Collaborative Economy. 2012. Source: www.p2p.coop. Accessed: 30/03/2021. 11-16, 24-26 p.
4. Reuters. AICPA Survey Shows Sharing Economy Has Potential. A press release on the study by the American Institute of CPAs. 2014. Source: www.reuters.com. Accessed: 22/03/2021. 43-46 p.

5. Shuttleworth M. Construct Validity. An article produced for Explorable.com. 2019. Source: www.explorable.com. Accessed: 06/03/2021. 7-11 p.
6. Swallow E. The Rise of the Sharing Economy. An article produced for Mashable. 2017. Source: www.mashable.com. Accessed: 11/03/2021. 37-38 p.
7. The Economist. All Eyes on the Sharing Economy. An article produced for the print edition. 2013. Source: www.economist.com. Accessed: 05/03/2021. 2-5 p.
8. Weitzman L. The Sharing Economy: Conquering Stagflation. New York: Freeman Press. 2018. 27-31 p.

ГЕМБЛІНГОВА ЗАЛЕЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ

Богач Н.В.,

*студентка IV курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Васецька Т.М.*

Актуальність дослідження. Зараз в азартні ігри втягуються верстви населення, різні за віком (від підлітків до осіб похилого віку), матеріального забезпечення, колом спілкування, етнічної приналежності і т. д. Цей факт пояснюється найширшим розмаїттям видів і форм азартних ігор, розрахованих на різні категорії населення з різним рівнем доходу і інтересами.

Дана проблема стала особливо актуальною в нинішній час розвинених комунікацій. З появою інтернету казино стало доступним у кожному домі, де є комп'ютер.

Мета статті. Здійснення теоретичного аналізу розповсюдженості та виділення прогностично значущих характеристик ігрової залежності.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. В останні роки ситуація в Україні характеризується безперервно зростаючими вимогами та психологічним навантаженням на підростаюче покоління через дію різноманітних масових психогенних чинників (Н.О. Марута, 2003; І.В. Лінський, 2008; О.С. Чабан, 2009). Це, у свою чергу, не змогло не торкнутись психічного здоров'я суспільства, не призвести до збільшення у ньому поведінкових розладів, зокрема, хвороб залежності (В.Л. Гавенко, 2001; А.І. Мінко, 2002; О.А. Ревенко, 2004).

За кордоном на проблему ігрової залежності звернули увагу більше ніж 40 років назад (J.C. Barker, M. Miller, 1968; Custer R.L., 1984; E. Hollander, C.M. DeCaria, 2000; J.E. Grant, M.N. Potenza, 2006). Доля патологічних гравців у дорослій популяції варіює у межах від 0,4 до 3,4%, але у деяких регіонах сягає 7,0% (В.О. Солдаткін, О.О. Бухановський, 2005; Г.І. Каплан, Б.Дж. Седок, 1994).

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день в центрі уваги фахівців різних профілів є вивчення та профілактика адикцій.

Під адикціями (лат. addition додавання) прийнято розуміти будь які нестримні потяги та захоплення, що виходять за межі норми, при яких об'єкт захоплення, чи певна діяльність стають визначальним чинником поведінки людини, при цьому витісняють частково чи повністю всі інші життєво важливі види діяльності. В залежності від механізмів дії всі адикції умовно поділяють на дві великі групи: хімічні адикції; нехімічні (поведінкові) адикції.

Сьогодні все частіше в нашому лексиконі з'являється словосполучення «Ігрова залежність» або не всім зрозуміле іноземне слово «гемблінг».

Ігрова залежність – форма адиктивної поведінки, в результаті якої порушується повноцінний особистісний розвиток підлітка. Формування залежності, відхід від дійсності – все це, особливо в підлітковому віці, спричиняє дезадаптацію, зниження шкільної успішності, неможливість отримання мінімуму знань необхідних в майбутньому. Ці проблеми, акумулюючись, виникають і у суспільстві (соціальні, економічні, кримінальні порушення). Тому існує необхідність проведення відповідної профілактичної роботи і надання корекційної допомоги у вирішенні проблеми ігрової залежності підлітків. Важливе значення тут відіграє співпраця державних і недержавних установ, різних спеціалістів між собою, в тому числі, і соціальних педагогів. Л. М. Буніна вважає, що профілактика адиктивної поведінки має торкнутись усіх сфер життя: сім'ї, освітнього середовища, громадського життя загалом [4, с. 10]. Найбільше профілактичних заходів щодо попередження ігрової залежності потребують саме підлітки, оскільки цей вік кризовий, а, отже, найбільш вразливий.

Ігрова залежність – визначають два види ігрової залежності: лудоманія і гемблінг. Лудоманія – це невротичний стан, коли за бажанням людина може контролювати себе й відірватися від гри. Гемблінг – яскраво виражений хворобливий стан, який уже характеризується певними клінічними ознаками й потребує лікування. Люди, які страждають на гемблінг, уже не контролюють свої дії і дуже часто чинять кримінальні протиправні дії, нерідко пов'язані з продажем наркотиків.

За літературними даними окремо розрізняють проблемний та патологічний гемблінг.

Проблемний гемблінг описує ситуацію, коли гра починає серйозно заважати основним заняттям людини, міжособистісним відносинам і фінансовому стану. Патологічний гемблінг – це вже захворювання, що має свої діагностичні критерії.

Також виділяють психологічні ознаки залежності: людину не відірвати від гри. Водночас його настрої різко змінюється під час відриву від гри; стає агресивною, пригніченою, переживає депресивне відчуття; соціальні зв'язки скорочуються, інтереси зводяться до одного, максимум двох. Наприклад, гра і дівчина, або просто гра; зникає бажання спілкуватися з іншими людьми; втрата почуття значимості людських стосунків – конфлікти, професійні, шлюбні, сімейні, повсякденні людські; людина точно знає секрет виграшу. Це нова

модель; мотив гри завжди шляхетний для гравця, і він же слугує виправданням (допомогти родині, мамі віддати гроші на операцію або батькові), Але за ним стоїть психологічна залежність; емоційну захищеність переживає тільки під час гри. У перерві – невпевненість. У звичайному житті – нудно; важко прийняти звичайну скромну реальність. Потрібно бути на висоті, а для цього потрібні гроші; заробляння грошей на роботі викликає сильний тиск і напругу. Хочеться отримати швидко і багато грошей; почуття ейфорії від згадки про гру і від самої гри; час не контролюється (у місцях для ігор немає годинників і вікон – створюється свій світ), втрата почуття реальності – гра заради забуття, з почуття провини або страху; втрата самоконтролю – нездатність відірватися; втрата почуття законності – фальсифікації, шахрайство, злочинство, розтрата заради гри [1 с. 54].

Ігроманія (проблемний гемблінг) – це психічний розлад, по значущості і наслідкам порівняний з алкогольною та наркотичною залежністю. По мірі розвитку хвороби людина поступово деградує і всі області його життя деформуються. При цьому сам залежний заперечує наявність проблем. Він щиро вірить, що може контролювати ситуацію, зупинитися в будь-який момент, виграти, роздати всі борги і т. д. Погрози, прохання, спроби близьких достукатися до розсудливості ігромана – марні. Крім того, під час переживання азарту у людини синтезується «гормон щастя» – дофамін, який відповідає за позитивні відчуття (почуття задоволення, радості). В інших випадках, коли рівень дофаміну знижується, ігроман може відчувати апатію, депресію та інші подібні стани, через що ігроман відчуває «емоційний голод» і гра стає найбажанішим, найнеобхіднішим «емоційним наркотиком», легким способом зняття стресу, можливістю втекти від реальності, самотності, безвиході. В результаті чого формується психологічна залежність, яка чинить деструктивний вплив на структуру особистості.

Якщо ви виявили у себе або у своїх дітей підлітків родичів таку проблему, тоді важливо: шукайте підтримку у фахівців, які використовують науковий підхід до лікування; має бути згода самого пацієнта. Без його згоди лікування не може мати успіху; встановити контроль над грошима, банківськими картками та виписками за кредитними рахунками; поясніть залежній людині, що ви шукаєте допомогу собі, оскільки його гра впливає на вас; групова психотерапія або група самопомоги може бути ефективною у разі роботи над прихованими внутрішніми конфліктами, дитячими травмами; медикаментозне лікування; важливо визнати всій сім'ї що, це спільна, сімейна проблема і долати потрібно разом; використовуйте реабілітаційні центри; не чекайте негайного відновлення і вирішення проблеми [1 с. 72].

Для підлітків пропонується Первинна профілактика як комплекс заходів, спрямованих на запобігання залученню в азартні ігри. Ця форма профілактики передбачає роботу з контингентом, не знайомим з дією азартних ігор, який має поверхові знання про предмет обговорення.

А. Й. Капська вважає, що основними завданнями вторинної профілактики є: визначення рівнів інформованості підлітків про дію гри на психіку людини і наслідки зловживання грою; вивчення виділених умов і факторів виникнення

схильності особистості до адитивної поведінки, станів, що їй передують, і на цій основі встановлення осіб «групи ризику» підлітків; визначення найбільш чутливих, сенситивних до виховного впливу компонентів у структурі особистості підлітка (рис характеру, особливостей темпераменту, інтересів тощо) [3, с. 239].

Третинна профілактика – це система заходів, спрямованих на корекцію поведінки підлітка, його перевиховання, переорієнтацію і реабілітацію [3, с. 241]. Мета третинної профілактики – попередження подальшого розпаду особистості ігромана і підтримка його дієздатності.

Висновки. Профілактика ігрової залежності підлітків полягає у психологічній і педагогічній допомозі йому та сім'ї, виявленні підлітків групи ризику, проведенні з ними превентивних соціально-педагогічних заходів, розвитку сфери організації дозвілля підлітків, соціально-педагогічній просвіті та ін. Ефективними у вирішенні проблеми ігрової залежності підлітків є лекції, бесіди, круглі столи, тренінги, рольові ігри, дискусії. Обов'язковим для подолання ігрової залежності є співпраця соціального педагога з психологом, педагогами, батьками. Важливо проводити в засобах масової інформації рекламну кампанію щодо пропаганди здорового азарту без наслідків звикання до гри.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навч. посіб. / О. В. Безпалько – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / І. Д. Зверева. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
3. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: підручник / А. Й. Капська. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / І. Д. Зверева. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.

СПЕЦИФІКА ПОРУШЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

Бондарчук А. Ю.,

студентка II курсу магістратури факультету педагогіки і психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук,

доцент Галушко Л. Я.

Постановка проблеми. Ситуація пандемії COVID-19, що виникла в кінці 2019 році в усьому світі, внесли багато суттєвих змін в діяльності медичного персоналу. Це потребує переосмислення великого ряду проблем, які стосуються

психології здоров'я, як в цілому організацій, так і в професійній діяльності медичних працівників, особливо взаємодії з іншими сферами життєдіяльності в умовах пандемії.

Якість допомоги, що надається пацієнтам, головним чином залежить від рівня професійної підготовки медичного персоналу, до якого слід відносити і психологічну підготовку та навички ефективної взаємодії з пацієнтами. Роль медичного працівника є визначальною та провідною на всіх етапах лікувально-діагностичного, психотерапевтичного і реабілітаційних процесів. Особливу роль у цьому процесі відіграють медичні сестри, котрі більшість свого робочого часу проводять у безпосередній взаємодії з пацієнтами.

Мета статті – теоретично розкрити специфіку порушення психології здоров'я медичних працівників в умовах пандемії COVID-19.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. У наукових джерелах питанню особистісних якостей медичних сестер та інших складних багатокомпонентних процесів, які проявляються під час активності особистості та підпорядковані завданням діяльності, а також регулюються певними механізмами приділяли увагу В. І. Моросанова, Г. С. Пригін, К. В. Злоказов, М. Й. Боришевський, Т. В. Кириченко, І. В. Петренко, О. П. Макаревич [1]. Їхнє занепокоєння зумовлене тривогою щодо тісного контакту з пацієнтами, необізнаністю щодо спеціальних робочих умов і процедур, фізичним дискомфортом і незручностями через спеціальний захист, перманентним протистоянням стражданням та смерті тяжкохворих пацієнтів, тривалою розлукою із членами родини та неможливістю допомогти їм у разі загрози.

Дослідник проблем психології управління О. А. Урбанович при розгляді питань, пов'язаних зі здоров'ям, наголошує про три види здоров'я: фізичне, психічне, духовно – соціальне. Якщо взяти до уваги, що психологічне – це емоційне, інтелектуальне і духовне, соціальне і фізичне благополуччя, отримаємо п'ятивимірну модель здоров'я [2]. Кожен із яких є важливим для загального благополуччя людини. Серед них є три найважливіших. Це аспекти здоров'я – фізичний, психологічний і соціальний – тісно взаємопов'язані (подібно до триноги, на якій встановлено фотоапарат: якщо одна з ніжок коротша за інші, стійкість триноги порушується). Тому важливо зберігати рівновагу і дбати про всі аспекти благополуччя.

Розглядаючи визначення М. Є. Бачерикова, В. П. Петленка і Є. А. Щербини, **психічне здоров'я** – це такий відносно стійкий стан організму та особистості, який дає змогу людині усвідомлено, враховуючи свої фізичні й психічні можливості, а також навколишні природні і соціальні умови, здійснювати й забезпечувати свої індивідуальні й суспільні (колективні) біологічні та соціальні потреби на основі нормального функціонування психофізичних систем, здорових психосоматичних і соматопсихічних відносин в організмі [3].

Виклад основного матеріалу. Здоров'я людини визначається комплексом біологічних (спадкових і набутих) та соціальних факторів. Останні мають настільки важливе значення в підтримці стану здоров'я, що у преамбулі статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) записано,

що здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад [4].

В останні роки все більше працівників піддаються впливу психосоціальних ризиків, що виникають через зміни в організації праці і в трудових відносинах, ненадійні умови зайнятості та посилення напруженості сучасного трудового життя. Внаслідок цього стає все важче досягати гармонійного і сприятливого для здоров'я балансу між роботою і сімейним життям. Психосоціальні ризики прямо пов'язані з тим, як організовується робота і визначається її обсяг, і можуть призводити до таких наслідків, як виробничий стрес, почуття неспокою і тривоги, депресія та інші порушення психічного здоров'я [5].

Загроза власної смерті у будь-який час для медичного персоналу, - поєднується зі стресовою роботою, дефіцитом сну, низьким ступенем свободи, великою відповідальністю та високим рівнем співпраці. Через дефіцит медичного персоналу вони стикаються зі збільшеним фізичним та психологічним навантаженням та більш серйозними емоційними проблемами.

На тлі коронавірусної епідемії у медичного персоналу спостерігається високий ступінь ризику появи симптомів психічних розладів, а також загострення уже наявних. Власне, зростання професійних навантажень на медичних працівників, загострення стресових ситуацій за нинішніх непростих умов пандемії, як підтверджують дані світових і національних досліджень, провокують появу в цієї категорії симптомів депресії, тривоги, пост-травматичного стресового розладу та інших психічних порушень.

Чинниками ризику можуть бути характерні ознаки, які пов'язані із захворюванням, зокрема швидке поширення COVID-19; тяжкість симптомів які він може викликати; брак належних знань про хворобу та смертність серед медичного персоналу. Серед організаційних чинників – нестача засобів індивідуального захисту, занепокоєння щодо неможливості надати компетентну допомогу та швидка мінливість інформації про хворобу, відсутність доступу до актуальних даних і зв'язку, брак специфічних препаратів для лікування коронавірусної хвороби, нестача кисню та апаратів штучної вентиляції легень і ліжок у відділеннях інтенсивної терапії, недостатність психологічної допомоги, страх інфікування членів родини, відсутність швидкого доступу до тестування, примусова ізоляція, відчуття невизначеності, соціальна стигматизація, високе навантаження [6].

Із меншим рівнем стресу пов'язані: безпека сім'ї разом із чіткими вказівками та рекомендаціями, ефективними заходами і засобами захисту та позитивним ставленням із боку колег, соціальна підтримка, доступність психологічних матеріалів, ресурсів. Як стало відомо, за даними кількох досліджень, нейропсихіатричні ефекти спостерігаються майже у третини хворих на COVID-19. Відомо, що серед цих розладів домінують тривожні та афективні порушення, головний біль і розлади сну. Деяко меншою мірою виникають розлади органічного спектра у вигляді енцефалопатій, інсультів і транзиторних ішемічних атак та епілептиформних нападів.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, здоров'я значною мірою залежить від умов життя і праці, що визначаються політичним устроєм і рівнем соціально-економічного розвитку держави, а також від екологічних і географічних чинників навколишнього середовища. Головним же чином воно залежить від способу життя людини, її духовності, світогляду, ставлення до власного здоров'я та до інших людей і природи. Тому специфікою порушення психології здоров'я медичних працівників в умовах пандемії COVID-19 є не лише володіння знаннями про загальновідомі факти щодо інформаційного впливу пандемії на розвиток патології тривожного та депресивного спектра, а й вміння розрізняти нейропсихіатричні ефекти, як під час захворювання на COVID-19, так і психічні розлади у віддаленій перспективі, зокрема, після перенесеної коронавірусної інфекції.

Перспективами подальших досліджень є створення засобів діагностики - корекційної роботи щодо профілактики та зниження порушень психології здоров'я медичних працівників в умовах пандемії COVID-19.

Література

1. Максименко С. Д., Карамушка Л.М., Креденцер О.В., Бендерець Н.М., Шевченко А.М. Психологічне здоров'я персоналу організацій: проблеми та технології забезпечення. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2020, Том 2, № 1. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-10>.
2. Урбанович А.А. Психология управления: Учебное пособие. – Мн.: Харвест, 2001. – с. 352.
3. Бачерников Н. Е., Петленко В. П., Щербина Е. А. Философские вопросы психиатрии. – К., 1985. – с. 35-36.
4. Волошин В. П. Подкорытов В. С. Современное состояние и перспективы научных исследований по детской психоневрологии в Украине // Журнал психиатрии и медицинской психологии. – 1998. – №1 (4). – с. 11–14.
5. Байер К., Шейнберг Л. Здоровый образ жизни / Пер. с англ. М. Д. Гроздовой и др. – М.: Мир, 1997. – с. 368.
6. Ho C. S. Mental Health Strategies to Combat the Psychological Impact of COVID-19 Beyond Paranoia and Panic. Article in Press | 'Online First' Access. URL: http://www.annals.edu.sg/pdf/special/COM20043_HoCSH_2.pdf.
7. Слюсаревський М. М. «Онлайн-коло»: досвід психологічної підтримки і допомоги населенню під час пандемії COVID-19. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2020, Том 2, №1. <https://doi.org/10.37472/2707-305X2020-2-1-7-8>
8. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : Інтернетпосібник / за наук. ред. В.Г. Кременя ; [координатор інтернет-посібника В.В.Рибалка ; колектив авторів]. Київ: ТОВ «Юрка Любченко», 2020. 243 с.

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ПСИХОЛОГІЮ ЛЮДИНИ

Бричка М.І.,

*студент II курсу факультету філології та журналістики
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Мельничук І.Я.*

Постановка проблеми. Вплив пандемії коронавірусної хвороби на людство ґрунтовно не опрацьовано, а на психологію людини й поготів. Складно зробити чіткі, вичерпні висновки, враховуючи, що пандемія триває й невідь-доки триватиме, втім після карантинно-пандемічного року можна помітити тектонічні зрушення в усьому світі, помітний відбиток на всьому людстві в цілому. Вплив пандемії вельми широка тема, достоту ґрунтовно не опрацьована психологами, педагогами тощо.

Світ не був готовий до такої раптової зміни, пандемія людству у першину впала, мов дощ з ясного неба, змусивши нас пристосовуватися до небачених досі умов. Окрім звички жити дистанційно, з обличчями в екрані, та низки інших уже почасти звичних моментів, пандемія прищепила, набула людині нові риси психології. Про це писано, досліджено мізерію, проте, поза сумнівом, із часом з'являтимуться сотні публікацій, наукових досліджень, нон-фікшн книг, а нам доведеться окреслити бодай обриси, які у перспективі можуть стати вичерпним дослідженням про цю нову реальність, яка відчутно відкарбувалася на людській психології та психіці.

Мета статті: окреслити загальні психологічні явища характерні для людини в часи пандемії.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. По-перше, варто виділити постійну тривожність або її латентне відчуття. Це можна зрівняти із сидінням на діжці пороху. Людина набула відчуття комах-одноденки, бо «а що буде завтра?» Керолл Ізард зазначає, що після Кетелла і Шейера, після досліджень Спілберга тривогу розглядають як стан і водночас як рису характеру [1, с. 14-15]. «Стан» і «риса» відрізняються тривалістю і ступеню вираження емоції. Якраз протягом 2020-2021 людина набула тривоги, як стану. Не варто ототожнювати тривогу зі страхом, оскільки тривога – великий калейдоскоп емоцій, натомість страх лишень одна з них, базова емоція, часточка, яка доповнює у взаємодії з іншими емоціями галерею тривоги.

По-друге, відчуття самотності. Пандемія дала людині цілковито новий досвід, для XXI століття поза сумнівом, – жити «дистанційно», на відстані. За рік людство сяк-так звикло до комп'ютеризованості життя, віртуального світу. Вплив гаджетів, платформ на кшталт «Zoom» на людину «пандемічної доби» беззаперечний. Люди в соціальній ізоляції почали частіше стикатися з таким психологічним станом, як самотність. Н.Є. Харламенкова та І.В. Бабанова вважають, що самотність – переживання стану відчуженості людини від суспільства [2, с. 21-28]. У час пандемії, соціальної ізоляції людина втратила

можливість зустрічатися з друзями, рідними фізично. Це чи не найбільший удар по людській психології. Не йде мова навіть про те, що людина якщо не цілковито, то бодай почасти обмежилася від велелюдних вечірок, походів у заклади масового харчування тощо, а про те, що вона стала рідше бачити своїх рідних, близьких. Відбулися трансформації звичок і способу життя, що, поза сумнівом, загострило почуття самотності, особливо в людей екстравертного типу.

По-третє, говорячи про вплив пандемії на психологію людини, ніяк не можна оминати соціальну психологію, адже в цій темі вона відіграє надважливу роль. Тут можна говорити і про конформізм чи пак силу соціального впливу Соломона Аша, і масовий психоз Зигмунда Фрейда, і психологію натовпу, і психологію поширення чуток, пліток та паніки. Людина ХХІ століття почасти живе у віртуальному світі, соціальних мережах, а в час пандемії і поготів. Коли в Інтернеті з'явилися перші новини про пандемію, повідомлення ВООЗ про поширення коронавірусної хвороби в усьому світі, то соціальними мережами почали циркулярно поширюватися безліч неправдивих статей, маніпуляцій, панічних злободенних тез, покотилася ціла хвиля підміни понять, які подеколи були цілковито відірваними від реальності. Безліч користувачів поширювали, обмінювалися цією інформацією, навіть не зазираючи у першоджерела. Тут можна говорити не лише про гігієну рук, реклама якої так часто тиражувалася навесні 2020 року, а й інфогігієну не менш важливу, адже інфогігієна – це, по суті, екологія думок.

Виникнення чуток, пліток не менш цікаве явище. Найкращий ґрунт для поширення чуток «коли інформація є зовсім відсутньою, явно недостатньою або суперечливою, що власне й породжує невизначеність» [3, с. 227]. Також виділяють види чуток і найпоширенішими на початку пандемії були «чутка-бажання» та «чутка-страшилка». Як зазначає Кононець М.О., «чутка-бажання» містить сильне емоційне бажання, що віддзеркалює актуальні потреби й очікування групи, у якій вона поширюється; «чутка-страшилка» викликає негативні настрої, що лякають, й емоційні стани, що віддзеркалюють актуальні, але небажані очікування групи, у якій вона виникає і поширюється [3, с. 228]. Одним із різновидів чуток є плітки, але плітки поширюються свідомо з метою скомпрометувати певне явище чи створити панічний ефект. Сюди можна зарахувати так звані фейки, поширювані сайтами-сміттярками та псевдоекспертами. Пересічний, спраглий за будь-якою інформацією, хай і неправдивою, користувач соціальних мереж поглинав таку інформацію (зрештою, поглинає й нині, адже це явище ніде не поділося) вже із самих заголовків писаних великими літерами, з невизначених сайтів і, звісно ж, із голослівними фразами. Такі «новини» під'юджують загальну тривожність маси й у цьому їхня інформаційна небезпека, яка позначається і на психології людини, яка за своєю природою завжди прагне бодай і неправдивого, неточного, але задоволення інформаційної потреби.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, поза сумнівом, вплив пандемії не тримається лише на трьох стовпах – відчуттях тривоги, самотності та психології поширення чуток та їх поглинанні. Людство набуло цілковито

новий емоційний досвід, який за рік пандемії позначився на людській психології. Ці зміни можна віднести до масових, адже позначилися вони на більшості, не лише на окремих індивідах, а в цілому, що є новим досвідом для людини XXI століття. Думаю, що Homo sapiens не повернеться психологічно в докарантинний час, принаймні, декілька десятиліть точно.

Література

1. Изард К.Э. Психология эмоций: Пер. с англ. СПб.: Изд-во «Питер», 2000. 464 с.
2. Стратегии самоутверждения и ценностные предпочтения одинокого человека. Н.Е.Харламенкова, И.В. Бабанова. Психологический журнал. 1999. Т. 20. №2. С 21-28.
3. Соціальна психологія : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра. Н. Ю. Волянчук, Г. В. Ложкін, О. В. Винославська, І. О. Блохіна, М. О. Кононець, О. В. Москаленко, О. І. Боковець, Б. В. Андрійцев ; КПП ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.

ПІЗНАННЯ ЕДІПАЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У ВЗАЄМОСТОСУНКАХ У СІМ'Ї

*Войтович Ю. О.,
студентка I року навчання факультету педагогіки і психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Галушко Л. Я.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігається виникнення нових проблем в адаптації особистості до плинних умов середовища, зокрема, дієвості феномену едіпальної залежності та його негативний вплив на стосунки в сім'ї.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Проблема едіпальної залежності досліджувалася як зарубіжними так і вітчизняними вченими. Основою положенням пізнання феномену «едіпового комплексу» є З. Фрейд. Він визначає його як іманентний несвідомий еротичний потяг дитини до одного із батьків протилежної статі й пов'язане з цим агресивне почуття до іншого, своєї статі [1, с.228]. Послідовники З. Фрейда розширили палітру чинників, зробивши акцент на комплексі меншевартості (А. Адлер), домінантності об'єктних відношень (М. Кляйн), пріоритеті травми народження (О. Ранк), просоціальності чинників адаптації (В. Райх). Науковці К. Абрахам, Д. Боулбі, Д. Віннікот, А. Фрейд, Р. Шпіц, В. Штерн підкреслювали важливість доедіпового періоду розвитку особи. Даний період в свою чергу, розкривається через діадні стосунки в системі «мати – дитина, що зумовлює прив'язаність до матері [3, с. 1].

У дослідженнях Т. С. Яценко, І. Сірик наголошується, що на «несвідомому

рівні деструктивні аспекти едіпової ситуації впливають на психіку особистості, породжуючи внутрішній конфлікт та актуалізуючи деструктивні тенденції в поведінці» [3, с. 1].

Виклад основного матеріалу. Едіпів комплекс відзначається такими характеристиками: ефективність (емотивність), неусвідомлюваність, вплив на психіку в цілісності її підструктур (емоції, поведінка, енергетичне спрямування). Поняття «комплекс», поза побутовим навантаженням, має науково-категорійний зміст, що вказує на зв'язок, сполучення стійких чинників, які мають вияв у тенденціях поведінки. Термін «комплекс» указує на поєднання певних психічних процесів у їх цілісність, відмінну за своїми характеристиками від сукупності елементів [3, с. 2].

У межах статті варто окреслити визначення поняття «залежність». Існують ще й досі великі суперечки навколо визначення «залежності» з боку представників медичного та наукового світу – «залежність» як захворювання людини чи «залежність» як прояв поведінки людини [2, с. 77].

У 1954 році канадські вчені Дж. Олдс та П. Мілнер провели експеримент. Стимулюючи прифронтальну кору головного мозку, вони стимулювали виділення гормону дофаміну, який впливаючи на людський мозок, створював ось це бажання натискати знову і знову, так ніби наступне натискання зробить їх щасливими. Звідси випливає причина залежностей у людини. Починає виділятися дофамін, як нагорода за те, що людині знову стало добре, і проблема нібито вирішена [2, с. 78].

Схильність до залежності, як і багато інших неврозів, починає формуватися в ранньому дитинстві. Так, З. Фрейд писав: «часто самі батьки здійснюють вирішальний вплив на пробудження едіпової установки у дитини, слідуючи статевого потягу, і там, де декілька дітей, батько явним чином віддає ніжну перевагу доньці, а мати сину... Едіпів комплекс розростається в сімейний комплекс, коли з'являються інші діти. Знову спираючись на егоїстичне почуття, він мотивує негативне ставлення до появи братів і сестер і бажання обов'язково усунути їх. Про ці почуття ненависті діти заявляють, як правило, навіть частіше, ніж про почуття, витоки яких – батьківський комплекс» [1].

У аспекті психодинамічної парадигми, Т. С. Яценко акцентує увагу на тому, що недоцільно обмежуватися стандартним поглядом на едіпальний комплекс, який декларує персоналізовану залежність (до батька чи матері). Психіка суб'єкта інтроєктує вплив обох батьків, де генеральний механізм захистів «від слабкості до сили» є пріоритетним у процесі інтроєкційного зв'язку з первинними лібідними об'єктами. Вибірковість ідентифікацій (певних рис) суб'єкта в сім'ї залежить від психологічної сили та її пріоритетів у взаємовпливах членів родини. Відповідно Т. С. Яценко вносить уточнення у поняття «едіпів комплекс» замінивши слово «комплекс» на «залежність», що обумовило конкретизацію розуміння об'єкта едіпальної залежності – чуттєво-емоційна залежність (тяжіння) дитини стосується не лише окремої батьківської особи (протилежної статі), а обох батьків [5, с.54].

Дослідниця К. Хорні наголошує на об'єктивуванні значення сімейних стосунків у виникненні едіпової залежності, окреслювала дві умови: «перша полягала у сексуальній стимуляції з боку батьків, а друга – у конфлікті між потребою дитини в залежності та її жорсткому ставленні до батьків» [4]. Згідно з твердженнями дослідниці, «відчуття дитиною загрози від батьків, що детермінована виявом ворожості відносно них, зумовлює в неї появу почуття тривоги» [4]. Виникнення почуття амбівалентності у дитини (до любові, єдності, відчуженості, самотійності) зумовлює появу почуття провини та водночас агресивності стосовно батьків. Це обумовлює зростання неприємної для суб'єкта напруги, яка знаходить свій вихід у мазохістичних тенденціях [4].

Феномен едіпальної залежності пов'язаний із захисною системою психіки, де провідною тенденцією є «від слабкості до сили» і до адаптації, яке виражається у прагненні домінувати над оточуючими, відчувати силу через знищення власних почуттів, що дозволяє суб'єкту відчувати себе адаптованим до соціуму. У період переживання едіпової ситуації у дитини спостерігається прагнення бути «на рівних» з батьками, мати можливість домінувати, роз'єднувати батьків (тенденція «до сили»), і водночас бажання бути залежною, улюбленою ними (тенденція «до слабкості») [5, с. 56].

Дослідження впливу едіпальної залежності на формування психіки суб'єкта, проводилось на матеріалі учасників психокорекційних груп за методом активного соціально-психологічного пізнання (АСПП). Структурно-семантичний аналіз емпіричного матеріалу учасників груп АСПП дозволив виявити глибинно-психологічні детермінанти деструкцій поведінки, зумовлених едіповими залежностями: страх самотності, підвищена агресивність, образливість, ревності, заздрощі, почуття провини, тривожності, імпульсивності, пасивності, конкуренції, почуття меншовартості, блокування власного життєвого потенціалу, викривлене сприйняття реальності, тенденції до маніпулювання, руйнування стосунків із партнером, деструктування взаємин із оточенням, недовіра до людей, до їх добрих намірів тощо. Емпіричний матеріал засвідчив схильність психіки до «вимушеного повторення драм дитинства» [3, с. 5].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, едіпальна залежність може проявлятися у дорослому віці і не сприятиме побудові гармонічних стосунків у сім'ї. Тому, необхідність пізнання цього феномену є обов'язковою умовою щодо убезпечення проявів деструкцій у діадах «чоловік-дружина», «тато-мама», «батьки-дитина». Це стане початком змін у житті, оскільки розуміння наявних ознак едіпового комплексу сприятиме упередженню, послабленню та нівелюванню негативних поведінкових реакцій. Така позиція наблизить людину до розуміння власного «Я» і сприятиме налагодженню відносини із близькими.

Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні специфіки алгоритму психокорекційних дій, які допоможуть подолати негативний вплив едіпальної залежності.

Література

1. [Едіпів комплекс](#) // [Літературознавча енциклопедія](#) : у 2 т. / авт.-

уклад. [Ю. І. Ковалів](#). — Київ : ВЦ «Академія», 2007. — [Т. 1 : А–Л](#). — С. 313 – 314.

2. Поліщук Й.А. «Психіатрія.Вибрані праці» : до 100-річчя від дня народження видатного психіатра / Й. А. Поліщук ; Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика. – К. : [б.в.], 2007. – 608 с.

3. [Сірик Ірина Вячеславівна](#). Едіпова залежність та її вплив на формування психіки суб'єкта : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Сірик І. В. ; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка.– К., 2013. – 20 с.

4. Хорни К. Невротическая личность нашего времени / К. Хорни. — М. : Прогресс-Универс, 1993. — 480 с. 21.

5. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції: Навч. посібник. – К. : Либідь, 1996. – 264 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ І СТРУКТУРА АСЕРТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Волкова С. І.,

*студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Радул І. Г.*

Актуальність теми дослідження. У складних умовах сьогодення зростає роль здатності особистості виявляти зразки поведінки, що є адекватними викликам сучасності. Тому важливого значення набуває визначення соціально-психологічних особливостей формування асертивної поведінки як професійної якості, що виявляється у впевнених рішеннях як своєчасній реакції на динаміку соціально-психологічних змін та вплив різних факторів, а також у психологічній рівновазі та етичному ставленні до оточуючих людей.

Дослідження різних аспектів асертивної поведінки особистості здійснено у працях Н. Ануфрієвої, Г. Балла, Є. Головахи, О. Донченко, І. Кона, М. Савчина, Л. Сохань, В. Татенка, Т. Титаренко, О. Хохлової та ін. Формування асертивної поведінки зумовлено активізацією позитивних психологічних якостей особистості, що є важливим для її становлення не лише як об'єкта, але й суб'єкта міжособистісної взаємодії. За цієї умови асертивна поведінка набуває значущості у професійному сенсі та є засобом досягнення взаєморозуміння і гармонії у колективі, дозволяє забезпечити успішне професійне зростання та необхідний рівень психологічного благополуччя майбутнього фахівця.

Досліджені особливості професійного становлення майбутнього психолога (Е. Зеєр, О. Кокун, В. Панок, Н. Чепелева та ін.) дають підстави розглядати зазначений процес як формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей і їх інтеграцію; готовність до

постійного професійного зростання, пошуку оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності відповідно до індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Мета статті – теоретично обґрунтувати соціально-психологічні особливості формування асертивної поведінки майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу. Асертивність розглядається нами як властивість особистості суб'єкта, що дозволяє не стільки пристосовуватися до мінливих умов життєдіяльності, скільки будувати такі взаємини з навколишнім світом, які сприяють творчому зростанню, розширенню ступеня свободи і саморозвитку на основі відповідальності за вибір своїх почуттів, дій і відносин із собою та оточуючими.

У соціально-психологічних трактуваннях поняття «асертивна поведінка» розглядається як один із найважливіших і суттєвих моментів, необхідних для досягнення індивідуально поставленої мети в життєдіяльності колективу або малої групи.

У дослідженнях учених асертивність представлена як системна різномірівнева властивість особистості, що виявляється у високому ступені прийняття себе та інших, спонтанності та безпосередності поведінки, позитивній самооцінці та оцінці інших людей, прийнятті на себе відповідальності, вірі у власний авторитет, здатності до налагодження тісних і глибоких міжособистісних стосунків. Автори визначають якісні характеристики асертивності. Наведемо їх:

-афективна (емоційна): нервово-психічна стійкість, прийняття себе, інших, спонтанність емоційних реакцій, почуття міри, відсутність тривоги, почуття впевненості;

-когнітивно-сенсова: адекватна орієнтація в соціальній ситуації та адекватність її оцінки, здатність передбачити результати власної поведінки, здатність дозволяти собі мати запити та вимоги, здатність орієнтуватись у соціальних очікуваннях, усвідомлення потреби у досягненні мети;

-поведінкова: готовність до дій, спрямованих на досягнення мети без попраання прав інших людей, конструктивна агресивність, здатність керувати своїм життям;

-контрольно-регулятивна: відповідальність за свої вчинки, наполегливість у захисті своїх прав, самостійні дії, обстоювання своєї думки, навіть у критичних ситуаціях [1; 3; 4].

Л. Подоляк, наголошує, що на етапі формування професійних намірів студент повинен отримати необхідні знання про соціальну значущість майбутньої професії, можливі форми і способи підготовки, умови діяльності, вимоги, що висуваються до фахівця обраної професії. Тут важлива роль повинна відводитися динамічним властивостям особистості, таким як: емоційна стійкість, мобільність, здатність швидко орієнтуватися в проблемній ситуації – асертивність [2].

Подальше професійне становлення майбутнього психолога здійснюється під час навчання в магістратурі й у процесі практичній діяльності в ролі психолога (для працюючих студентів). Так само, як і в процесі навчання, велике

значення для особистості психолога має самостійна активна діяльність. У цьому варіанті асертивна поведінка є чинником формування певної ціннісної позиції стосовно самого себе й інших, досягнення власних цілей, адекватної самооцінки та встановлення конструктивних соціальних відносин.

Діюча система підготовки практичного психолога вважає Н. Чепелєва, зорієнтована на оволодіння студентами певною системою теоретичних знань, засвоєння зовнішніх вимог, спеціальних вмінь та технік. Однак специфіка професії психолога, її спрямованість на надання психологічної допомоги іншим, передбачають що основним інструментом його роботи, окрім знань тестів, спеціальних психологічних методик та іншого, має виступати його особистість; самооцінка, цінності, образ себе та навколишнього тощо. Вміння вибрати адекватну форму прояву своїх емоцій, здатність володіти собою, керувати власними емоційними станами – показник розвиненої емоційної культури практичного психолога. Все це сприяє повноцінному спілкуванню, дає змогу знайти вихід із складних конфліктних ситуацій. Такий контекст сприяє розвитку асертивної поведінки, і є важливим засобом оптимізації процесу соціально-психологічної адаптації студентів у вищих навчальних закладах [5].

Надаючи переваги формуванню асертивної поведінки у процесі професійного становлення майбутніх фахівців С. Медведєва вказує на труднощі, зокрема: розлучення зі шкільними друзями і втрата їхньої підтримки та розуміння; невизначеність мотивації вибору професії та недостатня психологічна готовність до опанування нею; несформованість системи саморегуляції і самоконтролю за своєю діяльністю і поведінкою та відсутність повсякденного контролю за ними з боку батьків і викладачів; невідповідність між пошуком оптимального режиму праці й відпочинку та налагодженням побуту; відсутність навичок самостійної навчальної роботи (невміння працювати із джерелами інформації, конспектувати літературу тощо) [6].

Визначаючи пріоритети формування асертивної поведінки у процесі професійного становлення студентів-першокурсників ми виокремлює наступні:

- яскраво виражений індивідуалізм і інтелектуальний потенціал;
- здатність швидко орієнтуватися в світових інформаційних ресурсах і швидко знаходити потрібну інформацію;
- високий рівень особистісної тривожності, який має вияв у впевненості в собі, в своїй незвичайності і наявних здібностях; водночас у несвідомому відчутті загрози з боку зовнішніх чинників.

С. Герсаїна, яка стверджує, що асертивна поведінка студентів потребує такої здатності, як оволодіння спонтанними реакціями, розумним проявом емоцій, вмінням прямо говорити про свої бажання і вимоги, висловлювати власну точку зору, не боячись заперечувати; оперувати фактами, наполягати на своєму в ситуаціях, коли будь-яка аргументація виявляється зайвою [7].

У такому варіанті асертивна поведінка студентів, на наш погляд, є результатом подолання особистісно-психологічних протиріч між активною і пасивною життєвою позицією з однієї сторони, і агресивною та мирною реакцією на зовнішні впливи – з іншої. Результатом подолання таких протиріч є

формування адекватної реакції в умовах гострих соціальних ситуацій та усвідомлення власної відповідальності у процесі суспільно значущих дій студента. Це вимагає впевненої рішучої поведінки, яка базується на адекватних і виважених рішеннях й відповідальності за власні вчинки.

Останнє має особливе значення у професійному становленні майбутнього психолога, оскільки є основою виявлення асертивної поведінки у змісті соціального інтегрування системи соціальних відносин. Вона зумовлена поєднанням власних принципів, мотивів із зовнішньою оцінкою досягнення цілей, з визнанням прав на асертивність іншого. Формуючи асертивну поведінку майбутніх психологів у процесі оволодіння ними фаху, необхідно, на думку І. Беґа, залучати їх до таких учинків, як: «Я-задня Вас» (людина піклується про того іншого, який відсутній у момент дії вчинку, що об'єктивує людські стосунки, а їх результати поширюються на групи людей: « Я-Вам»; «Служіння» – безкорисливе служіння, піклування про інших людей, коли людина активно протистоїть тим, хто поводить ся негідно й цим допомагає іншим стати кращими. Це можливо за таких умов:

1) вміння протистояти чиннику «моє-чуже», «не моя справа», «моя хата скраю»;

2) розпізнавати власні й чужі почуття-співчувати;

3) емоційно збагачувати свій внутрішній світ (важливу роль для цього відіграє мистецтво: співпереживання героям, прояв почуття під час прослуховування музики тощо);

«Відданість» – пов'язаний із наявністю вищих почуттів як детермінантів моральних дій (виявляється в бажанні творити добро іншому задля співчуття до нього. Це свого роду міжособистісна взаємодія в контексті дружніх стосунків;

«Вірність» – виявлення надійності за різних обставин у контексті турботливого ставлення до іншої людини;

«Збереження честі і гідності» – що пов'язано із самоцінністю;

«Шанування» – вищий ступінь духовного ставлення людина до людини;

«Вдячність» – емоційне зближення людей;

«Скромність» – внутрішня позиція, яка визначає міру в потребах, у домаганні, у самостваленні;

«Милосердя» – добре, співчутливе ставлення до кого-небудь; «Шляхетність» – прояв благородства як показник особистісної зрілості [8].

Висновок. Отже під асертивною поведінкою майбутніх психологів розуміємо самоутвердзувальну активність, що виражається, передусім, в самостійності, незалежності від інших, в умінні відстоювати свої права та думки при самоповазі й повазі до інших.

Аналіз досліджуваної якості дає підстави для висновку: психіку, суб'єктивний світ особистості, його професійне становлення, на жаль, не можна намалювати чи потримати; її треба якимось чином уявити»...[9].

Асертивна поведінка формує соціальну (життєву) позицію особистості, забезпечує самопізнання і самоконструювання, орієнтацію на самовдосконалення та моральне самовизначення. Останнє, дає можливість

усвідомити себе через ставлення до світу, до інших людей і до самого себе, що складається із емоційного переживання і оцінки значущості обраної професії в соціумі.

Література

1. Подоляк Л.Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: навчальний посібник для магістрів і аспірантів. К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. 320 с.
2. Подоляк Н.М. Психологічні особливості асертивності. *Наука і освіта: науково практичний журнал Південного наукового Центру АПН України*. 2010. №9. С. 108–111.
3. Семиченко В. А. Психологія особистості. К. : Видавець Ешке О.М., 2001. 427 с.
4. Титаренко Т. М. Життєві домагання і професійне становлення особистості практичного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 4. С. 21–23.
5. Чепелева Н. В. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога. *Психологія. зб. наук. праць*. К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова. Вип.ІІІ. 1998. С.35–41.
6. Медведєва С. А. Асертивність майбутніх практичних психологів: досвід вивчення. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики: міжвузівський зб. наук. пр.* / ред. кол. : В. П. Бех, К. Ю. Богомаз, Л. Ф. Бурлачук та ін. ; гол. ред. О. Л. Скідін. Одеса: Астропринт, 2008. Вип. 39–40. С. 234–240.
7. Герасіна С.В. Асертивна поведінка як передумова формування почуття власної гідності та самоповаги студентської молоді. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць. К.-ПНУ імені Івана Огієнко, Інститут психології ім. Г.С. Костюка*. Випуск 10. 2010. С. 139–149.
8. Бех І.Д. Духовна енергія вчинку. *Освіта і управління*. 2005 №1. С. 51–58.
9. Климов Е. А. Пути в профессионализм : психологический взгляд : учебное пособие для вузов. М. : Флинта, 2003. 320 с.

АКЦЕНТУАЦІЇ ХАРАКТЕРУ, ЇХ ПРОЯВИ ТА ПСИХОКОРЕКЦІЯ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Воронкевич А.В.,
*студентка ІV курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Васецька Т.М.*

Актуальність дослідження. Велику роль в житті людини відіграють перші етапи становлення особистості, серед яких і є підлітковий період. Який є надзвичайно важливим . Про підлітковий вік дуже часто ми говоримо як «перехідний» період, стан між дитинством та дорослістю. У підлітків

«покладистий» характер зустрічається вкрай рідко. У більшості тінейджерів окремі риси вдачі надмірно посилені (психологи говорять про такі особливо посилені риси, услід за Леонгардом, як акцентуація характеру), з'являється виборча уразливість в одних ситуаціях і неймовірна стійкість в інших. Іншими словами, для людини, що має певну акцентуацію характеру, буває психологічно важко переносити деякі ситуації. Вона відчуває розгубленість, невпевненість, мучиться сумнівами, втрачає працездатність, тоді як в інших ситуаціях навпроти, відчуває себе адекватно або навіть відчуває прилив сил і бадьорості.

Проблема акцентуації характеру у підлітків є актуальною науково-практичною проблемою психології. Це зумовлено тим, що відбувається формування нових ринкових відносин у нашій країні, яке веде до перетворення найважливіших інститутів соціалізації – сім'ї, школи, насамперед, відбиваючись на новому поколінні, від якого залежить майбутнє нашого суспільства, його духовне і моральне благополуччя, культурний та економічний розвиток. Тому дане питання потребує висвітлення для того, щоб зрозуміти важливі аспекти цього періоду. Тільки розуміючи особливості підлітка можна скорегувати поведінку та направити в позитивне русло.

Мета статті: полягає у висвітленні особливостей формування характеру і його акцентуацій в підлітковому віці, в чому саме це проявляється та запропонувати шляхи корекції проявів акцентуацій.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий період – це період переходу від дитинства до дорослості, усвідомлення себе як дорослої особи, появи прагнення бути і вважатись дорослим, переорієнтації з цінностей, характерних для дітей, на цінності світу дорослих. В психології характеру, поряд з поняттям «риса характеру», «особливості характеру», існує і поняття «акцентуація характеру».

Поняття «акцентуації» вперше ввів німецький психіатр і психолог Карл Леонгард. Їм же була розроблена і описана відома класифікація типів акцентуації особистості. У нашій країні набула поширення інша класифікація, запропонована відомим дитячим психіатром Лічко А.Е. «Однак і в тому і в іншому підході зберігається загальне розуміння сенсу акцентуації» [2].

Акцентуація характеру – це крайні варіанти норми, при яких окремі риси характеру надмірно посилені, унаслідок чого виявляється виборча уразливість відносно певного роду психогенних дій при хорошій і навіть підвищеній стійкості до інших. Акцентуація рис характеру виробляється за суспільних умов життя, під впливом спрямованості інтересів, що і створюють ґрунт для виникнення акцентуацій за відповідних соціальних умов.

Залежно від міри вираженості було виділено дві міри акцентуації характеру: явна і прихована.

Явна акцентуація. Ця міра акцентуації відноситься до крайніх варіантів норми. Вона відрізняється наявністю досить постійних меж певного типу характеру.

Прихована акцентуація. Ця міра, мабуть, має бути віднесена не до крайніх, а до звичайних варіантів норми. У буденних, звичних умовах, межі певного типу характеру виражені слабо або не виявляються зовсім [3].

У підлітковому віці особливості характеру часто загострюються, а при дії

психогенних чинників, що адресуються до «місця найменшого опору», можуть наставати тимчасові порушення адаптації, відхилення в поведінці.

Важливо відзначити, що виборча уразливість відносно певного роду дій, що має місце при тій або іншій акцентуації, може поєднуватися з хорошою або навіть підвищеною стійкістю до інших дій. Аналогічно, труднощі з адаптацією особистості в деяких специфічних ситуаціях (зв'язані з даною акцентуацією) можуть поєднуватися з хорошими і навіть підвищеними здібностями до соціальної адаптації в інших ситуаціях. «При цьому ці «інші» ситуації самі по собі можуть бути об'єктивно складнішими, але не зв'язаними з даною акцентуацією» [5].

Типології акцентуацій характеру ґрунтуються на клінічному (психіатричному) і психологічному підходах. Клінічний підхід передбачає гіпертимний, циклоїдний, лабільний, астено-невротичний, сенситивний, психастенічний, шизоїдний, епілептоїдний, істероїдний, нестійкий типи акцентуацій характеру (типологія А. Лічка).

Карл Леонгард виділив дванадцять типів акцентуації. За своїм походженням вони мають різну локалізацію. До темпераменту, як природного утворення, Леонгардом були віднесені типи: гіпертимний – бажання діяльності, гонитва за переживаннями, оптимізм, орієнтованість на удачу, авантюризм; дистимний – загальмованість, підкреслення етичних сторін, переживання і побоювання, орієнтованість на невдачі; афективно-лабільний – взаємна компенсація рис, орієнтованість на різні еталони; афективно-екзальтований – наснага, піднесені почуття, уведення емоцій в культ; тривожний – боязкість, покірність; емотивний – м'якосердність, боязкість, співчутливість.

До характеру, як соціально-зумовленого утворення, він відніс типи: демонстративний – самовпевненість, пихатість, хвастощі, брехня, лестощі, орієнтованість на власне «Я» як на еталон; педантичний – нерішучість, сумлінність, іпохондрія, страх невідповідності «Я» ідеалам; застрягаючий – підозрілість, образливість, марнославство, перехід від підйому до розпачу; збудливий – запальність, владність, педантизм, орієнтованість на інстинкти. До особистісного рівню були віднесені типи: екстравертований, інтровертований, амбіверт.

Варто звернути увагу на те, що поняття екстраверсії та інтроверсії, використані Леонгардом, найближче до уявлень К. Юнга: екстраверт за Леонгардом – це людина, що орієнтується на зовнішні, «об'єктивні» стимули, сприйнятливий до впливу середовища і зацікавлений у ньому, у той час як інтроверт – орієнтований на свої «суб'єктивні» уявлення, непідвладний зовнішньому впливу і не зацікавлений в ньому [1]. Хоча таке розуміння екстраверсії й інтроверсії не є єдино правильним – у психології існують й інші описи цих характеристик.

Робота з підлітками базується на виробленні ними установок особистості, що мають різну модальність, зокрема: образ реального Я (уявлення підлітка про те, яким він є в даний момент життя); образ ідеального Я (уявлення підлітка про те, яким він хотів би бути, яких здібностей і властивостей прагне); образ дзеркального Я (уявлення підлітка про те, яким бачать його ті, хто його оточує)

[4].

Акцентуація в роботі з підлітком базується на уявленні зростаючої особистості, якою вона є, якою може бути і якою хотіла б бути, що є важливою умовою її гармонійного розвитку.

Корекційні рекомендації та заходи мають бути спрямовані на всі сфери діяльності підлітка: сім'я, навчання, дозвілля.

Головним завданням є допомога підлітку і його оточенню. Скорегувати, по можливості зменшити акцентовані риси характеру, направити їх у продуктивне, позитивне русло діяльності. Необхідно враховувати тип акцентуації для того щоб корекція була ефективною. Методами корекції можуть бути: ігротерапія; проєктивний малюнок, психогімнастика; методи поведінкової корекції.

Висновки. Таким чином, можемо зробити висновок, що хоча в цілому питання про динаміку акцентуації досліджено ще недостатньо, але вже зараз можна ясно говорити про загострення рис характеру в підлітковому віці. Це пов'язано з підлітковою кризою та фізіологічними змінами, які відбуваються в цей час. Надалі відбувається їх згладжування або компенсація, а також перехід явної акцентуації в приховану.

Тому дорослим необхідно бути уважними до підлітків, їх поведінки та життя, тому що від того ким вони стають у дорослому житті та як пройдуть цей етап залежить багато чого.

Література

1. Карл Леонгард. Акцентуированные личности – Берлин, 1976. – 328 с.
2. Якунін В.А. Психологія. – П., 1998. – С. 52.
3. Личко Андрій Євгенович. Психопатии и акцентуации характера у подростков / Під ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – Санкт-Петербург : Речь, 2009. — 256 с.
4. Гуменюк О. Психологія Я- концепції. – Т. Економічна думка, 2002-186 с.
5. Личко А. Е. Типы акцентуаций характера и психопатий у подростков / А. Е. Личко. – М.: ООО АПРЕЛЬ ПРЕСС, 1999. – 416 с.

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ, ЩО ПРАЦЮЮТЬ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

*Воронкевич А.В., Мельник Н.О., Тюпа В.О.
студенти IV курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: кандидат психологічних наук
Мамчур І. В.*

Актуальність дослідження. Однією з особливостей розвитку сучасного суспільства є процес інформатизації, який в наш час має глобальний характер.

Під впливом інформатизації відбуваються зміни в усіх сферах життя. Одним з елементів інформатизації є нові інформаційні технології, застосування яких дозволяє знаходити нові підходи у вирішенні різних проблем та складних питань, як наприклад, навчання обдарованих дітей. Наслідком цього є інформатизація освіти, однією з форм якої є дистанційне навчання.

Ефективна освіта стала неможливою без інтенсивного використання в навчальному процесі сучасних технологій. Перехід на дистанційне навчання, зумовлений пандемією, став неочікуваним та доволі серйозним випробуванням для суспільства. Ефективна освіта стала неможливою без використання в навчальному процесі технологій дистанційного навчання. Після тимчасової розгубленості всім довелось прийняти цей виклик та швидко адаптуватись до нових реалій, але питання розвитку дистанційної освіти набуло неабиякої актуальності й для навчально-виховного процесу обдарованих дітей.

І хоча дистанційне навчання не є заміною контактної форми та ніколи не планувалось на довгострокову перспективу, але воно може стати ефективним інструментом не лише за умов карантину.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми формування педагогічної компетентності в роботі з обдарованими дітьми, донести необхідність оволодіння новітніми технологіями, створити умови для підвищення професійної культури педагогів. Представити ефективні методи та форми дистанційної освіти.

Виклад основного матеріалу. Обдарована дитина — це дитина, яка вирізняється яскравими досягненнями, або має передумови для таких досягнень. А вчитель, який уміє працювати з обдарованими дітьми – це творча особистість з високим рівнем мотивації, творчих умінь і бажанням до постійного самовдосконалення. Тому з обдарованими дітьми можуть працювати вчителі, які мають професійну підготовку, володіють педагогічними здібностями, та мають професійну готовність до організації навчання обдарованих вихованців, сучасні умови вимагають від вчителя володіння інформаційними технологіями та вміння використати їх для розвитку здібностей обдарованої дитини. Для забезпечення такої підготовки вчитель повинен перебувати в умовах безперервного підвищення кваліфікації, мати сформовану потребу у творчій самоосвіті та розвинену рефлексію [4].

Оцінити рівень сформованості готовності вчителів до роботи з обдарованими учнями можна за допомогою визначених критеріїв: мотиваційно-вольового, інтелектуально-операційного та оцінювально-рефлексивного.

Мотиваційно-вольовий критерій характеризується особистісними якостями та професійною спрямованістю, що визначають можливість вчителя працювати з обдарованими дітьми.

Інтелектуально-операційний критерій відображає наявність необхідних загальних гуманітарних і спеціальних знань з теорії та методики навчально-виховної роботи необхідних для роботи.

Оцінювально-рефлексивний критерій готовності характеризує вчителя з точки зору його вміння аналізувати результати своєї діяльності, усвідомлення

ним власного рівня професійної підготовки, а також усвідомлення потреби в професійній самоосвіті та самовдосконаленні.[1]

Дистанційне навчання – це нова форма навчання, яка передбачає відмінні від традиційних засоби, методи, організаційні форми навчання, іншу форму взаємодії вчителя і учня. Дистанційна форма навчання обумовлена специфікою технологій які використовуються (наприклад, тільки комп'ютерних телекомунікацій, комп'ютерних телекомунікацій у комплексі з друкованими засобами, ін.).

В організації дистанційного навчання виникає потреба у фахівцях, які можуть реалізувати навчальну програму за допомогою технологій дистанційного навчання на високому професійному рівні. Для обдарованих дітей навчальна програма повинна бути дороблена, оскільки такі діти не сприймають суворо регламентованих, однотипних занять і завдань, і не розкривають свої здібності повністю. Навчальну діяльність на уроках треба організувати таким чином, щоб приділити увагу обдарованим дітям. В педагогічних ВНЗ таких фахівців практично не готують. Підготовка таких викладачів може здійснюватися через електронні курси, запропоновані окремими навчальними закладами або через самостійну діяльність педагогів. На таких курсах вчителі ознайомлюються з можливостями адаптації програми для обдарованих учнів. Наприклад, урізноманітнити завдання і програму в цілому, виділити час на консультації, надати можливість учням самим обирати рівень складності завдань для самостійної роботи, заохочувати допитливість, цілеспрямованість і незалежність в діях, розвивати ініціативу, гнучкість мислення, уяву тощо [5].

В умовах загальноосвітньої школи важливо правильно організувати роботу вчителя з обдарованими дітьми, не тільки створювати необхідні умови для їхнього розвитку, а й психологічно готувати до наполегливої праці, самовиховання [3].

Підготовка викладачів до організації дистанційного навчання може складатися з таких модулів:

- основи інформатики;
- особливості й технології дистанційного навчання;
- розробка дистанційних курсів;
- організація навчально-пізнавальної діяльності в системі дистанційного навчання;
- контроль у системі дистанційного навчання, розробка тестів;
- якість і стандарти дистанційного навчання.

Під підготовкою викладача до організації дистанційного навчання розуміємо формування й збагачення знань, умінь, навичок та настанов, необхідних для успішного виконання цього виду діяльності. Результатом є готовність викладача (предметна, технічна, психологічна) до тьюторської діяльності в системі неперервної освіти вчителів початкової школи [2].

Для ефективної роботи педагога у дистанційному просторі необхідно:

- Складання програм навчання, підбір матеріалу, придбання або створення

повчальних комп'ютерних програм.

- Принцип спільної діяльності того хто навчається з однокласниками і викладачем при підготовці і в процесі навчання .
- Необхідно надавати учням свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел та засобів. Для того щоб дитина могла розвивати свою обдарованість.
- Проводити ігри, давати цікаві та творчі завдання, запускати челленджі між учнями однієї групи, «Ток – шоу», «Мозковий штурм»
- Відвідати конференції, семінари, «круглих столів» з проблем обдарованості

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можемо зробити висновок, що робота з обдарованими дітьми в сучасних реаліях є вкрай важливою та необхідною. Тому особливо гостро стоїть питання в підготовці кваліфікованих фахівців, які б могли працювати з такими дітьми. Для розвитку своєї професійної культури педагогу необхідно ефективно і цілеспрямовано оволодівати новими технологіями навчання й виховання учнів, брати активну участь у їх розробці та вдосконаленні. Важливу роль відіграє творче мислення та творчий тип поведінки обдарованої особистості (педагога).

Особистісну складову характеризує наявність сформованості таких базових якостей у педагога як високий рівень духовності у вигляді здатності до створення навколо себе умов для розвитку дитини , цілеспрямованості та наполегливості у досягненні мети щодо цілісного розвитку обдарованої особистості; спрямованості на самопізнання, саморегуляцію дій, станів і поведінки в цілому; готовність до саморозвитку своєї особистості; повага до обдарованої дитини (визнання її як індивідуальності). Першочергове завдання – це не втратити обдарованих , а допомогти та підтримати реалізувати їх дар , звісно , прикладаючи до цього зусилля .

Література

1. Джус І.І. Особливості підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2014. № 3 С. 14-18.
2. Муковіз О.П. Підготовка викладача до організації дистанційного навчання в системі неперервної освіти вчителів початкової школи. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2014. №6, С. 26-30.
3. Русин Г. Професійна підготовка майбутнього вчителя до роботи з обдарованими дітьми в сучасній школі. Гірська школа українських карпат 2013. № 10 С. 163-165.
4. Чернишов О., 2010 Підготовка педагогів до роботи з обдарованими дітьми. Рідна школа. 2010. №4–5 (квітень–травень) С.12-14.
5. Шемуда М.Г. Професійна підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми. Державний вищий навчальний заклад “Переяслав – Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” 2009. С. 1-5.

ПРОБЛЕМАТИКА КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Геник С.О.,

*студент IV курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Горська Г.О.*

Постановка проблеми. Життєвий шлях людини сповнено складними «переламними моментами» які кожному необхідно пережити, здобуваючи новий досвід, розкриваючи у собі нові можливості. У психології такі періоди розглядаються як вікові кризи або кризи розвитку, серед яких однією з найважливіших є криза підліткового віку.

Відомо, що підлітковий вік як стадія переходу від дитинства до дорослості характеризується суттєвими якісними змінами у біологічній, фізіологічній, психологічній, соціальній сферах життя. З-поміж багатьох динамічних явищ у структурі психіки підлітка особливе місце посідає трансформація особистості і самосвідомості, яка становить зміст кризи ідентичності. У сучасних умовах зростання комунікаційних зв'язків, з одного боку, і суттєвих обмежень у спілкуванні внаслідок пандемії, з іншого, – проблема перебігу вікової кризи підлітків набуває особливої актуальності.

Метою статті є теоретичне обґрунтування специфіки протікання кризи ідентичності в підлітковому віці, визначення її проявів.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій.

Методологічну базу дослідження проблематики вікових криз складають наукові напрацювання Л.І. Божович, Л.С. Виготського, Д.Б. Ельконіна, Е. Еріксона, І.С. Кона, Г. Крайга, К.М. Поливанової, Т.М. Титаренко, Д.Й. Фельдштейна та інш. Більшість авторів одноставні у розумінні вікової кризи як особливого, відносно нетривалого у часі періоду онтогенезу, що характеризується різкими психологічними змінами.

Виокремлюють два типи криз: вікові або *нормативні*, які є необхідними для розвитку особистості та характеризуються якісними змінами соціальних ролей, провідної діяльності, появою новоутворень, та *ненормативні* кризи – ті, які за своїм проявом не входять в поняття норми, тому що залежать від зовнішніх факторів або зміни життєвих обставин. Вікова криза, – писав Л. С. Виготський, – є природним і закономірним періодом розвитку, під час якого здійснюється досить бурхлива реконструкція соціальної ситуації розвитку та формування головного новоутворення певного віку [1]. Анормальні (ненормативні) кризи Т.М. Титаренко пов'язувала з виникненням складних, непередбачуваних ситуацій, що вимагають від особистості певних зусиль, виходу за межі своїх можливостей, а інколи – зміни усього життя [5].

Традиційно специфічні особливості вікової кризи підліткового віку вивчаються через призму вікової періодизації, обґрунтованої Л.С.Виготським

та Д.Б.Ельконіним. Підлітковий період вважається критичним, перехідним, важким, протягом якого відбуваються складні й суперечливі зміни особистості. Серед негативних проявів кризового стану підлітків, що супроводжують нормативну вікову кризу, науковці виділяють емоційну неврівноваженість, розгубленість, напруженість, тривогу, депресивні або ж занадто демонстративні симптоми поведінки. У сфері спілкування з дорослими криза виявляється у прагненні до незалежності, бунті, впертості, ігноруванні вимог, конфліктності, агресивності.

Після виходу роботи Е.Еріксона «Ідентичність: юність та криза» у 1968 р. набуло поширення дослідження підліткової кризи в контексті епігенетичної теорії, відповідно до якої протягом життя особистість на кожному етапі розвитку здобуває специфічну психосоціальну ідентичність, ототожнюється з власним «Я». Зміна соціальних зв'язків призводить до трансформації минулої ідентичності, що викликає кризу, яка буде продовжуватися, допоки індивід не сформує нову ідентичність.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий вік за періодизацією Е.Еріксона об'єднується з юнацьким (від 12-13 до 19-20); ця стадія є ключовою, найголовнішою для набуття *відчуття ідентичності* особистості.

В психології ідентичність трактується як своєрідний феномен, який визначає успішність становлення особистості та її функціонування в суспільстві. Поняття «ідентичність» означає «образ себе у всьому багатстві відношення особистості до навколишнього світу, відчуття адекватності і стабільності в оволодінні власним «Я» [6, с.13]. Е. Еріксон розглядав кризу ідентичності як таку, що супроводжує особистість на кожному етапі розвитку при переході від попереднього до наступного. Потреба в ідентичності – одна з основних потреб, яка особливо актуалізується у період дорослішання.

Подальше вивчення кризи ідентичності підлітків дозволило визначити її нормативний характер та поглибити наукові уявлення про закономірності становлення особистості на цьому віковому етапі. Так, О. А. Краєва відзначає, що криза ідентичності – це «по-перше, зміна ідентифікаційної матриці особистості, по-друге, соціальна плутанина виконуваних ролей, намагання усвідомлення єдиної картини світосприйняття з метою синтезу власних цінностей, оцінок із боку оточуючого середовища» [2, с.47]. Вперше так гостро вона виявляється в підлітковому віці, коли особистість вперше свідомо намагається подолати наявні протиріччя. Вона є віковою і водночас життєвою кризою особистості.

М. Ю. Кузьмін вважає кризою ідентичності «особливу ситуацію свідомості, коли більшість соціальних категорій, якими керується особистість, здаються такими, що втратили свої межі і свою цінність» [3]. Г. М. Свіденська розглядала кризу ідентичності як реакцію на втрату статусу, нерозуміння багатьох питань в житті, пошук власного «Я», порівняння себе з ідеалами, внаслідок чого більшість підлітків починає проводити ретельну оцінку самих себе, яка виявляється занадто критичною і може супроводжуватися сором'язливістю, призводячи до надзвичайної вразливості, збентеженості тощо [4].

Таким чином, перебіг кризи ідентичності у підлітковому віці пов'язаний з драматичними, складними переживаннями, які знаходять вияв у поведінці, стосунках, діяльності підлітків. В цей час підліток має узагальнити усі попередні знання про себе, усвідомити своє минуле й майбутнє, визначити своє місце у соціальному просторі, інтегрувати численні образи «Я» в єдину особистісну ідентичність.

Успішне завершення кризи підліткового віку полягає у формуванні почуття ідентичності, прийнятті себе нового, визначене позитивне ставлення до «Я» та інших. Почуття ідентичності підлітка виявляється в упевненості, здатності зберігати внутрішню totoжність і цілісність, які не суперечать оцінкам інших людей.

При невдалому перебігу відбувається загострення ознак кризи, що виявляється у поганому осмисленні власної перспективи, конфлікті конструктивної рефлексії із деструктивною, що у свою чергу тягне за собою порушення «Я-концепції» та уявлень підлітка про себе. При цьому неможливість позитивного конструктивного виходу з кризи може супроводжуватись виникненням хворобливих переживань невдач, незадоволених потреб, недосягнення цілей, а негативні наслідки кризи досить явно можуть проявитися в набутті негативних форм ідентичності – неадекватної або дифузної. Показниками втрати ідентичності є внутрішньо-особисті конфлікти, психологічна дезорганізація індивіда, зниження активності та ефективності діяльності, підвищений рівень тривожності; залежність від інших або обставин, загальна депресія, почуття неповноцінності, нікчемності, розлад життєвих цінностей, втрата сенсу життя.

Прикладним аспектом вивчення кризи ідентичності підлітка є організація психологічної підтримки з метою успішного формування «почуття особистісної ідентичності». Основними завданнями психологічного супроводу є: гармонізація співвідношення складових «Я-концепції» підлітка, мінімізація протиріч між «Я-реальним» та «Я-ідеальним», подолання невизначеності через планування та конструювання нової форми ідентичності, зміни інтересів, ідентифікаційних зразків, ціннісних орієнтацій, різних сфер життя, способів долаття труднощів, поведінкових реакцій, які зумовлюються «Я образом».

Висновки і перспективи дослідження. Отже, вивчення психологічних особливостей кризового періоду підліткового віку на основі різних теоретичних підходів дозволяє диференціювати поняття «вікової кризи підлітка» та «кризи ідентичності в підлітковому віці» як різних за своєю суттю та феноменологією явищ. Криза ідентичності в підлітковому віці має досить значимі (як позитивні, так і негативні) психологічні наслідки, які відрізняють її від криз ідентичності на інших вікових етапах, оскільки набуття особистістю власної ідентичності становить її основний зміст.

Успішність конструктивного переживання кризи ідентичності підлітків залежить від системи чинників, які підлягають керуванню завдяки ефективній організації психологічного супроводу, активізації внутрішніх ресурсів особистості.

Література

1. Выготский Л. С. Педология подростка. Собрание сочинений: В 6 т. / под ред. Д. Б. Эльконина. М.: Педагогика, 1984. Т 4. С. 6-242.
2. Краєва О. А. Проблема кризи ідентичності в період нормативної кризи підліткового віку. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2016. Вип. 1. С. 46-50.
3. Кузьмин М. Ю. Сравнительное изучение кризиса идентичности у испытуемых подросткового и юношеского возраста. *В мире научных открытий*. Красноярск: Изд-во «Научно-инновационный центр», 2015. Вып.67. С.1854-1869
4. Свіденська Г. М. Психологічні особливості розвитку самосвідомості особистості в період підліткової кризи: автореф. дис. ...канд. психол. наук: 19.00.07 // Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ. 2008. 24 с.
5. Титаренко Т. М. Життєва криза очима психолога *Психологія життєвої кризи*. Київ: Агропромвидав України, 1998. С. 8-38.
6. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: Пер. с англ. / под ред. А. В. Толстых. М.: Флинта, 2006. 341 с.

РОЗВИТОК ДИВЕРГЕНТНОГО МИСЛЕННЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ

*Григоренко Т.М.,
студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Міненко О.О.*

Актуальність дослідження. Юнацький вік – це період суперечностей у структурі особистості. Він є важливим для розв’язання завдань самовизначення та вибору життєвого шляху. Самовизначення – центральне особистісне новоутворення раннього юнацького віку, що виявляється як формування його представниками подальшого життєвого плану та способів його реалізації. А також, юнацький вік – важливий етап розвитку розумових здібностей, що передбачає активізацію дивергентного мислення. Саме тому дивергентне мислення є найважливішим елементом творчої діяльності і об’єктом дослідження багатьох науковців в галузі психології та педагогіки.

Проте, залишається недостатньо вивченою проблема дослідження рівня розвитку дивергентного мислення як складової професійного мислення та його впливу на самовизначення. Зараз, сучасний світ з його швидкими темпами розвитку, постійними нововведеннями та глобальними змінами, налаштовує юнаків і юнок на те, що для досягнення видатних результатів у різних сферах діяльності часто потрібен не високий інтелект у його звичному розумінні (тобто не те, що вимірюється за допомогою IQ), а якась інша якісна своєрідність

психіки особистості – здатність генерувати нові, оригінальні ідеї, знаходити нетрадиційні способи розв'язування проблемних задач [7].

Тому, на нашу думку, вивчення та виявлення рівня розвитку дивергентного мислення в юнацькому віці є необхідною умовою розв'язання проблеми його впливу на професійне самовизначення у цьому віці.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі феномену дивергентного мислення в юнацькому віці та його впливу на професійне самовизначення юнаків.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел доводить, що на теперішній час вивченню феномену дивергентного мислення присвячено багато досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців. Так дослідники розглядають дивергентне мислення як:

- загальну здатність до творчості (Л. Єрмолаєва - Томіна, С. Сисоєва, Л. Пузеп, О. Ярошинська, Л. Байтімерова, В. Дружинін, О. Кононко);
- властивість особистості (Дж. Гілфорд, Е. Торренс, Є. Гергель);
- здатність особистості виходити за межі заданої ситуації, створювати оригінальні цінності (Ф. Баррон, Д. Богоявленська, С. Медник, В.);
- процес прояву власної індивідуальності (О. Яковлева) [7].

Теоретичні передумови розробки проблеми професійного самовизначення та самореалізації в юнацькому віці вивчались у психолого-педагогічних дослідженнях психічного розвитку особистості таких вчених, як Г.О. Балл, І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, І.А. Зязюн, Г.С. Костюк та ін. Проблема психічної регуляції професійного самовизначення поступово виокремилась у розробках таких вітчизняних психологів, як Б.Г. Ананьєв, О.Ю. Голомшток, Ф.М. Гоноболін, Є.О. Клімов, В.О. Моляко та ін.[2].

Виклад основного матеріалу. Дивергентне мислення — це мислення, "що йде одночасно у багатьох напрямках", воно спрямоване на те, щоб породити безліч різних варіантів розв'язання задачі. Це альтернативне, алогічне мислення, що виявляється в процесі розв'язання завдань, що припускають існування безлічі правильних відповідей. Воно спирається на варіативність уявлення і є засобом продукування оригінальних ідей, на відміну від конвергентного мислення, яке чітко фіксоване на причинно-наслідкових зв'язках предметного світу [6].

Українські дослідники Л. Липова, Л. Морозова, С. Ренський розглядають дивергентне мислення як багатовекторне, найчастіше інтуїтивне, що вирізняється від конвергентного – логічного і послідовного. Виділено наступні особливості дивергентного мислення: воно спрямоване на пошук нез'ясованого; виходить за межі стандарту; шукає невідомих шляхів; чутливе до схожості та різниці між об'єктами; знаходить декілька варіантів вирішення певної проблеми; намагається з нових позицій, в новому ракурсі поглянути на відоме й застаріле [5].

Крім задатків, закладених у людини природою, на вибір професійної діяльності безумовно впливатиме і тип мислення. Дивергентне мислення сприяє розвитку творчої уяви особистості, яка спонукає юнаків до розміркування, упорядкування знань, пошуку і аргументації власного рішення, відкритість

новому у пізнанні (когнітивна відкритість), легкість у сприйнятті нових ідей, професійний кругозір, що визначає його здатність до саморефлексії здобутих знань, діяльності, раціоналізації або пропозиції оригінальних ідей тощо [8].

Отже, дивергентне – творче (Дж.Гілфорд), нешаблонне (Де Ван) мислення інваріантне, найчастіше інтуїтивне на відміну від конвергентного – логічного і послідовного за етапністю вирішення якоїсь проблеми. Це новий погляд на старі істини, вихід за межі стереотипів, який не може не впливати на процес професійного самовизначення в юнацькому віці. При цьому слід враховувати, що юнаки і юнки, у яких переважає дивергентне мислення, як правило, не визнають стереотипів щодо розподілу “жіночих” і “чоловічих” професійних занять [6].

Необхідність дослідження проблеми професійного самовизначення особистості в умовах глобалізації простору не викликає сумнівів. Оскільки профорієнтаційна діяльність має враховувати індивідуальні особливості кожної особистості, в тому числі і вплив типів мислення на вибір професії, то важливе місце посідає проблема професійної орієнтації. Таким чином, психологічне дослідження даної проблеми, повинно передбачати аналіз потенційної обдарованості юнаків та юнок, дослідження впливу дивергентного мислення на їх професійні інтереси та на провідний тип мотивації у процесі професійного самовизначення та самореалізації [4].

Становлення висококваліфікованого, мобільного, активного, креативного і конкурентоспроможного професіонала можливе лише за умов всебічного розвитку особистості, його здібностей та творчого потенціалу [3].

Професійне мислення – це важлива складова професійної майстерності майбутнього фахівця будь-якої галузі діяльності, яка забезпечує успішне виконання професійних задач, прийняття оригінальних управлінських рішень, є умовою її професійного розвитку [6].

Для аналізу когнітивно-дивергентного компоненту креативної складової, що впливатиме на самовизначення та формування професійного мислення майбутніх фахівців ми вважаємо важливим спиратись на критерії дивергентного мислення, запропоновані Дж. Гілфордом (табл. 1) [1].

Таблиця 1 – Критерії дивергентного мислення за Дж. Гілфордом

№ з/п	Критерій	Характеристика критерію
1	Рухливість	Визначається кількістю ідей, які народжуються у певну часову одиницю
2	Оригінальність	Вміння відійти від стереотипів і шаблонів, висуваючи ідеї, відмінні від типових
3	Чутливість	Здібність сприймати незвичайні моменти в деталях, бачити невизначеність або протиріччя, а також вміння оперативно переходити від однієї ідеї до іншої
4	Образність	Прагнення виражати свої думки за допомогою асоціацій і символів, працювати в уявному контексті,

		вміння знаходити складне в тому, що здається абсолютно простим і бачити простоту там, де все виглядає складним
--	--	--

Розвиток особистості передбачає появу психічних новоутворень у діяльності суб'єкта. Коли в юнацькому віці проявляються нові психологічні компоненти, то особистість ускладнюється, відбувається розгортання внутрішнього плану. Психологічними компонентами дивергентного мислення є гнучкість розуму; систематичність мислення; готовність до ризику та відповідальності за прийняте рішення; творча уява тощо [9].

Здатність до дивергентного мислення та його розвиток дозволяє особистості юнацького віку найбільш повно реалізувати свій потенціал, свободу думок, самоприйняття та самовизначення. Крім того, дивергентне мислення розглядається не як єдиний фактор, а як сукупність різних здібностей, кожна з яких може виражатись в тієї чи іншої особистості [10].

На нашу думку, розвиток дивергентного мислення безумовно допомагає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності, здійснює вплив на професійне мислення і передбачає оцінку людиною індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до певного спеціаліста.

Висновки і перспективи дослідження. Аналіз теоретичних досліджень із питань розвитку дивергентного мислення особистості дозволив нам зробити висновок про те, що дивергентне мислення є властивістю особистості, яка може проявлятися під час процесу професійного самовизначення як здатність до можливості породжувати різноманітний, соціально важливий, оригінальний продукт і шляхи його застосування; здатність знаходити рішення у нестандартних ситуаціях; здатність обирати невідомі людству, так звані, професії майбутнього, об'єднувати та комбінувати їх; властивість, яка реалізується лише за сприятливих умов середовища на високому рівні в різних галузях людської діяльності.

Значущість вивчення цього феномена у наш час систематично зростає, бо саме дивергентне мислення може стати одним з провідних чинників у формуванні професійного визначення особистості та призвести до інтенсивного та ефективного подальшого розвитку людського суспільства.

Література

1. Антонова О.Е. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі. Житомир : вид. ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 14-41.
2. Бодров В.А. Психологія професійної придатності. Київ: ПСРСЕ, 2007. 511 с.
3. Васильков В.М. Соціально-психологічні питання професійного самовизначення старшокласників у сучасних умовах. Педагогіка і психологія. 2010. № 3. С. 59-66.
4. Волобуєва Т.Б. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків : Основа, 2005. 207 с.

5. Липова Л., Морозова Л., Ренський С. Концепція обдарованості та її види. Рідна школа. 2003. №4. С. 31-38.
6. Поденко А. В. Соціально-психологічна характеристика організаторських здібностей у студентів. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Випуск 31. Серія: психологічні науки: збірник наукових праць у 3-х т. Чернігів : ЧДПУ, 2005. №31. Т. 3. С. 5-8.
7. Савенков А.И. Основные подходы к разработке концепции одарённости. Педагогика, 1998. № 3. С. 24-29.
8. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. Монографія. Київ : Поліграфкнига, 1996. 406 с.
9. Щербакова І.М. Психодіагностика професійного самовизначення особистості: навч.-метод. посіб. Суми : вид. СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2012. 324 с.
10. Яковенко Е.Л. Развитие творческого потенциала личности как цель образования. Вопросы психологии. 1996. № 3. С. 28–43.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЛЮДИНИ

*Дорошевська Т.А.,
студентка I курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Мельничук І.Я.*

Актуальність теми. Науково-технічний прогрес кінця ХХ - початку ХХІ сторіччя докорінно змінив кількість фізичних навантажень сучасної людини, яка веде пасивний стиль життя, багато часу проводить сидячи на робочому місці або за кермом. Рухова активність іноді в декілька разів знижена від норми, внаслідок чого погіршується здоров'я та емоційний стан людини, що впливає на якість життя та продуктивність праці.

Активний стиль життя та посилені фізичні вправи впливають на емоційний стан індивіда, сприяють покращенню його розумової діяльності та фізичної працездатності, спричиняють підвищення функціональних можливостей організму. У зв'язку з цим, важливим та актуальним стає дослідження впливу фізичних вправ на емоційний стан особистості.

Метою статті є дослідження впливу фізичних вправ на емоційний стан людини.

Аналіз досліджень і публікацій. Більшість досліджень та публікацій стосовно впливу фізичних вправ полягають у застосуванні технік та методів релаксації. Наприклад: аутогенна релаксація, прогресивне розслаблення м'язів, візуалізація як вправа для зняття стресу, діафрагмальне дихання, медитація для

зняття стресу тощо.

АТ (аутогенне тренування) розроблене німецьким психотерапевтом Йоганном Шульцем. Його метою було психічне та фізичне оздоровлення людини за допомогою самонавіювання в стані релаксації. І. Павлов пропонує, розвинути посилення мотивації до оздоровчо-рекреаційної рухової активності.

Останнім часом багато уваги приділяють дослідженням виникнення фізичних хвороб із-за малорухливого способу життя. Але досліджень які спрямовані на вивчення зміни емоційного стану значно менше.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що емоція, як і інші мотиваційні стани, впливає на сприймання навколишнього середовища. Емоційно піднесена людина сприймає світ крізь «рожеві окуляри». Той, хто страждає і сумує, інтерпретує зауваження інших як критичні. У людини, яка відчуває, наприклад, скорботу, гнів, радість, інші емоції, відбуваються різні зміни не лише у функціональній діяльності внутрішніх органів, а й у зовнішньому вигляді. Змінюється вираз обличчя, голос. Через виразні рухи і дії, як правило, розкривається почуттєва сфера особистості. Одна й та сама емоція неоднаково віддзеркалюється різними людьми, а також окремою людиною в різних ситуаціях.

Виникнення та перебіг емоцій пов'язане з діяльністю різних модулюючих систем мозку. Вважається, що основну роль у цьому відіграє лімбічна система, основу якої складає «коло Папеца». Ідея про існування в мозку системи, відповідальної за емоції, була висловлена в 1937 р. невропатологом Дж. Папецом. Він припустив, що єдину систему керування емоціями у певній послідовності утворюють такі структури мозку: (1) гіпоталамус - (2) передньовентрикуляр - не ядро таламуса - (3) поясна звивина - (4) гіпокамп - (5) мамілярні тіла - (1) гіпоталамус [2]. На думку вченого, будь-яка аферентація, що надходить у таламус, поділяється на три потоки: рухи, думки і почуття. Потік «почуттів» циркулює по вищевказаному «емоційну колу» і створює фізіологічну основу емоційних переживань [2].

У цих твердженнях стосовно емоцій індивіда невід'ємною складовою є рухи. Через рухи людина виражає свої емоції, рухи є невід'ємною частиною висловлення почуттів. Отже, можна прослідкувати паралельнозворотній зв'язок: змінюються рухи - змінюється емоційний стан.

Російський фізіолог І. Павлов увів у науковий обіг поняття «м'язової радості», яким він позначав приємні відчуття, пов'язані з активною м'язовою роботою. Механізм таких відчуттів полягає в тому, що руховий аналізатор отримує інформацію про рівень рухової активності та передає її в центральну нервову систему. Ця інформація є джерелом емоційного впливу, позитивних емоцій, внутрішнього задоволення. Отже, потреба в руховій активності знаходить своє відображення в емоціях людини, що важливо для посилення мотивації до оздоровчо-рекреаційної рухової активності [3].

Виходячи з вище перерахованого, індивід, який виконує рухову активність, стимулює хімічні процеси мозку. Починає вироблятися так званий «гормон щастя», стимулюється «викид» дофаміну, ендорфіну, серотоніну, окситоцину. Ця реакція важлива, але тривалість її дуже коротка. Тобто

знаходячись тривалий час без фізичної активності концентрація цієї хімічної речовини змінюється і як наслідок «зменшується» відчуття радості.

У пілотному експериментальному дослідженні, яке проводилося у березні 2021 року на базі «Гончаренко Центр Кропивницький. education and culture», за авторською методикою, взяли участь випадкові особистості кількістю 10 осіб. Учасникам експериментального дослідження було запропоновано визначити свій емоційний стан за 13-ти бальною шкалою («+» - це позитивні почуття, «0»- нейтральні, та «-» - негативні почуття). Респондентам необхідно було вибрати із запропонованих варіантів за зразком «емоджи», максимально наближений емоційний стан до зображення на малюнку виразу обличчя. Також було запропоновано повторно визначити за цими критеріями стан, після запропонованих фізичних вправ, розроблених спеціалістом у галузі фізичної культури та фітнесу, тривалістю 5 хвилин. Вправи розроблені таким чином, щоб респонденти могли виконати ці вправи в повсякденному або робочому одязі, тобто максимально наближені до рухів які виконує особистість кожного дня у повсякденному житті (тримається за поручні у транспорті, сидить на сидінні, підіймається сходами, переходить дорогу тощо).

В процесі аналізу результатів дослідження було виявлено покращення емоційного стану на 18%, зміна настрою з гарного на веселий, відчуття радості та приємного здивування (60%). Аналіз результатів пілотного експериментального дослідження показав пряму залежність емоційного стану людини від правильно розроблених обґрунтованих фізичних вправ.

Висновки і перспективи дослідження. Емоції беззаперечно впливають на процеси життєдіяльності, індивідуальний та соціальний стан людини. Аналіз праць психологів, які досліджували зв'язок емоційного стану та рухів доводить, що хімічні процеси, які відбуваються за рахунок фізичної активності істотно впливають на емоційний стан людини.

Аналіз емоційного стану особистості стає все більш популярним у науковому світі. Проблема недооцінювання людиною впливу фізичної активності в сучасному світі, є актуальною та залишається недостатньо дослідженою як у теоретичному плані, так і в експериментальному. Психофізичний зв'язок стабільності організму людини потребує подальшого наукового обґрунтування та буде розглянуте в наших наступних дослідженнях. Це допоможе віднайти баланс та перевести негативні емоційні стани у позитивні, встановити гармонію між організмом людини та навколишнім світом.

Література

1. Скрипченко О.В., Долинська Л. В. Загальна психологія: підручник: https://pidru4niki.com/10970107/psihologiya/pochuttya_emotsiyi#22
2. Кокун О.М. Психофізіологія: підручник: Київ 2006 URL: https://pidru4niki.com/12090810/psihologiya/indikator_i_emotsiy
3. Ужгородський Національний Університет: Лекція 2. Роль оздоровчо-рекреативної рухової активності у збереженні і зміцненні здоров'я людини. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/>

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПРОБЛЕМАМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Жарікова К.В.,

*студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Мамчур І.В.

Актуальність дослідження. Реабілітації дитини з особливими освітніми потребами, а зокрема з проблемами ОРА, направлена на засвоєння норм і цінностей, прийнятих у суспільстві, включаючи моральні та етичні цінності; розвиток спілкування і взаємодії дитини з дорослими і однолітками; становлення самостійності, цілеспрямованості та саморегуляції власних дій; формування готовності до спільної діяльності з однолітками, формування належного ставлення і почуття приналежності до своєї сім'ї, до товариства дітей і дорослих в соціумі; формування позитивних відчуттів до різних видів праці та творчості; формування основ безпечної поведінки в побуті, соціумі, природі.

Проблема організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку була предметом дослідження О.Духновича, Б.Грінченка, І.Стешенка, С.Русової, А.Макаренка, В.Сухомлинського, А.Богущ, П.Баєва, О.Карпової, І.Сікорського, Я.Чепіги, Ф.Фребель, М.Монтесорі, О.Деклорі та ін.

Мета статті полягає у теоретичному узагальненні психолого-реабілітаційних можливостей ігрової діяльності у роботі з дітьми дошкільного віку з проблемами опорно-рухового апарату.

Виклад основного матеріалу. За статистичними даними МОЗ України, захворювання опорно-рухового апарату (ОРА) посідають третє місце після серцево-судинних й онкологічних захворювань [2]. Питання фізичної реабілітації в дітей із порушеннями опорно-рухового апарату (ОРА) детально описані в працях вітчизняних і закордонних учених. Проте ця проблема залишається актуальною й на сьогодні. Статистичні дослідження України свідчать, що з кожним роком кількість дітей із різними формами порушень постави й сколіозом значно зростає. Так, у дошкільному віці порушення постави виявлено у 2,1 % дітей, у чотири роки – у 15–17 % дітей, у сім років – уже в 33 % (кожна третя дитина). У дітей старшого шкільного віку цей показник складає 67–72 % [2]. Не залишається непомітним і той факт, що в дітей 4–6 років хвороби кістково-м'язової системи займають перше місце (порушення постави, сколіози, плоскостопість). Це приводить до занепокоєння як фахівців, які займаються цією проблемою, так і батьків підростаючого покоління.

Проблему корекції різних порушень функцій ОРА в дітей досліджували Д. Рісер, І. Кон, Є. Вільчковський, Р. Бунятов, О. Каптелін, І. Красикова, Н. Лебедева, М. Єфіменко та ін.

Основною метою психологічної і фізичної реабілітації у дітей з проблемами ОРА є їх адаптація до майбутнього життя у соціумі. Формування основних умінь і навичок є обов'язковою умовою, виконання якої і обумовлює якість їх життя.

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту», виховання і навчання дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації, здійснюється за окремими програмами і методиками, розробленими на основі Державного базового компоненту дошкільної освіти.

Діти з порушеннями опорно-рухового апарату являють собою неоднорідну та поліморфну категорію, як у клінічному, так і психолого-педагогічному аспектах.

Головна особливість пізнавальної діяльності та особистості дитини з порушенням опорно-рухового апарату (особливо у випадках дитячих церебральних паралічів) полягає у вираженій диспропорційності, нерівномірному, порушеному темпі розвитку, а також якісній своєрідності формування психіки.

Тому кожна дитина, яка має рухові порушення, потребує ретельного вивчення її психічного розвитку та визначення відповідних навчально-виховних заходів у спеціально організованому середовищі. Це реалізується у використанні гнучких навчальних планів, різнорівневих програмах колективного та індивідуального навчання, варіативному характері навчання з пропедевтичним періодом.

Комплексний характер корекційно-психологічної роботи передбачає постійне врахування взаємовпливу рухових, мовленнєвих і психічних порушень у динаміці дитячого розвитку. Внаслідок цього необхідна спільна стимуляція розвитку усіх сторін психіки, мовлення і моторики, а також попередження і корекція їх порушень.

Невід'ємною складовою системи допомоги дітям з порушеннями опорно-рухового апарату є перебування у спеціальних дошкільних освітніх закладах, де здійснюється їх навчання, виховання, психолого – педагогічна корекція відхилень у розвитку, підготовка до шкільного життя і лікування. Лікувально-педагогічний процес побудований з урахуванням специфіки захворювань дітей і пов'язаних з ними особливостей. Основна мета корекційного навчання і виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату у спеціальному дошкільному закладі – всебічний розвиток дитини у відповідності з її можливостями і максимальна адаптація до навколишньої дійсності з метою подальшого шкільного навчання.

Надзвичайно важлива умова повноцінного розвитку особистості, формування пізнавальних процесів, комунікативних навичок, розвитку інших видів діяльності - засвоєння дитиною усього спектру ігор (сюжетно-рольових, дидактичних, рухливих, будівельних, музичних тощо) Незважаючи на те, що розвиток ігрової діяльності дітей з порушеннями опорно-рухового апарату характеризується тенденціями, притаманними всім дітям, за рівнем сформованості гри вони надто неоднорідні.

У дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, на відміну від дітей у нормі, виявляється значна варіативність рівнів гри в одному віковому діапазоні, нерівномірна сформованість окремих структурних компонентів гри всередині одного ігрового рівня. Такі діти виявляють значно більшу потребу в допомозі дорослого, недостатність мотивації до ігрової діяльності, зниження активності та самостійності у грі.

Гра – це особлива форма засвоєння дитиною навколишньої дійсності шляхом моделювання та інтерпретації взаємодії між людьми. Гра розглядається як основний, провідний вид дитячої діяльності, що багатогранно впливає на психічний розвиток дитини. У грі діти опановують новими навичками, вміннями, знаннями, ознайомлюються з довкіллям, оволодівають комунікативними вміннями, соціалізуються. Гра слугує засобом розвитку мислення, пам'яті, уваги, уяви, мовлення, сприяє розвитку емоційно-вольової сфери [1, с.6].

Гра зорієнтована на особистість дитини, а іграшки й предмети, що використовуються в грі, допомагають дитині програвати важливі життєві ситуації. Гра реалізує такі цілі: саморозвиток, загальний розвиток, спілкування. Гра допомагає дитині вільно себе виражати без негативних наслідків; проявляти свої інтереси і виражати емоції. Гра стимулює дитину досліджувати навколишнє середовище, відносини між об'єктами, причинно-наслідкові зв'язки і зв'язки між подіями, що сприяє розвитку. Гра допомагає дитині спілкуватись, досліджувати стосунки, соціальні ролі, набувати соціальних навичок. Відповідно психолог може використовувати гру з різними цілями, залежно від завдань корекційної роботи [4, с.125].

Г. Лендрет довів, що гра є найкращим засобом формування стосунків з дитиною, яка потребує корекції, у психотерапевтичній роботі. Дитина проектує на іграшку свої почуття, які не вміє завжди відкрито виражати. Більшість дітей з особливими освітніми потребами зустрічаються в реальному житті з проблемами, які здаються їм нездоланими, але долаючи їх у грі, вони поступово вчаться позбавлятися їх і у житті.

Формування ігрової діяльності спрямоване на розвиток у дітей інтересу до іграшок, предметно-ігровим діям та виховання вміння грати з однолітками. Поступово від предметно-ігрових дій слід переходити до навчання сюжетно-відображувальній грі. Лише після формування у дітей уявлень про стосунки між дорослими слід переходити до виховання у дітей уміння приймати на себе певні ролі та діяти у грі відповідно до прийнятої ролі, враховуючи при цьому рольову позицію партнера. Сюжетно-рольова гра створює основу для виникнення функції заміщення, що є необхідною умовою для подальшого розвитку розумової та мовленнєвої діяльності дошкільника.

Сюжетна гра є провідним видом діяльності та умовою розвитку дітей дошкільного віку. Оптимального результату можна досягти, коли вона активно формується і направляється дорослим. Дітей з порушеннями опорно-рухового апарату слід навчати ігровій діяльності, оскільки вона у них не розвивається спонтанно, на відміну від здорових дітей. Ігрова діяльність дошкільників з особливими освітніми потребами є своєрідною. Дослідження доводять, що у

таких дітей ігрова діяльність, зазвичай, самотійно не формується. На початковому етапі у них не виникає задуму гри. Гра формується в результаті засвоєння способів ігрової діяльності в процесі корекційно-розвивальної роботи [1, с.7].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, одним з дієвих засобів психологічної реабілітації дошкільників з особливими освітніми потребами (ОРА) є ігрова діяльність. Саме гра – природний спосіб розвитку будь-якої дитини. Тільки у грі дитина радісно і легко, як квітка під сонцем, розкриває свої творчі здібності, закріплює і засвоює нові навички і знання, розвиває моторику, спостережливість, фантазію, пам'ять, вчиться думати, аналізувати, долати труднощі, одночасно пристосовуючись до суспільства. Наше теоретичне узагальненн означеної проблеми не вичерпує всіх складових психологічно-реабілітаційних можливостей ігрової діяльності. На наступному етапі дослідження важливо звернути увагу на визначення психолого-реабілітаційних умов та видів ігор у роботі з дошкільнятами, які мають проблеми з ОРА.

Література

1. Гладченко І.В. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах»(програма з ігрової діяльності, методичні рекомендації, дидактичні матеріали). Київ, 2012. 141 с.
2. Жилка Н. Я. Здоров'я дітей в Україні // Матеріали Всеукраїнського форуму «Здоров'я дітей – майбутнє України». Київ: Основи здоров'я та фізична культура, 2007. С. 4-22.
3. Нагорна О.Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Рівне, 2016. 141 с.
4. Миронова С. П. Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 236 с.

ПРИЧИНИ РЕВНОЩІВ У СТОСУНКАХ ТА ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ РЕВНОЩІВ

Жданова І.І.,

*студентка III курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Міненко О. О.*

Постановка проблеми. Актуальність даної роботи зумовлена тим, що темі ревнощів в психологічних дослідженнях не надається такого великого значення, якого вона заслуговує. Оскільки, як і заздрість, ревнощі можуть бути проявом егоцентризму, інфантилізму, емоційної нестабільності та провокувати

невротичні реакції, важливо вчасно допомогти людині впоратися з цим почуттям, з метою запобігання ускладнень та патологій.

Сьогодні існує недостатньо джерел, які однозначно відповідали б на питання: «Що можна зробити, якщо ревності заважають нормально жити?», «Як змінити себе і як навчитися жити з ревностями, не завдаючи шкоди іншим?». Пошук відповідей на ці питання, для більш ефективної допомоги людям, у яких дане почуття знаходиться у високому ступені прояву, робить проблему ревностей досить актуальною, цікавою і цінною для дослідження.

Метою статті є дослідження причин формування ревностей та способів надання психотерапевтичної допомоги людям, яким це почуття заважає у стосунках з коханою людиною.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. На думку багатьох істориків, автором першої наукової концепції ревностей був З. Фрейд. Основні ідеї він висловив в роботі «Про деякі невротичні механізми ревностей, параної і гомосексуалізму» [6].

Аналіз останніх досліджень зарубіжних і вітчизняних авторів, що працюють в психоаналітичній парадигмі, гуманістично-орієнтованій і екзистенціальній психології, консультуванні, дозволив нам визначити найбільш перспективні напрямки у вивченні феномена ревностей. Перерахуємо деякі з них: 1) аналіз ревностей як симптому ненормативних криз в сім'ї (А. Волкова); 2) аналіз ревностей як сигнального синдрому при патопсихології в поведінці особистості (Е. Терентьев); 3) дослідження ревностей як необхідного етапу розвитку особистості в процесі її соціалізації (М. Кляйн, П. Куттер); 4) розуміння ревностей як складного емоційного феномена особистості (Е. П. Ільїн) і об'єкта психокорекційної роботи (Я. Спиридонов). Крім названих напрямів, розглядаються також особливості ревнивої особистості і психологічні детермінанти виникнення цього почуття (А. Адлер, Н. В. Дмитрієва, Ц. П. Короленко, А. В. Сергєєва, К. Хорні, З. Фрейд та ін.) [4].

Найбільш точно сучасний стан в пізнанні даного явища відображено в висловлюванні психолога Я. Спиридонова: «... відчувається дисонанс вираженої частоти публікацій популярного спрямування і практично відсутність системних досліджень ревностей» [5].

Виклад основного матеріалу. Такий феномен подружнього життя, як ревності, є дуже складним для вивчення засобами психології та соціології. Існують різні визначення ревностей. Так, Рене Декарт вважав, що ревності - це вид страху при бажанні зберегти за собою володіння яким-небудь благом [1, с. 125].

За словником почуттів та емоцій, ревності - складна ситуація, що включає в себе відносини трьох осіб: 1) Злість, обурення і образа на іншого, який не дає мені те, у чому маю потребу, а замість цього дає це уявному або реальному третьому. 2) Злість на третього, який відбирає те, у чому маю потребу, і стає перешкодою між мною та іншим. 3) Вина перед іншим за те, що я недостатньо хороший і мене віддали перевагу третьому. 4) Заздрість до третього і його уявним або реальним чеснотам, які залучили партнера. 5) Сором перед другим і

третім учасником трикутника, відчуття себе зайвим і відкинутим в їх відносинах [2].

Існують різні погляди на ревності у відносинах між чоловіком і жінкою, в яких робиться акцент на позитивні або негативні сторони цього явища.

1. Ревності - це складова частина статевої любові, інтимної дружби, вона говорить про силу потягу.
2. Ревності - як емоція, що не притаманна любові, як тінь в стосунках людей.
3. Ревності - егоїзм в статевих стосунках [1, с. 125].

На думку І. Саторіна, є 3 типи ревностей, які відрізняються причинами появи. Перший – головний тип - бажання володіти; другий - страх бути ошуканим; третій - менш поширений - отримати право судити і карати «винного» партнера. Ось цю суміш страху, злості і засудження і називають ревностями. А іноді, як не сумно, любов'ю [3].

Основною причиною ревностей є невпевненість в собі: такі люди постійно порівнюють себе з іншими, звичайно ж не в свою користь. В глибині душі, вони вважають, що кохана людина може знайти собі кого-то краще, розумніше, красивіше та ін. Такі люди страждають від комплексу неповноцінності, відчуваючи, що з ними «щось не так».

Як і багато психологічних проблем, ревності «виростають» з дитячих травм, наприклад, якщо дитина була свідком зрад батьків і подальших розбирань дорослих. Ця ситуація залишається в його пам'яті назавжди. Коли справа доходить до розлучення, діти часто невірно тлумачать причини розставання батьків, вважаючи згодом, що міцні відносини можливі, тільки якщо партнер буде поруч, а для цього його потрібно утримувати. Звідси і з'являється неправильна модель побудови здорових дорослих відносин.

Ще одна причина - невдалий досвід в побудові тривалих стосунків. Якщо в особистості попередній розрив пов'язаний з бажанням партнера, а не за його власною ініціативою, людина стає підозрілою до всіх. Нав'язливий страх, що ситуація повториться знову, невблаганно приводить людину до описуваного стану - він починає необґрунтовано ревнувати.

Ревності можуть породжувати спалахи агресії, коли людина не здатна себе контролювати. На ґрунті таких емоцій скоюються злочини, а в окремих випадках переживання переростають в параноїдальні марення ревностей - один із проявів шизофренії або психічного розладу в результаті алкоголізму. В такому стані людина небезпечна для оточуючих. У криміналістиці ревності вважаються одним з мотивів побутових злочинів.

Перший крок в лікуванні патологічних ревностей у чоловіків і у жінок - визнання проблеми і бажання ревнивця позбутися від травмуючого почуття ревностей. Психотерапевтична допомога передбачає виявлення причин ревностей та їх усунення. Якщо причина ревностей в заниженій самооцінці і невпевненості в собі, то психолог допомагає людині змінити ставлення до себе і підвищити самооцінку. Якщо причина патологічних ревностей криється в страхах, злості, вині або заздросках, то при лікуванні від ревностей психолог допомагає пропрацювати ці чинники. Різні дитячі психічні травми, такі як

психологічне або фізичне насильство в сім'ї, розлучення батьків, скандали, зради, брутальне або зневажливе ставлення до дитини, можуть викликати порушення в психіці дитини, які в дорослому віці проявляються у вигляді безпричинної підозрливості і некерованих емоцій. Для лікування цієї причини патологічних ревнощів у чоловіків і у жінок необхідне опрацювання дитячих травм для того, щоб вони більше не управляли людиною і перестали чинити негативний вплив на його психіку.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, ревнощі - негативно забарвлене почуття в міжособистісних відносинах, яке виникає при нестачі уваги, любові, поваги чи симпатії від коханої або дуже важливої людини в той час, як хтось інший нібито або дійсно отримує їх від нього. Причинами ревнощів можуть бути невпевненість в собі, бажання володіти, страх бути ошуканим, дитячі травми та ін. Психотерапевтична допомога передбачає виявлення причин ревнощів та їх усунення. Основна перешкода в лікуванні патологічних ревнощів - це небажання людини визнати існування проблеми як такої, тому для лікування патологічних ревнощів як у жінок, так і у чоловіків необхідне усвідомлення того, що ревнощі завдають шкоди і бажання ревнивця позбутися цього почуття.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми виникнення ревнощів у партнерських стосунках. Перспектива його продовження пов'язана з емпіричним дослідженням соціально-психологічних детермінант виникнення ревнощів у партнерських стосунках, а також пошуком ефективних способів індивідуальної та групової допомоги у попередженні виникнення ревнощів.

Література

1. Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие. — СПб.: Речь, 2004. — 244 с.
2. Еранова Т. Словарь чувств и эмоций. 2015. / Электронный ресурс. Режим доступа: <https://vocabulary.ru/slovari/slovar-chuvstv-i-emocii-2015.html>
3. Саторин И. Ревность и любовь / Электронный ресурс. Режим доступа: <https://progressman.ru/2015/06/jealousy/>
4. Сергеева А.В. Психология ревности: зарубежный и отечественный опыт научного исследования // Учёные записки Санкт-Петербургского государственного института психологии и социальной работы. 2017. Том 28. № 2. С. 22–29.
5. Спиридонов Я. В. Динамическая модель ревности: концептуальные, клинические и функциональные аспекты // Журнал психологии и психоанализа. 2013. № 2. С. 45–48.
6. Freud S. Zwang, Paranoia und Perversion. (Studienausgabe) Bd. 7 von 10 u. Erg.-Bd. Berlin: S. Fischer Verlag, 1989. 368 s. (Rus. ed.: Freyd Z. Sobraniye sochineniy v 10 tomakh. Tom 7. Navyzchivost, paranoya i perversiya [Collected Works in 10 Volumes. Volume 7. Obsession, Paranoia and Perversion]. Moscow: Firma STD Publ., 2006. 336 p.).

ПРОБЛЕМАТИКА ПОЄДНАННЯ ГІПНОЗА З ТЕХНОЛОГІЄЮ ДЕСЕНСИБІЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРЕРОБКИ РУХАМИ ОЧЕЙ НА СТАДІЇ ПІДГОТОВКИ У ПРОЦЕСІ ПСИХОТЕРАПІЇ ЕМОЦІЙНИХ ТРАВМ

Жигарьова Н.Г.,

*студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівний: доктор психологічних наук,
доцент Гейко Є.В.*

Постановка проблеми. Питання поєднання технології десенсибілізації і переробки травмуючих переживань за допомогою руху очей та гіпнозу є відносно новим симбіозом серед методів корекції емоційних травм. Тому існує чимало розбіжностей в думках дослідників.

Ф. Шапіро, автор методу ДПДГ, визначає свою технологію як різновид гіпнотерапії, тому вважає недоцільним поєднання її з гіпнозом, так як її корисність буде обмежена тими ефектами, які вже і так доступні терапевтам. При цьому автор пропонує використовувати ряд технік на етапі підготовки, дію яких, на погляд наступних науковців, слід посилювати гіпнозом.

Погодився з цією думкою і М. Япко, який зазначив, що навіть така терапія як ДПДГ може бути розглянута як гіпнотична, оскільки у всіх методах фокусування уваги існує загальний гіпнотичний знаменник [4].

Спираючись на зазначені теорії, С. Гілліген, розвиває і підкреслює, що гіпнотерапія і ДПДГ-терапія є скоріше, взаємодоповнюючими, ніж дублюючими одна одну» [1, с. 395].

Автор стверджує, що у кожної людини існує особливий стан, в якому травматичні тривожні переживання можуть бути перетворені в здорові інтегровані стани. С. Гілліген спеціально підкреслює, що досвід особливого стану в ДПДГ не є досвідом «трансу».

Тому С. Гілліген і робить висновок, що оскільки ДПДГ і еріксонівський гіпноз мають подібні теоретичні передумови, а також є взаємодоповнюючими методами, їх можна поєднувати при роботі з клієнтом.

Мета статті. Виявити, які способи поєднання технік гіпнозу слід застосовувати на стадії підготовки, не порушуючи протокол методу ДПДГ, з метою підвищення ефективності останньої.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій.

Теоретичні та практичні аспекти поєднаного застосування гіпнозу і десенсибілізації і переробки рухами очей було досліджено у наукових працях таких авторів як Д. Бер, М. Симон, К. Уелч, М. Філліпс, С. Гілліген, В. Доморацький.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що застосування гіпнозу виправдано тільки на стадіях підготовки, десенсибілізації і завершення в структурі стандартної процедури ДПДГ. Так як в даному випадку гіпнотерапія є більш додатковою технікою до основного методу ДПДГ, слід чітко

дотримуватись протоколу даного методу, без порушення базової моделі, принципів і технології самої ДПДГ.

Таким чином доцільно розглянути етап підготовки ДПДГ та основні способи поєднання гіпнотерапії та ДПДГ наданому етапі.

Перед початком стадії підготовки психотерапевт повинен закласти відповідний фундамент - вивчити історію клієнта, визначити, чи підходить він для ДПДГ, розробити схему лікування і сформулювати план дії, враховуючи всі можливі прояви установок, що перешкоджають досягненню психотерапевтичного ефекту [3, с 121].

Після виконання вищесказаного потрібно підготуватися до переробки. Підготовка клієнта включає в себе встановлення безпечних психотерапевтичних відносин, докладне пояснення сутності процесу і його ефектів, а також вивчення його переконань і потенційних емоційних потреб. Визначення предмета впливу включає в себе з'ясування компонентів цільового спогадів і основних типів реакції клієнта на процес [3, с 121].

Розглянемо основні способи поєднання технік гіпнотичної роботи на стадії підготовки.

Перший спосіб. Використання гіпнозу на стадії підготовки (для формування потужного ресурсного переживання, яке можна було б включати в різні проблемні контексти майбутньої стандартної процедури ДПДГ). Як зазначає Ф. Шапіро, одним з найголовніших початковими завданнями даної стадії є проведення вправи «Безпечне місце» щодо набуття клієнтом почуття емоційної стабільності в будь-яких ситуаціях. Але завдяки модернізації її можна вдосконалити втручанням гіпнотичних технік формування та утилізації трансу. Вона дозволяє терапевту полегшити в наступних сеансах занурення клієнта як в гетерогіпноз, так і аутогіпноз, встановивши на етапі пост гіпнотичного навіювання у нього пост гіпнотичний сигнал (якір) на повторне занурення в транс.

Слід зазначити, що якорі для технік наведення трансу і утилізації потрібно ставити різні. Якщо для повторного наведення трансу як якір ми рекомендуємо клієнту використовувати техніку «Індукція трансу через рух руки (за методом Н. Воотон)», то для утилізації частини гіпнотичного сеансу можна порекомендувати техніку С. Лінна і І. Кірша «Сприяння відчуття безпеки і захищеності: безпечне місце» [2, с. 99-101].

Другий спосіб. Використання регресивного гіпнозу на початковому етапі ДПДГ (для доступу до вихідних травматичних спогадів з метою їх подальшої десенсибілізації і переробки рухами очей).

Даний спосіб може бути застосований в тому випадку, коли клієнт не може згадати найбільш ранню ситуацію психотравматизації. Дана техніка дозволяє у трасовому стані виявити на лінії часу життя клієнта емоційно-травматичних спогадів з метою їх подальшої десенсибілізації і переробки рухами очей.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, в процесі теоретичного дослідження можна виявити такі основні способи поєднання технік гіпнотичною роботи зі ДПДГ-психотерапії на етапі підготовки:

- 1) використання гіпнозу на стадії підготовки (для формування і якорення потужного ресурсного переживання, яке можна було б включати в різні проблемні контексти майбутньої стандартної процедури ДПДГ);
- 2) Використання регресивного гіпнозу на початковому етапі ДПДГ (для доступу до вихідних травматичних спогадів з метою їх подальшої десенсибілізації і переробки рухами очей).

Література

1. Гілліген С. Спадщина Мілтона Еріксона / С. Гілліген. - пров. з англ. - М.: Психотерапія, 2012. -416 с.
2. Лінн С. Основи клінічного гіпнозу: доказово-обґрунтований підхід / С. Лінн, І. Кірш. - пров. з англ. - М.: Психотерапія, 2011. - 352 с.
3. Шапіро Ф. Психотерапія емоційних травм за допомогою рухів очей: основні принципи, протоколи і процедури / Ф. Шапіро. - пров. з англ. - М.: Незалежна фірма «Клас», 1998. - 496 с.
4. Япко М. Трансовая робота: введення в практику клінічного гіпнозу / М. Япко. - пров. з англ. - М.: Незалежна фірма «Клас»,1998.-496с.

БУЛІНГ В СРЕДНІЙ ШКОЛІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВИРІШЕННЯ

Іващенко М. О.,

*студент III курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: старший викладач Калашикова Л. В.*

Постановка проблеми. Серед першочергових задач, що пов'язані з трансформацією системи освіти України до сучасних європейських стандартів, актуальною виступає тенденція щодо формування під час навчання в загальноосвітній школі толерантного та ціннісного ставлення до кожного учасника освітнього процесу. Успішне розв'язання вказаної задачі відбувається за рахунок побудови освітнього процесу на основі діалогічного та особистісно-орієнтованих принципів. Однією із сучасних деструктивних тенденцій, які зустрічаються в українській школі, виступає булінг. За результатами психологічних досліджень 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикаються з проблемою булінгу; 24% дітей були жертвами булінгу. На сьогодні проблема булінгу піднімається в багатьох законодавчих документах. Зокрема, йдеться про Закони України «Про освіту»; «про протидію булінгу», наказ Міністерства освіти і науки України «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» та інші.

Мета статті полягає в узагальненні поглядів науковців на булінг як науковий феномен.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій дозволяє констатувати, що булінг як науковий феномен став предметом досліджень

психологів та педагогів не так давно. ЮНІСЕФ визначає булінг (від англ. to bull – переслідувати) як небажану агресивну поведінку дітей шкільного віку, яка призводить до цькування дитини іншою дитиною чи групою дітей з метою приниження, залякування та демонстрації сили.

Теоретичними аспектами дослідження булінгу займаються О.О. Бочавер, А.А. Губко, К.Д. Хломов та інші науковці. Розглядаючи булінг у вузькому розумінні, вчені трактують його як систематичні акти нанесення фізичної шкоди іншій людині. В широкому розумінні це поняття асоціюється науковцями з обмеженням прав та свобод людини.

Узагальнюючи погляди вчених, можна констатувати, що під булінгом розуміють дії учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві. Такі дії вчиняються стосовно дитини чи дитиною стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла б бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [4].

Поруч із теоретичним розкриттям сутності булінгу як наукового феномену, науковці працюють над описом основних його проявів та систематизації детермінант його виникнення. В ролі типових ознак, булінгу виступають: 1) систематичність (повторюваність) діяння; 2) наявність сторін – кривдника (булера), потерпілого (жертви булінгу) та спостерігачів; 3) наслідки у вигляді психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Досліджуючи причини булінгу, психологи розглядають детермінацію як категорію, що означає визначений характер буття явищ. Вона відповідає на запитання: чому виникає річ (явище), чим воно породжується, чим визначається його існування, чому воно змінюється і зникає, в що воно перетворюється [2, с.61].

Під детермінацією булінгу психологи розуміють сукупність факторів, що викликають, провокують, підмінюють чи підтримують це явище. Серед факторів, що детермінують булінг, розрізняють: 1) зовнішні соціальні умови; 2) внутрішні спадково-біологічні та конституційні передумови; 3) внутрішньоособистісні причини та механізми булінгу.

Найважливішими чинниками, що впливають на поведінку особистості, на думку Л.К. Ланцової та О.Є. Бочарової, слід вважати саме зовнішні соціальні умови, до яких включають: 1) суспільні процеси (соціально-економічна ситуація, традиції, засоби масової інформації тощо); 2) характеристика соціальних груп, до яких включена особистість (субкультура, соціальний статус та інше); 3) мікросоціальне середовище (рівень та стиль життя родини, психологічний клімат у родині, особистості батьків, характер стосунків у сім'ї, вплив друзів та інше) [2, с.61-62].

Аналіз наукової літератури засвідчив, що найчастіше вчені виділяють наступні види булінгу: 1) фізичний – штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, стусани, ляпаси, нанесення тілесних пошкоджень; 2) психологічний – принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, міміка обличчя, поширення

образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, жарти, маніпуляції, шантаж; 3) економічний – крадіжки, пошкодження чи знищення одягу та інших особистих речей, вимагання грошей; 4) сексуальний – принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, прізвиська та образи сексуального характеру, зйомки у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, жарти; 5) кібербулінг – приниження за допомогою мобільних телефонів, інтернету, інших електронних пристроїв [3, с.25].

Необхідно зазначити, що останнім часом спостерігається суттєве зростання випадків саме кібербулінгу, що пов'язано із зростанням темпів використання цифрових технологій.

Узагальнюючи погляди науковців щодо видів булінгу можна констатувати, що знущання або залякування жертви відбувається за допомогою вербального (словесного), фізичного та соціального булінгу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури засвідчує, що поруч із теоретичним дослідженням булінгу як наукового феномену, вчених цікавить проблема ефективної протидії булінгу в закладах освіти. Саме практичним аспектам вивчення булінгу присвячені наукові роботи І.С. Кона, А.Ю. Коновалова, Т.А. Мерцалової та інших.

Результати експериментальних досліджень продемонстрували існування трьох основних поведінкових ролей в ситуаціях булінгу. Йдеться про ролі потерпілих (жертви), кривдника (булера) та свідків.

До суттєвих ознак ролі жертви належать: емоційність, чутливість, тривожність, низька самооцінка, недостатній рівень розвитку комунікативних здібностей. Такі діти віддають перевагу спілкуванню з дорослими або молодшими дітьми. Досить часто вони виділяються серед навколишніх за зовнішніми ознаками (вага, зріст, зовнішність). Стикаючись із булінгом, вони обирають поведінкову стратегію уникнення.

На противагу жертвам булінгу, поведінкова стратегія кривдинка (булера) характеризується імпульсивністю, агресивністю, високим рівнем фрустрації. Вони демонструють готовність до цькування слабких дітей. Як правило такі учні мають достатньо високий соціальний статус в класному колективі, хоча їх підтримує незначна група спільників. Вони добре розпізнають емоції та психічні стани навколишніх і успішно маніпулюють ними. Кривдники не відчувають співчуття та співпереживання по відношенню до жертви. Для них характерною є поведінкова стратегія самоствердження через насилля. Поруч із мотивом самоствердження спостерігаються мотиви матеріальної вигоди, а іноді – задоволення від самого процесу переслідування. Як засвідчує практика, булери демонструють в школі низьку успішність, вони часто пропускають уроки, вживають тютюн та алкоголь, демонструють агресивність та вандалізм.

Роль свідка пов'язана з вирішенням ділеми: захистити жертву і втратити власну безпеку чи стати на бік кривдника. Як показує практика від реакції свідків залежить наступне протікання булінгу: навіть найменше схвалення – усмішка свідків – призводить до активізації булерів. Якщо ж свідки підтримують жертву, то активність кривдників зменшується. Найбільш небезпечною є позиція невтручання свідків. Коли свідки перестають реагувати

на вчинки булера, то виникає ситуація «мовчазної більшості», що призводить до посилення насилля та знуцання з боку кривдників [1, с.150-152].

Як зазначає О.О. Бочавер, всі поведінкові ролі взаємодіють і безпосередньо впливають одна на одну.

Сучасні американські дослідники Р. Ковальські, С. Лімбер і П. Агатстон виокремлюють дев'ять типів поведінки, які характерні для кібербулінгу: 1. Флеймінг – обмін короткими гнівними й запальними репліками між двома чи більше учасниками, використовуючи дистанційні технології. Розгортається флеймінг у чатах, форумах, дискусійних групах. 2. Харасмент – залучення повторюваних образливих повідомлень, спрямованих на жертву з переважанням персональних каналів комунікації. 3. Обмовлення – розповсюдження принизливої неправдивої інформації з використанням комп'ютерних технологій. Йдеться про текстові повідомлення, фото, пісні, які змальовують жертву в шкідливій, іноді сексуальній манері. 4. Самозванство – переслідуючий позиціонує себе як жертву, використовуючи її пароль доступу до її акаунту в соціальних мережах, блогу, пошти, а потім здійснює негативну комунікацію – надсилає ганебні провокаційні листи друзям та близьким жертви. 5. Ошуканство – отримання персональної інформації в міжособовій комунікації й передавання її в публічну зону інтернету або поштою. 6. Відчуження – онлайн відчуження, виключення з групи. 7. Кіберпереслідування – це дії прихованого вистежування жертв. 8. Хепіслепінг – відносно новий вид кібербулінгу, який починався в англійському метро, де підлітки, прогулюючись пероном, раптом ляскали один одного, тоді як інший учасник знімав цю дію на мобільну камеру. У подальшому за будь-якими відеороликами, у яких записано реальні напади, закріпилася назва хепіслепінг. 9. Кібергрумінг – новий вид сексуального насильства проти дітей в інтернеті. Це налагодження злочинцями, які гарно знають психологію дітей, довірливих стосунків з дитиною з метою отримання від неї інтимних фото чи відео з подальшим шантажуванням дитини для отримання більш відвертих матеріалів, грошей чи зустрічей в офлайн [5].

Поруч із типологією булінгу та аналізу його поведінкових ролей, науковців цікавить питання ефективної профілактики цього явища. Т.А. Мерцалова вказує, що успішна профілактична система має включати наступні елементи: діагностика психоемоційного середовища і мотиваційно-освітня робота з адміністрацією школи; консультативно-освітня робота з педагогічним колективом та батьками учнів; інформаційно-освітня робота з дітьми; консультативно-корекційна робота з учнями, які зазнали жорстокого поводження; заходи, спрямовані на згуртування шкільної спільноти [3, с.29-30].

Отже при організації профілактичної роботи у школі необхідно приділяти увагу не тільки роботі з потенційними жертвами та потенційними агресорами але й формувати сприятливе психо-емоційне середовище в школі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Узагальнюючи викладений матеріал, необхідно вказати, що булінг – це зарозуміла, образлива поведінка, що пов'язана з дисбалансом влади, авторитету або сили. Проявляється вона в багатьох формах, але ключовою ознакою булінгу є

бажання завдати шкоди та принизити жертву, що реалізується в реальних вчинках систематично.

У ролі основних поведінкових ролей в ситуаціях булінгу науковці розглядають ролі потерпілих (жертв), кривдників (булерів) та спостерігачів. Профілактична робота щодо шкільного булінгу може бути позитивною за умови долучення до неї не тільки психологів, але й представників адміністрації, вчителів та батьків.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці програми соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на зростання групової згуртованості підлітків.

Література

1. Бочавер А. А., Хломов К. Д. Буллинг как объект исследований и культурный феномен. *Психология: журнал высшей школы экономики*. 2013. Т. 10, № 3. С. 149–159.
2. Лобанова Л. С., Калашникова Л. В. Соціально-психологічні аспекти роботи з підлітками, схильними до девіацій: навч. посібник. К.: Каравела, 2012. 368 с.
3. Мерцалова Т. Насилие в школе: что противопоставит жестокости и агрессии? *Директор школы*. 2000. № 3. С. 25–32.
4. Електронний ресурс. Режим доступу: [<https://mon.gov.ua/ua/tag/protidiya-bulingu>]
5. Електронний ресурс. Режим доступу: [<https://edu.bullyingstop.org.ua/article/4>]

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАЦІ МЕНЕДЖЕРІВ-КЕРІВНИКІВ: ОСОБЛИВОСТІ КОРЕЛЯЦІЙНОГО ЗВ'ЯЗКУ

Кабешева В.В.,

*студентка II курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнського державного педагогічного університету*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Близнюкова О.М.

Постановка проблеми. Дослідження особливості взаємовпливу ефективності праці та відповідальності менеджерів-керівників привертає особливий науковий та практичний інтерес. Це відбувається тому, що відповідальність, як і результативність, входить до структури професіоналізму особистості керівника. Відповідальність виступає як професійно важлива якість, яка обумовлює успішність керівної діяльності, гарантує досягнення встановлених цілей та визначає їх моральний аспект.

Значення відповідальності, як одного з ключових компонентів професійності керівників, обумовлено тим, що в сучасному світі зростає потреба у менеджерах, які мають навички приймати відповідальність за

інноваційні перетворення та модернізацію сучасної української економіки. Здатність менеджерів-керівників брати на себе відповідальність за реалізацію прийнятих рішень у площині професійної діяльності та саморозвитку визначає їх професійний успіх, кар'єрне зростання, доброзичливі стосунки з іншими людьми, матеріальне та духовне благополуччя [3].

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Аналіз досліджень поняття відповідальності демонструє нам, що в межах філософії, психології та педагогіки відповідальність розглядають як багатоаспектний та багатовекторний феномен, який репрезентує особливості ставлення людини до світу, до самої себе, до особистих вчинків та їх наслідків. Також відповідальність забезпечує процеси цілепокладання та прийняття рішень на підставі визнання цінності результатів, необхідності відповідати за наслідки [2, с.46].

Метою статті є теоретичне та емпіричне дослідження особливостей проявів відповідальності, як суб'єктивного фактору, що обумовлює рівень ефективності праці.

З метою виявлення взаємозв'язку ефективності праці та відповідальності менеджерів-керівників було проведено емпіричне дослідження, у якому прийняли участь 40 представників керівних посад. В якості діагностичних інструментів були використані показники КРІ (ключові показники ефективності) праці менеджерів-керівників за останні 6 місяців до яких увійшли такі метрики як: КРІ результатів праці, КРІ затрат – скільки ресурсів було витрачено, КРІ функціонування – показники виконання бізнес-процесів, КРІ продуктивності - похідні показники, що характеризують співвідношення між результатом та часом на нього затраченим, КРІ ефективності – похідні показники, що характеризують співвідношення отриманого результату до витрачених ресурсів. Також використовувався опитувальник «Відповідальна поведінка» Л.І. Дементій, який дозволяє виявити загальний рівень відповідальності та такі її характеристики, як відношення до труднощів; передбачення результатів діяльності; реалізація своїх намірів або відмова від їх виконання; відношення до нових обов'язків; відношення до наслідків своїх вчинків; відношення до обіцянок; особисте відношення до того, за що людина повинна нести відповідальність; емоційне відношення до відповідальних справ [1].

Обробка показників КРІ надала змогу виокремити три групи менеджерів: з високим, середнім та низьким рівнем ефективності праці. Аналіз отриманих у ході емпіричного дослідження даних виявив, що існує істотний зв'язок між рівнем ефективності праці та особливостями прояву відповідальності менеджерів-керівників.

Факторний аналіз надав можливість виявити латентну структуру відповідальності в учасників дослідження з високою та низькою ефективністю діяльності. У групі з низькими показниками КРІ до першого фактору (41,6% виявленої дисперсії) увійшли такі компоненти відповідальності як: передбачення результатів діяльності (факторна частка 0,437), ставлення до нових обов'язків (0,87), ставлення до обіцянок (0,623), ставлення до наслідків

своїх дій (0,711), ставлення до того, за що необхідно нести відповідальність (0,76) та емоційне ставлення до відповідальних справ (0,621).

До другого фактору (18,4% виявленої дисперсії) увійшли наступні компоненти відповідальності: ставлення до труднощів (0,934), передбачення результатів діяльності (0,552), втілення своїх намірів або відмова від їх виконання (0,327) та ставлення до обіцяного (0,309).

З наведених даних ми бачимо, що три з восьми компонентів відповідальності притаманні обом факторам одночасно, але відмічається значна перевага факторної ваги першого фактору, що може свідчити про недостатню структурованість такої якості особистості як відповідальність.

У групі з високими показниками ефективності діяльності до першого фактору (31,4% виявленої дисперсії) увійшли: ставлення до труднощів (0,698), передбачення результатів діяльності (0,568), втілення своїх намірів або відмова від їх виконання (0,763), ставлення до нових обов'язків (0,654), ставлення до обіцяного (0,348), та емоційне ставлення до відповідальних справ (0,717).

До другого фактору (25,8% виявленої дисперсії) увійшли наступні показники: передбачення результатів діяльності (0,48), ставлення до обіцяного (0,712), ставлення до наслідків власних дій (0,759) та ставлення до того, за що необхідно нести відповідальність (0,746).

Загалом у групі з високими показниками КРІ до обох факторів входить по два компоненти відповідальності з восьми, що свідчить про вищий рівень структурованості такої особистісної характеристики як відповідальність, таким чином, латентна структура відповідальності у цій групі забезпечує не тільки значно продуктивніший контроль поточної діяльності керівників, але й регулює життєві перспективи.

Використовуючи коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, вдалося виділити значущі показники взаємозв'язку характеру відповідальності керівників напряму з рівнем ефективності їх праці ($r=0,72$ коли $p=0,01$). У трьох компонентів відповідальності, а саме реалізація своїх намірів або відмова від них, ставлення до нових обов'язків та емоційне ставлення до відповідальних справ, було зафіксовано зв'язок з групами високого та низького рівня ефективності праці. При цьому слід зазначити, що відповідальність менеджерів низького рівня ефективності характеризується тим, що вони акцентують увагу, перш за все, на об'єкті відповідальності та відношенні до наслідків своїх дій. Вартою уваги виглядає тенденція до зниження бажання рефлексувати наслідки своїх вчинків зі зростанням показників КРІ.

У групі з високими показниками ефективності діяльності на перший план виходять компоненти, пов'язані з прогнозуванням (передбачення результатів діяльності), оцінюванням ризиків (ставлення до труднощів) та моральним обов'язком (ставлення до обіцяного). Таким чином, можна зробити висновок, що для відповідальності менеджерів з низькими показниками ефективності праці притаманна концентрація на об'єкті відповідальності та спрямованість на минуле. В той час, як для учасників дослідження з високим КРІ більш важливою є концентрація на суб'єкті, самій ситуації та спрямованість на майбутнє.

Висновки. За результатами дослідження, орієнтованість на відповідальність у високоефективних керівників визначає їх здатність добровільно приймати нові обов'язки, позитивно ставитися до їх виконання або переживати ситуацію їх не виконання, турбуватися за якість та своєчасність виконання обов'язків.

У цілому, висока значущість відповідальності успішних керівників пов'язана з усвідомленням того, що кар'єра та власні досягнення залежать від них самих, з почуттям обґрунтованості та послідовності своїх внутрішніх спонукань та цілей.

Література

1. Дементий Л.И. Ответственность: типология и личностные основания: монография. Омск: Изд-во Омского государственного университета. 2001. 192 с.
2. Купченко В.Е. Особенности самоактуализации руководителей с различным типом ответственности // Организационная психология. 2013. Т.3. №5. 111 с.
3. Петроє О. М. Соціальний діалог як інститут державного управління: навч.-метод. матеріали. К.: НАДУ, 2013. 84 с.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ТА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ

Кареліна Н.О.

студентки I курсу магістратури факультету педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук,

доцент Радул І.Г.

Постановка проблеми. З появою в 2006 році соціальної мережі Facebook, а згодом таких мереж як Однокласники, Вконтакті, Instagram у користувачів з'явилася можливість розширити світогляд та ділитися своїм стилем життя через екран смартфона чи комп'ютера в рази швидше. Багато хто в суспільстві засуджує і висловлює своє негативне ставлення до соціальних мереж, але існують і позитивні сторони цих мереж. На сьогоднішній день соціальні мережі визнанні однією із світових систем, що впливає на формування та досягнення цілей.

Мета статті – розкрити особливості впливу соціальних мереж на формування та досягнення цілей їх користувачів.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. На думку філософа І. Канта ціль – це та здібність у якій ми зацікавлені більше ніж, чим в будь-якій іншій, тому що вона – умова усякої можливості діяльності та мети, здійсненню якої людина віддає усі свої сили» [3, с. 423]. Саме цей феномен ми спостерігаємо щоденно. У людини є здатність користуватися соціальними

мережами, при цьому використовувати їх для досягнення своїх цілей в різних контекстах життя: відносини, формування оточення, відпочинок, праця, бізнес, виховання дітей, особистісний розвиток та ін.

К. Маркс вказав в своїй праці, що: «...мета, як закон визначає засіб та характер дій...» [4, с. 189]. Соціальні мережі стали засобом для досягнення цілей та впливають на характер дій особистості. Раніше, для того, щоб працювати і заробляти кошти, щоб забезпечити себе та сім'ю найнеобхіднішими потребами потрібно було працювати в полі, на заводі та ін., сьогодні можна повноцінно працювати в соціальних мережах не виходячи з дому, або з іншого міста і навіть країни.

Фізіолог І. Сеченов акцентував увагу на тому, що: «Життєві потреби породжують бажання та вже вони ведуть за собою дії; бажання буде тоді мотивом або ціллю, а рухи – дією або засобом досягнення мети. Без бажання як мотиву або імпульсу рух був би зовсім безглуздий» [7, с. 516].

Психофізіолог М. Бернштейн писав про ціль в контексті завдання: «Намітити завдання – це означає створити в якійсь формі образ того, чого ще немає але що повинно бути» [3, с. 280]. І додає: «Подібно тому, як мозок формує відображення реального зовнішнього світу – фактичної ситуації теперішнього моменту... він повинен володіти у якійсь формі здібністю «відображати» (тобто по суті справи конструювати) та ще тією, що не стала ще дійсністю ситуацію безпосереднього майбутнього, яку його біологічні потреби спонукають реалізувати. Тільки такий образ потрібного майбутнього може бути основою для оформлення завдання» [1, с. 281]. З цього теоретичного аналізу проблеми мети можна зробити висновок про те, що філософи та фізіологи вказують на важливе значення мети у житті людини.

Психолог А. Маслоу досліджував аналіз проблеми співвідношення потреб та цілі: «Визначальна риса такого більш глибокого аналізу полягає у тому, що він приводить у кінцевому результаті до певних цілей або потреб, за якими ми вже нічого не знаходимо, тобто до задоволення певних потреб, які і є кінцевою метою. Іншими словами, це означає, що вивчення мотивації є вивченням первинних цілей або бажань, чи потреб людини» [5, с. 48]. І далі він продовжує: «Очевидно, що самі по собі цілі куди більше універсальні, ніж шляхи, які вибираються для їх досягнення, оскільки ці шляхи визначаються особливостями культури. Люди більше схожі один на одного, ніж це здається на перший погляд» [5, с. 49]. Отже, А. Маслоу ставить знак рівняння між мотивами, потребами, бажаннями та цілями, тому що вони є визначальними. Варто зазначити, що в соціальних мережах існує своя культура, про що свого часу говорив А. Маслоу. І люди дуже схожі один на одного, особливо в цілях та шляхах досягнення.

Виклад основного матеріалу. Психологи І. Вітенко та Т. Вітенко в своїх дослідженнях змістовно пояснюють поняття цілей та мотивів: «Діяльність починається з визначення об'єктивного явища – цілі. Ціль виступає не як дзеркальне відображення явища, а як перероблена особистістю динамічна модель майбутнього результату діяльності. Дії, сукупністю яких визначається діяльність, управляються та регулюються її метою. Це чітко можна простежити,

спостерігаючи за роботою коваля. Щоб виготовити свій виріб, у процесі трудової діяльності коваль постійно контролює силу, ритм і напрямок удару молота залежно від того, що він хоче виготовити із шматочка металу. Метою діяльності виступає її продукт» [6, с. 93]. З вищесказаного можемо зробити висновок, що особистість спостерігаючи за іншими в соціальних мережах, моделює цілі особистостей і формує власні. І вже нові цілі можуть регулювати та управляти поведінкою.

Зазначні вище автори продовжують: «Другою ланкою структури діяльності виступають мотиви. Ця категорія вже розглядалася в структурі особистості, але, враховуючи психологічний постулат єдності свідомості, особистості та діяльності, мотиви треба розглядати і в ракурсі процесу діяльності». І тут мотив виступає як психічне явище, що є усвідомленим поштовхом до певної діяльності та спонукальною причиною дії.

Мотив тісно пов'язаний з метою, тому що він є спонукою або устремлінням досягти її. Але мотиви можуть відділятися від цілей та переміщатися на саму діяльність (гра, робота «з любові до мистецтва») або на один з її результатів. Мотиви людської діяльності дуже багатогранні, поза як впливають з різних потреб та інтересів, які формуються у людини в процесі суспільного життя. Мотиви людської діяльності можуть бути різноманітними: органічні, функціональні, матеріальні, соціальні, духовні. Тип мотиву характеризується домінуючим видом діяльності. Мотиви поділяються на потенційні та актуальні. Розрізняються вони між собою в міру включення у структуру діяльності [6, с. 93].

В користуванні соціальними мережами досить помітним є ті ситуації, коли мотиви відділяються від цілей. Наприклад, замість виконання поставлених завдань особистість просто «скролить» стрічку.

Згідно теорії А. Адлера, провідним мотивом людської діяльності є «природжене прагнення до зверхності, до влади». Він вважав, що джерелом даного прагнення є почуття неповноцінності, притаманне кожній людині та намагання компенсувати свої слабкості і розвивати неповноцінні функції. Безпосередньо своєю діяльністю та «вчинками» людина прагне піднести себе в очах оточуючих та у власному уявленні про себе» [6, с. 93].

Аналізуючи основні теоретичні положення цієї теорії в площині соціальних мережах, то більша кількість користувачі прагне, а значить ставить цілі і досягає їх, щоб бути кращими за інших і в своїх власних очах.

Наступною ланкою схеми діяльності виступає спосіб її виконання. Він залежить від цілей та мотивів і, враховуючи їх, виконується відповідними навичками та вміннями. Завершальна підструктура діяльності – це її результат, основною особливістю якого є його відповідність цілі. Всі структурні компоненти діяльності виступають у різних формах свого прояву, у свідомості особистості та її поведінці [6, с. 93]. Тому, де ж, як не в соціальних мережах можна швидко показати досягнуту ціль і сформувати нову.

Висновки і перспективи дослідження. При дослідженні впливу соціальних мереж на формування та досягнення цілей можна зробити висновки, що дана тема досить актуальна і має всі перспективи для подальших наукових

розвідок. Разом з тим, аналіз наукових праць філософів, фізіологів та психологів присвячених вивченню цілей, показує актуальність їх досліджень для реалій сьогодення, що спостерігається на просторах соціальних мережах. Вплив інформації з соціальних мереж значний і тільки від людини залежить, як користуватися даним інструментом у своєму житті: формувати свої цілі та досягати їх чи бути тим, за рахунок кого досягають цілі інші.

Література

1. Бернштейн Н. А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности. М. : Медицина, 1966. 349 с.
2. Гегель Г. Наука логики. М. : Соцэкгиз, 1939. 189 с.
3. Кант И. Сочинения в 6 т. М. : Политиздат, 1966. 423 с.
4. Маркс К. Сочинения : в 45 т. – Т. 21. М. : Госполитиздат, 1961. 74с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб. : Питер, 2003. 325 с.
6. Вітенко І.С., Вітенко Т.І. Основи психології. Видання друге, перероблене і доповнене. Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. 256 с.
7. Сеченов И. М. Избранные произведения. Т. 1. М. : Госполитиздат, 1952. 335 с.

ПРОЯВИ ОЗНАК ПАТРІОТИЗМУ ЧЕРЕЗ САМОПРЕЗЕНТАЦІЮ У ПРОЦЕСІ АРТТЕРАПЕВТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кіяшкін В.П.,

студент I курсу магістратури факультету педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук,

доцент Галушко Л. Я.

Актуальність теми дослідження. Людина, в екстремальних умовах військового часу, є вразливою до нових обставин, які значно знижують шанси на життя, що вимагає переосмислення світоглядних цінностей. В Україні триває соціально-політична криза, боротьба за свободу, гідність, а людські втрати показують нам справжню ціну незалежності. Тому пробуджуються громадські і громадянські ініціативи, розповсюджується волонтерський рух, проходять міграційні зміни, пов'язані з АТО/ООС. Така трансформація загострює ідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця, спонукає до переосмислення історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу, зокрема, відродження патріотичних почуттів. Ці базові характеристики особистості щодо самоусвідомлення «Я» можливі через психокорекційний процес. Самопрезентація (саморозкриття) патріотизму з використанням арттерапевтичних засобів як один з дієвих методів у наданні психологічної допомоги, зокрема, молодим людям.

Мета дослідження: дослідити прояви ознак патріотизму через

самопрезентацію (саморозкриття) в арттерапевтичній діяльності психолога. Розкрити актуальність самоусвідомлення сутності особистісної ідентичності, розуміння своєї ролі та місця у цьому процесі.

Аналіз досліджень та публікацій. У сучасній науці складність феномену самопрезентації розкривається в різноманітних підходах до визначення досліджуваного психічного явища (М. Вейголд, Е. Гоффман, Р. Ковальські, Т. Лірі, Д. Маркус, А. Шленкер). Самопрезентація розглядається як прийом усунення когнітивного дисонансу (Л. Фестингер, Ф. Хайдегер); вказується на зв'язок між самопрезентацією та самосвідомістю (А. Басс, А. Фенігстейн, М. Шейер). Численні наукові підходи вивчають самопрезентацію через категорію саморозкриття в міжособистісному спілкуванні, фіксацію уваги на собі внаслідок уваги до суб'єкта з боку інших людей, прагнення до влади та особливості мотивації тощо (Р. Аркін, С. Аронсон, Р. Баумейстер, Р. Вікланд, Г. Глейтман, І. Гоффман, І. Джонс, Т. Пітман, Н.В. Корчакова, З. Карпенко, Д. Майєрес, Г. Пітман А. Стейнхілбер, А. Шутц). Проте запропоновані дослідження самопрезентації не розкривають її з позицій системності, що дозволило б виявити внутрішню структуру цього феномену. На даному етапі дослідження актуальним є використання арттерапевтичних методик залежно від напрямку пізнання. Зокрема, за використанням засобів мистецтва і творчості низка вчених: З. Фрейд, К. Юнг, А. Хілл, Л. Річардсон, Ж. Дебюффет, Г. Пріншорн, М. Едварс, Е. Гутман, М. Гамбург, А. Маслоу, М. Клеїн, С. Лангер, Е. Крамерта ін. Темою патріотичної направленості в арттерапевтичній діяльності, що тісно переплетена з діагностикою та психокорекцією, заснованій на мистецтві та творчості, займалися й зараз займаються відомі вітчизняні вчені, психологи: Л. Н. Найдьонова, А. П. Чуприкова, О. Л. Вознесенська, О. М. Скнар, В. В. Назаревич, О. М. Науменко, Л. В. Мова, Л. М. Волкова, Ю. Д. Гудертайло, Б. П. Лазоренко [3].

Виклад основного матеріалу. Поняття «самопрезентація» походить від англійського слова «самоподача», тобто надання іншим людям певної інформації про себе за допомогою незлічених стратегій поведінки, що полягають у пред'явленні свого зовнішнього образу іншим [3; 4]. У психологічній науці категорія «самопрезентація» ототожнюється із поняттям «саморозкриття», яку введено С. Джулардом у 1958 р. Відповідно до позиції дослідника, «саморозкриття» означає зробити себе «прозорим» для інших через встановлення зв'язку з ними. Це відбувається, коли ми говоримо іншим про себе те, що допомагає їм побачити нашу унікальність як людини [1]. Таке розуміння стосувалось психотерапевтичного процесу як його основи, тому закономірно, що вивчення саморозкриття почалося в руслі психотерапії. За допомогою саморозкриття (самопрезентації) психолог установлює необхідний контакт з респондентом і створює певний ступінь довіри до себе. Ніби стаючи з ним на один щабель, запрошує до співпраці, до відкритого діалогу, що призводить до позитивного результату у роботі з респондентом, де основними критеріями є можливість охопити одночасно минуле, сьогодення та майбутнє в житті людини та суспільства. Така соціальна представленість зорієнтована на загальнолюдські цінності. Патріотизм – це одна з провідних цінностей, яку

особистість має набути в процесі зростання. Необхідний комплекс набуття цих якостей сприятимуть реалізації особистого потенціалу не тільки саморозвитку, а і на державне благо.

Патріотизм – (від грецького «patris») – співвітчизник; та (від латинського «patria») – Батьківщина. Громадянське почуття, змістом якого є любов до Батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання своєї культури, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни, до свого громадянства, мови, історії, традицій, до готовності діяти в інтересах Вітчизни та постати на її захист у разі необхідності. У соціологічній психології патріотизм – це певне моральне ставлення й оцінки особистістю елементів Батьківщини.

У конкретному історичному розгляді, з'явившись внаслідок розвитку людського суспільства, соціально-моральне у своїй основі, патріотичне почуття набувається особистістю не лише через біологічну спадковість, а й неодмінно під впливом соціального середовища, виховання (соціалізації) у широкому розумінні цього слова [2]. Адже такі поняття, як «патріотизм», «громадянська позиція», «глибинні емоційні переживання за країну, за народ», «готовність до захисту Батьківщини» засвоюються ще з дитинства у сім'ї, дитсадках, школі, закладах спеціальної та вищої освіти. Тому, психолог, саморозкриваючи себе через комплекс різних аспектів арттерапії з акцентом на національно-патріотичну складову, ставить цю направленість пріоритетною у роботі з респондентом. Саморозкриття – одна з форм існування та самовираження особистості, способом трансляції іншим своєї індивідуальності та свого «Я» [4]. Сьогочасні акценти та новітні підходи в арттерапевтичній діяльності психолога до традиційних – це комплексний підхід до поєднання різних мистецьких напрямків. У першу чергу – це образотворча діяльність з музикотерапією (малювання під приємну пісню, музику на патріотичні мотиви), мандалотерапія (зцілення за допомогою художнього образу, бібліотерапія (читання патріотичних творів), а також написання прози і поезії, як творчої модальності самовираження [5], наприклад (див. мал. 1):

*...«Калиновий ніжний цвіт
І степ, і полонина,
Й пісня, знана на весь світ –
Моя це Україна!
Закарпаття, Крим, Донбас –
Вони Вкраїни діти,
Тут і там робочий клас
Й нема їм що ділити!
Розділяти нас не слід,
Ми разом, ми єдині,
Захід, Південь, Північ, Схід,
Із віку і понині!»... (Кіяшкін В. П.)*

Отже, саморозкриття – це самовираження особистості в міжособистісних стосунках і спілкуванні, а тому необхідно враховувати їх місце в життєдіяльності людини [4].

Мал. 1. Прояв ознак патріотизму через мистецькі твори у процесі арттерапевтичної діяльності.

Патріотична складова арттерапії як багатогранного методу зцілення спонукає до наповнення патріотичним мистецьким змістом. Проведення різних патріотичних психокорекційних заходів індивідуальної та групової форм з використанням відео-, аудіотехнологій є потребою не тільки серед школярів, а й серед широких верств населення, реабілітації воїнів АТО/ООС. Мультимедійна (інтеграційна) терапія (застосування медіатестів, фотографій та інших медійних засобів впливу на емоційну сферу) – один із чинників формування патріотизму людини. Його необхідно розглядати як і самоцінність особистості, і як результат національного виховання разом із власним саморозвитком.

Зцілення – це досягнення клієнтом цілісності на основі механізму проєкцій. Під час будь-якої творчості ми проєктуємо частину свого внутрішнього світу на творчий продукт.

Існують два способи використання мистецтва в арттерапії: 1) рецептивний (пасивний) – сприйняття творів мистецтва, образів, створених іншими (кінофільми, музика, живопис, поезія тощо) – видатні твори мистецтва мають великий зцілюючий, консолідуючий потенціал; 2) творчий (активний) – творче самовираження, власна творчість клієнта у взаємодії з психологом [5]. Арттерапія надає можливість особистості виразити себе «іншими голосами» (рухами, кольором, пластикою, глиною, танцями, йогою, спортом та ін.) [3].

Творчі люди завжди реагують на події за допомогою художніх образів. Мистецтво є віддзеркаленням глибинної душі народу та індикатором позитивних змін у свідомості.

Висновок. Отже, сучасний метод арттерапії в круговерті нашого динамічного часу здатний задовольняти душевні потреби і вирішити найрізноманітніші виклики сьогодення. Розроблені психокорекційні заходи з патріотичною мистецькою спрямованістю на основі народних українських традицій (танок, малюнок, пісня, проза, поезія, драма) сприяють гармонізації внутрішнього життя особистості та її спілкуванні в суспільстві. Найефективніші шляхи пізнання респондента через арттерапевтичну діяльність

– це від рідного до чужого, від близького до далекого, від національного до міжнаціонального, світового. Тому, від діяльності психолога багато в чому залежить і складова національної безпеки держави, оскільки його завдання полягає в тому, щоб респондент пізнав та прийняв власну ідентичність.

Викривлене бачення сучасного українця пов'язується із обов'язковим носінням вишиванки, зображенням тризуба та прапора на тлі послуговування мовою загарбника, сидячи в «Однокласниках» чи «Вконтакті». Така атрибуційна представленість відбувається через нівелювання базових ознак патріотизму. Це любов до свого, до рідного, зокрема, мови ідентифікації. І не важливо це рідне місто, рідна вулиця, хата, село чи громада. Патріотизм – це соціальне явище, яке виховується не спеціально. Бути небайдужим і відповідальним за свої вчинки, плекати в собі справжнього патріота повинен кожен, хто вважає себе свідомою людиною нашої країни. Емоційне напруження і стрес стали основними супутниками нашого життя. Тому, патріотична складова арттерапевтичної діяльності спрямована на відновлення в собі сил та ресурсів для радості, творчості та самореалізації заради життя, нашого майбутнього і держави. Ціновим засобом відображення ознак патріотизму у дієвості роботи психолога в арттерапевтичному процесі є формування у молодих людей національної гідності й гордості за свою Батьківщину, відмова від почуття національної меншовартості, почуття неповноцінності, що формувалися віками.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні специфіки вияву передумов формування деструктивних ознак не патріотично спрямованої особистості у молодшому, підлітковому та юнацького періодах.

Література

1. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования [текст] Римас Кочюнас. – М.: Академический проект. 1999. – 240 с.
2. Скуратівський «Патріотизм» - Філософський енциклопедичний словник/ В.І. Шинкарук – та інші. – Київ – Абрис – 2002. с. 471 – 472.
3. Ільченко І. С. – Арт-терапія – Навчальний посібник для студентів заочної та очної форми навчання. (Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини / Умань – видавництво поліграфічний центр «Візаві» - 2013 – с. 6 – 25.
4. Шкуратова И. П. Мотивация самораскрытия в межличностном общении [электронный курс] И. П. Шкуратова. – 2007. – Режим доступа: [http // logiston.ru/articles/social/selfdisc/](http://logiston.ru/articles/social/selfdisc/)–Название экрана.
5. Вознесенська О. Л. Арт-технології у розв'язанні конфліктів / Олена Леонідівна Вознесенська. – К. : Human Rights Foundation, 2019. – 32 с.
6. Вознесенська О. Л. Медіаосвітні засоби як ресурс у розвитку патріотичних почуттів особистості/ О.Л. Вознесенська, Н.І. Череповська // Наукові студії із соціальної та політичної психології – К: Міленіум, 2015. – Вип. 35 (38) – с. 231–244.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ДО МАРКЕТИНГУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Кліманов О. І.,

*студент I курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Радул І. Г.*

Актуальність теми дослідження. У сучасних соціально-економічних та культурних умовах відбувається трансформація парадигми освітнього процесу в бік перенесення акценту з накопичення інформації на засвоєння засобів її отримання, усвідомлення тих цілей, для яких створювалися ці засоби, розвитку здатності до постановки власних цілей у процесі здобуття освіти та пошуку адекватних для їх досягнення засобів і, як наслідок, розвиток ключових компетентностей, необхідних для життя в сучасних умовах.

Крім того, через складну демографічну ситуацією, яка склалася в Україні, з кожним роком зростає конкуренція між закладами освіти щодо набору потенційних учнів. Особливого значення набувають ці проблеми для функціонування професійно-технічних закладів освіти через недостатню популярність робітничих професій у сучасному суспільстві. Саме тому керівники закладів професійно-технічної освіти мусять замислитися над тим, в чому є перевага їхнього закладу освіти над іншими, звернутися до маркетингу в сфері освітніх послуг як діяльності, у процесі якої забезпечується створення, інформування, презентація та обмін пропозиціями, що мають цінність для споживачів, клієнтів, партнерів і суспільства в цілому. Відповідно актуалізується проблема розвитку психологічної готовності керівників закладів професійно-технічної освіти до такого виду діяльності.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Слід зазначити, що окремі питання зазначеної проблеми вже були предметом уваги дослідників. Так, інтенсивно вивчаються психологічні аспекти маркетингу, в тому числі, психології поведінки споживачів послуг (Дж. Канеман, Дж. Кофі та ін.), питання соціально-психологічного забезпечення маркетингової діяльності загалом і у сфері освіти зокрема (В. Зазикін, Є. Карпов та ін.).

З іншого боку, зростає кількість робіт з проблем психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців (Г. Балл, В. Панок, В. Рибалка та ін.), розвитку професійно важливих якостей (духовності, креативності та ін.) освітян (О. Ігнатович, Е. Помиткін та ін.), психологічної готовності керівників освіти до професійної діяльності (О. Бондарчук, Л. Карамушка, С. Максименко та ін.), в тому числі, до формування позитивного іміджу освітніх організацій (О. Бондарчук, Л. Карамушка, М. Фадєєва та ін.).

У рамках ж педагогічної та вікової психології досліджено лише психологічні умови розвитку професійної самосвідомості управлінців (Я. Катюк, І. Сингаївська та ін.) та особливостей попередження конфліктів у

зкладах освіти, якими вони керують (О. Радченко, Н. Торба та ін.). Отже, проблема психологічної готовності керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингу освітніх послуг, попри всю її актуальність у науковій літературі, представлена недостатньо.

Мета статті: теоретично обґрунтувати особливості психологічної готовності керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингу освітніх послуг.

Виклад основного матеріалу. Психологічна готовність керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингу освітніх послуг є складовою їх загальної психологічної готовності до професійної діяльності. Слід зазначити, що у професійній діяльності керівників закладів професійно-технічної освіти можна виокремити такі *загальні* (зумовлені загальною специфікою управлінської праці) і *специфічні* (зумовлені специфікою діяльності закладів професійно-технічної освіти) особливості.

Враховуючи низку досліджень (О. Бондарчук [1], О. Брюховецька [2], Л. Карамушка [3], В. Пікельна [4] та ін.), серед *загальних особливостей управлінської діяльності* порівняно з іншими видами професійної діяльності варто виокремити: 1) багатофункціональність управлінської діяльності, що здійснюється в особливих умовах, які постійно ускладнюються; 2) творчий характер, зумовлений різноманітністю управлінських функцій та необхідністю гнучкого вирішення нестандартних ситуацій; 3) дуже жорсткі вимоги до індивідуально-професійних якостей управлінця та його професіоналізму, що мусить забезпечити ефективні професійно-посадові та соціально-психологічні взаємини персоналу; 4) високу інформативну насиченість, опрацювання значних обсягів різноманітної інформації та передачі її у вигляді управлінського рішення; 5) значну психологічну напруженість, загроза виникнення негативних психічних станів (професійні стреси, втома, вигорання через «над відповідальність», дефіцит часу та ін.).

Специфічні особливості професійної діяльності керівників закладів професійно-технічної освіти зумовлені функціями управління в освіті загалом і специфікою їх реалізації відповідно до місця керівників закладів професійно-технічної освіти в управлінській ієрархії зокрема. Керівники закладів професійно-технічної освіти належать до *первинної управлінської ланки в системі професійної освіти*, завданням якої є безпосереднє управління освітою молоді – майбутніх працівників і на яку, навіть за умов децентралізації управління, постійно чиниться тиск з боку вищих органів управління освіти і державних структур, які постійно прагнуть «оптимізувати» діяльність даних закладів освіти.

Таким чином, виокремлено загальні (інформативна насиченість, різноманітність управлінських функцій, жорсткі вимоги до індивідуально-професійних якостей і професіоналізму та ін.) та специфічні (залежність як первинної ланки управління від впливу і рекомендацій вищих органів управління освітою, специфічний контингент учнів, надмірність емоційно навантажених контактів з різними категоріями споживачів освітніх послуг, велика відповідальність за результати діяльності в умовах невизначеності критеріїв їх

оцінки) особливості професійної діяльності керівників ЗПТО. Ці особливості зумовлюють необхідність розробки змісту психологічної готовності керівників до маркетингу освітніх послуг.

Як відомо, саме поняття «психологічна готовність до професійної діяльності» ґрунтується на декількох підходах: функціональний – це стан функціональної готовності («тут і зараз», ситуативний стан, М. Дьяченко та ін.) особистісно-діяльнісний, за якого готовність розглядається як комплекс особистісних властивостей, що виявляються в діяльності і, водночас, забезпечують її успішність. Йдеться, зокрема, про: рішучість; самостійність; наполегливість; цілеспрямованість; ініціативність; самокритичність; самовладання і витримку тощо (Л. Карамушка [3], Г. Руда [5] та ін).

Разом з тим, готовність виступає синтезом особливостей особистості, які визначають її здатність до діяльності, серед яких виділяють активне, позитивне ставлення до діяльності, характерологічні риси і стійкі інтелектуальні почуття, певний фонд знань, умінь, навичок у відповідній галузі, певні психологічні особливості, що відповідають вимогам конкретної діяльності. (І. Моначин, Т. Попик).

Виходячи з цього, розглядаємо психологічну готовність керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингу освітніх послуг як складне багатоаспектне особистісне утворення, що містить комплекс мотивів, знань, умінь, навичок та особистісних якостей, які забезпечують ефективність маркетингу в сфері освітніх послуг (Л. Карамушка [6, 3] та ін.).

У структурі психологічної готовності керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингової діяльності, відповідно до підходу Л. Карамушки [3], виокремлюємо мотиваційну, когнітивну, операційну та особистісну складові.

Характеризуючи *мотиваційну складову готовності* як сукупність мотивів, адекватних цілям і завданням маркетингу освітніх послуг представляємо її через бажання забезпечити конкурентоздатність свого навчального закладу на ринку освітніх послуг, прагнення підвищити престиж та якість освіти, бажання реалізувати інноваційні форми й методи навчання та розвитку особистості тощо. Мотиваційна складова, як нам уявляється, є найважливішою, системоутворювальною у структурі психологічної готовності.

Когнітивна складова містить сукупність знань, необхідних для здійснення маркетингової діяльності в освітній галузі (знання змісту та специфічних особливостей діяльності в сфері маркетингу освітніх послуг, умов і шляхів формування власного позитивного іміджу та позитивного іміджу освітньої організації та ін.).

Недостатньо уваги керівниками освіти приділяється й проблемі цілеспрямованого формування як власного позитивного іміджу, так і іміджу закладу освіти в контексті його емоційно-забарвленого образу, що створюється цілеспрямовано і визначає престиж та репутацію у цільовій аудиторії (учні, батьки учнів, педагоги тощо), унаслідок чого цільова аудиторія надає перевагу даному закладу освіти (Л. Карамушка [3], М. Фадеева [7]).

До числа основних складових іміджу відносять: загальну популярність і репутацію закладу освіти, швидкість реагування на зміни запитів споживачів, інноваційний потенціал і його реалізацію, престиж освітніх програм, рекламну політику закладу, рівень розвитку і характер міжнародних зв'язків, фінансову забезпеченість (стійкість), конкурентний статус тощо (Л. Даниленко, Є. Карпов).

Не менш важливою є *операційна складова готовності* як сукупність умінь і навичок практичної діяльності у сфері маркетингу освітніх послуг. Основними індикаторами її сформованості, на наш погляд, є високий рівень маркетингової активності у професійній діяльності керівника закладу професійно-технічної освіти, а також його оптимальний самоконтроль у спілкуванні, що зумовлюють дієвість і практико орієнтованість відповідних умінь і навичок.

Великий внесок у психологічну структуру готовності здійснює *особистісна складова* як сукупність особистісних якостей менеджерів освіти, значущих для маркетингової діяльності (підприємливість, спрямованість на справу та конструктивне спілкування, активно-позитивний тип установки до інших людей, самоефективність і соціальна креативність).

Підприємливість управлінців виявляється у підприємницькій активності, яка характеризується сукупністю інтегративних психологічних ознак: ризикованість; інноваційність; творчість; незалежність; гнучкість (мобільність); орієнтація на досягнення, прагнення до саморозвитку (Л. Карамушка, О. Креденцер, С. Максименко, Ю. Пачковський та ін.), що, на наш погляд, мають безпосереднє відношення до ефективного маркетингу освітніх послуг.

Таким чином, професійно важливі якості особистості, що складають особистісну готовність до маркетингової діяльності, є основою успішної діяльності управлінців у сфері маркетингу освітніх послуг. Слід зазначити, що всі складові готовності керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингової діяльності знаходяться в тісному взаємозв'язку і лише цілісно забезпечують ефективність реалізації маркетингу освітніх послуг.

Висновок. Визначено, що психологічна готовність керівників ЗПТО до маркетингу освітніх послуг є складним особистісним утворенням, яке містить сукупність мотивів, знань, умінь, навичок та особистісних якостей, котрі забезпечують ефективність маркетингової діяльності управлінців у сфері освітніх послуг. У структурі психологічної готовності керівників закладів професійно-технічної освіти до маркетингової діяльності виокремлено набуті складові: мотиваційну, когнітивну, операційну та особистісну тощо.

Література

1. Бондарчук, О. І. (2008) Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності : монографія. К. : Наук. світ, 318 с.

2. Брюховецька, О. В. Організаційно-психологічні чинники сформованості професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів: сутність та рівні. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Т. I : Організаційна

психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. К. : ТОВ-Вид-во «Логос», Вип. 45. С. 17–23.

3. Карамушка, Л. М. Психологія освітнього менеджменту : навч. Посібник. К. : Либідь, 424 с.

4. Пінчук, Н. І. Позитивний імідж керівника освітньої організації: психологічна сутність та умови розвитку : спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядиплом. пед. Освіти. НАПН України, Ун-т менедж. освіти. К., 32 с.

5. Рябова, З. В. Наукові основи маркетингового управління в освіті : монографія. К. : Педагогічна думка. 268 с.

6. Карамушка, Л. М. Психологія управління: Навчально-методичний комплекс. К.: Київський міжнародний університет, 2002. 52 с.

7. Фадеева, М. В. Психологічна підготовка керівників загальноосвітніх навчальних закладів до формування позитивного іміджу освітньої організації, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»: автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07. К., 20 с.

НЕУСПІШНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ковтонюк К.В.,

*студентка III курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: старший викладач Калашнікова Л.В.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції реформування освітньої системи в Україні спрямовані на створення сприятливих умов для всебічного розвитку кожної дитини. Актуальність дослідження проблеми неспішності молодших школярів пояснюється тим, що саме на цьому етапі онтогенетичного розвитку особистості формується навчальна діяльність, яка впливає на розвиток не тільки когнітивної, але й емоційно-вольової, особистісної та поведінкової сфер особистості. Нажаль, статистичні дані свідчать про значне зростання кількості молодших школярів, які відчувають труднощі під час навчання в школі й відносяться до категорії невстигаючих. Саме тому проблема дослідження неспішності молодших школярів є актуальною.

Мета статті полягає в узагальненні поглядів науковців на неспішність, як науковий феномен та на розкриття особливостей профілактики неспішності молодших школярів.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій засвідчив, що проблемою неспішності займаються не тільки психологи, але й педагоги та медики. Поруч із поняттям «неспішність», науковці використовують «невстигання», «педагогічна занедбаність». Проте, у зв'язку з реформуванням системи освіти України та переходом на дванадцятибальну систему оцінювання учнів, використання термінів «невстигаючий», «неспішний» учень є

недоречним. На думку Є.Р. Чернишової у нас більше немає невстигаючих учнів. Є діти, які оволодівають навчальним матеріалом на певному рівні: низькому, середньому, достатньому чи високому. Але це в ніякому разі не означає, що у дітей немає проблем у процесі навчання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що неуспішність розуміється науковцями як складне та багатогранне явище. В.С. Цетлін під неуспішністю розглядає невідповідність між рівнем підготовки учнів та вимогами змісту освіти, що фіксується в кінці певного етапу освітнього процесу – вивчення теми, кінець чверті, півріччя, навчального року [5]. З.І. Калмикова під неуспішністю розуміє складну ситуацію, де поведінка і результати навчання не відповідають виховним та дидактичним вимогам школи [3].

Як засвідчує практика, неуспішність виражається в тому, що учень не може успішно засвоїти навчальний матеріал, демонструє недостатній рівень розвитку мисленневих процесів, навичок письма, читання та рахунку.

Проблемою шкільної неуспішності в психології займаються Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, Н.А. Менчинська, Л.С. Славіна та інші науковці. Вивченню психологічних факторів неуспішності присвячені роботи Б.Г. Ананьєва, Ю.К. Бабанського, З.І. Калмикової, І.Ю. Кулагіної, Р.В. Овчарової та інших. Л.А. Регуш зазначає, що в психології, говорячи про невстигання, мають на увазі її психологічні причини, через призму яких розглядають властивості учня, його здібності, мотиви та інтереси.

В історії психології проблема факторів неуспішності розглядалася з огляду біологізаторської та соціологізаторської концепцій. Зокрема, І.А. Армянов, Л.С. Виготський робили спроби вивчати невстигаючого учня в контексті його цілісного, біосоціального розвитку. М.А. Гельмонт, М.А. Данилов головною причиною невстигання розглядали недоліки процесу навчання та підкреслювали значення рівня педагогічної майстерності вчителя [1]. М.А. Данилов пов'язує неуспішність із рушійними силами процесу навчання – внутрішніми суперечностями, що виникають між можливостями самих учнів та вимогами, що до них ставляться. В. Оконь у ролі причини неуспішності розглядає порушення взаємодії між учнями, вчителями та зовнішніми умовами. Дослідження Л.С. Славіної були присвячені виявленню суто психологічних причин цього явища. П.П. Борисов, З.І. Калмикова, М.В. Матюхін вважали, що порушення основних компонентів психологічної структури навчальної діяльності, зокрема її мотиваційного та операційного компонентів, слід розглядати однією із головних причин неуспішності [1].

Узагальнюючи погляди науковців на детермінанти неуспішності, можна констатувати, що неуспішність школярів пов'язана з їх індивідуальними особливостями і з тими умовами, в яких відбувається освітній процес. Найважливішою з цих умов науковці вважають організацію освітнього процесу на основі особистісно орієнтованого та діалогічного підходів.

Поруч із виявленням причин неуспішності, вчені цікавляться й її видами (М.А. Гельмонт, Н.О. Менчинська, Л.С. Славіна та інші). Зокрема, М.А. Гельмонт виділяє три види неуспішності: загальне і глибоке відставання,

відносно стійка та часткова неуспішність. Ю.К. Бабанський розглядає короткочасну та періодичну неуспішність [2]. Л.С. Славіна виділяє наступні типи невстигаючих: учні, в яких відсутні особистісно-значущі пізнавальні мотиви учіння; діти із слабкими можливостями до навчання; учні з неправильно сформованими навичками навчальної діяльності [4]. За типологією П.П. Блонського, до категорії неуспішних учнів входять учні, які не вміють і не хочуть правильно організувати власну учбову діяльність і діти, які не впевнені у власних силах та важко переносять труднощі в процесі навчання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що останнім часом спостерігається тенденція щодо дослідження умов організації ефективного психологічного супроводу невстигаючих учнів на різних етапах онтогенезу.

Виклад основного матеріалу. Ю.З. Гільбух, Л.В. Дзюбко Н.В. Дубровинська, Д.Б. Ельконін, Р.В. Овчарова та інші науковці стверджують, що молодші школярі, починаючи систематичне навчання в школі, зустрічаються з труднощами, які призводять до вираженого функціонального напруження, погіршення стану їх здоров'я, підвищення тривожності та зниження успішності навчання. Важливість профілактики неуспішності молодших школярів пояснюється тим, що саме на цьому етапі онтогенезу закладається фундамент знань та формуються вміння і навички, без яких неможливе успішне навчання в подальшому.

М.А. Гельмонт, Ю.К. Бабанський, П.П. Борисов, Т.Д. Ілляшенко та інші науковці досліджували причини неуспішності в початковій школі. Ю.Б. Бабанський виділяє наступні причини неуспішності учнів початкових класів: 1) недостатній рівень розвитку мислення (27%); 2) низький рівень сформованості навичок навчальної діяльності (18%); 3) негативне ставлення до навчання (14%); 4) негативний вплив сім'ї та одноліток (13%); 5) прогалини в знаннях (11%); 6) слабе здоров'я та втомлюваність (9%); 7) слабка воля та недисциплінованість (8%) [1]. Н.П. Кравець та Л.О. Кондратенко визначали психологічні механізми первинної шкільної неуспішності.

Досвід успішного подолання неуспішності молодших школярів продемонстрували С.П. Логачевська, С.М. Лисенкова, В.О. Сухомлинський, В.Ф. Шаталов та інші педагоги. Так, С.М. Лисенкова пасивність школяра розглядає однією із причин неуспішності. Для попередження неуспішності, вона залучала на уроці кожного учня до активної діяльності; використовувала схеми-опори, коментоване управління навчальним процесом, логічне випереджувальне засвоєння навчального матеріалу.

С.П. Логачевська, з метою профілактики неуспішності, значну увагу приділяла формуванню у молодших школярів пізнавальних інтересів. До кожної дитини вона виявляла чуйність. На думку С.П. Логачевської правильно організована робота вчителя здатна допомогти кожному учневі відчувати себе здібним, потрібним, цікавим для вчителя та своїх однолітків. Від природи діти допитливі, тому С.П. Логачевська будувала освітній процес таким чином, щоб допитливість учнів не зникала, а з кожним днем посилювалася.

В.Ф. Шаталов розробив методику введення знань великими блоками завдяки опорним сигналам, що сприяє не лише поглибленому розумінню нового матеріалу, а й закріпленню його в пам'яті через пряму установку на запам'ятовування. При цьому реалізується одна із важливих психологічних умов формування фонду дієвих знань: неминучість і повнота контролю за процесом засвоєння знань та їх оцінювання.

Узагальнюючи погляди науковців на шляхи подолання неспішності, можна виділити щонайменше чотири напрямки психологічного супроводу невстигаючих молодших школярів.

1. Педагогічна профілактика - це система попереджувальних заходів, пов'язаних із усуненням зовнішніх причин, які здатні викликати певні недоліки в розвитку дитини. Ю.К. Бабанський для такої профілактики запропонував концепцію оптимізації навчально-виховного процесу [2, с.146]. М.Й. Мурачинський наголошує на важливості дотримання принципу диференціації з умовними групами слабких, середніх та сильних учнів. Такий підхід не тільки розвиває самостійність учнів, але й створює сприятливі умови для максимального розвитку як здібних, так і відстаючих дітей [4].

2. Педагогічна діагностика - систематичний контроль та оцінка результатів навчання, які передбачають своєчасне виявлення прогалин. Для цього використовуються бесіди вчителя з учнями, батьками, спостереження за важким учнем з фіксацією результатів, «педагогічний консилиум» - рада вчителів з аналізу й розв'язання дидактичних проблем відстаючих учнів [2, с.115, с.509].

3. Педагогічна терапія, що включає заходи щодо корекції шкільної неспішності. У загальноосвітній школі в ролі такої терапії виступають додаткові групові або індивідуальні заняття з молодшими школярами.

4. Виховний вплив - індивідуально-планована виховна робота, що включає і роботу з родиною школяра [2, с.25].

Висновки і перспективи дослідження. Узагальнюючи викладений матеріал, необхідно зазначити, що неспішність як наукова проблема достатньо досліджена в психології. Поруч із вивченням сутності шкільної неспішності, науковців цікавлять питання, що пов'язані з детермінацією та класифікацією цього психологічного явища. Проблема ефективної організації профілактики та психологічного супроводу невстигаючих молодших школярів активно обговорюється як психологами, так і педагогами.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на подолання неспішності молодших школярів.

Література

1. Бабанский Ю.К. Об изучении причин неуспеваемости школьников. *Советская педагогика*. 1972. № 1. С. 18.
2. Бабанский Ю.К. Вопросы предупреждения неуспеваемости школьников. Ростов-на-Дону, 1972. 523 с.
3. Калмыкова З.И. Проблема преодоления неуспеваемости глазами психолога. М.: Знание, 1982. 338 с.

4. Славина Л.С. Индивидуальный подход к неуспевающим и недисциплинированным ученикам. М.: АПНРСФСР, 1958. 115 с.

5. Цетлин В.С. Неуспеваемость школьников и ее предупреждение. М.: Педагогика, 1977. 243 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ГАДЖЕТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: СУТНІСТЬ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ

*Колесник-Цапенко Л. Л.,
студентка II курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Міненко О.О.*

Актуальність дослідження. Проблема залежності молодших школярів від гаджетів порівняно нещодавно постала в багатьох сферах досліджень. У першу чергу, це питання досліджувалось у царині педагогіки та психології. Однак останнім часом коло дисциплін, що вивчає залежність, значно розширилося. Актуальність дослідження зумовлена тим, що протягом останнього часу гаджетоадикція постає як одна з пріоритетних напрямків дискусій і занепокоєння як для спеціалістів по роботі з дітьми, так і для батьків, оскільки чинники залежності значно впливають на успішність у навчанні та на поведінку дітей. Особливо це питання набуло актуальності протягом 2020-2021 років, коли учні вимушені були значну кількість часу проводити вдома на дистанційному навчанні з практично необмеженим доступом до гаджетів.

Мета статті з'ясування поняття психологічної залежності від гаджетів, а також визначення критеріїв для оцінки стану залежності. Особливо це питання важливе в контексті того, що майже всі учні певну частину часу проводять за гаджетами, як з навчальною, так і з розважальною метою. Тому є необхідність у визначенні чітких критеріїв оцінки залежностей.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему інтернет- та гаджетозалежності в різних аспектах досліджували такі вчені: Н. Бугайова, А. Войскунський, А. Голберг, Г. Гілягіна, Д. Грінфілд, А. Жичкіна, А. Єгорова, Ц. Короленко, К. Сурратт, О. Чабан, Л. Юр'єва, К. Янг.

Виклад основного матеріалу. Психологічних робіт, присвячених впливу застосування інформаційних технологій на психіку людини небагато. Більша частина з них присвячена Інтернету, а особливо проблемі інтернет-залежності. І тільки небагато акцентують увагу на процесах та механізмах цього впливу, наприклад на тому, за якими механізмами відбувається формування інтернет-залежності. Одна з причин полягає в браку методичного забезпечення: основні методики у цій сфері направлені на діагностику так званих технологічних залежностей (наприклад, інтернет-залежності), у той час як іншим

психологічним наслідкам інформаційних технологій приділяється значно менше уваги.

Поняттю “інтернет-залежності” велика кількість дослідників ототожнює поняття “гаджетозалежність”, пояснюючи це тим, що проведення часу із гаджетами неодмінно передбачає вихід в Інтернет для проведення ряду дій, пов’язаних з виходом в інтернет : спілкування в соціальних мережах, перегляду відео, ігор [5, с. 67].

Одна із найбільш обговорюваних проблем у контексті впливу технологій на психіку дитини молодшої школи — проблема технологічних залежностей. Однак це і одна із найбільш суперечливих сфер, оскільки на відміну від залежностей від психоактивних речовин чи патологічного гемблінгу тут залишається незрозумілим, як розділити залежну поведінку і намагання “йти в ногу з часом” [8, с. 31]. Наприклад, чи можна говорити про патологічну гаджетозалежність, якщо окремі ознаки надмірного використання гаджетів відмічаються більш ніж у 40% сучасних дітей, та де накреслити межу між умовною нормою та патологією [9, с. 30]. Проведені дослідження говорять про те, що особливо сприйнятливими до гаджетів є діти у віці до 10 років [11, с. 75].

Аналіз наукової літератури виявив відсутність єдиного визнаного поняття психологічної залежності від гаджетів. У широкому сенсі залежність є прагненням покладатися на когось або щось з метою отримання задоволення від адаптації [11, с. 51]. Залежна поведінка виявляється тісно пов’язана зі зловживанням зі сторони особи чимось або кимось, так і з порушенням її потреб.

Деякі дослідники під психологічною залежністю від гаджетів розуміють прагнення постійно перебувати у пристрої з метою знову пережити бажанні відчуття або ліквідувати явища психологічного дискомфорту [7, с. 102].

У медичному сенсі залежність визначається як навязлива потреба у використанні звичної речовини, яка супроводжується зростанням толерантності (т.б. звикання до все більших і більших доз) і вираженими фізіологічними та психологічними симптомами. У випадку гаджетозалежності характер залежності інший, ніж при вживанні наркотиків чи алкоголю, т.б. фізіологічний компонент майже відсутній, натомість психологічний проявляється дуже яскраво [6, с. 94].

Термін “інтернет-залежність” запропонував психолог А. Голберг у 1995 р. для опису патологічного потягу до використання інтернету [8, с. 19]. Такий вид адикції передбачає залучення адикта в соціальній взаємодії з допомогою гаджета.

Діагностичні критерії розгляду в цілому відповідають критеріям DSM-IV для нехімічних залежностей:

- використання гаджетів викликає дистрес;
- використання гаджетів заподіює шкоду фізичному, психологічному, міжособистісному, сімейному статусу.

У іншій роботі А. Голдберг [8, с. 20] характеризує гаджетозалежність як таку, що має згубний вплив на побутову, навчальну чи психологічну сферу

діяльності.

У найзагальнішому вигляді інтернет і гаджетозалежність визначається як “нехімічна залежність від користування інтернетом” (за М. Гріффітсом). Інтернет-залежність — це “навязливе бажання увійти до Інтернету, перебуваючи off-line, і нездатність вийти з Інтернету, будучи on-line”. Поведінково інтернет-залежність проявляється в тому, що залежні віддають перевагу “життю в Інтернеті” і надалі фактично починають відмовлятися від свого реального життя.

Бондар О. М. визначає гаджетозалежність як психічний розлад, навязливе бажання взяти до рук певний пристрій і нездатність вчасно відмовитися від нього. Це явище може спричинити стан, у якому людина фокусуватиметься на віртуальному світі. Людина у такому стані може ігнорувати потребу в їжі, сні, живому спілкуванні, фізичній активності. До гаджетозалежності схильні підлітки 10-17 р., але існує безліч випадків і у молодших школярів. У них відбувається втрата відчуття часу, порушення зв'язків із навколишнім світом, виникає почуття невпевненості, безпорадності, страху самостійного прийняття рішень і відповідальності за них. Гаджетозалежність негативно впливає на особистість дитини, викликає емоційну та нервову напругу, астеноневротичні та психоемоційні порушення, проблеми у спілкуванні та порушення соціальної адаптації [3, с. 8].

Поруч із питанням дефініції психологічної залежності від гаджетів важливою залишається проблема визначення критеріїв існування адикції у дітей молодшого шкільного віку. Даний розлад не визнаний офіційною медичною наукою як психічний і не включений до Міжнародного статистичного класифікатора хвороб і проблем, пов'язаних зі здоров'ям (МКХ-10) та Керівництва з діагностики і статистики психічних розладів (IV-й випуск). У науковому світі сьогодні тривають дискусії щодо необхідності визнання інтернет-залежності та гаджетозалежності психічним розладом. Зокрема, психологи Дж. Блок, М. Орзак, К. Янг, Х. Кеш наполягають на внесенні діагнозу «інтернет-залежність» до п'ятого видання Керівництва з діагностики і статистики психічних розладів (DSM-V). Дж. Блок пропонує включити інтернет-залежність в офіційний довідник по психіатрії як один з різновидів компульсивно-імпульсивного розладу

Дж. Блок виділяє чотири ознаки інтернет- залежності:

- зловживання гаджетами загалом та Інтернетом зокрема часто пов'язане з втратою почуття часу і придушенням базисних психологічних установок;
- абстинентний синдром, в тому числі почуття злості, напруженості та / або депресивний стан при відсутності доступу до комп'ютера;
- підвищення толерантності до стимулюючого впливу – потреба купувати (володіти) все більш модернізованими комп'ютерами та іншими гаджетами, ставити все більш новітні програми або проводити перед комп'ютером чи іншими гаджетами все більше часу для досягнення того ж ефекту;
- такі негативні наслідки, як схильність сперечатися і брехати, загальне зниження результативності, соціальна ізоляція і втома.

Виділені Дж. Блоком ознаки є модифікацією найбільш відомих ознак інтернет-залежності, розроблених американською дослідницею К. Янг серед яких:

- смакування попереднім або наступним сеансом онлайн при знаходженні в офф-лайн;
- потреба в збільшенні часу, проведеного в мережі;
- спроби приховати від оточуючих час перебування в мережі;
- безуспішні спроби обмежити час перебування в мережі і негативні емоції при подібних спробах;
- використання Інтернету для відходу від поганого настрою.

Наявність хоча б 3-х ознак із перерахованого списку може свідчити про потребу подальшої діагностики та визначення, чи наявні у дитини молодшого шкільного віку симптоми залежної поведінки.

Висновки і перспективи дослідження. Проблема залежності молодших школярів від гаджетів уже понад десятиліття є предметом активного дослідження багатьох учених. Зокрема, ми розглянули це питання з позиції дефініції поняття гаджетозалежності. Було виявлено, що існують різні погляди на визначення, однак загалом гаджетозалежність оцінюється з позиції ознак інших видів адикції. Було визначено ознаки, які допоможуть як спеціалістам, що працюють з дітьми (педагогам, психологам), так і батькам виявити найсуттєвіші критерії оцінки того, що дитина знаходиться в зоні ризику. Подальша робота передбачає систематизацію та розширення теоретичної бази вивчення впливу та практичного втілення результатів.

Література

1. Аносов В.Д. Исходные посыпки проблематики информационно-психологической безопасности / В.Д. Аносов. – М., 2003. – 190 с.
2. Белинская Е.Н., Жичкіна А.М. Современные исследования виртуальной коммуникации: проблемы, гипотезы, результаты / Е. Н. Белинская, А.М. Жичкіна. – М., 2011. – 234 с. *старший викладач кафедри практичної психології*
3. Бондар О.М. Гаджетомания: чи варто переживати за молоде покоління: Методичний посібник / О.М. Бондар. – Рівне: Р, 2019. – 46 с.
4. Войскунский А.Е. *старший викладач кафедри практичної психології.* Зависимость от Интернета: актуальная проблема / А.Е. Войскунский. Мир Интернета. – М., 2010. – №3. – С. 76 – 81.
5. Гайдученок А.К. Профилактика гаджетозависимости и обеспечение безопасности школьников в интернете в работе школы // В книге: Цифровая трансформация образования. Электронный сборник тезисов докладов 1-й научно-практической конференции. - Минск, ГИАЦ Минобразование, 2018. С. 67-68
6. Мателега М.М., Азізов С.С. Психологічні особливості залежності як девіантної поведінки особливості / М. М. Мателега, С. С. Азізов. – К.: Основи, 151 с.
7. Рябова М.Г. Смыслообразование в структуре саморегуляции личности с психологической зависимостью в юношеском возрасте: дис. ... канд.психол.наук: 19.00.13 / Тамбовский гос. ун-т. – Тамбов, 2008. – 256 с.

8. Рассказова Е.И, Емелин В. А, Тхостов А.Ш. Диагностика психологических последствий влияния информационных технологий на человека / Е.И. Рассказова, В.А. Емелин, А.Ш.Тхостов. – М.: Акрополь, 2015. – 115 с.

9. Солдатова Г.У., Рассказова Е.И. Психологические модели цифровой компетентности российских подростков и родителей // Национальный психологический журнал / Г. У. Солдатова, Е. И. Рассказова. – 2014. – №2(14) – С. 27-35.

10. Шабалина В. В. Аддиктивное поведение в подростковом и юношеском возрасте / В. В. Шабалина. – М. : ВЕЧЕ, 2003. – 291 с.

11. Шаповаленко А.А. Активность пользователя социальной сети (на примере vk.com) и особенности личностного самоопределения в юности // Педагогическое образование в России / А.А. Шаповаленко. – 2013. – №4 – с. 75

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕНЬ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ

Колоколова С.С.

студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук,

доцент Горська Г. О.

Постановка проблеми: В даний час у суспільстві все більшої актуальності набуває проблема відхилень харчової поведінки серед підлітків. Саме в підлітковому віці формуються основні звички, закладається фундамент загальнолюдських цінностей. На цей же вік припадає період підвищеної уваги підлітків до власної зовнішності, бажання відповідати стандартам, прийнятим в соціумі. Прагнення швидко і кардинальними способами змінити вагу нерідко призводить до серйозних захворювань, а то й смерті.

Ця проблема вимагає до себе привернення уваги не тільки психологів і психотерапевтів, але й громадськості; потребує організації профілактики порушень харчової поведінки, розробки стратегій, що здатні зберегти здоров'я молоді, попередити розвиток хвороби, поліпшити якість життя. Слід зауважити, що апробованої і ефективної програми первинної профілактики відхилень харчової поведінки серед підлітків в Україні просто не існує.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Проблемі психологічних порушень харчової поведінки та пошуку засобів корекції присвятили свої дослідження М. Ю. Келіна, А. В. Котляров, В. І. Крилов, Т. С. Леві, І. Г. Малкіна-Пих, В. Д. Менделевич, Т. О. Мешкова; психосоматику харчової поведінки вивчали Т. В. Павленко, М. Є. Сандомирський, І. І. Федорова; систему когнітивно-поведінкової терапії при нервовій булімії та

психогенному переїданні розробили В. Стюарт Аграс і Робин Ф. Епл. У роботах Ю. В. Антропова, О. Є. Балакіревої, М. В. Коркіної, Ю. С. Шевченка приділяється увага особливостям розладів харчової поведінки у дитячому та підлітковому віці.

Мета статті: проаналізувати особливості формування харчової поведінки підлітків, визначити причини виникнення її розладів та з'ясувати психологічні ознаки.

Виклад основного матеріалу.

Харчова поведінка – це сукупність форм поведінки людини, що включають режим (частота, розподіл у часі), темп (швидкість) прийому їжі, перевагу споживання окремих видів продуктів, спонукальні причини (не тільки поява почуття голоду і апетит) до прийому їжі, суб'єктивне ставлення до процесу харчування. Харчова поведінка людини направлена на задоволення не тільки біологічних і фізіологічних, але також психологічних і соціальних потреб. Найпростішою формою харчової поведінки є прийом їжі з метою задоволення потреби в поживних речовинах, коли їжа стає засобом підтримки енергетичної і фізичної рівноваги.

Порушення харчової поведінки – це комплекс симптомів, які виникають через тривалий вплив поведінкових, емоційних, психологічних, міжособистісних і соціальних факторів. Довідник з діагностики і систематики психічних розладів Американської психіатричної асоціації (DSM-IV) передбачає два основних види порушень харчової поведінки (ПХП): нервову анорексію, нервову булімію.

Нервова анорексія (грец. негативна приставка an - і orexis - апетит) являє собою «розлад, що характеризується довільним зниженням ваги тіла, яке спричинено і підтримується самим індивідом» [4, с.103]. Це свідоме обмеження в їжі з метою схуднення в зв'язку з переконаністю в наявності уявної або різко переоціненої повноти, до якого часто вдаються підлітки, переважно дівчата.

Нервова булімія – («бичачий голод» від грец. Bu(s) – бик і limos – голод) «характеризується приступами переїдання, неможливістю навіть короткий час обходитися без їжі» [4, с.103]. У поведінці виражаються нав'язливим чергуванням прийняття великої кількості їжі з позбавленням від неї (примусові блювота, дефекація).

Однак необхідно відзначити, ці типи розладів не відображають всієї різноманітності порушень харчової поведінки у підлітків. Виділяють також екстернальну, емоціогенну і обмежувальну харчову поведінку [5].

Екстернальна харчова поведінка пов'язана з підвищеною чутливістю до зовнішніх стимулів споживання їжі: людина з такою поведінкою їсть не в відповідь на внутрішні стимули, а на зовнішні: вітрина продуктового магазину, добре накрытий стіл, вигляд людини, що їсть, реклама харчових продуктів і т. д.

Емоціогенна харчова поведінка спостерігається у 30% населення, вона характерна для емоційних особистостей. При цьому типі харчового порушення стимулом до прийому їжі є не голод, а емоційний дискомфорт: людина їсть не тому, що голодна, а тому, що неспокійна, тривожна, роздратована, у неї поганий настрій, вона ображена, розчарована, їй нудно, самотньо тощо, вона

«заїдає» свій стрес. Продукти харчування для людей з емоціогенною харчовою поведінкою є своєрідними ліками, оскільки дійсно приносять їм не тільки насичення, але й заспокоєння, задоволення, релаксацію, знімають емоційне напруження, підвищують настрій.

Обмежувальна харчова поведінка – це надмірне харчове самообмеження і безсистемне дотримання надмірно суворої дієти. Такого роду дієти неможливо дотримуватися довгий час, і досить швидко їй на зміну приходять періоди вираженого переїдання. В результаті такої поведінки людина перебуває в постійному стресі – в період обмежень вона страждає від сильного голоду, а під час переїдання страждає від того, що знову набирає вагу і всі зусилля були марними.

Ц.П.Короленко і Н.В.Дмитрієва попереджають про ризик виникнення харчової адикції немедичного походження у підлітків, які починають голодувати з метою схуднення, іноді, віддаючи данину моді, для цього використовують незвичайну дієту. Одним з психологічних механізмів, що провокують голодування, є бажання змінити себе фізично, виглядати краще, відповідати модному на сьогоднішній момент образу. Інший механізм, який має тут велике значення, полягає в самостійній постановці завдання (скинути вагу) і відчутті задоволення й гордості від його виконання. У міру голодування з'являються ознаки фізичного виснаження. Контроль втрачається, тому спроби оточуючих вплинути на ситуацію ні до чого не приводять. Адикти живуть в уявному світі, у них виникає відраза до їжі, а жувальну гумку або зубну пасту, що потрапила в рот під час чищення зубів, вони вважають достатньою кількістю їжі [1].

Підліток, який переїдає, змінює обмінний баланс. Відчуття голоду починає з'являтися відразу з падінням концентрації глюкози в крові після чергового прийому їжі. Підліток починає їсти занадто багато і занадто часто. На якомусь етапі він вже соромиться переїдання і прагне приховати факт розладу. Він починає їсти наодинці, в проміжках між активною діяльністю. Все це призводить до небезпечних для здоров'я наслідків: наростання ваги, порушення обміну речовин і втрати контролю, в результаті чого вживає кількість їжі, що представляє небезпеку для життя. Психічний потяг виражається в постійних думках про їжу, в підйомі настрою в передчутті її прийому та пригніченості, незадоволеності, коли їжа відсутня.

Тож, харчова потреба у підлітків має складний зміст, будучи засобом:

- розрядки психоемоційного напруження;
- чуттєвої насолоди;
- спілкування, коли їжа пов'язана з перебуванням у колі друзів;
- самоствердження, коли першорядну роль відіграють уявлення про престижність їжі і про відповідну «модну» зовнішність;
- підтримання певних звичок;
- компенсації незадоволених потреб (потреба в спілкуванні, батьківської турботи і т. д.);
- нагороди або заохочення за рахунок смакових якостей їжі;
- задоволення естетичної потреби [3].

Як показали численні дослідження, лише 5 % проблем харчової поведінки і порушень ваги тіла пов'язані з фізичними і медичними причинами. Всі інші випадки викликані психологічними і соціальними факторами. До них належать передусім умови сімейного виховання. Величезний вплив мають також засоби масової інформації; молодь охоче вірить рекламі, порадам соціальних мереж, які не завжди пропагують здоровий спосіб життя, наслідком чого є формування у багатьох помилкових цінностей та ідеалів, перекручених уявлень про себе, що призводять до розвитку різних відхилень у поведінці, в тому числі й харчовій.

Висновки і перспективи дослідження. Аналіз типології та детермінації порушень харчової поведінки у підлітковому віці свідчить про необхідність диференційованого підходу у розробці заходів профілактики, спрямованих на формування адекватного ставлення як до їжі, так і до власного тіла, розуміння цінності здоров'я. Враховуючи психологічні особливості підлітків, важливого значення у профілактичній діяльності набуває також соціальна практика.

2 червня з 2016 року відзначається Міжнародний день боротьби з розладами харчової поведінки. У цей день організації та активісти світу об'єднуються задля того, щоб підвищити суспільну обізнаність стосовно згаданої проблеми. Участь у таких акціях, флешмобах, на нашу думку, є сучасною і ефективною формою просвітницької діяльності з молоддю.

Література

1. Короленко Ц. П., Дмитриева Н. В. Социодинамическая психиатрия. Москва: Академический проект, 2000. 460 с.
2. Малкина-Пых И. Г. Терапия пищевого поведения: справочник практического психолога. М.: Эксмо, 2007 1037 с.
3. Матусевич М. С. Особенности формирования пищевых нарушений у подростков. *Молодой ученый*. 2013. № 12 (59). С. 814-817.
4. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения: Учеб. Пособие. Санкт-Петербург: Речь, 2005. 445 с.
5. Савчикова Ю.Л. Личностные особенности женщин с избыточной массой тела. *Международный медицинский журнал*. 2004. №3. С.83-87.

ТВОРЧИСТЬ ЯК СКЛАДОВА ОБДАРОВАНОСТІ

Крошко В. Г.,

*студентка II курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: старший викладач Калашикова Л.В.

Актуальність дослідження. Сучасні реалії розвитку України демонструють суттєві зрушення не тільки в економіці, міжнародних стосунках, але й в освітній сфері. Демонстрацією подібної тенденції є низка законів, у яких розкриваються основні тенденції реформування освіти в Україні. В першу чергу йдеться про Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню

освіту», «Про дошкільну освіту» та інші. Першочерговою задачею реформування системи освіти в Україні виступає створення сприятливих умов для розвитку гармонійної, національно-свідомої, толерантної, високо духовної та творчої особистості.

Мета статті полягає в узагальненні поглядів науковців на творчість як складову обдарованості.

Постановка проблеми. Аналіз наукової літератури засвідчив, що творчість розглядається науковцями суттєвою ознакою обдарованих дітей. Науковий підхід до дослідження обдарованості виник на початку ХХ століття, коли французькими дослідниками А. Біне та Т. Сімоном було розроблено шкалу, що дозволяла визначити рівень відхилень розумового розвитку дітей від вікової норми. Цей психологічний тест дозволив вченим виявляти дітей, які за своїм інтелектуальним потенціалом знаходяться як нижче, так і вище за однолітків [5, с.4]. Суттєвий внесок у дослідження обдарованості зробили Ф. Гамільтон, Дж. Гілфорд, Р. Кеттел, Ч. Спірмен, Л. Термен, В. Штерн. Зокрема, Ф. Гамільтон під цим поняттям розглядає певні здібності людини, від яких залежить досягнення значних успіхів під час виконання певної діяльності [2]. Г. Мелхорн трактує обдарованість як сукупність внутрішніх передумов, що виникають і розвиваються в процесі індивідуального розвитку особистості та визначають успішність її діяльності в певній галузі. [4].

У вітчизняній психології обдарованість найчастіше розглядається як компонент природних здібностей й асоціюється із загальними здібностями, що дають можливість людині успішно здійснювати пізнавальну діяльність (С.Л. Рубінштейн, Б.М. Теплов та ін.). На думку С.Л. Рубінштейна, обдарованість слід розуміти комплексом властивостей особистості, які сприяють успішному виконанню діяльності. Є.П. Ільїн під обдарованістю розглядає системну якість психіки, що розвивається протягом життя людини та визначає можливість досягнення нею високих результатів в одній або декількох видах діяльності, порівняно з іншими [3, с.143].

Узагальнюючи погляди дослідників можна констатувати, що обдарованість виступає складним психічним утворенням, в якому поєднуються пізнавальні, емоційно-вольові, мотиваційні, психофізіологічні та інші сфери психіки. По-друге, її ознаки можуть мати як постійний, так і тимчасовий характер. Вони можуть бути як явними, так і прихованими. Крім того, ознаки обдарованості можуть виявлятися у вигляді високого рівня розвитку як загальних, так і спеціальних здібностей.

У вітчизняній та зарубіжній психології накопичено багато досліджень, що були присвячені вивченню структури обдарованості. Однією із найбільш розроблених сучасних теорій є концепція обдарованості Дж. Рензулі, який в ролі основних компонентів структури обдарованості виділяє наступні: 1) інтелектуальні здібності вище середнього рівня розвитку; 2) високі показники креативності; 3) висока мотиваційна включеність в інтелектуальний пошук [5, с.3].

Л.І. Ларіонова в структуру обдарованості включає інтелект, креативність і духовність, під якою розуміє здібність особистості творити добро, красу, щастя

для інших та служити суспільству [3, с.144]. С.Л. Рубінштейн та Б.М. Теплов розглядали обдарованість не як механічну сукупність здібностей, а як нову якість, що виникає в результаті взаємодії та взаємовпливу її складових.

Розуміючи обдарованість не як механічну сукупність здібностей, а як нову якість, яка виникає в результаті взаємного впливу та взаємодії всіх компонентів системи, дослідники наголошують на тому, що системоутворюючим компонентом обдарованості є творчість особистості.

Узагальнюючи погляди науковців щодо суттєвих ознак обдарованості, можна констатувати, що творчість розглядається як характеристика обдарованої особистості. Подібної думки дотримуються Ю.Г. Гільбух, Є.П. Ільїн, Н.Ф. Лейтеш, О.М. Матюшкін, Г. Мелхорн та інші вчені.

Виклад результатів дослідження. Аналіз психолого – педагогічної літератури засвідчив, що вивченням феномену творчості займаються як вітчизняні, так і зарубіжні психологи. В першу чергу йдеться про наукові доробки Л.С. Виготського, Дж. Гілфорда, Є.П. Ільїна, В.О. Моляко, Я.О. Пономарьова, Е.П. Торренса та інших. Творчість як науковий феномен досліджується як діяльність, як процес, як результат та як властивість особистості. З огляду дослідження співвідношення обдарованості та творчості, науковці найчастіше розглядають останнє як властивість обдарованої особистості. Досить часто поруч із цим поняттям вчені використовують поняття «креативність». З огляду цього розглянемо співвідношення між поняттями «творчість» та «креативність».

Д.Б. Богоявленська розуміє творчість як вихід за рамки того, що вимагається. А.В. Петровський ототожнює творчість з неадаптивною активністю. Ф.В. Максимова розглядає її як єдність неадаптивної та адаптивної активності. У результаті неадаптивної активності спонтанно виникають поки що нереалізовані можливості – поява нового образу, ідеї, проблеми. В результаті ж адаптивної активності відбувається реалізація творчого потенціалу – досягнення мети, втілення ідеї, створення творчого потенціалу [3, с.13].

Аналіз наукової літератури показав, що поняття креативність розглядається науковцями як психічний процес, як творче ставлення до життя та як особистісна характеристика. Зокрема Д. Симпсон під креативністю розуміє здібність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення. К. Роджерс розглядає креативність як здібність знаходити нові способи рішення проблем. С.І. Макшанов, Н.Ю. Хрящева визначають креативність як здібність до конструктивного нестандартного мислення та поведінки, а також до усвідомлення та розвитку свого досвіду [3]. Л.С. Виготський трактує креативність як активність, що втілюється в продуктах творчості [1, с.368].

У загальному вигляді креативність розуміється як загальна здібність особистості до творчості. Креативність – здібність людини створювати незвичайні ідеї, знаходити оригінальні рішення, відхилятися від традиційних схем мислення [3, с.172-173]. Однак, креативність не завжди втілюється в творчу продуктивність.

Висновки і перспективи дослідження. Узагальнюючи погляди вчених на співвідношення понять «творчість» та «креативність» можна констатувати,

що творчість, як складова обдарованості, розглядається вченими як процес і як результат, а креативність – як суб'єктивна детермінанта творчості. Так, В.Г. Каменська та І.Є. Мельникова доводять, що креативність виступає особистісною характеристикою обдарованої людини, що пов'язана із створенням певних матеріальних та ідеальних продуктів. Як показують результати експериментальних досліджень, креативність може виявлятися в мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності. Вона може характеризувати особистість обдарованої дитини в цілому та (або) окремі її здібності.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці програми соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток креативності молодших школярів.

Література

1. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т.3. Проблемы развития психики/под ред. А.М. Матюшкина. Москва: Педагогика, 2003. 368 с.
2. Гамильтон Ф. Наследственность таланта: законы и последствия. Москва: Мысль, 1996. 271 с.
3. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одарённости. СПб: Питер, 2012. 448 с.
4. Мелхорн Г., Мелхорн Х.-Г. Гениями не рождаются. Москва: Просвещение, 1989. 168 с.
5. Пашнев Б.К. Психодиагностика обдарованості. Харків: Видавнича група «Основа»: «ТРИАДА+» 2007. 128 с.

ВПЛИВ ЗАДОВОЛЕННОСТІ ПОДРУЖНІМИ СТОСУНКАМИ В СІМ'І НА БАТЬКІВСЬКЕ СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ

Кужель К.М.,

студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук,

доцент Міненко О.О.

Постановка проблеми. Дослідження сімейних стосунків є складний та багатоаспектний процес. Кожна людина перебуває під впливом своєї сімейної системи, яка впливає на становлення особистості. В подружні стосунки кожен із партнерів вступає зі сформованим життєвим сценарієм та власною світоглядною позицією і перед подружжям стоїть нелегке завдання підтримання гармонії в їх сім'ї. Разом з тим, сім'я є певним середовищем впливу не тільки на дорослу особистість, а найбільшою мірою на психоемоційну та особистісну сферу дитини. Актуальність дослідження визначається тим, що саме ступінь задоволеності подружніми стосунками несе

великий вплив на ставлення батьків до дітей, а звідси і на формування їх здорової психіки дитини. Важливо в цьому аспекті розглядати сім'ю як особливу систему, яка характеризується певною циклічністю процесів становлення і розвитку подружніх та дитячо-батьківських відносин.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням задоволеності подружніми стосунками плідно займалися як вітчизняні, так і зарубіжні психологи. Серед вітчизняних дослідників основний вклад в питання проблематики задоволеності шлюбом внесли Т. В. Андреева, Ю. Є. Альошина, М. Ю. Арутюнян, С. І. Голод, А. Н. Волкова, В. А. Сисенко, В. В. Столін та ін.. Так, Ю.Б. Альошина під час дослідження подружніх відносин керується поняттям задоволеності шлюбом, яке трактує як суб'єктивну оцінку ставлення подружжя до власного шлюбу. [1] С. І. Голод виділяв чинники задоволеності подружніми стосунками окремі для кожної статі. [4] В. А. Сисенко вважав, що відчуття задоволеності подружніми стосунками залежить від того, як задоволені основні потреби особистості. [10] Ю. В. Трофімова робить акцент на значимості узгодженості цінностей подружжя. [12]

Т. В. Андреева та Ю. А. Бакуліна вивчали окремо задоволеність шлюбом чоловіків та жінок, і виявили, що у середньому задоволеність однакова, але у чоловіків вона не пов'язана з розподілом ролей, а у жінок даний зв'язок виявлений, хоча і слабкий. [3]

Дослідженням особливостей взаємовідносин сім'ї на різних стадіях подружнього життя займалися А. Н. Волкова, Ю. Є. Альошина, В. Н. Дружинін, Є. П. Ільїн, Н. Г. Юркевич та інші. Є. П. Ільїн визначав *задоволеність* як стійке довгострокове позитивне емоційне ставлення людини до чогось, що неодноразово випробуване в якійсь сфері діяльності та озвучене у формі судження. [6] С. І. Голод визначав, що задоволеність подружніми стосунками складається в результаті адекватної реалізації уявлення про сім'ю, сформованого у людини в результаті впливу різних подій, які стали складниками його досвідом в цій сфері. [3]

Значний внесок у вивченні проблематики подружніх відносин серед зарубіжних авторів належать К. Ренне, Б. Роллінс, Р. Левіс, С. Альбрехт, Р. Вінч, М. Аргайл, В. Сатир, К. Роджерс, Р. Стенберг та інші. К. Роджерс вважав, що постійні, гармонійні взаємовідносини між подружжям зберігаються тільки в тій мірі, в якій ці взаємини задовольняють емоційні, психологічні, фізичні, інтелектуальні потреби партнерів. [7] Р. Левіс та Дж. Спенієр вважають, високий ступінь задоволеності подружнім життям залежить від високого рівня подружнього пристосування, адекватним спілкуванням подружжя та інтеграції відносин. [19] В. Сатир розробила систему правил узгодження сімейних відносин, вирішення конфліктів, які повинні підтримуватися подружжям для адаптації партнерів один до одного, а також для розвитку взаєморозуміння і терпимості у парі. [9] Б. Роллінс виділив основний підхід до визначення задоволеності подружніми стосунками – відповідність між наявним та бажаним. [18] К. Ренне виділив соціально-економічні та статусні чинники, які впливають на міру задоволеності подружніми стосунками. [17]

Дослідженням поняття батьківського ставлення в системі дитячо-батьківських взаємин займалися А. Я. Варга, В. В. Столін, О. А. Карабанова, Е. Г. Ейдемільер та ін.. Так, А. Я. Варга та В.В. Столін, під батьківським ставленням розуміють цілісну систему різноманітних почуттів до дитини, поведінкових стереотипів, що використовуються у спілкуванні з нею, особливостей сприйняття і розуміння характеру і властивостей дитини, її вчинків. [11] Е. Г. Ейдемільер під батьківським ставленням розуміє установки і відповідну поведінку, яка характеризується ставленням до дітей загалом. [3]

Мета та завдання статті. Метою статті є висвітлення проблем впливу задоволеності подружніми стосунками на батьківське ставлення до дітей і в подальшому на їх психоемоційний та особистісний розвиток. Мета конкретизується у наступних завданнях: – розкрити вплив задоволеності подружніми стосунками на ставлення батьків до дітей; – проаналізувати основні моделі впливу в подружніх стосунках батьківського ставлення до дітей на їх психоемоційний та особистісний розвиток.

Виклад основного матеріалу (результатів дослідження). Задоволеність подружніми стосунками досить широке поняття, яке містить в собі міру задоволення усіх потреб особистості. Для кожного з подружжя у шлюбі повинен бути досягнутий який-небудь мінімальний, але необхідний рівень задоволеності потреб, за рамками якого вже виникає дискомфорт, формуються та закріплюються негативні почуття та емоції. [10]

Отже, подружня задоволеність шлюбом за визначенням Т. А. Андрєєвої та Ю.Є. Альошиної є не що інше, як суб'єктивне сприйняття людьми кризь призму соціокультурних норм ефективності функціонування сім'ї в плані задоволення їхніх індивідуальних потреб. [2; 3]

На сьогодні існує три підходи до визначення задоволеності подружніми відносинами:

- відповідність між наявним та бажаним, тобто наявного з можливими альтернативами [18];

- ототожнення задоволеності шлюбом з суб'єктивним відчуттям задоволення-незадоволення при оцінці пари всіх аспектів подружнього життя. [15]

- «задоволеність шлюбом» як узагальнену емоцію, генералізоване переживання, що виявляється як в емоціях, так і в різноманітних думках, оцінках. [11]

Отже, можна виділити «загальну задоволеність подружніми стосунками» та «задоволеність окремими аспектами шлюбу», що складається з окремих оцінок його різних сторін залежно від тих вимог, що ставляться до особистості партнера зокрема, та загалом до обставин сімейного життя.[11]

А. Ю. Тавіт у своїх працях сформувала одну з найбільш змістовних класифікацій чинників задоволеності шлюбом, у якій автор виокремлює дві групи чинників задоволеності подружніми стосунками: ті, які виникли до вкладання шлюбу, та ті, що з'явилися під час подружніх відносин. На думку А.Ю. Тавіт перша група чинників є психологічною основою шлюбу та вміщує такі аспекти, як походження, якості особистості, мотиви вступу до шлюбу.

Друга група складається з етично-емоційно стосунків подружжя, психофізіологічних взаємостосунків подружжя, єдності поглядів на виховання дітей, розподіл домашніх та господарських обов'язків, вільний час та його проведення, стосунки із батьками подружжя, друзями. [14]

До числа факторів, що впливають на задоволеність шлюбом відносять наступні:

- позитивне ставлення до партнера, що виражається в легкості спілкування, сексуальної, фізичної й інтелектуальної привабливості партнера, збіг ціннісних орієнтацій партнерів;

- емоційна задоволеність відносинами з партнером: вираження любові з його боку, повага, взаємна допомога подружжя особистісному зростанню кожного, задоволеність тим, наскільки добре партнер виконує запропоновану соціально-емоційну роль, наскільки рівноправними є його відносини з партнером, наявність сексуальної задоволеності, любов до партнера, відповідність образу дружини образу ідеального чоловіка, відчуття подружжя себе єдиним цілим – подружньою парою;

- параметри ефективності спілкування в подружній парі: глибина саморозкриття партнерів, точність невербальної комунікації, наявність у подружжя загальних символів, спільність очікувань, частота успішного спілкування в парі, подібність сприйняття подружніх ролей, взаєморозуміння й емпатія;

- взаємодія, що поєднує такі фактори успішності шлюбу, як дружба подружжя, спільність їхньої діяльності, ефективність взаємодії, фізична близькість при взаємодії.

Крім явища «задоволеності шлюбом» також варто виділити таке поняття як «незадоволеність шлюбом» [16]. Подружня незадоволеність є наслідком незадоволеності потреб, серед яких:

- незадоволеність сексуальних потреб одного або обох членів подружжя;
- незадоволеність потреби в цінності й значимості свого «я» (порушення почуття власної гідності з боку партнера, його зневажливе ставлення, образи, критика);

- незадоволеність потреби одного або обох членів подружжя в позитивних емоціях (відчуження подружжя, емоційна холодність);

- фінансові розбіжності подружжя (питання спільного бюджету, внеску кожного партнера в матеріальне забезпечення сім'ї);

- незадоволеність потреби у взаємодопомозі, потребі в співробітництві, пов'язаної з розподілом обов'язків у родині;

- різні потреби в проведенні відпочинку й дозвілля.

Важливим аспектом в системі дитячо-батьківських відносин, який впливає з ступеня задоволеності подружнім життям, є батьківське ставлення. В понятті батьківського ставлення виокремлюють три складових: інтегроване емоційне прийняття або відторгнення дитини; міжособистісна дистанція у спілкуванні з нею; форма контролю за поведінкою. [3] Становлення певного типу батьківського ставлення детермінують риси й особистісні якості батьків,

фізичні, психологічні й статеві особливості дитини, особливості подружніх взаємин, соціокультурні фактори, сімейні традиції. [3]

Отже, на задоволеність подружніми стосунками і в подальшому на ставлення батьків до дітей впливають не тільки якість міжособистісних стосунків, тобто рольової відповідності того, на скільки успішним сприймають свій шлюб самі партнери, а й більшою мірою особливості міжособистісного сприймання партнера, їх характерологічні, особистісні риси, цінності. Адже встановлено, що на психологічне відчуття задоволеності подружнім життям позитивно впливає висока подібність характерів партнерів.

Особистісний та психоемоційний розвиток дитини обумовлений багатьма факторами, але фундаментальний вплив мають саме сімейна система в якій зростає дитина. І в цій системі особливо важливим є особливості стосунків батьків - гармонійні або дисгармонійні стосунки батьків відповідно сприяють розвитку особистості дитини або гальмують його, і саме неблагополуччя в сім'ї стає причиною формування у дитини різного роду психологічних проблем. Ступінь задоволеності подружнім життям є важливим чинником розвитку дитини, адже від ставлення батьків до дитини буде залежати як саме сформується моральні переконання, система моральних цінностей, становлення Я-концепції особистості дитини. Не задоволеність подружніми стосунками, навпаки, зумовлюють формування відносно низьких показників особистісного розвитку дитини, у цілому гальмуючи цей процес. Результатом такого впливу є наявність незрілих та неузгоджених між собою ціннісних орієнтацій, непослідовної, суперечливої Я-концепції, не актуалізованості самовизначення та неготовності до здійснення будь-якого вибору.

Висновки та перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Отже, задоволеність сімейними стосунками тісно пов'язана з соціально-психологічним кліматом родини. Під час численних досліджень задоволеності сімейними стосунками виявлені різноманітні їх чинники, серед яких соціально-економічні, статусні, особистісні, характерологічні, а також психологічна сумісність партнерів, відповідність рольовим очікуванням, статеві відмінності та інше. Рівень задоволеності подружнім життям є основним фактором відносин батьків до дітей, що в свою чергу несе фундаментальний вплив на гармонійний чи дисгармонійний психоемоційний та особистісний розвиток дитини. Перспективи подальших досліджень є з'ясування закономірностей впливу задоволеності батьками своїх сімейних відносин на самоактуалізацію особистості дитини в майбутньому.

Література

1. Алешина Ю. Б. Удовлетворенность браком и межличностное восприятие в супружеских парах с различным стажем совместной жизни : автореф. дисс. / Ю. Б. Алешина. – М., 1985.
2. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. М.: Класс, 1999. – 208 с.
3. Андреева Т. В. Семейная психология. Учебное пособие. СПб.: Речь, 2004. 244 с.

4. Голод С. И. Стабильность семи: социологические и демографические аспекты / С. И. Голод. – Л.: Наука, 1984. – 136 с.
5. Дмитриенко А. К. Социально-психологические факторы стабильности брака в первые годы супружеской жизни: дисс. / А. К. Дмитриенко. – К., 1989. – 177 с.
6. Ильин Е. П. Психология любви. СПб.: Питер, 2013. – 336 с.
7. Роджерс К. Психология супружеских отношений. Возможные альтернативы / Пер. с англ. В. Гаврилова. М.: Эксмо, 2002. – 288 с.
8. Сатир В. Психотерапия семи. СПб.: Речь, 2001. – 295 с.
9. Сатир В. Как строить себя и свою семью / В. Сатир. – М., 1992.
10. Сысенко В. А. Устойчивость брака. Проблемы, факторы, условия. М.: Финансы и статистика, 1981. – 121 с.
11. Столин В. В. Опросник удовлетворенности браком / В. В. Столин, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко // Вест. Моск. ун-та. Сер. 14: Психология. – 1984. - № 2. – С. 54-61.
12. Трофимова Ю. В. Динамика ценностно-смысловых составляющих образа мира супругов в процессе становления семейных отношений: автореф. дисс. / Ю. В. Трофимова. – Барнаул, 2002.
13. Федотова Н. Ф. Некоторые вопросы межличностного познания в семье / Н. В. Федотова // Психология межличностного познания. – М.: Педагогика, 1981. – с. 177-195.
14. Тавит Ю. А. Факторы влияющие на удовлетворенность браком / А. Ю. Тавит // Личность в системе общественных отношений. – Ч. 4. – М., 1983.
15. Burr W. R. Contemporary theories about the family / W. R. Burr – Vol. 2. General Theories. – N. Y.: Free Press, 1970. – P. 14-21.
16. Обозов Н. Н., Обозова А. Н. Диагностика супружеских затруднений // Психол. журнал. – 1982. – № 3. – С. 147-151.
17. Renne K. Correlates of Dissatisfaction in Marriage / K. Renne // Journal of Marriage and the Family. – 1970. - Vol. 32. - № 1. – P. 54-68.
18. Rollins B. C. Marital Satisfaction over the Family Life Cycle / B. C. Rollins H., Feldman // Journal of Marriage and the Family. – 1970/ - Vol. 32. - № 1. – P. 20-28.
19. J. R. Rosen-Grandon, J. E. Myers, J. A. Hattie. The Relationship Between Marital Characteristics, Marital Interaction Processes and Marital Satisfaction / Journal of Counseling and Development; Winter 2004, Vol. 82 Issue 1.
20. Levinger R. Marital cohesiveness and dissolution: an integrative review / R. Levinger // Journal of Marriage and the Family. – 1965. - Vol. 27. - № 1. – P. 19-28.

ПСИХОЕКОЛОГІЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА: МОЖЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ САМОІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

*Кушнірова А.О.,
студентка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Васецька Т.М.*

Актуальністю обраної теми є те, що в сучасному світі спосіб життя людей, їх світогляд все більше визначаються засобами масової комунікації та складними інформаційними технологіями, які маніпулюють людською свідомістю. Можливості впливу на підсвідомість цікавили як прогресивних мислителів-теоретиків, так і різного роду шахраїв протягом тисячоліть. Нині ці можливості багаторазово посилюються в інформаційному суспільстві західного зразка, орієнтованому на нерозбірливе споживання будь-якої продукції мас-медіа. У великому потоці інформації і подій унікальна людська сутність втрачається, розчиняється серед загальноприйнятих зразків мислення і поведінки.

Метою статті є висвітлення проблеми інформаційно-психологічної безпеки в аспекті можливості збереження внутрішнього світу людини, самоідентичності особистості в умовах глобальної інформатизації суспільства. Дослідження в галузі психотехнологій одночасно розглядаються як такі, що сприяють вирішенню проблеми, але й ускладнюють її.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій виявив, що становлення наукового напрямку інформаційна безпека пов'язане з іменами таких видатних учених, як В.А. Герасименко, П.Д. Зегжда, А.О. Малюк, В.В. Мельшков, В.В. Хорошко, В.І. Ярочкін, А.М. Степанов, О.О.Бухтояров. та ін. Взагалі питання інформаційної безпеки в науці є новою та мало дослідженою галуззю міждисциплінарного знання [4; с.11].

Вчений І.В. Смирнов розробив психотехнології, що дозволяють коригувати свідомість хворої людини, не вдаючись до допомоги медикаментів. Психотехнології – це комп'ютерні технології, пов'язані з діагностикою, корекцією, управлінням психічним і фізичним станом людини з використанням її семантичної пам'яті, тобто підсвідомості. Виділяються два основних етапи застосування психотехнологій: психозондування і психокорекція. Психозондування (психосемантичний аналіз) допомагає знайти приховану в підсвідомості інформацію, що є причиною збоїв в роботі мозку, за допомогою комп'ютерної програми, що використовує метод кодування мови зі збереженням її смислового змісту. Психокорекція «розбирає завали» в підсвідомості, коригує внутрішню картину світу пацієнта [5; с.235].

Виклад основного матеріалу. Багато що в психотехнологіях засноване на нейролінгвістиці – програмуванні за допомогою сугестивних фабул. Звичайно, психотехнології можна використовувати як на благо людства, так і навпаки, як, наприклад, атомну енергію. Це визнавав сам І.В. Смирнов, тому він і брав активну участь у дослідженнях даного явища.

Психоекологія як наука виникла в зв'язку з необхідністю контролювати вплив зростаючого потоку інформації на людську психіку і поведінку людей.

Нас зацікавила, перш за все, інформація про можливості запобігання негативним інформаційно-психологічним впливам на внутрішній світ людини. У сучасному інформаційному суспільстві люди перестають мислити, діють за шаблоном, що задається ЗМІ. 98% людей живуть відповідно реактивному типу, тобто некритично сприймають те, що відбувається [2; с.98].

Сьогодні засоби масової інформації (ЗМІ) займають величезне місце в житті кожної окремої людини і суспільства в цілому. Телебачення, радіо, друк, інтернет, реклама стали основними джерелами інформації, які формують внутрішній світ людини. Засоби масової інформації висвітлюють різні актуальні суспільні проблеми і, тим самим, впливають на думку і поведінку людей як в суспільстві, так і індивідуально. Цей вплив може бути як позитивним, так і негативним, враховуючи його публічність і неоднозначний, суперечливий характер.

Телебачення впливає на формування громадської думки так, як ніякий інший засіб інформації. Об'єднуючи кольорове зображення і звук, воно перетворилося для більшості населення розвинених країн в щоденного «співрозмовника», телебачення, як і все відео ЗМІ, має властивості життєподібності, емоційного включення, співучасті людини. Ефект присутності, синхронності, причетності глядача до подій, що відбуваються на екрані телевізора, часто змушує його вірити в правдивість поданого йому матеріалу. Сила цього ефекту настільки велика, що телебачення здатне вводити глядача в оману навіть під час прямого репортажу. При професійному компонуванні кадрів можна створити для багатомільйонної аудиторії враження про подію, по суті протилежне реальності. Телевізійна зйомка і подальший майстерний монтаж можуть створити ідеальну подію, ідеальної людини, ідеальну державу, і навпаки, тобто можна підмінити правду брехнею, а брехню правдою. Здатність стирати кордони між правдою і брехнею зробила телебачення найефективнішим засобом маніпуляції свідомістю. Тому часто приводом для прийняття того чи іншого рішення може стати сам факт, як поставить питання той чи інший тележурналіст. Телебачення, безсумнівно, в тій чи іншій мірі впливає на життєві установки, образ думок, цінності, світогляд людей, перш за все молоді.

У міжнародній політиці телебачення стало головним засобом проникнення в інформаційно-психологічну сферу інших країн з метою впливу на громадську думку в своїх інтересах. У підсумку реалізується принцип: «Нація, чий засоби масової інформації керуються з-за кордону, не є нацією» [1; с.46]. Тому здатність аналізувати те, що відбувається може зберегтися тільки в

тому випадку, якщо не тримати свідомість відкритою для проникнення «закодованої», що зомбує інформації.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, особливість негативних інформаційно-психологічних впливів на особистість людини в умовах сучасних соціокультурних перетворень, полягає в тому, що вони можуть бути виявлені лише в результаті спеціальної експертизи, відповідних наукових досліджень, постійного моніторингу інформаційного простору. Очевидно, що в сучасних умовах неможливо усунути людство від використання ресурсів засобів масових інформацій та Інтернет-мережі. Однак, на нашу думку, необхідно продумати шляхи нейтралізації негативного інформаційно-психологічного впливу ЗМІ на особистості. Для виявлення небезпеки і потенційних загроз, які мають, як правило, латентний характер, повинні розроблятися і використовуватися спеціальні стандарти безпеки – затверджені у встановленому порядку параметри інформаційно-психологічного впливу, які не викликають негативних наслідків для психіки, сформованих у суспільстві стандартів моралі, духовних ідеалів і цінностей.

Отже, ми вважаємо, що збереження внутрішньої самоідентичності обумовлено введенням екзистенціально-соціального діалогу з іншими людьми. Критичне сприйняття різноманітних інформаційних впливів безпосередньо пов'язано з творчим, діяльнісним ставленням до світу. Тому діалогічний підхід до інформаційно-психологічної безпеки може сприяти збереженню самоідентичності особистості за умови творчого ставлення до процесу спілкування, проявів діяльнісного співчуття та гуманності. Подальше дослідження ми вбачаємо у глибшому вивченні питання інформаційно-психологічної безпеки суспільства та виявлення можливих методів збереження самоідентичності особистості в умовах постійного впливу на свідомість.

Література

1. Бухтояров А.А. Дизайн и конструирование внутреннего мира человека. Настольная книга психолога /А.А. Бухтояров, А.М. Степанов. – Волгоград:Панорама , 2012. – 399с.
2. Гаврищак Л. Інформаційно-психологічна безпека особистості у сучасному світі / Л. Гаврищак // Проблеми гуманітарних наук. – 2012. – Вип. 29. – С. 101–110.
3. Пучков О. О. Інформаційна безпека у контексті сьогоденних реалій: філософський аспект / О. О. Пучков // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2015. – № 60. – С. 239–245.
4. Русалкина, Е. Психотехнології [Електронний ресурс] / Е. Русалкина, И. Смирнов. – Электрон. дан., 455 с.

ДИТЯЧА АГРЕСИВНІСТЬ: ПРОЯВИ ТА ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ

Липченко Д. О.,

*студентки II курсу бакалавра факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Близнюкова О.М.

Актуальність проблеми дослідження дитячої агресивності пояснюється зростанням рівня агресивності сучасних школярів, що є однією з причин погіршення психологічного здоров'я та розвитку психогенних захворювань у дітей.

Мета статті полягає в узагальненні психологічних досліджень дитячої агресивності та чинників, що сприяють її виникненню.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій дозволяє констатувати, що агресія як науковий феномен має давню історію дослідження. В психології існують декілька теоретичних підходів до розуміння сутності агресії та агресивності як стійкої якості особистості. Йдеться про етнологічний, психоаналітичний та біхевіористичний підходи. З. Фрейд та К. Лоренц пов'язують агресивність із вродженими та некерованими потягами, Дж. Доллард і Л. Берковітц – із безпосередньою реакцією людини на фрустрацію, яка виникає, коли людина зустрічається із труднощами на шляху до досягнення мети. А. Бандура вважає, що агресивність виступає фактором соціального навчання.

Дослідженням агресії та агресивності займалися В.В. Абраменкова, Л.І. Божович, О.Є. Блінова, В.В. Волошина, О.М. Прихожан, О.О. Смірнова та ін. Під поняттям «агресії» в психології розуміють індивідуальну чи колективну поведінку або дію, спрямовану на нанесення фізичної або психологічної шкоди. Агресивність проявляється в готовності до агресивної поведінки.

На нашу думку, більш виваженими є погляди науковців, які відстоюють поліфакторну обумовленість агресивності, та вважають, що недоцільно розглядати агресивність як базальну особистісну характеристику, вона виступає складним соціально-психологічним утворенням [1].

Виклад основного матеріалу дослідження.

Узагальнюючи погляди вчених, можна констатувати, що агресія розглядається науковцями в декількох аспектах: як психічний стан, властивість особистості, поведінковий прояв.

В якості властивості особистості, по-перше, вона виступає як мотиваційна тенденція, внутрішнє спонукання до здійснення агресивних дій; по-друге, відображає відносно стабільну готовність людини здійснити агресивні дії в різних ситуаціях за наявності потенційно агресивного сприймання та агресивної інтерпретації як стійкої особистісної особливості світосприйняття та

світорозуміння; по-третє, характеризується існуванням деструктивних тенденцій в стосунках із навколишніми.

Агресивність, на думку науковців, є формою поведінки, яка трансформується в стійку рису особистості, пов'язана з цілеспрямованим або неусвідомленим заподіянням фізичної чи психічної шкоди іншій людині.

Серед основних ознак агресивності є прояви впертості, дратівливості, гніву, злості, обуреності, самовпевненості, завищеної самооцінки, егоцентризму. Таким дітям властиве прагнення до заперечення, образ, приниження та відстоювання власної думки. В учнів спостерігається недостатній рівень успішності в навчальній діяльності, порушення в комунікаційній сфері, деформація особистісного розвитку, незадоволення потреб у самоактуалізації та саморозвитку [2; 3]. Результати емпіричних досліджень підтвердили, що агресивність призводить до стійких змін в особистісній та поведінковій сферах особистості. Загалом, у таких учнів досить часто з'являються показники соціально-психологічної дезадаптації.

Разом із суттєвими ознаками агресивності, науковців цікавить питання причин та факторів, що здатні сприяти формуванню агресивності на різних етапах онтогенезу. В психології традиційно виділяють дві групи чинників, що здатні сприяти виникненню дитячої агресивності: біологічні та соціальні, які пов'язані з особливостями сімейного, шкільного виховання та іншими факторами.

Л.І. Божович, Д.Б. Ельконін, Л.С. Славіна, І. Фурманов стверджували, що появі дитячої агресивності сприяють наступні особливості сімейних стосунків: випадки, коли батьки не цікавляться життям своїх дітей та виявляють байдужість до них; свідоме або несвідоме декларування жорстокості стосовно дитини; відсутність або недостатній контроль за дитиною; поблажливе ставлення до агресивних проявів у поведінці дитини; гіперпротекція або гіперопіка; непослідовність та розбіжність у висуванні вимог; домінування покарань та заборон під час взаємодії з дитиною; культ насилля та фізичних покарань у родині. Безсумнівно, причин, що здатні сприяти формуванню у дитини агресивності набагато більше. Вони сприяють накопиченню у дитини травматичного досвіду, який негативно впливає на формування особистості дитини. Деструктивний вплив сімейних стосунків призводить до того, що дитина починає демонструвати агресивну поведінку як форму психологічного захисту.

Узагальнюючи погляди науковців на чинники формування дитячої агресивності, як стійкої риси особистості, можна виділити наступні чинники:

1. Неприятливі чинники мікросередовища та негативні стосунки в мікросоціумі.
2. Агресивне світосприйняття як наслідок високої тривожності особистості та слабка стійкість до фрустраційних впливів.
3. Потенційно агресивне світосприйняття та світорозуміння. Йдеться про агресивну інтерпретацію внаслідок негативного сприйняття себе та навколишнього середовища.
4. Готовність до агресивного реагування.

Перша група базових чинників пов'язана із дисбалансом, який виникає в соціальній сфері особистості, друга – в емоційній сфері, третя – в когнітивній, четверта – в поведінковій сферах особистості дитини [3]. Саме такий дисбаланс і призводить до зниження рівня психологічного здоров'я дитини та виникнення у неї соматичних захворювань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи дослідження, необхідно вказати, що агресивність розглядається науковцями як форма поведінки та властивість особистості. Агресивність як форма поведінки та властивість особистості – складне соціально-психологічне утворення, що проявляється в соціально-психологічній дезадаптації, та може призводити до зниження рівня психологічного здоров'я дитини. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці корекційної програми, що спрямована на зменшення дитячої агресивності.

Література

1. Лобанова А.С., Калашникова Л.В. Соціально-психологічні аспекти роботи з підлітками, схильними до девіації: навчальний посібник. Кропивницький: Каравелла, 2012. 368 с.

2. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки: навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київ. УН – Т», 2002. 308 с.

3. Смирнова Е.О. Психологические особенности и варианты детской агрессивности. Вопросы психологии. 2002. №2. С. 17 – 26.

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРОТИСТОЯННІ НЕГАТИВНОМУ ВПЛИВУ ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩА

Лисенко І.В.,

*студентки II курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Горська Г.О.*

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій, доступність медіазасобів відкривають практично безмежні можливості для розвитку людства, але й створюють загрозу негативного впливу на його свідомість, соціальні норми, моделі поведінки, систему цінностей тощо. Проблему загострила пандемія коронавірусу, яка перенесла всі сфери життєдіяльності суспільства (роботу, навчання, спілкування, відпочинок) у віртуальний цифровий простір.

Особливим є значення медіа для сучасного покоління дітей та молоді, що «народилися з гаджетами у руках», які не уявляють свого існування без інтернету, медіа-ресурсів, соціальних мереж. Більшість з них щоденно стикається з потоком інформації, не вміючи самостійно орієнтуватися у ньому,

аналізувати і осмислювати повідомлення. Захистом і протидією негативному впливу інтернет-середовища є спеціальна підготовка, результатом якої є здобуття медіаграмотності.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі феноменології медіаграмотності, характеристиці її змісту та структури, можливостей протистояння ймовірним шкідливим впливам інтернет-середовища.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Питання про необхідність формування медіаграмотності кожного члена інформаційного суспільства піднімалися науковцями ще у 60-70-х роках минулого століття (Д.Белл, Г.Лассуел, М.Маклюен, Е.Тоффлер, К.Шеннон, В.Шрамм та ін.). На даний час накопичено значну кількість праць, присвячених теоретичному аналізу медіаграмотності та медіакультури сучасної особистості. Більшість зарубіжних авторів однастайні у розумінні медіаграмотності (*media literacy*) як здатності освоювати, аналізувати, оцінювати, інтерпретувати і передавати повідомлення (В.Вебер, Б.Дункан, Р.Кьюбі, Дж.Поттер); на даний час медіаграмотність розглядається у більш широкому контексті понять «інформаційна грамотність» та «медіаосвіта» (К.Ворсноп, Л.Мастерман, О.В.Федоров, О.В.Шаріков).

Проблеми впливу інтернет-середовища та соціальних мереж на формування особистості досліджували зарубіжні (О.Є.Войскунський, А.Голдберг, Д.Грінфілд, К.Янг та ін.) та українські вчені (С.І.Болтівець, Н.М.Бугайова, О.В.Волошенюк, Ю.А.Данько, В.Ф.Іванов, І.В.Литовченко). Науковці лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної і політичної психології НАПН України під керівництвом Л.А.Найдьонової та М.М.Слюсаревського, запропонували концепцію впровадження медіаосвіти в Україні, яка започаткувала масштабні дослідження у цій галузі. У той же час, теоретичні та практичні аспекти проблеми формування медіаграмотності молоді потребують подальшої розробки.

Виклад основного матеріалу.

Медійно-інформаційна грамотність являє собою комплексне поняття, запропоноване ЮНЕСКО у 2007 р. Воно охоплює сукупність знань, навичок, установок, компетенцій і практик, які дозволяють забезпечити ефективний доступ, аналіз, критичну оцінку, інтерпретацію, використання, створення і поширення інформації та медійних продуктів за допомогою всіх необхідних засобів і інструментів на творчій, законній та етичній основі [1].

Медіаграмотність розглядається як набір компетентностей, необхідних для активної та свідомої участі особистості в житті сучасного медійного суспільства. Національною асоціацією освіти з медіаграмотності (США) визначено десять складових медіаграмотності, об'єднаних у чотири блоки [2]:

Розуміння медіа

1. Усвідомлення зростаючого впливу засобів масової інформації. Визнання того, що присутність ЗМІ стала невід'ємною частиною людського життя, яку не можна не помічати, ігнорувати. Вплив ЗМІ на суспільство виявляється в усіх сферах його існування.

2. *Розуміння того, як побудовані ЗМІ*, що саме визначає наповненість контенту; особливості мови, дизайну, оформлення; усвідомлення внутрішньої логіки подання інформації; націленості на певну аудиторію.

3. *Усвідомлення того, яку реальність подають ЗМІ*, як вони презентують дійсність; наскільки медійний образ ідентичний або відмінний від реального світу, наскільки адекватно висвітлює події.

Використання медіа

4. *Технічні навички використання сучасного обладнання*; уміння користуватися комп'ютером та іншими гаджетами, володіння програмним забезпеченням, мобільними додатками, технологіями, які дозволяють здійснювати пошук інформації, зв'язок.

5. *Орієнтування в медіасередовищі*, його можливостях; уміння розрізняти функції різних платформ, додатків, мереж; здатність розбиратися у пошукових системах, програмному забезпеченні.

Комунікація за допомогою медіазасобів

6. *Пошук та обробка інформації*. Володіння ефективними способами пошуку необхідної інформації, визначення її надійності та повторне використання і поширення інформації розглядається як одна із ознак медіаграмотності.

7. *Створення контенту*. Покоління Z є не тільки споживачем інформації, а й активним його виробником. Бути медіаграмотним – значить уміти створювати привабливий і дієвий контент із правильним визначенням цільової аудиторії.

8. *Використання соціальних мереж* – можливість здійснювати зв'язок з іншими учасниками мережевого суспільства, враховуючи правила, норми, цінності інтернет-спільноти, дотримуючись етикету та володіючи навичками встановлення, підтримки або припинення контактів.

Стратегія – уміння досягати власних цілей, застосовуючи медіа

9. *Свідомий вибір та використання медіапрактик*. Щоб оптимально використовувати можливості інтернет-середовища, необхідно розуміти всі аспекти власного використання засобів масової інформації. Ця компетентність полягає у рефлексії того, як саме і в чому полягає вплив медіа на власне життя, де і як необхідно змінити, оптимізувати свої медіадії.

10. *Використання медіа для досягнення особистих, соціальних, професійних або суспільних цілей*. Уміння ефективно застосовувати медіа ресурси для задоволення власних потреб у роботі, навчанні, організації дозвілля, саморозвитку тощо. Бути медіаграмотним – означає уникати непотребу, бачити ризики, ігнорувати настирливу рекламу, протистояти маніпуляціям.

Таким чином, основними складниками медіаграмотності можна вважати різні компетентності, які забезпечують ефективне функціонування користувача у медіасередовищі, наймасштабнішою складовою якого є Інтернет. Найбільш популярними у рейтингу інтернет-ресурсів є соціальні мережі. Звісно, що неповнолітні користувачі не усвідомлюють можливих загроз, які несе віртуальна реальність. А тут на них можуть чекати такі ризики як ілюзія реального життя, спотворення дійсності, хибна інформація, депривація безпосередньої комунікації, формування інтернет-залежності тощо.

Враховуючи психологічні особливості підліткового та раннього юнацького віку, слід виокремити специфічні ймовірні шкідливі наслідки медіа-впливів. Це ідеалізування медійних героїв, ідентифікація себе з героями з кримінальною поведінкою, перегляд фільмів зі сценами насильства з метою задоволення своїх потреб в гострих відчуттях, формування хибних уявлень про сексуальну поведінку і ставлення до партнера.

Цілком зрозуміло, що позбавити молодь від сучасних медіа засобів неможливо, а, головне, недоречно. Задача очевидна – навчити їх ефективно використовувати ці ресурси для збагачення особистісного розвитку. Тому, перед сучасною освітою гостро стоїть питання навчання грамотному і безпечному користуванню медіаресурсами, результатом якого виступає медіаграмотність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування медіаграмотності має будуватися як цільова освітня програма, яка містить педагогічні та психологічні складові. Теоретико-методичною основою такої програми може слугувати модель структури компетентностей, які визначають медіаграмотність учнів.

Для забезпечення успішної медіасоціалізації учнівської молоді важлива розробка та впровадження комплексної та систематичної медіаосвіти задля формування критичного ставлення молоді до медіаресурсів, уміння аналізувати медіатексти на достовірність та відсутність маніпуляційних проявів. Таке критичне ставлення дасть змогу подолати невизначеність потоку інформації, сформувати власне усвідомлене ставлення до медіапродукції та спрямувати безмежні можливості інтернет-середовища на користь зростаючого покоління.

Література

1. Медийно-информационная грамотность (МИГ) // Інтернет-ресурс: <https://iite.unesco.org/ru/mig/>
2. Бути медіаграмотним: десять необхідних компетенцій // Інтернет-ресурс: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/18961/2017-05-24-buty-mediagramotnym-desyat-neobkhidnykh-kompetentnostey/>
3. Туоминен С., Котилайнен С. Педагогические аспекты формирования медийной и информационной грамотности. Москва: Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании, 2012. 142 с.
4. Практичний посібник з медіаграмотності для мультиплікаторів / За ред. В. Ф. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 100 с.
5. Найдьонова Л. А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу: підручник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 244 с.

МЕНТАЛЬНІ РЕСУРСИ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Лісничка О.М.,

*студентка II курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Горська Г.О.*

Постановка проблеми дослідження. З постійним збільшенням темпу життя, соціальною нестабільністю, виникненням кризових ситуацій, перед людиною стає вимога інтенсифікувати ті внутрішні індивідуальні ресурси, які дозволяють ефективно адаптуватися до мінливих умов життєдіяльності. Спостерігається втрата рівноваги між виснаженням і мобілізацією життєвих ресурсів, що помітно відбивається на здатності до адаптації, працездатності, активності, успішності. З цим зростає значимість дослідження ментальних ресурсів, які дозволяють особистості залишатися ефективною, незважаючи на ризики, сприяють підвищенню впевненості у власних силах, забезпечують задоволеність якістю життя особистості.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі поняття ментального ресурсу особистості, визначенні його основних психологічних характеристик.

Аналіз актуальних наукових досліджень і публікацій.

Вивчення ресурсів останнім часом привертає все більшу увагу дослідників в різних галузях знань. В зарубіжній психології, де проблема ресурсів досліджується вже більше 30 років, ця галузь вважається досить молодою і перспективною, яка ініціює велику кількість досліджень в психології стресу, копінг-поведінки та психології розвитку (M. Aldwin, A. Antonovsky, M. Csikszentmihalyi, R.F Baumeister, B.J Schmeichel, K.D Vogs, SE Hobfoll, CJ Holahan, R. Lasarus, S. Folkman, K. Niebank, B. Matheny, D. Navon, F. Petermann, H. Scheithauer, M.E.P. Seligman, S. Taylor і ін.). У всіх цих дослідженнях ресурс розглядається як фактор, що сприяє успішній адаптації людини до світу і виконує важливу буферну функцію – протистояння стресу та мінімізації ризиків порушення розвитку.

У вітчизняній психології історія досліджень ресурсів не настільки значна. Одним з перших на актуальність проблеми людських ресурсів звернув увагу Б. Г. Ананьєв, висловивши надію на те, що в майбутньому можна буде побудувати «... загальну модель резервів і ресурсів особистості, які проявляють себе в самих різних напрямках в залежності від реального процесу взаємодії людини з життєвими умовами зовнішнього світу і від структури особистості самої людини» [1].

В даний час поняття «ресурс» активно використовується в загальнопсихологічних роботах (Т. В. Корнілова), психології розвитку (О. О. Сергієнко) і психології особистості (Д. О. Леонт'єв), дослідженнях з соціальної психології (С. О. Багрецов, А. М. Лутошкін), психології стресу

(В. О. Бодров), психології інтелекту (В. М. Дружинін, М. О. Холодна), психології праці і спорту (Д. М. Завалішина, Л. Г. Дика, В. О. Толочек).

Ресурси розглядаються як аспект опису стратегій життя (К. О. Абульханова; Л. І. Анциферова), фактор подолання стресу (В. О. Бодров, Т. Л. Крюкова, А. М. Дьомін, К. Ю. Кожевникова), регуляції діяльності і поведінки (Л. І. Дементій, Л. Г. Дика, Т. В. Корнілова, В. І. Моросанова, О. О. Сергієнко). Однак, незважаючи на широке використання, це поняття не набуло належного термінологічного оформлення, що робить необхідним аналіз існуючих підходів до його визначення.

Виклад основного матеріалу.

У «Тлумачному словнику української мови» ми знаходимо таке пояснення даного поняття: 1. Запаси, джерела чого-небудь; 2. Засіб, до якого звертаються в необхідному випадку [3].

Поняття «ресурс» вживається у розумінні: «когнітивний ресурс» (В. М. Дружинін), «інтелектуальний ресурс» (М. О. Холодна), «ресурси контролю поведінки» (О. О. Сергієнко), «ресурсні стани» (В. В. Козлов). Як ресурсні дослідники розглядають когнітивні здібності (А. М. Воронін, Н. Б. Горюнова, В. М. Дружинін, О. О. Сергієнко), особистісні риси (А. Antonovsky, М. Csikszentmihalyi, М.Е.Р. Seligman, В. О. Бодров, К. Ю. Кожевникова, Д. О. Леонт'єв), особливості організації індивідуального ментального досвіду (М. О. Холодна), досвід проживання та подолання важких ситуацій (С. М. Aldwin, М. Е. Lachman, К. J. Sutton), а також умови і об'єкти середовища (S. E. Hobfoll, С. J. Holahan).

Розуміння ресурсу як «фактора» найбільше отримало розповсюдження в психології розвитку (Sh. Taylor, А. Masten, Н. Scheithauer, F. Peterman, М. Laucht). У цьому випадку він виступає як джерело захисту, протистоїть факторам ризику, знижує можливість дезадаптації, підвищує здатність поступального розвитку суб'єкта.

Виходячи з цих досліджень, до класу ресурсів можуть бути віднесені як внутрішні змінні, так і зовнішні по відношенню до суб'єкта об'єкти, що робить їх перелік фактично невичерпним.

Проблема ресурсів суб'єкта, як це було сказано раніше, дискутується в психології дуже широко, кожна з областей наукового психологічного знання виділяє в цьому понятті певні аспекти, розглядаючи ресурс як значимий фактор позитивного розвитку, високих досягнень, ефективної саморегуляції. У найзагальнішому вигляді, стосовно психологічних явищ, до ресурсів можна віднести все те, що дозволяє вирішувати певні життєві завдання особистості (адаптації, саморегуляції, самореалізації, опанування) легше і ефективніше. Так, ресурси розуміються надзвичайно широко як внутрішні і зовнішні чинники, які мінімізують або зовсім виключають вплив стресора, пом'якшують вплив стресогенної події, допомагають справлятися з загрозливими обставинами, полегшують адаптацію і підвищують стійкість до стресів людини.

Поняття «ментальний ресурс» представлено в дослідженні С. А. Хазової: «Ментальний ресурс – це змістовна, відносно стійка характеристика внутрішнього світу суб'єкта, це актуальна психічна властивість, що виявляється

в конкретній діяльності і здійснює прямий вплив на її ефективність» [4]. При цьому ментальні ресурс уявляється як потенційно представлений в досвіді людини, а в якості визначальних виступають інтра-суб'єктні умови – «внутрішній світ людини». Феномен «ментальні ресурси» може включати досить широке коло психічних явищ: загальні і спеціальні здібності, індивідуальні властивості та ін.

У зв'язку з виокремленням поняття ресурсу, принципово важливим є залучення для розуміння даного феномена категорії *ментального досвіду*, центральним утворенням якого є здатність до осмислення, категоризації, обробки інформації, здатність інтерпретувати, формувати смисли, утворювати систему уявлень про світ і себе. М.О. Холодна підкреслює, що завдяки концептуалізації (розумінню) відбувається інтеграція і порівняння зовнішнього ситуативного контексту і внутрішніх можливостей [5]. Таким чином, саме ментальний досвід дозволяє адекватно визначити рівень можливостей, зробити правильний висновок щодо мобілізації і використання суб'єктивних резервів. Саме ментальний досвід, як особлива психічна реальність, детермінує не тільки властивості інтелектуальної діяльності, а й особливості соціальних взаємодій і особистісні якості, бере участь у формуванні та підтримці цілісного образу Я [4].

Користь поняття «ментальний досвід» для аналізу функціонування ресурсів безсумнівна, оскільки воно дозволяє відповісти на питання про те, чому різні люди по-різному сприймають і осмислюють те, що відбувається, розуміють і інтерпретують дії інших людей і свої власні, а, отже, і пояснити варіативність індивідуальної поведінки.

Ментальні ресурси особистості утворюють систему, елементами якої виступають індивідуальні властивості суб'єкта. На даний момент виділяють цілий спектр ментальних ресурсів людини: екстраверсія, оптимізм, надія, здатність до когнітивної переоцінки. Однак, у якості ментальних ресурсів можуть виступати лише ті явища і властивості, яких сама людина наділяє ресурсним значенням, визначає їх ресурсну роль і цінність.

Висновки і перспективи дослідження: Все вищесказане дозволило сформулювати проблему дослідження, яка полягає у розкритті психологічного змісту категорії «ментальний ресурс особистості». Наша основна позиція полягає в тому, що ресурси потрібні людині не тільки у важких ситуаціях, а й просто для того, щоб жити продуктивно. Тим не менш, вони найбільш відчутно виявляються в несприятливих для розвитку суб'єкта умовах і відображають міру ефективності поведінки.

Основною перспективою дослідження є розкриття особливостей ментальних ресурсів суб'єкта в різні вікові періоди, можливість виявити загальні елементи, а також індивідуальні та типологічні особливості системи ментальних ресурсів. Необхідним вважається дослідити той факт, що складовою благополучного перебігу життя людини є індивідуальні ментальні ресурси, яким властива реорганізація на різних етапах онтогенезу, в тому числі – дорослості. Крім цього, вважаємо за доцільне обстежити ментальні ресурси, які є складовою внутрішньої основи благополучного перебігу старіння, в

похилому віці, як вони трансформуються, утворюючи нові психологічні системи для досягнення високої результативності і продуктивної самореалізації.

Література

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1968. 339 с
2. Андреева Е.А., Белопольский В.И., Блинникова И.В. и др. Ментальная репрезентация: Динамика и структура. Москва: Изд-во «Институт психологии РАН», 1998. 320 с.
3. Тлумачний словник української мови: в 11 томах.-Том 8, 1977. Стор.515.
4. Хазова С. А. Ментальные ресурсы субъекта в разные возрастные периоды: Автореферат дис...доктора психол. наук. 19.00.13. Кострома, 2014. 55 с.
5. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. 2 - е изд, перераб. и доп. Санкт-Петербург: Питер, 2002. – 272 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАТОВПУ

Маленков В.О.,

*студент I курсу магістратури факультету педагогіки та психології,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук
Близнюкова О.М.*

Постановка проблеми. Щорічний загальний спад економіки країни, затяжна війна на Сході України, соціальна криза, незадоволеність матеріальним рівнем, ситуація тривалого карантину, переживання відчуття нестабільності та соціальної незахищеності населення призводять до зростання можливості виникнення протестної форми поведінки серед українського населення. Знання соціально-психологічних особливостей натовпу та поведінки окремих особистостей в натовпі дає можливість запобігти загостренню протиріч соціального характеру, переростанню мирних заходів у масові заворушення та організувати ефективну охорону громадського порядку.

Мета статті: аналіз сутності соціально-психологічної характеристики натовпу.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Вивченням питання соціально-психологічної характеристики натовпу займалися низка зарубіжних та вітчизняних дослідників в галузі соціології, політології та психології. Так, Ю.В. Омельченко акцентує увагу на вивченні випадкового складу присутніх людей у натовпі; І.О. Шинкаренко розглядає питання короткочасності, правил і норм взаємодії людей в натовпі, інстинктивній поведінці в натовпі; І.І. Приходько зосереджений на вивченні питання відчуття приналежності особистості до натовпу; Л. Коpecь визначає склад натовпу;

Н.О. Вовченко вивчає механізми утворення натовпу; К.С. Гаджиєв виділяє динамічні процеси у натовпі; Д.С. Безносів та Л.Г. Почебут розглядають здатність натовпу швидко переходити з одного виду до іншого; Г.А. Дробаха описує сприйнятливості натовпу до вражень.

Виклад основного матеріалу. В загальному визначенні натовп являється соціально-психологічним явищем, під яким розуміють скупчення людей, що не об'єднані спільними цілями та єдиною організаційно-рольовою структурою, проте мають загальний емоційний станом та локус уваги. При цьому загальний центр уваги переростає в спільну мету та створює передумову для взаємодії людей всередині натовпу.

На думку Ю.В. Омельченко [6] психологічною особливістю та відмінною рисою натовпу є випадковий склад присутніх людей. Це, звичайно, не означає, що виникнення натовпу виходить за межі причинно-наслідкових зв'язків соціальних явищ. Першочергове ядро натовпу може складатися під впливом раціоналістичних міркувань, при цьому ставляться повністю визначені цілі. Але подальше обростання натовпу відбувається лавиноподібно, стихійно. Натовп росте, вбирає в себе людей, які до цього нічого спільного один з одним не мали.

Дослідник психології натовпу І.О. Шинкаренко [8] виділяє такі характеристики натовпу:

- натовп є короткочасною природною спільністю; люди свідомо не домовляються про правила, норми і закони поведінки;
- більшість людей у момент перебування в натовпі підкоряються владі інстинктів, які на якийсь час стають провідними регулювальниками соціальної поведінки;
- перебування в натовпі – це одна з передумов втрати людиною найрізноманітніших культурних форм поведінки, що призводить до серйозних змін у психіці – когнітивні і комунікативні властивості психіки докорінно змінюються і набувають специфічних рис;
- правила і норми взаємодії, вироблені людьми в процесі історичного і культурного розвитку, в натовпі втрачають своє значення;
- домінування інстинкту призводить до послаблення волі, людина психологічно і соціально випадає з рамок норми і стає беззахисною перед всеохоплюючою дією.

І.І. Приходько зазначає, що відчуття приналежності особистості до натовпу в свою чергу породжує почуття анонімності та впевненості в тому, що її поведінка, вчинка та дії будуть непоміченими та анонімними [7]. Внаслідок цього людина почувається безконтрольною, безвідповідальною та непокараною. Протиправні дії приписуються особистістю не собі, а натовпу. Саме тому людина в натовпі може скоювати вчинки, які не притаманні їй в повсякденному житті.

Особливу складову натовпу являють його члени. Л. Коpecь, даючи соціально-психологічну характеристику осіб, які складають натовп, визначає наступні його параметри: «лідери» натовпу, «неофіційні лідери», схильні до чужого впливу, та особи, які чинять опір чужому впливу [5].

Однією із характеристик натовпу є його механізми утворення. Н.О. Вовченко виділяє два основних механізми утворення натовпу: чутки (характерний спосіб передачі та розповсюдження інформації в натовпі) та емоційну циркуляцію (емоційне збудження, яке обмежує контроль свідомості над поведінкою) [2].

К.С. Гаджиев визначав, що динаміка натовпу – це процес формування певного скупчення людей під впливом різноманітних соціально-психологічних, ідеологічних та фізіологічних факторів, що відбувається з моменту виникнення натовпу до його зникнення. Виходячи з аналізу динаміки, автор поділяє даний процес на такі умовні етапи: формування причин і приводів для виникнення натовпу; трансформація скупчення людей в неагресивний натовп; наростання агресивності; згасання [3].

Важливою характеристикою натовпу є його перетворюваність, тобто здатність натовпу порівняно легко переходити з одного виду до іншого. Д.С. Безносков та Л.Г. Почебут зазначають, що перетворення можуть відбуватися без певного свідомого наміру якоїсь особи або групи осіб, але можуть бути спровоковані умисно [1].

Необхідно також відзначити, що натовп дуже сприйнятливий до вражень. Г.А. Дробаха писав, що образи, які вражають уяву натовпу, завжди бувають простими та ясними. Викликані образи, уявлення про подію або випадок по своїй жвавості майже дорівнюють реальним образам [4].

Висновки і перспективи досліджень. Таким чином, аналіз літературних джерел дозволяє нам виділити наступні соціально-психологічні характеристики натовпу: випадковий склад учасників, короткочасність існування, специфічні правила і норми взаємодії людей в натовпі, втрата людиною найрізноманітніших культурних форм поведінки, інстинктивна поведінка в натовпі; відчуття приналежності особистості до натовпу, наявність динаміки натовпу, перетворюваність натовпу та високий рівень сприйнятливості натовпу до вражень.

Знання окреслених нами соціально-психологічних характеристик натовпу дає можливість запобігти виникненню масових заворушень та оцінці можливостей їх припинення. Перспективою досліджень даної проблеми є визначення тактичних прийомів дії під час руху і зіткнення натовпу.

Література

1. Безносков Д.С., Почебут Л.Г. Психология толпы и терроризм: учебное пособие / Под ред. В.П. Сальникова. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский университет МВД России, 2005. 326 с.
2. Вовченко Н.О. Психология натовпу : навчально-методичний посібник. Вінниця, 2007. 21 с.
3. Гаджиев К.С. Масса. Миф. Государство. *Вопросы философии*. 2006. № 6. С. 3—21.
4. Дробаха Г. А. Комплексна модель дій натовпу під час проведення масових заходів. Системи обробки інформації. 2014. Вип. 8. С. 177-182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soi_2014_8_39.

5. Копець Л. Класичні експерименти в психології. URL: http://pidruchniki.ws/16790422/psihologiya/sotsialni_rezonans_i_kurta_levina.
6. Омельченко Ю.В. Маси і натовпи : соціально-філософський аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Київ, 2002. 17 с.
7. Психологія натовпу й управління ним при виконанні службово-бойових завдань : навч. посіб. / І.І. Приходько, О.В. Тімченко, С.Т. Полторак та ін. Харків : НА НГУ, 2015. 250 с.
8. Шинкаренко І.О. Соціально-психологічна характеристика натовпу та її використання в оперативно-службовій діяльності працівників ОВС. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 1. С. 313-320. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2014_1_43.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

*Матявіна Н. М.,
студентка II курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: старший викладач Калашикова Л.В.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку української держави пов'язаний із реформуванням не тільки економічної, політичної, геополітичної, але й освітньої сфер. В основі реформування освітньої системи України лежить теза про необхідність створення сприятливих умов для гармонійного розвитку дітей та молоді. Загальновідомою є думка науковців про те, що ефективність освітнього процесу у вищих навчальних закладах залежить від проходження першокурсниками етапу адаптації.

Мета статті полягає в узагальненні поглядів науковців на особливості проходження адаптації першокурсників до навчання у вищих навчальних закладах та систематизації труднощів, що пов'язані з цим етапом.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій засвідчує, що проблемою адаптації студентів до навчання у вищих навчальних закладах цікавляться не тільки психологи, але й педагоги, медики та соціологи. В першу чергу йдеться про наукові доробки Н.А. Агаджаняна, О.Ф. Алексєєва, Р.Р. Блажиса, О.О. Гройсмана, В.І. Круглова та ін. Ю.А. Александровський, Ф.Б. Березін, В.О. Казначєєв у своїх дослідженнях розкрили зміст поняття адаптації. В.С. Мерлін, В.П. Рождественський, Я.Я. Стреляу вивчали особливості проходження та критерії успішної адаптації в різних видах діяльності. О.О. Мороз та М.Л. Раттер досліджували детермінанти процесу адаптації. Психологічні аспекти

проходження студентами цього етапу вивчали О.Г. Долгова, Ю.О. Лобейко, Л.Л. Редько, Н.М. Савельєва та інші вчені.

Узагальнюючи погляди науковців на розкриття сутності процесу адаптації студентів можна констатувати, що найчастіше вона розглядається інтенсивним, динамічним, комплексним процесом життєдіяльності, в ході якого індивід на основі відповідних пристосувальних реакцій виробляє стійкі навички задоволення тих вимог, які пред'являються до нього в процесі навчання і виховання у вищій школі [2].

В.Л. Кондрашова виділила три фази проходження студентами процесу адаптації. Перша – початкова фаза триває перший семестр навчання й розглядається вченою як психічна реакція організму студентів на нові умови та вимоги, що пов'язані з навчанням у вищій школі. Друга - фаза перебудови, що триває до середини другого семестру навчання, спрямована на формування пристосувальних механізмів та динамічних стереотипів, які здатні вплинути на результативність навчальної діяльності та стан особистісного комфорту студентів. Третя - фаза виникнення стійкої адаптації завершується в кінці I курсу [3].

На думку науковців під час навчання у вищій школі першокурсники проходять формальну, суспільну та дидактичну форми адаптації. Так, Р.Л. Редько та Ю.А. Лобейко наголошують, що формальна адаптація стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, структури вищої школи, змісту навчання, нових вимог та обов'язків. Суспільна - передбачає успішне проходження процесу внутрішнього об'єднання студентів-першокурсників до складу академічних груп та їх інтеграцію до студентської спільноти вищого навчального закладу. Дидактична - спрямовується на підготовку студентів до нових форм і методів освітнього процесу у вищій школі [2, 27]. О.А. Абдуліна та Є.Г. Долгова поруч із терміном «суспільна адаптація» використовують «соціально-психологічна адаптація».

Узагальнюючи погляди науковців можна констатувати, що адаптація найчастіше розглядається як складний, багатофакторний процес залучення студентів до освітнього процесу у вищій школі, до нової системи вимог і контролю, до нового колективу та умов життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень та публікацій дозволяє стверджувати, що дослідники сходяться на тому, що першокурсники, пристосовуючись до нових умов життя та діяльності, долають низку суб'єктивних (викликаних індивідуальними особливостями анатомо-фізіологічного, психічного та соціального розвитку особистості студента) та об'єктивних (що визначаються впливом нового мікро- та макросередовища, своєрідністю освітнього процесу в вищому навчальному закладі, особливостями діяльності конкретного вищого навчального закладу) труднощів.

На думку Н.М. Савельєвої основні труднощі, які переживають першокурсники в процесі адаптації пов'язані з низьким рівнем

сформованості ціннісно-мотиваційної, пізнавальної та соціально-психологічної сфер особистості [6, с. 9].

О.Г. Долгова пов'язує труднощі адаптації першокурсників зі зміною динамічного стереотипу, який було сформовано під час навчання в середній школі. Серед труднощів, що ускладнюють процес адаптації першокурсників вчена називає невизначеність мотивації вибору професії та недостатню психологічну підготовку до неї, невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності, відсутність сформованих навичок самостійної роботи та труднощі, які пов'язані з налагодженням побуту і нового режиму дня [7].

Ю.А. Лобейко та Р.Р. Редько в ролі труднощів, з якими зустрічаються першокурсники, розглядають не тільки недостатній рівень сформованості навичок самостійної роботи та самоорганізації, але й перебудову, сформованого в середній школі, динамічного стереотипу [2, с. 22-26]. Дійсно, загальноосвітня середня школа дає учням необхідні знання, формує деякі компетентності, однак не знайомить із специфікою освітнього процесу у вищому навчальному закладі, а також, за словами А.Н. Леонтева, не розвиває пізнавального інтересу та внутрішнього прагнення учнів до глибокого вивчення навчальних дисциплін.

Крім вказаних труднощів, науковці достатньо часто наголошують увагу на домінуванні негативних емоцій, що пов'язані у першокурсників із необхідністю залишити сім'ю та друзів, змінити побутові умови життя, режим дня. Актуальними для першокурсників є й проблеми становлення міжособистісних контактів із членами студентського колективу. В студентському середовищі суттєво змінюється сфера спілкування, що призводить до необхідності входження, самоствердження та успішного функціонування кожного першокурсника в колектив.

Р.П. Жданова в ролі специфічних труднощів адаптації до навчання у вищих навчальних закладів розглядає: конфлікт між інтересами студентів, їх дожданнями та змістом навчання; низькі пізнавальні інтереси; недостатній рівень сформованості прийомів успішної навчальної діяльності; проблеми сімейного та шкільного виховання; недостатній рівень розвитку пізнавальної сфери першокурсників; низький рівень розвитку їх розумової працездатності і розглядає неадекватну самооцінку [2, с. 24].

Висновки і перспективи дослідження. Узагальнюючи погляди науковців, щодо труднощів, які переживають першокурсники під час адаптації до навчання у вищих навчальних закладах можна зазначити, що всі вони розглядаються вченими, як закономірні фактори, які складають єдність і ускладнюють ефективність освітнього процесу першокурсників. А з іншого боку саме переборення вказаних труднощів призводить до якісної перебудови психічної, особистісної та емоційно-вольової сфер першокурсників.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці програми експериментального дослідження труднощів, із якими зустрічаються першокурсники під час навчання у вищих навчальних закладах та реалізації

цього дослідження на базі Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Література

1. Бродовская В.А., Грушевский В.О., Патрик И.М. Тлумачний український словник психологічних термінів. Київ: Професіонал 2007. 512 с.
2. Редько Л.Л., Лобейко Ю.А. Психолого-педагогическая поддержка адаптации студента-первокурсника в вузе: учебное пособие. Москва: Илекса, 2008. 296 с.
3. Кондрашова В.П. Некоторые психологические показатели адаптации студентов-первокурсников к условиям обучения в ВУЗе: Вопросы вузовской педагогики, психологии и дидактики. Воронеж: Издатель А. Н. Ешке, 1972. С. 111– 133.
4. Долгова Е.Г. Проблемы адаптации студентов к процессу обучения в ВУЗе.
http://www.rusnauka.com/9_EISN_2007/Philosophia/21271.doc.htm

ЕМОЦІЙНЕ ВИСНАЖЕННЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРАЦІВНИКІВ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

*Махницький П. Б.,
студент II курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Галушко Л. Я.*

Постановка проблеми. В останнє десятиліття серед «комунікативних» професій особливо поширеною в Україні стала діяльність спеціалістів з обслуговування та монтажників зв'язку, що працюють в телекомунікаційній галузі. Вони працюють у структурах телекомунікаційних компаній, що являють собою спеціально створені підрозділи, які забезпечують цілодобове спілкування реальних і потенційних клієнтів з представниками компанії. Трудова діяльність працівників згаданих професій телекомунікаційної галузі відноситься до числа стресогенних. Як відзначають зарубіжні дослідники, зазначений персонал телекомунікаційної галузі постійно відчуває емоційний дисбаланс – необхідність підтримки позитивного і доброзичливого ставлення до кожного клієнта незалежно від того, що попередній контакт міг бути емоційно напруженим (працівники нерідко стикаються з грубістю, роздратуванням, навіть образами з боку клієнтів, при цьому вони повинні залишатися витриманими і коректними). Постійний потік клієнтів, спілкування, однотипні звернення, змінний графік роботи – ці специфічні особливості діяльності призводять до розвитку у персоналу телекомунікаційної галузі синдрому вигорання.

Аналіз досліджень та публікацій. Незважаючи на вивченість синдрому в іноземній психології, представленість даної проблематики в роботах вітчизняних психологів і на те, що до теперішнього моменту накопичено досить багато фактичного матеріалу (що відноситься до умов, при яких виникає вигорання, його негативних наслідків), актуальність вивчення синдрому вигорання не зменшується.

На сьогодні розробленість проблеми синдрому «професійного вигорання» в науковій літературі є досить ґрунтовною. Серед вчених, які досліджували цей феномен і присвятили велику кількість своїх робіт, були Х.Фрейденбергер, У.Шуфелі, К.Маслач, О.І. Бондарчук, Г. В. Гнускіної, С.С.Дідик, Т. Зайчикова, Н. Водоп'янова, Л. Карамушка, Н. С. Коновчук, К. Маслач, С. О. Мащак, В. Орел, О. В. Романовської, О. Старченкова, А. Н. Удовенко, Л. І. Ярошук та багато інших. Однак, не зважаючи на це, проблема потребує постійної уваги з боку науковців, особливо це стосується питання про те, як проявляється і чим загрожує вигорання в професійній діяльності фахівцю.

Мета статті: з'ясувати психологічні особливості емоційного виснаження як результату професійного вигорання у працівників телекомунікаційної галузі.

Виклад основного матеріалу. Професійні обов'язки працівників телекомунікаційної галузі, вимагають від фахівця термінового прийняття рішень, самодисципліни, вміння зберігати високу працездатність в екстремальних умовах, емоційної віддачі, постійного психологічного, інтелектуального напруження і залученість в проблеми клієнтів. Все це може призводити до виснаження психологічних і фізичних ресурсів фахівця і, як наслідок, – до його емоційного (професійного) вигорання.

Феномен вигорання характеризується тим, що він є професійним, тобто відображає специфіку тієї професійної сфери, в якій був вперше виявлений: роботу з людьми, надання їм допомоги, також психічне вигорання чинить негативний вплив на всі сторони особистості та її поведінку, знижуючи ефективність професійної діяльності і задоволеність працею; синдром є незворотнім.

На думку С. О. Мащак, головною причиною емоційного вигорання є психологічна перевтома. Коли вимоги (внутрішні та зовнішні) тривалий час переважають над ресурсами (внутрішніми і зовнішніми), у людини порушується стан рівноваги, що неминуче призводить до емоційного вигорання [7].

Різні характеристики організаційного середовища, такі як кадрова політика, графік роботи, характер керівництва, система винагород, соціально-психологічний клімат, робота з психологічно різним контингентом можуть впливати на розвиток стресу на робочому місці і, як наслідок, вигорання.

Синдром емоційного вигорання має наступну структуру:

1. Почуття байдужості, емоційне виснаження, знемога (людина не може віддаватися роботі так, як це було раніше).
2. Дегуманізація (розвиток негативного ставлення до своїх колег і клієнтів).
3. Негативне самосприйняття в професійному плані (брак почуття професійної майстерності) [8].

Виділяють три основні чинники, які відіграють істотну роль в синдромі емоційного вигорання – особистісний, рольовий і організаційний. Наприклад, у жінок більшою мірою розвивається емоційне виснаження, ніж у чоловіків, у них відсутній зв'язок мотивації (задоволеність оплатою праці) і розвитку синдрому при наявності зв'язку з важливістю роботи як мотивом діяльності, задоволеністю професійним ростом. В. Бойко виділяє такі особистісні фактори, як: схильність до емоційної холодності, схильність до інтенсивного переживання негативних обставин професійної діяльності, слабка мотивація емоційної віддачі в професійній діяльності [3].

У багатьох дослідженнях висувуються різні моделі вивчення цього феномену, однак найбільш розробленою, на наш погляд, є тримірна конструкція К. Маслач і С. Джексона. Ними виявлені й описані три компоненти вигорання: емоційне виснаження, деперсоналізація і редуціювання особистісних досягнень [9]. Урахування саме цих трьох складових для визначення наявності і ступеню «вигорання» визнає більшість фахівців. Проте, на думку Г. В. Ложкіна, доцільно для визначення ступеню «професійного вигорання» додати до трьохфакторної моделі четвертий – конфліктність [6].

Найпростішим підходом до упорядкування детермінант професійного вигорання працівників телекомунікаційної галузі є підхід, що спирається на принцип дихотомії. Згідно з ним, усі чинники професійного вигорання розподіляються на дві групи, які називають по-різному: об'єктивні та суб'єктивні, зовнішні і внутрішні, потенційні та реальні.

Прикладом такого підходу є класифікація, запропонована В. В. Бойком, який виділяє ряд зовнішніх і внутрішніх передумов, що провокують емоційне вигорання. До зовнішніх чинників, що провокують вигорання, учений відносить: хронічну напружену психоемоційну діяльність; дестабілізуючу організацію діяльності; підвищену відповідальність за виконувані функції і операції; неблагополучну психологічну атмосферу професійної діяльності; психологічно важкий контингент, з яким має справу професіонал у сфері спілкування. До внутрішніх чинників, що детермінують емоційне вигорання, належать: схильність до емоційної ригідності; інтенсивна інтеріоризація (сприйняття і переживання) обставин професійної діяльності; слабка мотивація емоційної віддачі у професійній діяльності; етичні дефекти й дезорієнтація особистості [3].

У дослідженнях К. Маслач і С. Джексона зазначається, що основним компонентом вигорання є емоційне виснаження, як відповідна реакція на тривалі професійні стреси міжособистісних комунікацій. Емоційне виснаження, пов'язане з почуттям емоційного спустошення та втоми, яке виникає при надлишковому робочому навантаженні, коли емоційні ресурси людини виявляються вичерпаними, і вона відчуває себе нездатною адекватно емоційно реагувати [9].

Виснаженість – це дискомфортний стан, пов'язаний з емоційним станом людини. Емоційне виснаження може бути єдиним кардинальним симптомом вигорання. На цьому етапі знижується енергетичний тонус, відмічається знижений настрій і відчуття безперспективності, підвищується рівень тривоги з ознаками дезорганізації психічної діяльності, з'являються виражені

психовегетативні порушення і соматичні симптоми у вигляді больових відчуттів, порушень серцево-судинної та інших систем.

Емоційне виснаження проявляється у відчуттях емоційного перенапруження і в почутті спустошеності, вичерпаності власних емоційних ресурсів. Людина відчуває, що не може віддаватися роботі, як раніше, втрачає інтерес до вирішення професійних питань. Цей стан проявляється у відчутті «спотворення», «притуплення» емоцій.

Етап появи виснаження характеризується відносно вираженим падінням загального енергетичного тону й ослабленням нервової системи, психофізичною перевтомою, спустошеністю, нівеляцією власних професійних досягнень, погіршенням професійних комунікацій, розвитком цинічного відношення колег по роботі, психосоматичними розладами. Емоційний захист у формі «вигорання» стає невід'ємним атрибутом особистості [3; 4; 5].

Виснаження супроводжується певним спектром симптомів, зокрема: «емоційного дефіциту», «емоційного усунення», «особистісного усунення або деперсоналізації», «психосоматичних і психовегетативних порушень». Перехід реакцій з рівня емоцій на рівень психосоматики свідчить про те, що вигорання, як емоційний захист, самостійно вже не справляється з навантаженнями, і енергія емоцій перерозподіляється між іншими підсистемами індивіда. Можна сказати, що у такий спосіб організм рятує себе від руйнівної потужності емоційної енергії [3].

Проте варто зауважити, що людина реагує не тільки на дійсно існуючу небезпеку, але також на загрози й символи небезпеки, які пов'язані з переживаннями у минулому. Саме це і дозволяє їй знаходитися в стані певної готовності, пускати в хід свої захисні механізми за той незначний відрізок часу, що відокремлює виникнення стресу від прояву його аспектів. Ця готовність є не тільки наслідком багатьох соціально-економічних впливів і емоційних конфліктів, але і являє собою необхідну умову виживання.

Для працівників телекомунікаційної галузі характерна висока емоційна напруженість праці. Дефіцит позитивних емоцій, тривале перебування в емоційно переобтяжених ситуаціях спілкування, навантаження від негативних переживань характерні для результативної діяльності працівників телекомунікаційної галузі. Емоційне виснаження зумовлює неадекватне емоційне реагування, спочатку економію емоцій, надалі емоційну спустошеність, не забезпечує відповідного ситуаціям емоційного стану і не дозволяє протистояти психотравмуючим обставинам.

Сформованість емоційного виснаження свідчить про зниження психічних ресурсів. Емоційне виснаження є маркером професійного вигорання фахівців різних сфер діяльності й виокремлено дослідниками компонентом вигорання [1; 2]. Саме наявність емоційного виснаження спочатку утруднює обробку та аналіз інформації, вироблення лінії поведінки працівників телекомунікаційної галузі, далі знижує загальну пильність і в кінцевому результаті призводить до зростання непрофесіоналізму.

У реальності працівник телекомунікаційної галузі перебуває в умовах безперервних змін, суб'єктивне значення яких детерміновано особливостями емоційної й інтелектуальної сфер психіки. Факт будь-якої зміни якого-небудь явища визначається людиною шляхом порівняння, зіставлення з відомим. Зміни можуть носити зовнішній характер і супроводжуватися невідомістю, новизною і нечіткістю. При суб'єктивному відображенні це може набувати форми неясності й невизначеності образів, ідей, спогадів, бажань, потреб і т.п. Процеси подолання невідповідності між об'єктивною реальністю і суб'єктивним відображенням визначають і емоційну активність працівника телекомунікаційної галузі, і зміст процесів регуляції поведінки. Сформованість емоційного виснаження негативним чином позначається на здатності працівників телекомунікаційної галузі переносити інтенсивні емоційні переживання, а також на їх спроможності осмислити, переробити нові знання і сучасні тенденції. Сформованість емоційного виснаження негативним чином позначається на здатності працівників телекомунікаційної галузі переносити інтенсивні емоційні переживання, адекватно емоційно реагувати, оцінювати явища, ситуації, людей, а також на їх спроможності осмислити, переробити нові знання й сучасні тенденції та відповідним чином діяти.

Висновки. Отже, професійне вигорання працівників телекомунікаційної галузі ми розуміємо як цілісне динамічне психічне утворення, що визначає взаємодію змістової, процесуальної, особистісної структурних складових, прояви яких причинно зумовлюються професійною діяльністю й емоційним виснаженням. Синдром емоційного вигорання проявляється наростаючим емоційним виснаженням. Під емоційним виснаженням розуміємо почуття емоційної спустошеності та втоми, викликане власною роботою. Емоційні ресурси людини знаходяться на межі повного виснаження в зв'язку з великими витратами енергії на подолання стресових впливів. У зв'язку зі зниженням рівня емоційного контролю у суб'єкта з'являється почуття тривоги, виникають невизначені страхи, нервозність. Через емоційне виснаження працівник телекомунікаційної галузі відчуває себе некомфортно в повсякденній діяльності та припиняє адекватно сприймати свої досягнення, компетенції та здатності. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. **Перспективи подальших досліджень** полягають у вивченні соціально-психологічних чинників і механізмів формування професійного вигорання у працівників телекомунікаційної галузі.

Література

1. Бодров В. А. Профессиональное утомление: Фундаментальные и прикладные проблемы. Москва: Изд-во «Институт психологии РАН», 2017. С. 398-404.
2. Божко К. В. Структурна модель професійного вигорання працівників. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць*. Київ: НПУ ім. Драгоманова, 2016. № 38 (62). С. 214–223.
3. Бойко В.В. Энергия эмоций. 2-е изд., доп. и перераб. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 474 с.

4. Водопьянова Н.Е. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. 2-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 336 с.
5. Карамушка Л.М. Синдром «професійного вигорання» у вчителів: гендерні аспекти. Київ: «Міленіум», 2013. 40 с.
6. Ложкин Г. Психологическое «выгорание» лидера. *Персонал*. 1999. № 6. С. 36–43.
7. Машак С.О. Професійне вигорання особистості як соціально-психологічна проблема. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна*. 2012. №. 2 (1). С. 444-452.
8. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти: навч. посіб. для вищ. навч. закл. та слухачів інститутів після дипломної освіти. 2-ге вид. / ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової. Київ: Міленіум, 2014. 264 с.
9. Maslach, C., Jackson, S. E., Leiter, M. P. *Maslach Burnout Inventory Manual (4 Edition)*. Palo Alto, California: Consulting Psychological Press, Inc., 1997. P. 46–71.

ПРОБЛЕМА СТРЕСУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Мельник Н.О.,

*студентка IV курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Мельничук І. Я.*

Актуальність теми дослідження. Переважна більшість людей у сучасному суспільстві знаходиться під впливом стресу, який виникає під впливом багатьох чинників. Стрес присутній у житті кожної людини, так як наявність стресових імпульсів в усіх сферах людського життя та діяльності безперечна. Вони впливають на поведінку людини, її працездатність, здоров'я, взаємовідносини з оточуючими. Тому й виникає проблема емоційного стресу, тобто напруження і перенапруження фізіологічних систем організму під впливом емоційних чинників.

Юнацький вік – це один з вразливих і емоційних періодів. Справа в тому, що саме в цей період у юнаків активно формується світогляд, самосвідомість, а також зростає соціальних досвід. Соціальна ситуація юнацького періоду погіршує складність і труднощі цього етапу життя.

Вплив стресу на людину буває як негативним, так і може бути з деяким позитивним відтінком. Але, слід наголосити, що сильні або хронічні стреси підривають імунітет, роблять уразливими для інфекцій. Також стреси можуть сприяти виникненню інфаркту, депресії, тривожності, ослаблення імунної системи.

Мета: полягає у висвітленні проблеми стресу в юнацькому віці та способам його попередження та подолання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Через неоднозначність трактування поняття «стрес» багатьох вчених і донині надають перевагу іншим термінам – «психічна напруженість», «операційна й емоційна напруженість», «емоційна напруженість», «нервово-психічна напруженість», «психоемоційна напруженість», між якими проводять чітку диференціацію (М.Я. Апчел, А.В. Вальдман, М.Ю. Губачов, В.М. Циган та ін.). Однак загальним для усіх є одне – реакція організму на вплив визначеної сили, що, власне кажучи, є стресом. Проте не усі вчені поділяють такі погляди. Так, Б.В. Овчинников стверджує, що вищевказані терміни є різновидами єдиного психофізіологічного феномена – емоційного стресу. А близькі за змістом терміни «емоційна» і «нервово-психічна стійкість» доцільно застосовувати тільки до властивостей особистості, але не до станів.

Американські експерти з проблеми стресу С. Гремлінг і С. Ауербах відзначають: «Якщо в ситуації закладене щось, що є, на вашу думку, потенційною загрозою для вашої гідності або фізіологічного благополуччя, то ви, зіштовхнувшись з цією ситуацією, напевно відчуваєте тривогу і стрес» [4].

Виклад основного матеріалу. Стрес – це стан психічної напруги, що виникає у людини в процесі діяльності в найбільш складних, важких умовах як в повсякденному житті, так і при особливих обставинах. Ознаки стресового напруження: неможливість зосередитись на чомусь; неуспішність у навчанні; часте виникнення відчуття втоми; дуже швидке мовлення; підвищена збудливість; постійне відчуття недоїдання або втрата апетиту; неможливість вчасно завершити заплановану роботу.

Різноманітними можуть бути причини виникнення стресу: це вроджені особливості організму і ранній дитячий досвід (генетична схильність); характер перебігу вагітності у матері. Ідея про те, що стреси вагітної жінки підвищують ймовірність розвитку стресу у дитини, останнім часом знаходить все більше підтверджень.

Фізіологічною базою для особистості є тип вищої нервової діяльності людини, який відображає силу і динаміку нервових процесів у мозку і мало схильний до змін. Ранній дитячий досвід психотравматичних переживань ускладнює протікання стресових реакцій протягом подальшого життя. Також особистісні особливості, такі як: риси характеру, рівень самооцінки, неадекватні настанови та переконання особистості, невміння планувати час, соціальні умови, оточення тощо [1].

Способи подолання стресу можна умістити в категорії:

- активна взаємодія зі стресором або вплив на саму проблему;
- зміна погляду на проблему, зміна ставлення до неї або інша інтерпретація проблеми;
- приймання проблеми і зменшення фізичного ефекту від породжуваного нею стресу;
- комплексні способи, що поєднують в собі перелічені вище групи.

- способи впровадження в свідомість антистресорної установки – самостійно або за допомогою іншої людини [2].

Психологічні методи оптимізації та управління рівнем стресу: аутогенне тренування; медитація; афірмація використання позитивних образів (візуалізація).

Основоположник аутогенного тренування австрійський професор Й. Шульц помітив, що при лікуванні гіпнозом завдяки самонавіюванню деякі із його пацієнтів могли розвинути в собі те, що він навіював їм у стані спокою, розслаблення і сну. Це спонукало його до створення методики аутогенного тренування.

Афірмація (від лат. affirmatio – підтвердження) – це коротка фраза, що містить вербальну формулу, яка при багаторазовому повторенні закріплює настанову в підсвідомості людини, сприяє поліпшенню її психоемоційного фону і стимулює позитивні зміни в її житті.

Використання позитивних образів (візуалізації) не тільки знижують фізичний ефект стресу, але ще й допомагають при роботі з самою проблемою і при зміні ставлення до неї [3].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що сьогодні, в ХХІ столітті, поняття «стрес» набуло особливої актуальності, а уміння справлятися з ним перетворюється на нагальну потребу для кожної людини. За результатами дослідження, виявилось, що кожна людина реагує на те, що її оточує згідно зі своєю інтерпретацією зовнішніх стимулів, яка залежить від особистісних характеристик, що також впливає на схильність до стресу.

Відомо, що стрес містить у собі велику руйнівну силу: він може знищити і успіх, і любов, і навіть, саме життя. Викоринити стрес неможливо, але важливо розвивати ефективне реагування на стрес-фактори та використовувати сучасні психологічні методи для його подолання. Тому перспективою наших подальших досліджень є створення тренінгу для розвитку стресостійкості.

Література

1. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. С.53 – 73.
2. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : [монографія]. К. : Ніка-Центр, 2007. 432с.
3. Щербатых Ю. В. Психология стресса. М. : Эксмо, 2006. 304 с.
4. Стресс, выгорание, совладание в современном контексте / под ред. А. Л. Журавлева, Е. А. Сергиенко. М. : Институт психологии РАН, 2011. 512 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ КРИЗОВИХ СТАНІВ В СТУДЕНТСЬКИХ СІМ'ЯХ

Найденко В.В.,

*студентка III курсу факультету філології та журналістики
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Близнюкова О.М.

Постановка проблеми. Однією із найголовніших подій у житті людини є створення сім'ї. – спільності людей які пов'язані шлюбними стосунками, спорідненістю інтересів, спільним побутом. Сім'я виконує найважливіші соціально-психологічні функції та сприяє забезпеченню соціалізації, задоволенню духовних потреб. Актуальність теми нашого дослідження полягає у масштабності проблеми непорозумінь, конфліктів та розлучень молодих студентських сімей.

Мета статті: проаналізувати соціально-психологічні чинники кризових станів студентських сімей.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Тема кризи сімейних стосунків та періодизації шлюбу знайшла відображення у роботах Платона, Арістотеля, Плутарха, Л. Моргана, Е. Дюркгейма, А.П. Волкова, М. Джеймса, В.Р. Юстицького, С.В. Ковальова, О.А. Повістака, П.О. Сорокіна, А.Я. Варга, А.В. Чернікова, М.В. Левашова та інших.

Шлюб є історично зумовленою й регульованою суспільством формою людських взаємин, яка визначає їх взаємні права та обов'язки, а також права та обов'язки щодо дітей [6].

Розглядаючи такий напрямок діяльності практичних психологів, як профілактика кризових станів, в сімейній психології можна говорити про міжособистісні взаємовідносини, їх ресурсність для створення атмосфери абсолютного позитивного сприйняття. Тобто це ряд реакцій, почуттів та стереотипів, вироблених у процесі психічно та фізично здорових сімейних відносин з стійкими правилами щодо інтимного та соціального життя. В процесі подружнього життя ресурсність партнерів може змінюватися від чого і буде залежати майбутнє у шлюбі [1].

На певному етапі свого становлення та розвитку сім'я має різні задачі, завдання і від кінцевого результату вирішення цих проблем буде залежати наступний цикл. Для кожного періоду подружнього життя існують характерні проблеми та динаміка розвитку стосунків. В процесі прийняття рішень сім'я досягає більшої організованості та системності.

У родині зміни відбуваються залежно від динаміки особистісного розвитку та самопізнання її членів. У процесі подружніх відносин зміна одного етапу іншим обумовлюється зміною структури сім'ї, її обов'язків та завдань. На початку кожного періоду, зазвичай, є криза, яка пов'язана з пристосуванням членів родини до нового уставу та становлення адаптативних ресурсів. Одним

із основних обов'язків для членів родини є збереження цілісності за будь-яких обставин.

На думку соціальних психологів, для майбутнього позитивного подолання кризових ситуацій у шлюбі потрібна психологічна підготовка членів родини, до якої відносяться [6]:

- готовність прийняти на себе нову систему обов'язків стосовно свого шлюбного партнера, майбутніх дітей і відповідальність за їхню поведінку;
- розуміння прав і переваг інших членів сімейного союзу, визнання принципів рівності в людських відносинах;
- прагнення до повсякденного спілкування і співробітництва, узгодження взаємодій із представником протилежної статі;
- уміння пристосуватися до звичок і рис характеру іншої людини, розуміння її емоційного стану.

У побутових питаннях та кризах конфліктна ситуація вирішується шляхом спілкування, знаходження компромісів, прийняття та усвідомлення індивідуальності партнера.

Засобами профілактики кризових станів у студентських сім'ях є робота партнерів щодо подолання конфліктних ситуацій, а саме, створення небуденної атмосфери наповненості та яскравості почуттів, взаємовідношень, емпатія, душевність та гармонійність між чоловіком та дружиною.

Висновки. Планування та будівництво сім'ї є одним з головних завдань молодих людей. На кожному новому етапі подружнього життя на особистість чекають нові виклики та кризові ситуації, які будуть залежати від особливостей шлюбно-сімейних відносин. Криза у відношеннях є можливістю для партнерів усвідомити не лише негативні, але й позитивні якості та особливості які їх об'єднують.

Література

1. Антонов А.И., Медков В.М. Социология семьи. - М.: Изд-во МГУ: Изд-во Международного университета бизнеса и управления ("Братя Карич"), 1996. – 304 с.
2. Бендлер Р., Гриндер Дж., Сатир В. Семейная терапия и НЛП. - М.: Изд-во Институт Общегуманитарных Исследований, 1999. – 160 с.
3. Голод С.И. Семья и брак: историко-социологический анализ. - СПб.: 1998. – 272 с.
4. Дементьева И.Ф. Первые годы брака. Проблемы становления молодой семьи. - М.: Наука, 1991. – 110 с.
5. Теоретико-історичні основи психології сім'ї / Посвістак О. А. — Хмельницький : ХНУ, 2017. – 402 с.
6. Торохтий В.С. Методика діагностики психологічного здоров'я сім'ї. – М.: МГПУ, 2006. – 100 с.
7. Цимбалюк І.М. Психологічне консультування та корекція: Навч. посібник. – Рівне: ЦНТІ, 2001. – 65 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ГРУПАХ ПІДЛІТКІВ ТА СТАРШОКЛАСНИКІВ

Некрасова В.О.,

*студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент, Горська Г.О.*

Постановка проблеми. В умовах стрімкого науково-технічного прогресу і розвитку економіки суспільство ставить перед кожною особистістю завдання, пов'язані з умінням швидко налагоджувати нові контакти, встановлювати зв'язки, успішно адаптуватися у складі різних соціальних груп. Найсприятливішим періодом для засвоєння способів і стратегій ефективного спілкування є підлітковий та юнацький вік, під час якого формуються «дорослі» форми міжособистісної взаємодії.

Отже, актуальність обраної нами теми дослідження зумовлена необхідністю виявити особливості взаємин, які складаються у групах нинішнього покоління молоді, які фактори впливають на їх формування.

Метою статті є з'ясування та аналіз характерних особливостей міжособистісних стосунків у групах сучасних підлітків та старшокласників.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Проблемі феноменології та динаміки міжособистісних стосунків присвятили свої дослідження Б. Г. Ананьєв, Г. М. Андрєєва, А.Я.Анцупов, М. М. Обозов, Л. Е. Орбан-Лембрик, А. В. Петровський та ін. Особливості спілкування і становлення взаємостосунків у підлітковому та ранньому юнацькому віці вивчали Л. С. Виготський, Т. В. Драгунова, Я. Л. Коломінський, І. С. Кон, А. М. Лутошкін, Р. С. Немов, К. Н. Поліванова, Т. М. Титаренко, Ф. Райс, Д. Шеффер та ін., виділяючи здобутки і труднощі у цій сфері становлення особистості. Проте, залишаються відкритими питання, які причини встановлення симпатій та антипатій, виникнення міжособистісних суперечностей у підлітковому і юнацькому віці, як навчити школярів долати труднощі в спілкуванні один з одним тощо.

Виклад основного матеріалу.

Формування особистості є процесом її «входження» у міжособистісні стосунки тих соціальних груп, до яких вона належить на різних етапах онтогенетичного розвитку. С.О.Ставицька, спираючись на дослідження В.М.Мясищева, визначає міжособистісні стосунки як суб'єктивні зв'язки і ставлення між людьми в соціальних групах. Це певна система міжособистісних настанов, ціннісних орієнтацій, очікувань, які визначають зміст спільної життєдіяльності людей [2, с. 425].

Підлітковий період є сенситивним для встановлення та збагачення стосунків з ровесниками. У концепції Д. Б. Ельконіна підкреслюється думка

про те, що для підліткового віку характерний пріоритет дитячої спільноти над дорослою. Соціально-психологічні дослідження засвідчують, що у віці 13 - 18 років суттєво зростає значення і роль спілкування з ровесниками, змінюється система ставлення до них. Саме у групі однолітків створюється нова соціальна ситуація розвитку особистості, в ній підліток засвоює нормативні форми взаємодії. У спілкуванні з ровесниками засвоюються норми моралі, соціальної поведінки, створюються стосунки рівності всіх і поваги один до одного. В цей період центр життя підлітка переноситься з навчальної діяльності в діяльність спілкування [6, с.72-73].

Домінуючими потребами підліткового віку, на думку Д.Б.Ельконіна є: потреба в спілкуванні з однолітками, потреба в самоствердженні, потреба бути і вважатися дорослим. Почуття дорослості обумовлює прагнення особистості підлітка до зміни *соціальних ролей* та розширення *поля міжособистісної взаємодії*. У зв'язку з цим провідною діяльністю підлітка вважають інтимно-особистісне спілкування з однолітками, яке зберігає свою актуальність і в ранній юності [6].

У товаристві ровесників починає вироблятися нова *система критеріїв оцінювання поведінки* та особистості людини, відбувається переоцінка цінностей, формуються нові морально-етичні вимоги. В результаті самосвідомість набуває нового рівня розвитку. Під час аналізу поведінки та особистісних якостей друзів у підлітків та старшокласників складається система вимог не лише до них, а й до себе.

Доведено, що з міжособистісними стосунками тісно пов'язано формування *адекватної самооцінки* підлітків. Цей віковий період відзначається становленням нового рівня самосвідомості, зміною уявлень про себе, прагненням зрозуміти себе, усвідомити, що об'єднує з іншими людьми і що відрізняє, робить унікальним і неповторним. В ранньому юнацькому віці триває особистісне самовизначення, завершується становлення Я-концепції та знаходження себе у системі міжособистісних стосунків [4].

Відбуваються також докорінні зміни у змісті та співвідношенні основних *мотиваційних тенденцій* особистості. На цьому етапі у підлітків та старшокласників виникає специфічний комплекс потреб, що виражається в прагненні знайти своє місце у групі ровесників, вийти за межі школи та приєднатися до життя дорослих. Характер міжособистісних стосунків задається типом спрямованості, провідними мотивами молоді [1].

Підліток прагне до спілкування з ровесниками, передусім з однокласниками і трохи старшими за себе, для нього важливо заслужити повагу і визнання ровесників, мати в них авторитет. Для цього йому потрібно відповідати очікуванням групи, які не завжди відповідають просоціальним і етичним нормам. Взаємини підлітків з ровесниками виявляють нові поведінкові реакції: групування, пошуків друзів і компанії, хобі-реакції та реалізуються через налагодження дружніх взаємин, пошуки референтної групи та встановлення значимого статусу в ній. Усвідомлення групової приналежності, солідарності, товариської взаємодопомоги не лише

полегшує підлітку автономізацію від світу дорослих, але й дарує йому почуття емоційної захищеності й стабільності [5].

Групи однолітків – осіб, які відрізняються на кілька років один від одного, – утворюються найчастіше на основі просторової близькості (вулиця, район), збігу інтересів та захоплень учасників, спільного проведення дозвілля. У кожній групі складаються і поступово змінюються міжособистісні стосунки між її учасниками: від стриманих, індіферентних – до дружніх, від теплих, близьких, відкритих – до конфліктних. У групах підлітків та старшокласників це може відбуватися достатньо швидко, разом з тим, спостерігаються і довготривалі, стійкі стосунки, «на все життя».

Групі підлітків-ровесників характерні непостійність, змінюваність стосунків та інтересів. Зміна симпатій, авторитетів, посилення і послаблення впливу однолітків у групі є свідченням постійного внутрішнього осмислення і переосмислення, переживання, «експериментування» зі стосунками та вчинками.

Важливою ознакою міжособистісних стосунків є їх *емоційне забарвлення*, що супроводжується станом задоволеності – незадоволеності суб'єктів один одним. Психологічними характеристиками, які відображають взаємну симпатію-антипатію, є атракція, емпатія та афіліація. Атракція виявляється як привабливість однієї людини до іншої, взаємне розуміння і прийняття. Афіліація – потреба у позитивному емоційному зв'язку людини з іншими, характеризується взаємним прийняттям та прихильністю. Емпатія – емоційний відгук людини на переживання інших людей, що виявляється як у співпереживанні, так і в співчутті. У підлітковому та юнацькому віці зазначені соціальні утворення стають усвідомленими, регульованими, вони аналізуються і обговорюються у колі однолітків [3].

У зв'язку з розвитком ціннісно-сислової сфери у особистості підлітково-юнацького віку з'являється нова, невідома попереднім періодам, диференціація взаємодії на приятельські взаємини та дружбу. Зростання вибірковості та ускладнення вимог до дружби передбачає, що значна кількість міжособистісних контактів не знаходять свого продовження, або ж залишаються на рівні узгодженої взаємодії. Інші ж стосунки можуть переростати у близькі, потаємні, романтичні – стосунки закоханості та любові.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зроблений нами огляд не вичерпує усієї багатогранності складних зв'язків міжособистісних стосунків і формування особистісних утворень в підлітковому та ранньому юнацькому віці. Відносини з однолітками впливають на уявлення про себе, самооцінку, мотивацію, ціннісні орієнтації, поведінкові норми, моральні еталони. У відносинах з однолітками утворюються і закріплюються диспозиції вияву ставлення до інших як позитивного спрямування, так і негативної, асоціальної модальності.

Перспективи нашого дослідження вбачаються у визначенні причин та факторів становлення позитивних, відвертих або конфліктних відносин, виникнення міжособистісних проблем у середовищі однолітків; з'ясуванні

вікових і гендерних відмінностей у взаємостосунках підлітків та старшокласників.

Література

1. Алиева З.А. Взаимосвязь направленности личности и межличностных отношений старшеклассников: Автореф дис... канд психол наук. 19.00.07. – Москва. 2001. 20 с.
2. Загальна психологія: Підручник / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. Київ: Либідь, 2005. 464 с.
3. Іванова О.Ф., Балинська М.В. Емоційні бар'єри та емпатія в процесі міжособистісного спілкування підлітків з різного соціального оточення. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Психологія. 2014. № 1110. Вип. 55. С. 22-26.
4. Косівчук О.М., Стадник Г.А. Міжособистісні стосунки та самооцінка підлітків. *Наукові пошуки: зб. наук. пр. молодих учених*. Вип. 6. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка. 2012. С. 160-165.
5. Пивоварчик І.М. Психологічна корекція та підтримка міжособистісних відносин підлітків. *Наука і освіта*. 2015. № 3. С. 78-84.
6. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды / Под ред. В.В.Давыдова, В.П.Зинченко. Москва: Педагогика, 1989. 560 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОСТІ ДИТИНИ В УМОВАХ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Непомнюща С.В.,

студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук,

доцент Міненко О.О.

Анотація. У статті розглядається проблема розвитку комунікативності дитини в умовах початкової школи. Здійснено теоретичний аналіз питання психологічних особливостей навичок спілкування та взаємодії молодших школярів. Визначено актуальність вивчення проблеми комунікативності в дитячому віці. Звернено увагу на визначальну роль педагога в процесі формування комунікативних умінь та навичок дітей молодшого шкільного віку. Окреслено поняття спілкування, комунікації та комунікативності.

Ключові слова. молодший шкільний вік, комунікативність, комунікативна компетентність, міжособистісне спілкування, мотиви спілкування.

Постановка проблеми. З 2018 року українські школи почали працювати за новим Державним стандартом загальної освіти, що забезпечує реалізацію концепції Нової української школи. Дана концепція визначає десять ключових компетентностей, серед яких слід виділити соціальну та громадянську компетентність. Вона полягає у формуванні умінь ефективно та конструктивно

працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, вчитись досягати компромісів. Наскрізними вміннями для всіх компетентностей є наступні: здатність виявляти ініціативу, уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення, уміння конструктивно керувати емоціями, здатність співпрацювати в команді.

Завдання даної концепції можливо реалізувати завдяки розвитку у дітей комунікативних умінь і навичок, здатності до взаємодії з однолітками та дорослими. Надзвичайно гостро ця проблема постає в молодшому шкільному віці у зв'язку зі зміною соціальної ситуації розвитку дитини, шкільною адаптацією, формуванням системи соціальних відносин тощо.

У зв'язку з епідеміологічною ситуацією в країні та у світі, запровадженням карантинних обмежень, багато дітей старшого дошкільного віку, які мали пройти етап підготовки до школи, були відмежовані від колективу однолітків в навчальних закладах. Більш того, діти, які прийшли до класу у 2020 році, ледь встигнувши пройти період адаптації, вже відчули на собі особливості дистанційної освіти. Формувати уміння та навички комунікативної взаємодії в таких умовах надзвичайно проблематично.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку комунікативності в дитячому віці завжди була надзвичайно актуальною. Саме у школі, без емоційної підтримки з боку батьків у тій чи іншій ситуації, дитина змушена брати на себе відповідальність за уміння спілкуватись з однолітками, встановлювати позитивні стосунки з учителем та однолітками. Успішність у спілкуванні додає впевненості в собі, формує почуття комфорту в колективі, власної гідності [3, 161].

Визначення комунікативної компетентності як здатності особистості орієнтуватися в ситуаціях спілкування, розуміти партнера по комунікації та володіти технікою спілкування, виокремлення її структурних компонентів стало метою наукових розробок Ю. Ємельянова, Ю. Жукова, М. Заброцького, О. Касьянової, С. Максименка, А. Панфілової, С. Руденського.

В. Мухіна, зазначає, що школа пред'являє до дитини нові вимоги у відношенні мовленнєвого розвитку (мова повинна бути грамотною, чіткою, зрозумілою та виразною) та міжособистісної взаємодії. Тому ефективна комунікативна діяльність є однією з провідних умов розвитку дитини, найважливішим чинником формування її особистості, що детерміновано засвоєнням досвіду у процесі взаємодії з референтними дорослими та однолітками.

Мета даної статті – теоретичний аналіз проблеми психологічних особливостей розвитку комунікативності дитини молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме в умовах початкової школи дитині доводиться проходити всі труднощі відносин, перш за все з однолітками. Спостереження за «першачками» доводять наскільки процес входження дитини в несформований колектив однолітків є важливим для формування комунікативних умінь та навичок, впевненості-невпевненості в собі, контактності-замкненості, розгальмованості-скутості тощо. Адже в ситуації формальної рівності зустрічаються діти з різною природною

енергетикою, різною культурою мовленнєвого й емоційного спілкування, рівнем розвитку вольових якостей та рис особистості.

Одним дітям легко, комфортно та цікаво у нових умовах, а іншим – навпаки, складно, тривожно, неспокійно. Звісно, багато залежить від сімейних стосунків, здатності дитини пристосовуватись до нових умов середовища, умінні знайомитись з однолітками, психологічної готовності до шкільного навчання. Після закінчення короткого періоду адаптації до школи (в межах 2 тижнів), більшість дітей звикають до певних норм та правил поведінки, особливостей навчального процесу, вчителів. Такі діти швидко знаходять собі друзів, без проблем встановлюють спільну мову з іншими однокласниками. Але в кожному класі виокремлюються учні, які потребують додаткової уваги, допомоги під час адаптаційного періоду. Для них особливо важливо знайти своє місце серед однолітків. Важлива роль в такій ситуації належить класному керівнику, вчителям-предметникам, шкільному психологу, батькам.

Різноманіття всіх складників міжособистісного спілкування покладається на кожную дитину з певною силою соціальної взаємодії людей. У новій українській школі дитина з невеликим особистим досвідом спілкування опиняється в умовах, коли потрібно навчитись відстоювати власні позиції, власну думку, своє право на автономність та рівноправ'я. Початок навчальної діяльності по-новому визначає відношення дитини до однолітків та дорослих. Відповідно, в цей віковий період формуються дві сфери соціальних відношень: «дитина-дорослий» і «дитина-дитина» [3, 163]. Відповідно, спілкування перетворюється на особливу школу соціальних стосунків.

В рамках даної проблеми слід розглянути поняття спілкування, яке близько співвідноситься з поняттям комунікації. Комунікація – це зв'язок, у ході якого відбувається обмін інформацією між системами в живій і неживій природі; значеннєвий аспект соціальної взаємодії [6]. Спілкування – складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, який породжується потребами спільної діяльності і включає обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння іншої людини. Це ключовий механізм буття людського суспільства, який виявляється в безпосередньому чи опосередкованому контакті між людьми [8].

М. Лісіна зазначає, що потреба у спілкуванні виявляється у дітей ще у віці 2,5 місяців від народження. Вона полягає в прагненні людини до пізнання самого себе та навколишніх людей з метою саморозвитку. Знання про себе та про інших тісно переплітаються з відношенням до інших людей, з прагненням до оцінки та самооцінки. Подальший розвиток спілкування дітей відбувається в наступних напрямках: розвиток мотивів спілкування, розвиток засобів спілкування та вдосконалення форм спілкування [6].

Розвиток мотивів спілкування відбувається паралельно з розвитком особистості дитини, системи її інтересів та потреб. В молодшому шкільному віці домінуючими є ігрові мотиви, пізнавальні та ділові. Розвиток мотиваційної сфери спілкування протягом дитинства, додавання нових мотивів приводить до диференціації видів спілкування та розширює можливості для виховання особистості [6].

Саме у молодшому шкільному віці активно удосконалюються навички спілкування завдяки новій соціальній ситуації. Педагог (в першу чергу, класний керівник) відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні дитячої комунікативності. Він допомагає в процесі організованого взаємодії дітей один з одним, створює невимушені ситуації для обговорення дитячих проблем, вчить ділитися своїми думками, переживання, сприяє формуванню дружніх стосунків дітей, товаришуванню.

У процесі міжособистісного спілкування завжди відбувається взаємодія людей, які відрізняються один від одного як емоційно-вольовою сферою, так різними особистісними якостями. На ефективність спілкування великий вплив має сформованість у особистості таких важливих комунікативних якостей, як доброзичливість, комунікабельність, емпатія, рефлексія, ввічливість тощо [2].

На нашу думку, у молодшому шкільному віці слід найбільшу увагу звернути на формування та розвиток саме комунікативності (або комунікабельності). Комунікативність – це здатність, схильність до комунікації, установлення контактів і зв'язків [9]. Л. Кайдалова, Л. Пляка, Н. Альохіна, В. Шаповалова визначають комунікабельність як особистісну якість, що характеризується потребою у спілкуванні, здатністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовників, відчувати задоволення від спілкування [2].

В межах даної теми на основі визначень вищеназваних авторів ми схиляємось до розуміння поняття комунікативності як риси особистості, що формується та розвивається відповідно індивідуальних та вікових особливостей дитини, під впливом навчання, виховання, соціуму.

Психологи підкреслюють, що у контексті виховання та навчання спілкування може бути як деструктивним, так і конструктивним. За даними наукових досліджень Л. Сікорської, психологічними умовами, що впливають на процес формування конструктивних чи деструктивних міжособистісних взаємин на початковому етапі навчання у школі, є тривожно-астенічні особистісні порушення, особливості агресивних проявів, труднощі в навчальній діяльності, самооцінка дитини, особливості розвитку комунікативної компетентності та розумового розвитку, психологічна атмосфера сімейних стосунків тощо [7].

Щоб сформувати у дітей навички конструктивного спілкування, вміння налагоджувати комунікативний процес з однолітками, слід знати не лише психологію дитини і правильно оцінювати її індивідуальні якості, але й емоційно адекватно реагувати на поведінкові реакції дитини та її актуальні психічні стани; вибирати стосовно кожної дитини такий спосіб поведінки, який найбільше відповідав би її індивідуальним особливостям [1, 251].

Слід підкреслити, що для дітей молодшого шкільного віку також притаманне переважання адаптаційних процесів над процесами індивідуалізації, тобто прагненням особистості продемонструвати власну унікальність та неповторність [7].

Висновки. Отже, психологічними особливостями розвитку комунікативності дітей в умовах початкової школи є передусім соціальна

позиція розвитку молодшого школяра, потреба у спілкуванні й взаємодії з однолітками, формування самостійності та ініціативності, вплив внутрішньосімейних відносин та особливості спілкування батьків з дитиною, виховний вплив вчителя, характер спілкування вчителя з учнями тощо. Комунікативність це індивідуальна риса особистості дитини, що формується та розвивається відповідно вікових особливостей, під впливом навчання, виховання, колективу однолітків, родини.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Підручник – К.: Либідь, 2008. 848 с.
2. Кайдалова Л. Г. Психологія спілкування : навчальний посібник / Л. Г. Кайдалова, Л. В. Пляка, Н. В. Альохіна, В. С. Шаповалова. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Х. : НФаУ, 2018. 140 с.
3. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов. - 6-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. 456 с.
4. Немов Р.С. Психология. В 3-х кн. Кн.2: Психология образования: учебник для студентов высших педагогических учебных заведений. – М.: Владос, 2006. 606 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakinpro.org.ua/images/2017/docs/10/konczepczyia.pdf>
6. Психология развития / Сост. и общая редакция: авторский коллектив сотрудников кафедры психологии развития и дифференциальной психологии СПбГУ. – СПб: Питер, 2001. 512 с.
7. Сікорська Л.Б. Психологічні умови оптимізації міжособистісних взаємин учнів на початковому етапі навчання // Автореферат дис.канд.псих.наук. – К., 2009. 20 с.
8. Цимбалюк І.М. Психологія спілкування: Навчальний посібник. – 2-ге видання, виправлене та доповнене – К.: ВД «Професіонал». 2007. 464 с.
9. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Х.: Прапор, 2009. 672 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ

Новікова В.П.,

студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Близнюкова О.М.

Постановка проблеми. Підлітковий період являє собою період інтенсивного формування самооцінки, бурхливого розвитку самосвідомості як

здатності спрямовувати свідомість на власні психічні процеси, і складний світ своїх переживань, потреби пізнати себе як особистість. У підлітків Формується уміння оцінювати себе не тільки через вимоги авторитетних дорослих, але і через власні вимоги. До кінця підліткового періоду самооцінка може стати значним регулятором поведінки індивіда. Актуальність нашого дослідження обумовлено необхідністю аналізу психологічних особливостей, які впливають на розвиток самооцінки в підлітковому віці.

Метою статті є дослідження психологічних особливостей розвитку самооцінки підлітків та факторів, що впливають на її формування.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій Роль самооцінки особистості була визначена в працях Б. Г. Ананьєва, Л.І. Божович, Є.В. Шорохової та ін. Структура самооцінки особистості, що включає когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти, була встановлена У.Джеймсом, А.І. Захаровим. Багатофункціональність самооцінки (регуляторна, інтерпретаційна, захисна, проектна функції) розкрита в роботах Т.В. Архіреєвої, Р. Бернса, Є.І. Ісаєвої, Д.І. Фельдштейна . Зв'язок самооцінки з системою цінностей і мотиваційної сферою суб'єкта показана Л.І. Божович, С.А. Будассі, С.Л. Рубінштейном. Безпосередньо дослідженням самооцінки в підлітковому віці займалися Л.І. Божович, А.І. Липкіна, Ю.Н. Максимова, М.А. Резниченко, Р.І. Цветкова, І.І. Чеснокова.

Виклад основного матеріалу. Головними потребами підліткового віку є потреба в самоствердженні, активний пошук себе та свого місця в суспільстві; бажання бути значущим, визнання своїх прав з боку оточуючих; спілкування з однолітками, що реалізується в їх співтоваристві; прагнення до самостійності, незалежності, емансипації від дорослих. Загалом цей період зростання і розвитку є унікальним, оскільки вимагає адаптації та змін в самовизначенні, що впливає на формування почуття самооцінки.

Для підліткового віку характерним є пошук ідентичності, оскільки уявлення про себе стабілізуються та утворюють цілісну систему внутрішньо узгоджених уявлень до кінця підліткового віку [4].

Формування самооцінки підлітків відбувається при одночасному збільшенні значення оцінок оточуючих та посиленні орієнтації на власні критерії. Почуття самооцінки складається з почуттів самоповаги та особистого задоволення, які виникають через досвід стосунків в школі та сім'ї. Самооцінка пов'язана з самосприйняттям і почуттям відповідальності та адаптації, які відчуває підліток, маючи досягнення в значущих сферах. Розвиток сексуальної зрілості, перевизначення соціальної ролі, когнітивний розвиток, мають важливе значення для формування самооцінки [1].

Психологи виявили взаємозв'язок якості відносин підлітка з однолітками та рівня його самооцінки. Відсутність позитивної уваги та підтримки впливає на формування негативного ставлення до себе. Різноманітні аспекти відносин з друзями можуть надати підліткам важливу інформацію про свої власні неусвідомлені цінності по відношенню до інших і, таким чином, вплинути на їх самооцінку [3].

Неодноразово доведена теорія "дзеркального Я" Ч.Кулі про позитивне ставлення значущих інших, як однієї з основних детермінант рівня самооцінки, справедлива також для самооцінки підлітків. Серед чотирьох джерел соціальної підтримки, а саме, батьки, вчителі, однокласники, близькі друзі, батьківська підтримка і ставлення однокласників найбільш повно впливають на самооцінку підлітка [5].

У дослідженні Т. Каутман і В. Ватсона гендерні відмінності були розглянуті в восьми вимірах самооцінки підлітків: особиста безпека, відносини з батьками, популярність серед однолітків, академічні здібності, привабливість, самоконтроль, психологічна вразливість і спортивні здібності. Було виявлено, що глобально самооцінка хлопців була вищою, ніж у дівчат в перших шести вимірах, у двох вимірах гендерні відмінності не проявлені. Логічним є пояснення щодо занепокоєння з приводу прийняття групи однолітків і фізичної привабливості. Від підлітків очікують поведінку, узгоджену з статевими стереотипами і ролями, обумовленими культурними особливостями та менталітетом. Самооцінка дівчат може знижуватись у зв'язку з усвідомленням своєї ролі жінки, яка поступається за своїм статусом у порівнянні з роллю чоловіка [2].

Висновки і перспективи дослідження. самооцінка відіграє величезну роль у становленні підлітка як особистості. Найбільш важливими факторами, що впливають на формування його самооцінки, є фізіологія, шкільна та сімейна система виховання. Вагомим є вплив якості відносин підлітків з однолітками на їх самооцінку та залежність її рівня від безпосереднього прийняття і схвалення останніх. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та апробації корекційно-розвивальної програми формування соціальних навичок, призначених для підготовки до дорослого життя і соціальної інтеграції.

Література

1. Амбалова С.А. Современный подросток: факторы его психического развития // Современные проблемы науки и образования. 2015. № 2-2.
2. Каутман Т. Ватсон С. Половые различия в самооценке подростка: Исследование Доменов. Журнал генетической психологии. 2001;162 (1): 117 с.
3. Кашкуш А. Специфика формирования самооценки в подростковом возрасте // Мир науки, культуры и образования. ISSN, 1991-5497. М. № 2 (69). 2018.
4. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). Київ: Центр учбової літератури. 2010. 128 с.
5. Шахова О.Г. Соціальна психологія особистості: Навчальний посібник. Харків: «Контраст», 2019. 116 с.

КОУЧИНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ У РОБОТІ З ПЕРСОНАЛОМ

Олексієнко А.Б.,

студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук,

доцент Радул І. Г.

Актуальність дослідження полягає в тому що, на сучасному етапі економічного розвитку зростає кількість великих компаній, корпорацій, які потребують високопрофесійних кадрів. Кожен власник підприємства хоче наймати на роботу лише професіоналів своєї справи, які не тільки добре знають та вміють виконувати свою роботу, а також переповнені мотивацією та мають високу продуктивність. Саме тому, поширеним стає коучинг, адже завдяки його допомозі відбувається розвиток персоналу, а також прихованих навичок і здібностей всіх працівників за мінімальних затрат.

Мета статті: визначення та розкриття поняття «коучинг», узагальнення теоретико-практичних основ системи розвитку й навчання персоналу на засадах коучингу, дослідження рівня мотивації в компанії «Crazy Land» та втілення інструментів ефективного коучингу у командну роботу персонала вищезазначеного закладу.

Виклад основного матеріалу. В сучасному світі, де важливий розвиток персоналу та топ-менеджмент організації набуло широких масштабів застосування різних методів, підвищення продуктивності працівників. Новітнім, з яких є коучинг. Сам по собі коучинг, як напрямок діяльності і консультування, виділився зі спорту і потім довгий час використовувався в менеджменті, отримавши назву «бізнес-коучинг». Коучинг почав використовуватися в бізнес-середовищі в кінці 1970-х – на початку 1980-х років на Заході (у США). Витоки коучингу лежать в спортивному тренерстві, позитивній, когнітивній та організаційній психології, в уявленнях про усвідомлення життя і можливостях постійного і цілеспрямованого розвитку людини [1].

У зарубіжній консультативній практиці коучинг зародився як особливий стиль взаємодії вчителя-тренера і його учня на основі рефлексії передових підходів в області наставництва, бізнес-консультування, психологічного консультування та психотерапії. Попередниками і витоками коучингу вважаються: гуманістичний підхід в психології та психотерапії; роботи Деніела Гоулмена в сфері емоційного інтелекту; розвиток партнерства, діалогу, участі, залучення як тенденції сучасного життя і бізнесу; методики найбільш результативних спортивних тренерів; технологізація бізнес-процесів (в тому числі і процесів управління людськими ресурсами організації). Щодо сфер застосування, то існують такі види коучингу, як фінансовий, спортивний, академічний, лайф-коучинг, бізнес-коучинг, коучинг здорового способу життя та інші.

Робота коуча і клієнта характеризується коактивністю, будується на створенні спільної діяльності, де йде взаємодія двох рівноправних партнерів [2]. Виходячи з вищевикладеного виділяють такі **принципи коактивного коучингу**:

- клієнт спочатку є творчою, цілісною особистістю і володіє відповідними ресурсами;

- коучинг звертається до всього життя клієнта в цілому;

- постановка задачі виходить від клієнта;

- відносини між коучем і клієнтом є цілеспрямований альянс.

Отже, коучинг – це спосіб зробити людей вмотивованими, з активною життєвою позицією та навчити брати на себе відповідальність за всі свої дії та життя загалом. Всього цього можна досягти, використовуючи консультування та підтримку оточення щодо досягнення особистих цілей навченими фахівцями, в тому числі соціальними працівниками, педагогами, тренерами та іншими. У літературі можна натрапити на термін «керівництво в стилі коучинг», суть якого полягає у використанні методів коучингу в управлінні персоналу для підвищення особистої ефективності співробітників і досягнення цілей організації [3].

Коучинг як інструмент менеджменту у роботі з персоналом – це розвиток і навчання співробітників у процесі спільної роботи. При цьому використовуються певні методи, техніки постановки питань, спільного обговорення. У процесі діяльності організації коучинг можна використовувати для вирішення таких питань: зниження плинності кадрів, підвищення ефективності роботи персоналу, формування та мотивація команди для виконання складних завдань, підготовка працівників до кар'єрного зростання, навчання тайм-менеджменту, поліпшення організаційних комунікацій і взаємин у колективі. Також коучинг можна використовувати для проведення співбесіди та вибору кращих кандидатів на посаду, діагностики корпоративного середовища, розробки бачення, місії компанії, вирішення організаційних конфліктів тощо [4].

Одна з цілей коучингу в управлінні співробітниками – організувати процес роботи так, щоб підлеглий підходив до керівника з можливими варіантами вирішення завдань, був ініціативний, залучений і мотивований. Один із способів впровадити коучинг в організації – це освоїти керівникам техніки та принципи коучингу для ефективного його застосування.

Тому, з метою підвищення ефективності роботи персоналу дитячого розважального закладу «Crazy Land» (м. Кропивницький), формування командної мотивації для виконання складних завдань, підготовка працівників до кар'єрного зростання, поліпшення організаційних комунікацій і взаємин у колективі нами було проведено дослідження рівня мотивації та самооцінки серед співробітників. У дослідженні брали участь 20 працівники дитячого розважального закладу «Crazy Land» віком від 19 до 22 років, серед яких 12 жінок та 8 чоловіків. Для діагностики вище вказаних параметрів ми обрали наступні методики:

1. «Сходинки» В. Щур (визначення самооцінки);

2. «Методика діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач» Т. Елерса (визначення рівня мотивації);

3. Методика «Уміле вирішення проблеми» (визначити спосіб вирішення проблем).

Результати методики «Сходинки» В. Щур до коучингової сесії були наступними: чотири співробітників обрало 2 сходинку, що говорить про занижений рівень самооцінки, десять осіб обрало – 4 сходинку, що свідчить про нормальний рівень самооцінки, троє осіб обрало 5 сходинку, що дозволяє зробити висновок про дещо завищений рівень самооцінки та троє обрало 7 сходинку, що дозволяє зробити висновок про завищену самооцінку [6]. Таким чином, можна зробити висновок, що у 20% працівників низький рівень самооцінки, у 50% – нижче середнього, у 15% – середній рівень самооцінки та у 15% – завищений рівень самооцінки.

Результати «Методики діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач» Т. Елерса до коучингової сесії показали нам, що у 8 співробітників 7 б., що свідчить про низький рівень мотивації до уникнення невдач, далі 6 співробітників отримали 12 б., що свідчить про середній рівень мотивації до уникнення невдач, 6 співробітників отримало 18б., що свідчить про високий рівень мотивації до уникнення невдач. Отже, можна зробити висновок, що у 40% співробітників немає страху невдач та прагнення до захисту, у 30% осіб страх присутній, та у 30% співробітників надто високий рівень страху та бажання до захисту.

Результати методики «Уміле вирішення проблеми» показали, що 8 співробітників отримали 6 б., це свідчить про те, що вони погано справляються із труднощами, у 7 співробітників 12б., що вказує та не що вони здатні вирішувати проблеми не вище за адаптаційний рівень, 5 співробітників отримали 16б., що говорить про здатність на інноваційні рішення проблеми. Тобто, можемо зробити висновок, що 40% співробітників не можуть справлятися з проблемами, 35% можуть впоратись з негативом лише на мінімальному рівні, та 25% можуть та вміють вирішувати проблеми.

Після діагностики ми використали коучингову техніку «Чотири питання планування». Вона дає змогу співробітнику відшукати мотивацію всередині себе, розробити план дій і почати діяти для досягнення цілі в будь-якому проекті (рис. 1).

Техніка «Чотири питання планування» полягає у відповідях співробітника на чотири запитання: «Чого ти хочеш?», «Як ти можеш цього досягти?», «Як себе підтримаєш, якщо щось піде не так?», «Що буде в результаті?». Вони тісно пов'язані між собою й дають змогу підтримувати підлеглих на шляху до успіху. Тож далі про них детальніше.

Рис. 1. Інструмент коучингу «Чотири питання планування»

1. Запитання «Чого ти хочеш?» включає кілька додаткових запитань, які можуть прояснити ситуацію й надихнути співробітника в процесі реалізації планів, а саме: «Навіщо?» або «Чому це важливо?». Відповіді на ці запитання відкривають справжнє значення цілі, що досягається, певну її цінність (чого хоче людина на глибинному рівні, підвладному її контролю), мета стає для працівника більш значущою, його судження спрямовуються в позитивний бік. Коли підлеглий має чітке уявлення про те, чого прагне, можна переходити до пошуку відповіді на друге запитання, як благополучно досягти мети.

2. Запитання «Як ти можеш цього досягти?» також включає кілька додаткових запитань: «Який план можна скласти, щоб легше досягти мети?», «Які кроки необхідно зробити, щоб досягти бажаного?», «Які є альтернативні шляхи для ефективного просування до мети?», «З чого можна розпочати реалізацію плану?». Деталізація дає змогу додати працівнику прагнення рухатися шляхом до бажаного. Відповіді на такі запитання мають на увазі візуалізацію часових рамок і дій, які співробітнику необхідно буде зробити для отримання результату, які навички та вміння потрібно буде розвинути, які ресурси йому потрібні та як їх використовувати.

3. Запитання «Як себе підтримаєш, якщо щось піде не так?» пов'язане з просуванням проєкту і тим, як надати йому більшої значимості, зміцнити або розширити прихильність меті, впевненість співробітника рухатися вперед. Варіанти додаткових запитань: «Чому можна навчитися в подорожі до мети?», «Як можна просунутися/рухатися ще далі?», «Що зміниться в житті, коли ця мета буде досягнута? Що буде по-іншому?». Якщо обставини зміняться, працівник буде готовий рухатися вперед до поставленої мети, маючи в наявності низку запасних шляхів. При цьому співробітник вчиться розглядати ширший спектр дій.

4. Запитання «Що буде в результаті?» акцентує увагу людини на вивченні візуальної картини, аналізі дій, що чиняться для досягнення фінішної межі. Уважне вивчення очевидних ознак, які доводять, що мета вже досягнута, виключає брак ясності, пов'язаний з поставленою метою. Варіанти додаткових питань: «Як зрозумієш, коли мета буде повністю досягнута?», «Які із сигналів

допоможуть визначити, що мета досягнута?», «Як дізнаєшся про те, що робота завершена?». Така постановка питання змусить співробітника задуматися, які фактори вкажуть на те, що мета досягнута [4,5].

Окрім цього нами було проведено заняття з персоналом які опирались на схему коучинга, яка представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Схема процесу коучингу в разі постановки завдань підлеглому

№ з/п	Етапи	Запитання керівника підлеглому
1	Постановка завдання (важливо уточнити розуміння мети)	Як ви розумієте своє завдання/ціль? У чому полягає ваше завдання/ціль?
2	Розширення бачення співробітника (уточнення, для чого більшого необхідна ця мета)	Чому це важливо? З якою метою воно виконується? Який результат у підсумку ви отримаєте?
3	Пошук шляхів для вирішення завдання. Розширення бачення (альтернативні варіанти). Вибір найефективнішого способу досягнення мети	Які способи вирішення завдання ви бачите? Як ви могли б отримати ідею? З чого (яких кроків) ви могли б почати? Які ще існують способи? Які ваші найкращі варіанти?
4	Пошук наявних і необхідних ресурсів	Що може допомогти вам у досягненні мети? Які ресурси у вас є? Які ще ресурси необхідні?
5	Складання плану дій	Який у вас план виконання завдання? Чи є запасний план?
6	Визначення термінів виконання завдання	Оцініть реальність кінцевих термінів виконання завдання? Які проміжні контрольні етапи та терміни?
7	Контроль і підтримка під час реалізації плану	Як ви дізнаєтеся, що досягли результату? Якими критеріями будете користуватися?
8	Ефективний зворотний зв'язок за результатами виконання завдання	Як ви вважаєте, результат відповідає поставленій меті? Що ще можна було б зробити? Що можна зробити по-іншому? Як ви це робитимете наступного разу.

Після проведення коуч-сесій із персоналом дитячого розважального закладу «Crazy Land» (м. Кропивницький) ми провели повторний діагностичний зріз, з метою визначення ефективності використання коучингового інструментарію у роботі з персоналом.

Результати методики «Сходінки» В. Щур показали, що один співробітник обрав 2 сходінку, а тринадцять співробітників обрало 4 сходінку,

що свідчить про адекватний рівень самооцінки, чотири особи обрало 5 сходинку, що свідчить про завищений рівень домагань, двоє обрало 7 сходинку, що дозволяє зробити висновок про завищену самооцінку.

Отже, можна зробити висновок, що у 5 працівників низький рівень самооцінки, у 6,5% – середній рівень, у 20% – рівень домагань в межах норми, але трохи завищений та у 10% – завищений рівень самооцінки.

Результати «Методики діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач» Т. Елерса до коучингової сесії показали нам, що у одинадцяти співробітників 6 б., що означає низький рівень мотивації до уникнення невдач, далі вісім співробітників отримали 11 б., що свідчить проте, що вони завжди орієнтовані на досягнення цілей функціонування і розвитку організації, однак у своїй трудовій діяльності схильні використовувати кошти, що виходять за рамки етичних і правових норм, а один співробітник отримав 18б., що свідчить про високий рівень мотивації до уникнення невдач [6]. Отже, можна зробити висновок, що у 55% співробітників немає страху невдач та прагнення до захисту, у 40% осіб страх присутній, та у 5% співробітників надто високий рівень страху та бажання до захисту.

Результати методики «Уміле вирішення проблеми» показали, що чотири співробітників мають 4 б., це свідчить, що вони погано справляються із труднощами, у шости співробітників 13б., отже вони здатні вирішувати проблеми не вище за адаптаційний рівень, 10 співробітників отримали 17б., що говорить про здатність на інноваційні рішення проблеми [1]. Таким, чином можемо зробити висновок, що 20% співробітників не можуть справлятися з проблемами, 30% можуть впоратись з негативом лише на мінімальному рівні, та 50% можуть та вміють вирішувати проблеми.

Із вищесказаного можемо дійти до загального висновку, що після коучингової сесії у роботі з персоналом рівень мотивації, самооцінки стали вищими, зменшилось прагнення до невдач та самозахисту. Підвищився відсоток осіб, які здатні швидко та нестандартно вирішувати проблеми. Всі ці фактори роблять підприємство більш продуктивнішим. Адже вмотивовані, впевнені в собі та своїх силах співробітники виконують свою роботу максимально якісно та старанно.

Висновок. Отже, коучинг в організаціях є соціально-управлінським інструментом розвитку персоналу, спрямованим на поліпшення кількісних і якісних характеристик діяльності, удосконалення професійних і особистісних навичок. Впровадження коучингу як методу управління персоналом на підприємствах дасть змогу здійснити якісні зміни в компаніях, а саме:

- сформувані відповідальність у співробітників за прийняті рішення і отриманий результат;
- надати можливість працівникам управляти своєю працею: розподіляти час, визначати необхідні ресурси, що розкриє внутрішній потенціал співробітників, створить внутрішню мотивацію, а також підвищить задоволеність від роботи;
- по-іншому поглянути на своє життя, підвищити його якість, позбутися внутрішніх бар'єрів, що перешкоджають досягненню цілей, і навчитися знаходити власні ресурси як керівникам, так і їх підлеглим.

Отже, коучинг – це можливість ефективного управління, який дозволяє компанії процвітати за мінімальних затрат та за допомогою вмотивованих працівників.

Література

1. Никифорова В. Управління персоналом: Навчальний посібник. 2-ге видання, виправлене та доповнене. Одеса: Атлант, 2013 р. 275 с.
2. Колот А. Мотивація персоналу: підручник. К.: КНЕУ, 2005. 337с.
3. Корольова К. Взаємозв'язок мотивації і рівня професійних досягнень. *Персонал*. 2008. №2. С.50 – 55.
4. Лещенко Л. Мотивація праці як фактор підвищення прибутковості виробництва. *Ефективна економіка*. 2016. №4. Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
5. Васюта В. Сучасна система трудових показників на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2014. №12. Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
6. Большая энциклопедия психологических тестов. М.: Изд-во Эксмо, 2006. С.84-86.

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОК

Осніговська І. Ю.,

студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Близнюкова О.М.

Постановка проблеми. В умовах сучасного життя соціальні ролі чоловіків і жінок зазнали значних змін. У суспільстві відбувається взаємопроникнення і змішання гендерних ролей, відповідно, змінюється сприйняття себе чоловіком і жінкою в контексті гендерної самореалізації.

Актуальність дослідження визначається принципово новим способом існування жінки в сучасному суспільстві. Зміни пов'язані з фрагментарністю і суперечливістю її існування, коли множинність сфер діяльності дестабілізують її стійку ідентичність. Відсутність єдиного соціального значення, з яким жінка могла ідентифікуватися, породжує пошук нових смислів, що відповідають умовам стабільності і мінливості одночасно.

Глибокі зрушення в гендерних стереотипах і поведінці, що відбулися в ХХІ столітті означають не фемінізацію чоловіків та маскулінізацію жінок, а послаблення поляризації гендерних розбіжностей і пов'язаної з ними соціальної стратифікації. Це відкриває шлях прояву індивідуальних варіацій, які можуть бути пов'язані зі статтю та гендером. [3]

Засновники гуманістичної традиції не розглядали спеціально питання про

особливості самоактуалізації чоловіків і жінок. А. Маслоу зазначав, що самоактуалізація виражається не тільки в художній творчості, а й у вихованні дітей, веденні господарства. Проте, ми вважаємо, що дане питання цілком правомірне, оскільки дослідження показують, що традиційні гендерні ролі ускладнюють самоактуалізацію саме жінок, обмежуючи можливості її «позасімейної» самореалізації [2]. Самоідентифікація сучасної жінки здійснюється через взаємодію соціальних і культурних традицій, жіночої боротьби за рівноправність. Володіючи своєрідним світосприйняттям і стилем життя, жінка проходить специфічний шлях самоідентифікації, що вимагає особливого вивчення.

Мета статті: проаналізувати зміст поняття гендерної ідентичності, що розкривається в категоріях маскулинності і фемінності, та їх вплив на жіночу успішність в соціумі та в шлюбі.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Вважається, що вперше термін «гендер» був введений американським психоаналітиком Р. Столлером у праці «Стать і гендер» (1968), де він вперше використав його в сучасному значенні. Теоретичне обґрунтування поняття однією з перших подала у книзі «Sex, Gender and Society» британська соціологиня Е. Оуклі. У середині 1980-х рр. американська дослідниця Дж. Скотт розглядала поняття «гендер» як категорію історичного аналізу, що, на відміну від понять «стать» та «рід», вказує саме на ті відмінності у чоловіків і жінок, які формуються під впливом особливостей суспільної діяльності представників різних статей та визначають своєрідність їхньої соціальної поведінки.

В Україні гендерні дослідження поширюються з кінця 1980-х рр., насамперед, завдяки працям М. Богачевської-Хом'як – «Дума України – жіночого роду» (1992), «Білим по білому. Жінки у громадському житті України 1884–1939» (1995), у яких вперше піднято проблему українського фемінізму та гендерного підходу у наукових дослідженнях. Категорія «гендер» поступово вводиться в аналітичний апарат українського літературознавства, історії, лінгвістики, психології, соціології та інших наук, що зумовлює виникнення відповідних напрямів – гендерної історії, соціології. У психології цей напрямок представлено працями Т. Говорун та О. Кікінежді.

Сучасні дослідники гендерних проблем в своїх наукових дослідженнях спираються на теорію соціального конструювання гендеру, що базується на запереченні розуміння біологічної статі як природної даності, є джерелом сталих поведінкових, психологічних, культурних та інших відмінностей між чоловіками та жінками [5].

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку психологічної науки в нашій країні однією з найбільш актуальних є проблема самореалізації як найважливішого складного компонента особистості [8].

Самореалізація - це реалізація потенціалу особистості. Аристотель писав, що щастя досягне через реалізацію своїх потенційних можливостей, тобто здійснення індивідуальних і особистісних можливостей «Я» власними зусиллями і взаємодією з іншими людьми.

Проблема жіночої самореалізації має два основних аспекти. Згідно традиційної точки зору, призначення жінки - це перш за все материнство і будинок, згідно з іншою - в житті сучасних жінок існує багато інших можливостей для реалізації закладеного в них потенціалу. Кожна жінка вибирає для себе те, що їй ближче. Задоволеність собою – є задоволеність собою як жінкою, в першу чергу. Сукупне адекватне рівноважне уявлення про себе, подальше ставлення до цих уявлень, рівень прийняття себе входять в загальну Я-концепцію особистості та ефективно впливають на вибір стратегії і тактики самореалізації, тим самим визначаючи її успішність.

Іншим фактором, який впливає на самореалізацію жінок, є гендерна ідентичність [1]. Вона не розглядається як досягнена властивість особистості, а скоріше, як процес, явище, яке знаходиться у постійній трансформації. Саме через міжособистісну взаємодію ми виявляємо розуміння гендеру [6]. Умовою успішної самореалізації жінки є адекватне розуміння свого призначення, місця в світі, в суспільстві. Позаяк, основним критерієм успішності можна вважати задоволеність жінки своїм статусом, результатами власної діяльності [4].

В сучасних умовах необхідно перш за все, бути жінкою, яка діє в інтересах своєї індивідуальності. Жінка повинна бути самодостатньою, бачити в дітях і сім'ї тільки одну з можливих форм самореалізації, реалізуючись і в інших сферах життя, в тому числі, професійно.

Висновки і перспективи дослідження. Узагальнюючи матеріал, гендерні очікування формують ідентичність та поведінку особистості. У дослідженні процес самовизначення жінки пов'язаний з активністю в соціальній структурі суспільства, її мотиваційно-ціннісними орієнтаціями, життєвими планами і цілями, оформленням ціннісної позиції по відношенню до світу і життя в цілому. Дане дослідження не вичерпує всі можливі аспекти означеної проблеми. Важливим аспектом залишається формування суб'єктності як системної характеристики особистості з соціально зрілою позицією.

Література

1. Бем С. Линзы гендера. Трансформация взглядов на проблему неравенства полов. М.: РОССПЕН, 2004. 336 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. 320 с.
3. Гендер і сексуальність: хрестоматія / пер. з англ. В.Гайденко; за ред. В.Гайденко. Суми: Університетська книга, 2009. 140 с.
4. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики. СПб.: Изд. Группа «Евразия», 1999. 432 с.
5. Шевченко З. В. Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с. Режим доступу: <http://a-z-gender.net/ua/>
6. Щотка О.П. Гендерна психологія: Навчальний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 358 с.

СУЇЦИДАЛЬНА ПОВЕДІНКА ТА СЕЛФХАРМ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

П'ятник А.С.,

*студентка III курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені*

Володимира Винниченка

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Галушко Л. Я.*

Постановка проблеми. Одними із найбільш актуальних і трагічних проблем нашого суспільства є суїцид і селфхарм у підлітковому віці. Така тенденція до зростання випадків серед підлітків як самогубство та самопошкодження входить до дев'яти основних причин смертності в Україні. Суїцид зумовлює майже кожен п'ятий випадок смерті від усіх зовнішніх чинників. Особливою небезпекою сьогодення є несуїцидна аутодеструкція, оскільки багато з тих, хто починає практикувати самопошкодження в підлітковому віці, будуть продовжувати займатися цим і в зрілості.

Метою статті є вивчення суїциду та селфхарму як феномену самопошкодження серед підлітків як одних з першорядних і найбільш болючих соціальних проблем.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Дотичним до психології є розгляд самогубства, як усвідомлення абсурдності існування (в екзистенційному напрямку, А. Камю) та втрати сенсу життя (у роботах В. Франкла) [2, с. 108]. Психоаналітичну позицію представлено поглядами З. Фрейда на самогубство як на крайній прояв інстинкту Танатосу, аналізом К. Менінгера глибинних мотивів самогубства та сучасними поглядами Дж. Хіллена, що розглядає суїцидну поведінку як спробу трансформації в момент закінчення певного етапу життя [2, с. 109].

Феноменологічну близькість суїцидної і самопошкоджувальної поведінки відзначають фахівці Н. А. Польська, І. Я. Стоянова та ін. Необхідність виділення якої без мети позбавлення себе життя як особливого виду аутоагресії підкреслювалася у дослідженнях А. Г. Амбрумова (1986), Д. І. Шустова (2000), Н. М. Вольнова (2003) [1, с. 55].

Виклад основного матеріалу. Самогубство – це комплексна проблема. Вивчення даного явища започатковано у філософії. Суїцид як порятунок від безнадійності, слабкості і страху смерті представлений в філософських концепціях Арістотеля, М. Бердяєва, А. Камю, М. Монтеня, К. Ясперса [2, с. 108]. У дослідженнях А. Камю стверджується, що: «..є лише одна посправжньому серйозна філософська проблема – проблема самогубства. Вирішити її – значить відповісти на фундаментальне питання філософії. Все інше – другорядне» [4, с. 24]. Інтерес до проблеми самогубства протягом історії неухильно зростає. Цю позицію підтримував автор першого соціологічного дослідження феномену самогубства і засновника суїцидології французький соціолог Е. Дюркгейм. У працях Л. Фейєрбаха окреслено, що «..людина не

здатна відчувати щастя, радість, навіть, якщо б вона жила вічно, оскільки, завжди розглядає минуле як щось втрачене, а себе самого – як ефемерне, одноденне створіння». Така неможливість відчувати пояснюється філософом як несвідоме прагнення суб'єкта до смерті. Статика життя, інертність характерні для психологічного омертвіння [9, с. 14].

Страх смерті, страждання, відчуття безглуздості життя можуть бути поштовхом до суїцидального акту. К. Ясперс відмічає, що самогубство це унікальне явище, що забезпечує звільнення від туги, бездіяльності, розчарування в житті. «Самогубство – єдиний вчинок, який звільняє нас від подальшої активності. Смерть – це подія, яка приходить сама, її не звать. Тільки після того як людина дізнається про смерть, вона здатна до самогубства». Отже, така позиція розуміння власної смертності як можливості позбавлення від страждань підштовхує підлітка до самогубства [9, с. 16].

На сьогодні серед підлітків активно панують дві глибинні проблеми: суїцидальна поведінка та селфхарм (самопошкодження). Суїцид – це усвідомлений акт позбавлення себе життя під впливом тяжких психотравмуючих ситуацій, при яких власне життя як вища цінність втрачає для даної людини сенс. У наукових позиціях виділено п'ять криз в підлітковому віці, які можуть спонукати до суїциду: криза світогляду; криза авторитету; криза потреб; криза балансу; криза віри. У процесі проходження яких підліток задає питання: «Хто я?», «Чи є справжнє щастя?», «Для чого всі живуть?» і т.д. Потім виникає дискусія «Чи є сенс бути хорошим, добрим, якщо всі все рівно помруть?». Кожна із криз актуалізується, якщо підліток не бачить авторитету в батьках, порушена комунікація між членами сім'ї [11, с. 378].

У наукових дослідженнях визначено ознаки суїцидальних схильностей:

1. Підліток починає розмови на тему суїциду («Що ти думаєш про самогубство?», «Як би ти себе вбив?»), навіть якщо розмірковує в жарт то це вже група ризику.

2. Проблеми зі сном(на фоні стресу) та занепад сил (депресивні думки).

3. Відсутність соціального життя. Щастя і умиротворення (суїцид пов'язаний з плануванням і фізичною мобілізацією).

4. Самопошкодження (як перевірка чи зможуть вони дійсно зробити самогубство) та ризикова поведінка. Спроби суїциду в минулому (суїцидальна тенденція) [10, с. 18].

Істотним впливом на здійснення суїциду неповнолітніх має сім'я де зростає підліток. Наприклад, якщо в сім'ї раніше були випадки самогубств, то це примножує ризик виникнення суїциду; особистісні характеристики батьків (депресивність одного з батьків). Діти-підлітки часто не усвідомлюють ступінь ризику. Для них деструктивна поведінка (самопошкодження, суїцид) є не моментом закінчення своїх страждань, а засобом комунікації із близькими. Тому однією із мотивацій суїциду є позиція: «Я зроблю це для того щоб ви зрозуміли, як мені було боляче, наскільки я себе погано відчуваю і потім ви виправитесь». Це ілюзія, начебто ця межа смерті не зовсім існує, начебто вона прописана пунктиром. Це як би зона переходу. Тому підлітки не розуміють, що смерть – назавжди [11, с. 373].

Психологи вважають, що практично 95% випадків суїциду – це не суїцид, як бажання позбавити себе життя, а як крик про допомогу. Це меседж, який посилає дитина – мені погано. У позиціях К. Менінгера та Е. Шнейдмана «..суїцидальний акт – сильне емоційне збудження, яке не відбувається суб'єктом раптово, а готовність до нього формується протягом певного часу» [8,с. 16].

Існує ще й інша форма самознищення – селфхарм. Цей термін англійського походження (self-harm), що дослівно означає «завдання шкоди собі» – спосіб справитися з важкими або тривожними думками та почуттями, хворобливими спогадами, ситуаціями, які важко пережити, і неможливістю контролювати своє життя [7].

Коли підлітки завдають собі болю, їм здається, що таким чином вони знаходять почуття контролю над своїм психологічним станом і емоціями, які постійно турбують. Більшість із них займаються самопошкодженням усвідомлюючи, що всі проблеми можна вирішити іншими способами, але спробувавши раз вони не можуть зупинитися. Так, на питання «Чому пацієнти свідомо наносять собі ушкодження?» у праці «Обложені тіла» А. Фавазза пише: «.. це приносить тимчасове полегшення при безлічі симптомів, наприклад, при тривожності, деперсоналізації і розпачі ... Той, хто завдає собі порізи, по суті, виробляє свого роду примітивну хірургію на собі, що завершується матеріальним доказом зцілення ». Тому, коли від таких епізодичних моделей поведінки стає неможливо відволіктися і вони повторюються знову і знову, вони набувають власне життя, і починають становити те, що називають синдромом повторюваних само пошкоджень [10, с. 14]. Така поведінка вказує про наявність тенденції психологічної смерті, що пов'язана з психологічною імпотенцією, якій властива неможливість вираження любові, підтримка близьких відносин, а також відчуття неповноцінності, небажаності тощо. Аналіз теоретичних досліджень Г. Мюррея, Дж. Рейнгольда, З. Фрейда, Е. Фромма та ін. дозволяє стверджувати, що в основі психологічної смерті і психологічної імпотенції лежить енергія мортідо. Таке блокування лібідної енергії спричинює домінування енергії мортідо і виявляється через ненависть, ревності, заздрощі, агресивність. Дослідниця К. Хорні стверджує, що такі почуття формуються в дитинстві, коли дитина стикається з неможливістю отримати від батьків безумовної любові, уваги, що створює розчарування та тривогу. Для таких почуттів характерна амбівалентність: дитина одночасно любить і ненавидить, виражає ніжність і агресивність до батьків [9,с. 37]. Коли суб'єкт блокує вираження власних емоцій, самоізолює і втрачає контакт з зовнішнім світом це породжує байдужість, безініціативність, репресивність. Такі стани, згідно позиції О. Ранка, викликані травмою народження і поглинають життєві сили суб'єкта. Така закономірність зумовлює несвідоме прагнення «повернення в утробу» матері. Логіка несвідомого така: « Коли я була в утробі, не було амбівалентності почуттів і батьки безроздільно мене любили» [5,с. 21]. Кожного разу переживання емоційних втрат, фізичних травм повертає індивіда до первинних переживань: актуалізують відчуття безпорадності, ворожості, страху, що спричинює несвідоме прагнення

повернення до утробного стану, де суб'єкт «втікає» від зовнішнього світу і хоче повернутися до безпечного, захищеного стану, в ситуацію «самодостатності». Таке омертвіння пов'язане з дитячими переживаннями глибоких душевних травм: покинутості, зради, принижень, несправедливості, які можуть інтерпретуватися дитиною як заперечення її права на існування. Ці прояви представлено у формах парадоксальної адаптації до навколишнього світу, зокрема: алкоголізм, наркоманія, кримінальна поведінка, комп'ютерна залежність, створення неформальних субкультур та інше. Ігроманія подібна наркотичній залежності, де в рольових комп'ютерних іграх граючий бере на себе роль героя і має реалізувати незадоволені в реальному житті бажання «Там в грі я герой, мене люблять і чекають, тут я самотній і нещасливий».

Зазвичай, одночасно з тенденцією до об'єднання з батьками (бути пасивним, залежним і слабким) діє тенденція «роз'єднання» (бути сильним і незалежним) [3, с. 89]. М. Ейнсворт підкреслює, що при умові втрати емоційних зв'язків з матір'ю у дитини порушується відчуття прив'язаності до неї. Такі порушення породжують у суб'єкта агресивність, емоційну закритість, прагнення домінувати. Е. Фромм розкриває феномен гетерономного впливу, зокрема, блокування розвитку дитини матір'ю через заборону на спонтанне вираження її бажань і потреб. Це блокує психологічний розвиток дитини і породжує тенденцію до психологічної смерті [9, с. 53]. А. Грін описує феномен «мертвої матері» яка здатна психологічно омертвити дитину. Синдром «мертвої матері» загострюється на едиповій фазі розвитку, коли відбувається еротизація стосунків дитини і батьків. Мати «поглинає» дитину, блокує її емоції, що є причиною психологічного омертвіння і зумовлює появу в психіці дитини «чорної діри», «емоційної пустоти». Це може бути: перекладання батьками виховання дитини на родичів, дитячий дім, фізичне покарання, моральне покарання самотністю, ігнорування тощо [6, с. 335]. Блокувати почуття дитина може авторитарна мати. Таким чином дитина стає залежною від батьків, у неї відсутня своя думка. «Злиття» з батьками може бути настільки сильне, що дитина втрачає власне «Я». Подібне явище є формою психологічної смерті, оскільки суб'єкт психологічно «не існує», він проживає своє життя начебто «за іншу людину». В інших випадках суб'єкт «заганяє» себе в переживання емоційних страждань, які дозволяють переконатися у власній психологічній силі: «Я завершу життя самогубством, щоб ви зрозуміли, якою я була», «Я буду провокувати батька, щоб він бив мене, і не буду більше кричати, щоб він бачив, наскільки я сильний». Така деструктивна поведінка спостерігається у підлітків, що здійснювали акт само пошкодження [9, с. 61].

Отже передумовами для здійснення деструктивних дій є дисгармонічність особистості підлітка, яка проявляються через відступи від реальності наявність яких не сприяє соціальним очікуванням проявляти життєву компетентність. Таке протиріччя руйнує підлітка, поглинає його життєву енергію, породжуючи тенденції до психологічної імпотенції і смерті.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, здійснений аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати: вивчення феномену самопошкодження в неклінічній популяції почалося порівняно недавно – це призвело до посилення

інтересу щодо причин даної поведінки, а також до відриву від суїцидного контексту, в якому раніше розглядався селфхарм; суїцидна криза у підлітковому віці може тривати кілька тижнів і навіть місяців; селфхарм не є спробою суїциду і бажанням позбавити себе життя, але тісно пов'язаний із самогубством; спільність позицій у тому, що у підлітка знижується емоційний та психічний біль через фізичний; передумови суїцидних нахилів у підлітковому віці представлено через такі ознаки психологічної смерті – тенденція повернення до минулого, психологічна імпотенція та пасивність, безініціативність, байдужість, песимізм, непотрібність власного існування, страх життя. Травматичні переживання – самотність, неухважність батьків, беземоційність – деструктивно впливають на подальше життя підлітка, зумовлюючи у нього появу селфхарму, депресивні і суїцидні тенденції.

Перспективи подальших пошуків вбачаються в емпіричному дослідженні деструктивного впливу взаємин у сім'ї на появу тенденції до психологічної смерті, що є передумовою поведінкових проявів через селфхарм та суїцид серед підлітків.

Література

1. Амбрумова А. Г., Тихоненко В. А. Диагностика суицидального поведения: Методические рекомендации. М.: Класс, 1980. С. 55.
2. Андрейко М. Ф., Шатайло Н. А. Некоторые психологические особенности мотивации суицидального поведения: медицинские исследования. М., 2001. С. 108–109.
3. Іванова Н. О. Едіпальна залежність як чинник формування проявів мазохізму. Миколаїв, 2017. С. 87–89.
4. Камю А. Бунтующий человек. М.: Политиздат, 1990. С. 24.
5. Ранк О. Травма рождения. М., 2004. С. 21.
6. Россохина А., Жибо А. Французская психоаналитическая школа. СПб.: Питер, 2005. С. 335.
7. Український тлумачний словник. Академик. 2014. URL: https://ukrainian_explanatory.academic.ru/5842/аутоагресія.
8. Шнейдман Э. С. Душа самоубицы. М.: Смысл, 2001. С. 16.
9. Яценко Т. С., Глузман А. В., Калашник И. В. Глубинная психология. Тенденция к психологической смерти: диагностика и коррекция. Київ : ВИЦА ШКОЛА – XXI, 2010. 231 с.
10. Berger E., Hasking P., Martin G. Adolescents' perspectives of youth non-suicidal self-injury prevention. // Youth & Society. 2017. V. 49 (1). P. 3–22.
11. Hawton K., Saunders K., O'Connor R. C. Self-harm and suicide in adolescents. // Lancet. 2012. V. 379 (9834). P. 373–382.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Павленко М.Б.,

*студентка II курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

Науковий керівник: старший викладач Калашикова Л.В.

Постановка проблеми. Серед першочергових завдань, що стоять перед українською державою актуальним є створення умов для гармонійного розвитку особистості дитини під час навчання в загальноосвітній школі. Молодший шкільний вік виступає сенситивним періодом для формування навчальної діяльності, активного розвитку пізнавальних психічних процесів та творчих здібностей учнів. Уява виступає одним із пізнавальних психічних процесів, що активно розвивається в молодшому шкільному віці та позитивно впливає не тільки на результативність навчальної діяльності, але й на розвиток творчості та креативності дитини.

Мета статті полягає в узагальненні поглядів науковців щодо особливостей розвитку уяви в молодшому шкільному віці.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій дозволяє констатувати, що вивчення уяви як наукового феномену має давню історію. В першу чергу, йдеться про доробки А.В. Брушлинського, А.С. Виготського, А.В. Додонова, А.В. Петровського, Т. Рібо та інших науковців. Найчастіше під уявою розуміють пізнавальний психічний процес, який спрямований на створення людиною, на основі попереднього досвіду, образів тих об'єктів, яких вона безпосередньо не сприймає або тих, які не існують взагалі [5, с.222].

Не розходяться погляди дослідників і з приводу того, що процес уяви спрямований на створення об'єктивно чи частково нових образів. Аналіз наукових доробок дозволяє констатувати, що найчастіше вчені виділяють пасивну уяву - фантазію, що спрямована на створення образів, які не втілюються в життя та активну, яка диференціюється на продуктивну і творчу [6, с.344-345]. Серед ефективних способів створення образів уяви, що мають аналітико-синтетичний характер, вчені виділяють аглютинацію, типізацію, акцентування, схематизацію та реконструкцію. На думку А.В. Брушлинського фактором, що суттєво ускладнює дослідження уяви є її двоїстий характер: з одного боку уява виступає самостійним пізнавальним психічним процесом, а з іншого - компонентом або стороною інших психічних процесів.

Дослідженням психологічних особливостей розвитку уяви молодших школярів займалися В.А. Бондарь, В.Г. Бондарь, Г.Д. Панченко, Н.І. Стрелянова та інші вчені. Л.С. Виготський розглядав уяву одним із новоутворень молодшого шкільного віку. Під час навчання в початкових класах відбувається розвиток активної уяви та зростає її довільність [4, с.96]. Т.Б. Волобуєва, Л.С. Коршунова, Г.С. Костюк, Л.М. Мухіна, М.М. Рибаків, К.Д. Ушинський та інші науковці довели, що уява активно розвивається і формується в процесі навчальної, творчої та трудової діяльності. Зокрема, Г.С. Костюк наголошує,

що завдяки уяві молодший школяр може більш об'єктивно сприймати інформацію, систематизувати її або заглиблюватись в конкретний її аспект. Розвиваючись, під час навчання, уява дає змогу учням виконувати все більш складні завдання [2, с.131].

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що проблема дослідження вікових особливостей розвитку уяви в молодшому шкільному віці залишається актуальною й на сьогодні. Зокрема, М.В. Матюхіна, І.Г. Тітов, І.П. Вінничук розглядають ненавмисність суттєвою ознакою уяви молодших школярів. Йдеться про випадки, коли дитина не може керувати своєю фантазією.

Основний шлях розвитку уяви в цьому віці полягає в її перетворенні в цілеспрямований та навмисний процес. На думку вчених, під впливом навчання в початкових класах активно розвивається та починає домінувати відтворююча уява, продуктом якої є створення образів у відповідності до опису, схеми чи малюнка.

А.Г. Рузская експериментально довела, що основна тенденція розвитку дитячої уяви полягає в переході її до більш об'єктивного відображення дійсності. Друга тенденція полягає в переході від простого довільного комбінування уявлень до логічного та аргументованого комбінування елементів цілого. Наступною тенденцією розвитку уяви в молодшому шкільному віці науковці розглядають її зв'язок із мисленням. Під час навчання в початковій школі уява все більше підкорюється мисленню. Поруч із цим, саме під впливом початкової діяльності розвивається творча уява молодших школярів.

Теза про те, що успішність навчальної діяльності в молодшому шкільному віці залежить від рівня розвитку уяви активно обговорюється в науковому загалі. Зокрема, Л.С. Коршунова, В.А. Левін, В.Я. Пономарьов, Т.А. Рібо зазначають, що уява надає індивіду здатність не тільки відтворювати сприйняту інформацію, але й переробляти її, створюючи нові ідеї та способи вирішення проблеми. А.В. Аверин зазначає, що для того, щоб показувати високі результати в навчанні, учень повинен вміти гарно планувати свою діяльність, мати змогу подивитися на завдання з різних боків, визначати яким саме чином він буде виконувати це завдання. Отже, успішність навчальної діяльності молодшого школяра залежить від рівня розвитку та особливостей уяви [1, с.96]. О.В. Боровик наголошує на тому, що дитина з розвинутою уявою показує високі результати в навчанні [2, с.132]. Д.С. Брунер зазначає, що крім пізнавального розвитку, уява позитивно впливає й на загальний розвиток дитини, збагачує її життєвий досвід та репертуар практичних навичок [3, с.304-319].

Загальновідомим є той факт, що уява молодших школярів активно розвивається на уроках мистецтва (музичного та образотворчого), дизайну та технологій, української мови, читання та математики. Саме на цих уроках молодші школярі не тільки трансформують відомі образи, але й створюють власні, нові, унікальні образи та продукти діяльності. Активізація та розвиток уяви молодших школярів відбувається за умови залучення до освітнього

процесу інтерактивних форм навчання, проблемних і творчих завдань та рольових ігор.

Висновки та перспективи досліджень. Узагальнюючи викладений матеріал, можна констатувати, що в молодшому шкільному віці уява розвивається під впливом освітнього процесу. Основними тенденціями її розвитку є зростання цілеспрямованості та довільності, домінування відтворюючої уяви та зростання тенденції до об'єктивного відображення дійсності, до зв'язку уяви з мисленням, а також спостерігається активний розвиток творчої уяви.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в експериментальному дослідженні особливостей розвитку уяви молодших школярів.

Література

1. Аверин В.А. Психология детей и подростков: учебное пособие. 2-е изд., перераб. СПб: Изд-во Михайлова В.А., 1998. 379 с.
2. Боровик О.В Развитие творческого воображения.: Москва: ООО «РОН». Москва, 2000. 167 с.
3. Брунер Д.С. Психология познания. За пределами непосредственной информации. Москва: Директмедиа, 2015. 367с.
4. Виготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва: Просвещение, 1997. 96с.
5. Костюк Г.С. Загальна психологія: підручник для вузів. Київ: Радянська школа, 1986. 458с.
6. Петровський А.В. Общая психология. Москва: Просвещение, 1977. 419с.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Пилипенко Р.Я.,

студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук,

доцент Радул І. Г.

Постановка проблеми. Виховання у підростаючого покоління українців стійких духовно-моральних переконань на основі пам'ятних культурних цінностей стоїть у ряді пріоритетних завдань загальноосвітніх закладів освіти. Умови сьогодення, істотно відрізняються сучасного підлітка від його попередників: підліток сьогодні знаходиться у відкритому інформаційному середовищі, в середовищі конкуренції світоглядів, поглядів на ключові моральні проблеми, бачення і мети розвитку особистості.

Питання духовно-моральних цінностей особистості було предметом вивчення низки праць дослідників, які представляють різні наукові галузі. Це – філософи, етики, психологи, педагоги, а також фахівці в галузі богослов'я. У цих працях йдеться, зокрема, про розвиток духовних та моральних смислів, про риси характеру людини як носія духовності та моральності, про духовний потенціал людини та можливості пізнання явищ духовності, про специфічні особливості феномену духовно-моральних цінностей за умови їх розгляду у контексті віри і релігії.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства, коли втрачено стільки духовних, ідейних і моральних цінностей, вивчення духовно-моральних цінностей особистості в різних вікових періодах набуває особливого значення. Духовно-моральне послаблення виявляється у відчутті людьми безглуздості життя; у опустошенні людських принципів; у порушенні морального кодексу; у втраті людських цінностей; у руйнуванні старих орієнтацій та пріоритетів і не сформованості нових. Людський спосіб життя передбачає сукупність цінностей, що визначають суть життя, підтримують мотивацію і соціальну поведінку, адже щоб ця соціальна поведінка відповідала, всі духовно-моральні якості потрібно стимулювати ще в підлітковому віці.

Мета статті – теоретично розкрити значення необхідності формування духовно-моральних цінностей у підлітковому віці за допомогою виховного впливу з боку сім'ї, школи, соціуму та актуалізувати способи рішення цієї проблеми.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Проблема духовності та моралі у всьому її різноманітті має давню традицію. Значний внесок у теорію морально-духовного становлення і розвитку людини, його вищих психічних функцій внесли психологи Л. Виготський [1], Б. Ананьєв [2], В. Давидов [3], А. Леонтєв [4], Д. Ельконін [5] та інші. Ідея розвитку особистості в духовно-моральному плані розглядалася в класичних працях теоретиків і практиків вітчизняної педагогіки К. Ушинського [6], А. Макаренка [7], В. Сухомлинського [8]. В основу досліджень духовно-моральних цінностей лягли праці сучасного психолога І. Бех [9] який обґрунтував цінності як цілісне ядро особистості.

Виклад основного матеріалу. Основою культури етичного життя людини завжди вважали духовно-моральні цінності в різних народах та країнах. Науковий аналіз джерел дає підставу доволі великої різноманітності теоретичних та практичних уявлень про духовність, мораль, моральне виховання, етику та цінності як у дітей так і у дорослих.

Як зазначають науковці, духовно-моральне виховання – організований цілеспрямований виховний процес сприяння духовно-моральному становленню особистості, що веде до опанування і прийняття дітьми ієрархії духовних цінностей [10].

Важливу роль на формування уявлень про цінності, моральну свідомість, життєві пріоритети, відіграє сім'я та школа, а саме приклад батьків та вчителів. Для формування духовно-морального світу підлітка потрібен системний, цілісний та інтегративний підхід. Духовно-моральні знання впливають на

формування позитивного або негативного ставлення до суспільних явищ.

Базовими інтегративними моральними цінностями, що характеризують моральну самосвідомість особистості, рівень її вихованості, були визначені – свобода, відповідальність, гідність, совість, самодостатність. Саме ці критерії вказують на ставлення підлітків до людей, їх вчинків та взаємовідносин. Моральні ставлення дітей підліткового віку до оточуючої соціальної плоскості, як і моральні знання, формуються в діяльності, у спілкуванні з однолітками, вчителями, батьками і від цих основ, залежить те, ким стануть майбутні громадяни країни. Духовне формування у підростаючого покоління є такі духовні риси свідомості, як: віра, почуття, відповідальності, терпіння, розрізняти добро і зло, любов до ближніх, подолання життєвих перешкод, готовність служити людям та країні. Саме духовний фактор [11] дає можливість кожному знаходити розвиток у певних формах: когнітивної, емоційної, інтуїтивної, соціальної та акумулювати життєві сили в дорослому житті.

Таким чином загальними складовими сегментами формування духовно-моральних принципів у підлітків є: когнітивний, емоційний та праксичний. Так, когнітивний сегмент передбачає оволодіння знаннями про основи моралі, духовно-моральних цінностях, як результат це практичні, комунікативні, конкретно сформовані дії у дорослому житті. Емоційний сегмент передбачає відчуття підлітком свого ставлення до цінностей, прояв морального кодексу, позитивно-емоційний настрій на духовні цінності і результат позитивна оцінка до соціального середовища. Праксичний, базується на підсумках взаємодії перших двох сегментах і як наслідок проявляється як тверда життєва позиція та аналізування поведінки інших, прийняття правильного вибору в різних життєвих обставинах.

У числі факторів духовно-морального формування виступають сім'я, освітні організації (дошкільні, загальноосвітні організації, професійноосвітні організації), установи додаткової освіти (табори, санаторії, центри тощо), установи дозвілля (анти-кафе, клуби, галереї, хобі-групи, гуртки та інше.).

Базовими формами розвитку духовно-моральних цінностей учнів можуть виступати різні розвиваючі ігри (ділові, ігри-драматизації, сюжетно-рольові, гри-змагання та інші), тренінги життєвих умінь (рішення проблем, спілкування, наполегливість, впевненість у собі, критичність мислення, вміння самоврядування, розвитку Я-концепції, позитивне відношення до інших), різні конкурси, акції та програми.

Висновки і перспективи дослідження. Роль формування духовно-моральних цінностей у підлітковому віці досить важлива, оскільки сприяє становленню його особистості, робить його більш самостійним, стійким по відношенню до негативного впливу та акумулює сили та здатність до здорового повноцінного життя. Духовно-моральне виховання носить організований, цілеспрямований виховний процес, що сприяє духовно-моральному становленню особистості вцілому. Основними загальними складовими формування духовно-моральних цінностей у підлітковому віці є: когнітивна, емоційна та праксична складова.

Проведене теоретичне дослідження проблеми формування духовно-

моральних цінностей у підлітковому віці не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення, на наш погляд, вимагають такі аспекти, як вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на розвиток духовно-моральних цінностей, розробка новітніх технологій духовного та морального саморозвитку особистості підлітка.

Література

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология / под редакцией В. В. Давыдова. М.: АСТ : Астрель, 2010. 671 с.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. 3-е; изд. СПб.: Питер, 2001. 282 с.
3. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. М : Педагогика, 1986. 56 с.
4. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики : Для психологов. 3-е изд. М.: Изд-во МГУ, 1972. 574 с.
5. Эльконин, Д. Б. Избранные психологические труды / под ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко. Москва : Педагогика, 1989. 554 с
6. Ушинский, К. Д. Человек как предмет воспитания : Опыт педагогической антропологии Текст. Избр. пед. соч.: В 2 Т. М.: Педагогика, 1976. т. 1. 261 с.
7. Макаренко А. С. Педагогические соч. / сост. Л. Ю. Гордин, А. А. Фролов. М.: Педагогика, 1984. 512 с.
8. Сухомлинский В. А. Духовный мир школьника подросткового и юношеского возраста. М: Учпедгиз, 1961. 224 с.
9. Бех І.Д. Цінності як ядро особистості. *Цінності освіти і виховання : науково-методичний збірник* / за заг. ред. О.В. Сухомлинської. К., 1997. С. 8–11.
10. Дем'янюк Т. Д., Бех І. Д., Байрамова М. Г., Мельничук Л. С. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний підхід : навч.-метод. посіб. Київ : Волинські береги, 2007. 316 с.
11. Шевченко Г. П. Духовність і цінності життя. *Вісник Міжнародної академії наук вищої школи* : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. К., 2007. С. 5–11.

ПСИХОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТЬЮТОРА В ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПІДЛІТКІВ

*Поляновська В. О.,
студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології.
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Галушко Л. Я.*

Постановка проблеми. Класична радянська класно-урочна система, не зважаючи на постійні спроби реформ, досі залишається базовою у сучасній

українській школі. Більшість спроб індивідуалізації навчального процесу складають переважно формальний характер. «Індивідуальна освітня траєкторія учня/учениці» залишається лише «красивим» терміном в освітніх документах. Тому актуальним є розкриття індивідуально орієнтованого освітнього процесу з площини теорії у практику роботи навчального закладу, зокрема, тьюторського супроводу учня.

Мета статті: обґрунтувати особливості тьюторства як інструменту гуманізації та реформування освітнього процесу в українській школі на прикладі роботи тьютора у приватній альтернативній школі «Мозаїка» м. Кропивницького.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Сутність тьюторської діяльності, функції педагога або психолога, що здійснює тьюторський супровід, розглядалися в роботах Т. Швець, Н. Борисової, В. Давидова, С. Дудчик, Т. Ковальової, А. Тубельського, П. Осипова, Т. Сурніної, Д. Ельконіна і ін. Так, у працях Є. В. Белицької, Т. М. Ковальової, Є. Б. Колосова, М. В. Рибалкіна висвітлено питання тьюторської системи; різні аспекти тьюторської діяльності розглянуто в працях Е. Гордона, Н. М. Дем'яненко, М. В. Іващенко, В. М. Кухаренко, Р. Морган, Ч. О'Мейлі, К. П. Осадчої, М. М. Черемних [1; 3].

Виклад основного матеріалу. Тьютор – це не викладач, не вчитель і не психолог. Хоча кожен з них може виконувати функцію тьютора у відповідний момент. Це людина, яка допомагає учневі зрозуміти самого себе, здатна надихнути дитину на розкриття власних сильних сторін та їх подальший розвиток у розрізі глобальної стратегії життя та довгострокових цілей. Метою її роботи навчити о визначати пріоритети, напрацювати необхідні навички та знайти своє місце в колективі. Тобто тьюторство близьке до коучингу.

Від початку тьюторствовиникло у вищій освіті, в університетах Оксфорд (XII ст.) та Кембрідж (XII ст.) і лише згодом поширилося на середню та початкову освіту[1]. На відміну від німецької моделі університету, щоґрунтувалася на системі кафедр та навчальної програми, англійська система освіти базувалася на тому, що студент за допомогою тьютора сам вирішував, яких професорів та які лекції прослуховувати – головне під час іспитів показати відповідний вимогам університету рівень знань та умінь. У сучасному світі це назвали би індивідуальною освітньою траєкторією [1].

З часом тьюторська система не лише не втратила позиції, а й навпаки посіла провідну роль у процесі навчання, гармонійно увійшовши в сучасні напрацювання методик змішаного і дистанційного навчання, та цінностей *lifelong learning*, тобто навчання протягом життя [1; 3]. Зокрема, у Польщі такий напрямок має назву «тьюторство з перших рук», яку запровадив у систему освіти випускник і чинний професор Оксфорду Збігнев Пелчинський (Zbigniew Pełczyński). По поверненні до рідної Польщі професор З. Пелчинський у 1994 р. заснував школу «Школи Лідерів» в основі якої є метод тьюторінгу. У сьогоднішній розвиток цього напрямку в освітньому процесі є продуманою державною політикою, що спрямована на покращення якості суспільства в цілому. Відповідно до базису системи учням закладаються такі

цінності і якості характеру, які допоможуть їм у майбутньому бути самостійними, відповідальними, розвиватися, примножуючи таким чином не лише свої здобутки, а й збагачуючи суспільство [1].

В Україні також є заклади освіти, що використовують модель тьюторингу у власному освітньому процесі. Серед них є як приватні школи, так і державні навчальні заклади. Серед лідерів в цій сфері можна зазначити приватну школу «Афіни» у м. Київ – офіційного партнера міжнародної академії тьюторингу; школу DEC lifeschool, м. Київ; приватний ліцей «Едюкейтер», м. Київ; «Український аграрний ліцей», м. Умань; школа нового формату «Еколенд», м. Львів і багато інших [2; 3].

У м. Кропивницькому методики тьюторингу використовуються як в державних закладах, зокрема, Кіровоградській гімназії нових технологій навчання Кіровоградської міської ради Кіровоградської області, так і в закладах альтернативної освіти – центрі освіти та розвитку «Мозаїка», що працює вже два роки за тьюторською моделлю. Методичний супровід та наставництво у впровадженні тьюторингу ми отримали від наших партнерів – приватного ліцею «Едюкейтер», м. Київ. Необхідно окреслити *особливості організації навчального процесу*, зокрема: учні мають постійну підтримку тьютора в організації освітнього процесу, як в форматі групових занять під час так званих «тьюторських годин» та рефлексій з дирекцією, так і індивідуально; проводиться регулярна рефлексія та тренінги з розвитку цінностей і цілепокладання; запроваджена авторська система мотивації, спрямована на розвиток внутрішньої мотивації учня та система зворотнього зв'язку про досягнення дитини для батьків. Така спільна робота над власними сильними та слабкими сторонами (точками зростання), потребами та бажаннями у вигляді особистісно-ресурсної карти, допомагає дитині краще пізнати себе та свої особливості та надає тьюторові інформацію для вибору найбільш адекватних та ефективних інструментів тьюторського впливу при індивідуальній роботі.

Необхідно наголосити на невимушеній атмосфері під час тьюторських годин. Це не лекція, не семінар, не спілкування «зверху», а дружнє обговорення актуальних питань з дорослим. Процедура роботи передбачає поетапне входження у навчальний процес: перед початком роботи можна запропонувати дітям пройти тестову та проєктивну діагностику. Наприклад, за допомогою п'ятифакторного онлайн-опитувальника особистості та геометричного тесту або інших діагностичних методів учні, за проханням тьютора, надсилають скрін результатів власних результатів. Такий підхід сприятиме визначенню схильності до екстраверсії чи інтроверсії, сильної сторони та уподобань, що може слугувати основою для подальшого розвитку навичок. Карту бажано робити на папері, поступово вивантажуючи на аркуш інформацію про себе для її подальшої систематизації. Можливий супротив дитини, яка не звикла рефлексувати та задумуватися над питаннями чого я хочу? Навіщо мені це потрібно? Для чого мені це потрібно? Які навички я вважаю для себе корисними? Які плани в мене на майбутнє? Яка в мене найближча зона росту? Що я можу зробити для прокачки навичок? Тут важливо не лише зафіксувати

бажання та «хотелки» дитини, а й практичні кроки до їх реалізації. Приміром, мені не вистачає впевненості, які книги я можу запланувати прочитати найближчим часом? Який вебінар прослухати? Якого блогера/відому та авторитетну для мене людину взяти за приклад? Тому важливо розвивати навички рефлексії. Усвідомлення своїх емоцій та потреб. Чого я боюся? Як ці страхи впливають на мою поведінку? Що мені потрібно для комфорту? Аналіз свого емоційного стану. Я злий, бо зі мною не дружать чи злий, тому що голодний і треба поїсти та перепочити? Навчитися аналізувати себе та задавати собі правильні запитання.

Карта не є інструментом психотерапії, скоріше коучингу. Для уточнення конкретних моментів можна використовувати метод 5-тихвилинок. Ставимо таймер на 5 хвилин – твій час розповісти найважливіше для тебе стосовно заданої теми (якщо якийсь з моментів під час роботи над картою потребує деталізації).

Важливим є блок емоційного інтелекту. Як назвати мої емоції? Які я відчуваю частіше за все, які рідко? Які майже ніколи? Які емоції мені подобаються? Які не подобаються? Яка є користь від емоцій? Які емоції я хотів би викликати в інших? Які емоції допоможуть мені у досягненні моїх цілей, а які навпаки?

Визначення своїх потреб. Звичний стан для підлітка – «бомбить» від емоцій. Не знаю, чого хочу. Зараз хочу одного, завтра іншого. Як розібратися? Виписати на папері та систематизувати власні думки допомагає образно кажучи очистити кеш мозку, як в комп'ютері, щоби дитині розвиднилося, яким моментам надати більше уваги та енергії. Допомагає в цьому метод сходинок потреб. Хочу їсти, хочу спати, хочу нічого не робити, хочу бути популярним в друзів, хочу підтримки батьків. Що на нижній сходинці саме зараз, що на вищій? Як це зміниться протягом 1-2 місяців? Які мої сходинки сьогодні?

Аналіз власного стану. Мої потреби для мене є значимими. Я маю на них право. Я їх відслідковую та надаю їм цінність, не живу «на автоматі». Перш ніж щось робити, я задаю собі питання, навіщо? Для чого? Як це допоможе в моїх «інтересах справи», як ці потреби корелюють з тим, що буде для мене важливим через півроку, рік, 5 років, 10 років? Чи дійсно мене хвилюватиме даний конкретний конфлікт чи проблема коли мені буде 20? 30? 35? Які навички, які задачі варто ставити в пріоритет?

Отже, завдання тьюторингу – випрацювати у дітей звичку до постійного аналізу своїх потреб і емоційних станів. Вихід з «автоматичного режиму» та бездумного слідування настановам інших, як дорослих так і однолітків. Виокремлення глобальних потреб та цілей у житті, на найближчі півроку та на більш далекий строк: Який я? Чого я хочу? Які мої сильні сторони і яким предметам, навичкам мені варто приділяти увагу? Аналіз своїх бажань: Чого я хотів рік тому? Чи досяг я цього? Чи лишилося це для мене важливим зараз? Що я хочу зараз? Тому, розуміння, що те чого я хочу – нормально і має право на існування та повагу, якщо це не зачіпає та не шкодить іншим.

Необхідно виокремити, що робота тьютора систематична, налаштована на достатньо довгий строк вибудовування внутрішньої мотивації дитини з

розрахунку не лише короткострокових шкільних потреб (підвищити середній бал, покращити поведінку, тощо), а й у віддаленій перспективі : Як те, що я роблю чи не роблю зараз сприятиме моєму успіху чи невдачі у дорослому житті? Уявити себе успішним реалізованим дорослим, прописати детально день своєї мрії через 10 років. Маючи вже всі бажані здобутки, щоб ти собі порадив робити у віці сьогоднішньому? Можна дати ідею учням опитати батьків, вчителів та самого тьютора – який лист ви написали б собі у свої N років (підставляємо вік дитини)? Що б порадили? Що б не порадили? Що б вам здалося важливим сказати собі? А що ви самі б порадили самому собі 5 років тому (рік тому, 3 роки тому, залежно від віку учнів).

Інший аспект тьюторингу – регулярна робота з батьками. В навчальному закладі «Мозаїка» ми впровадили регулярні, раз у семестр зустрічі дитини з тьютором та батьками, на якій дитина проводить аналіз-рефлексію своїх здобутків за минулий семестр: Що вийшло добре, що ще не дуже. Що було цікавим, що сподобалося, що не сподобалося. Які предмети давалися найлегше? Які складніше? Що нового я відкрив у собі за цей час? Над розвитком яких своїх якостей я буду працювати? Що я хочу змінити у своєму підході до навчання і чому я хочу це змінити?

Аналіз зворотнього зв'язку від вчителів – в чому дитина проявляє себе найкраще? Над чим, на думку вчителя потрібно працювати? Що я думаю з приводу коментаря вчителя?

Після аналізу – найголовніше. Які плани озвучує учень на наступний семестр? Яку задачу ставить перед собою на найближчі місяці, враховуючи свій аналіз сильних та слабких сторін, потреб та бажань, яка сфера потребує більшої «прокачки» у найближчий час і дитина її ставить у пріоритет та анонсує свої плани батькам? Що я обіцяю собі?

Висновки і перспективи дослідження. Отже, така робота не дає швидкого результату «саме тут і саме зараз». Не варто очікувати від дітей слухняності, «ідеальності» та високих оцінок, бо застосовано тьюторинг. Це систематична довгострокова стратегія вирівнювання місця дитини у навчальному процесі з безправного об'єкту процесу, що потрібний та важливий лише батькам та іншим дорослим до власної виваженої стратегії розвитку протягом життя. Така стратегія має за мету не вирішити тільки задачу сьогодні, а побудувати свою плану життя, де навчання буде сприйматися як власний успіх зараз та робота над тим, щоб стати нині кращим, ніж ти був вчора.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у систематичному дослідженні практичних інструментів тьюторингу, аналізу сценаріїв проведення тьюторіалів, використанні методів психологічної діагностики для покращення якості роботи тьютора, що сприятиме результативності навчального процесу та підвищенню рівня мотивації, самостійності та відповідальності учнів, завдяки реалізації принципів індивідуалізації в освіті.

Література

1. Гордон, Эд., Гордон, Эл. Столетия тьюторства/ Эдвард Гордон, Элайн Гордон.; пер. с англ. под науч. ред. С.Ф. Сироткина, Д.Ю. Гребенкина. –

Ижевск : ERGO, 2008. – 351 с.

2. Офіційний сайт школи «Афіни», м. Київ – Режим доступу: <http://www.athens.kiev.ua/>.

3. Швець, Т. Як Польща впроваджує методи тьюторингу і до чого тут Україна?/ Т. Швець. [Київ, 2017]. – Режим доступу: <http://osvitanova.com.ua/posts/763-yak-polshcha-vprovadzhuie-metody-tiutorynhu-i-do-choho-tut-ukraina>.

ПРОБЛЕМИ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Радченко В.О.,

*студентка III курсу факультету філології та журналістики
Центральноукраїнський державний педагогічний університету
імені Володимира Винниченка*

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Близнюкова О. М.

Постановка проблеми. У статті досліджено проблеми та особливості булінгу в підлітковому віці. Підлітки є надзвичайно чутливими до впливу негативних соціальних взаємодій та явищ, одним із яких є булінг. Це явище є актуальним не лише для українського суспільства, а й для всього світу та є одним із найбільш розповсюджених негативних соціальних явищ серед підлітків. Незважаючи на численну кількість наукових досліджень у цій сфері, а також розроблення і впровадження різноманітних програм профілактики булінгу, проблема залишається не вирішеною.

Мета статті. Метою статті є аналіз сутності та особливості булінгу в підлітковому віці з метою розробки засобів профілактики та корекції.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Вивченню питань булінгу як негативного соціального явища присвячено чимало наукових досліджень вітчизняних учених, таких як А.В. Джуська, І.Г. Лубенець, О.С. Можайкіна, К.М. Плутицька, І. Сидорук та інших. Варто зазначити, що булінг є предметом досліджень різних наукових галузей: кримінології, адміністративного та кримінального права, соціології, педагогіки, психології тощо.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку увага науковців, психологів, педагогів прикута до такого явища як булінг.

Так, 19 січня 2019 р. Кодекс України про адміністративні правопорушення було доповнено статтею 173, в якій визначено булінг (цькування) як діяння учасників освітнього процесу, що полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, в тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [4].

Останнім часом стрімкий розвиток технологій призвів до появи нового типу булінгу, який називають кібербулінгом, або електронною агресією. Булінг із використанням електронних засобів стає наразі критичною проблемою через розповсюдження віртуальної взаємодії між підлітками. Цей тип булінгу розглядається як агресивна поведінка в мережі Інтернет і визначається як систематична агресивна поведінка з використанням технологій через мобільні пристрої та соціальні мережі. У 2020 році *Міністерство цифрової трансформації* презентувало чат-бота «Кіберпес», у якого можна дізнатися проте, як діяти дітям, батькам, вчителям у випадку кібербулінгу. Чат-бот у Telegram і Viber допоможе визначити кібербулінг, самостійно видалити образливі матеріали з соціальних мереж, а також надасть інформацію куди звертатись за допомогою. Кібербулінг відрізняється від традиційного тим, що педагогам, батькам та іншим особам, які мають відношення до виховної і соціальної діяльності, важко його проконтролювати, оскільки все відбувається за межами освітніх закладів і в переважній більшості у формі анонімних повідомлень, розміщених в Інтернеті через соціальні мережі. Водночас варто зауважити, що наслідки кібербулінгу для його жертв є не меншими, ніж від традиційного булінгу.

Аналізуючи особливості цього негативного явища серед підлітків, В.О. Стремецька та Г.О. Алексеєнко доходять висновку, що булінг є специфічною формою агресивної поведінки, коли учень повторно чи постійно зазнає негативних дій з боку одного чи більше інших учнів [3]. Як видно із зазначеного вище, більшість визначень булінгу мають схожість щодо таких особливостей, як повторюваність у часі, намір заподіяти шкоду, дисбаланс інтересів, агресивність.

К. М. Плутицька виокремлює таких суб'єктів булінгу: булери, жертви та спостерігачі. У свою чергу автор поділяє спостерігачів на тих, які надають допомогу булеру; посилювачів (відіграють лише незначну роль у булінгу, наприклад, вони можуть сміятися над образами кривдника); аутсайдерів (випадкові спостерігачі) та відповідачів (залучені для захисту або втішання жертви після знущань) [2].

Вважаємо, що найбільш повно явище булінгу характеризує наявність таких складових:

- ініціатори (кривдники), які характеризуються як індивіди, що мають високий потенціал загальної агресії. Вони «нападають» не лише на своїх жертв, але й на педагогів та близьких;
- помічники ініціатора, які намагаються допомагати і наслідувати ініціатора (кривдника). Вони висловлюють образи та беруть участь у побитті;
- захисники потерпілого (жертви), які зазвичай мають високий авторитет серед однолітків. Вони менш за всіх виявляють булінг по відношенню до однолітків і самі рідко потерпають від нього;
- жертви, які піддаються психологічному та/або фізичному насиллю. Такі підлітки відчувають ізолюваність, тривогу і небезпеку. Також йдеться про емоційну нестабільність і депресивний стан;
- спостерігачі (свідки). У ситуаціях булінгу в ролі свідків знаходиться

більшість дітей.

Можна виокремити низку специфічних ознак булінгу, таких як:

- є певний дисбаланс сил – з одного боку знаходиться кривдник, який має владу (фізичну та/або психологічну), з іншого боку – постраждалий, який не має такої влади (сили) і потребує підтримки та допомоги інших осіб;
- здійснюється навмисно і спрямований на заподіяння фізичних і душевних страждань іншій людині;
- нівелює у постраждалої людини впевненість у собі, руйнує самоповагу та людську гідність;
- це груповим процесом, який стосується не лише кривдника і постраждалого, а й свідків насилля, увесь клас (групу), де воно відбувається;
- ніколи не припиняється без стороннього втручання: завжди потрібен захист і допомога постраждалим, а також ініціаторам булінгу (кривдникам) та свідкам [1].

Фактори, що зумовлюють появу булінгу в підлітковому віці є, як правило: ворожість, заздрість, помста, боротьба за владу в групі, нейтралізація або знищення суперника шляхом демонстрації своєї переваги, самоствердження за рахунок жертви, бажання бути в центрі уваги, здивувати всіх оточуючих своєю силою, статусом, бажання залякати, принизити людину.

Всі перераховані вище чинники часто виступають лише способом приховати свою власну неповноцінність, самоствердитися за рахунок інших або є засобом компенсації певних власних невдач у навчанні, спілкуванні тощо. Слід погодитися з думкою науковців про те, що сила, з якою підліток принижує жертву, визначає ступінь неповноцінності булера. Ця проблема потребує окремого психологічного дослідження.

Висновки. Отже, необхідно зазначити, що є всі підстави стверджувати, що на даний час в українському суспільстві є гостра необхідність дослідження такого негативного соціального явища, як булінг, визначення причин і умов його виникнення, а також розроблення системи профілактичних заходів з метою зменшення рівня агресивності, насилля, приниження в підлітковому середовищі.

Література

1. Можайкіна О.С. Формування особистості неповнолітнього в контексті запобігання протиправної поведінки. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць. 2003. Вип. 26. с. 149–152.
2. Плутицька К.М. Підходи до розуміння боулінгу як форми шкільного насильства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція. 2017. № 29 (2). С. 78–80.
3. Стремецька В.О., Алексеенко Г.О. Булінг у підліткових шкільних колективах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота. 2014. Вип. 31. С. 177–179.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ ПАНІЧНИХ АТАК

Сай М. В.,

*студентка III курсу факультету філології та журналістики
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Близнюкова О.М.

Постановка проблеми Останнім часом спостерігається різке збільшення людей з надмірно підвищеним рівнем тривожності. Цьому сприяють не тільки проблеми в особистому житті, родині, на роботі, конфліктні ситуації, а й політична атмосфера в країні та світі, введення карантинних умов в режимі пандемії. Сучасна людина відчуває себе самотньою та ізольованою. Всі перелічені чинники є можливими причинами появи панічних атак, які з'являються неочікувано, різко, фактично шокуючи людину, змушуючи її пережити невідомий раніше стан тіла та свідомості. Наслідками постійних панічних атак можуть стати депресія, агорафобія (страх перебування в місцях або ситуаціях, де може виникнути розлад, бажання втекти), алкоголізм (як засіб «самолікування») [6].

Мета дослідження: Проаналізувати феномен панічної атаки, як стан організму та психіки, дослідити особливості когнітивно-поведінкового підходу в процесі консультативної роботи.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Перша згадка про тривожні розлади в історії психіатрії з'явилась в ХІХ ст., коли німецький психіатр Карл Вестфаль ввів термін «агорафобія» - страх відкритого простору [8]. Термін «панічний розлад» вперше з'явився в ХХ столітті в Американській класифікації психічних розладів. За різними оцінками, від 4 до 25% населення Землі страждають від тривожних розладів, серед яких – панічні атаки [8].

Виклад основного матеріалу Панічний розлад – різновид невротичних розладів, проявом якого є панічні атаки. У літературі також зустрічаються терміни «вегетативний криз», що є старою назвою панічної атаки; або «симпато-адреналовий криз», який також є синонімом [2, с. 18]. Це період інтенсивного страху, який супроводжується мінімум чотирма з тринадцяти симптомів, що раптово виникають і досягають піку протягом 10 хвилин [5]. Проявами такого стану є різке погіршення самопочуття людини на фізіологічному рівні. Виділяють ключові симптоми: серцебиття або збільшення серцевого ритму, з відчуттям болю в грудях; задишка; прискорений пульс; відчуття нестачі повітря; пітливість; утруднене дихання; задуха (ядуха); запаморочення, перед непритомний стан; тремтіння в тілі; розлад шлунку, діарея на тлі тривоги; страх смерті; безсоння; сплутаність думок; страх скоїти неконтрольований вчинок та ін. [7]. Простежується прямий зв'язок такого стану тіла, як прояв психосоматики.

Найчастіше панічні атаки турбують дорослих людей (у віці 18-45 років) та підлітків [5]. Панічні атаки можуть бути навіть у вагітних. Це зумовлено постійним напруженням стосовно майбутніх пологів, тривогою пов'язаною з появою дитини, змінами, які відбуваються в жіночому організмі.

Першопричиною утворення кризового стану вважають історичний розвиток людини. Існує теорія, за якою панічна атака – результат еволюції людини. Позаяк первісне суспільство потерпало від постійних небезпек [6]. Наприклад, тривога стояти посеред лісу була пов'язана з фобією смерті від диких звірів. Тому інстинкт самозбереження та підсвідомість панічною атакою попереджують сучасну людину про наближення небезпеки, якої вже не існує. В основі панічної атаки, як патології, без сумніву, лежить нейрохімічна дисфункція, яка проявляється в різних виявах [5].

Юр'єва Л., Носов С., Мамчур О., Ніколенко А., Огоренко В., Шустерман Т., Єрчкова Н. вважають, що доцільно виділяти чотири основні різновиди панічних атак:

1. Спонтанні панічні атаки — виникають несподівано, без видимих причин.
2. Ситуаційні панічні атаки - провокуються переживанням певної психотравмуючої ситуації або ж почуттям її очікування.
3. Умовно-ситуаційні панічні атаки - виникають частіше під дією біологічного або хімічного стимулу (прийом алкоголю, перебудова гормонального фону тощо).
4. Типові та атипові панічні атаки [4, с. 49].

Фахівці радять фармакологічну терапію для подолання відповідного розладу. Але в не критичних випадках, ефективною може стати когнітивно-поведінкова терапія, без застосування ліків. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) допомагає пацієнтам зрозуміти, як вплив думок та неправильне їх судження призводить до емоційного загострення та зміни поведінки [5]. Когнітивно-поведінкові підходи спираються на філософську концепцію реалізму. Гіпотеза реалізму передбачає, що індикаторами психічного здоров'я є більш точна оцінка світу і, як наслідок, адаптація до його вимог. Можна сказати, що люди в буквальному сенсі створюють свою реальність, а потім самі ж на неї реагують [1, с. 16-17].

Отже, ми дійшли до висновку, що КПТ передбачає три етапи [3, с. 31]:

- 1) збір анамнезу (з'ясування причин появи панічної атаки. Негативний досвід у минулому, страхи, стресові ситуації, становище в родині та особистому житті);
- 2) застосування технік (Наприклад: релаксація за допомогою дихальних вправ, напрацювання навичок розслаблення м'язів, тренінг асертивності, відпрацювання навичок розпізнавати й ослаблювати панічні симптоми при їх виникненні тощо [6];
- 3) робота на попередження рецидиву.

Висновок і перспективи дослідження. Проблема панічних атак є актуальною зараз і потребує додаткового дослідження. Тому є широка перспектива розгляду даної теми в майбутньому.

Література

1. Добсон Д. Научно-обоснованная практика в когнитивно-поведенческой

терапії / Д. Добсон — «Питер», 2017 — (Когнітивно-поведенческа психотерапія).

2.Саржевський С. Н. Психогенії : навч. посіб. для студентів 4 курсу медичних факультетів зі спеціальності «Медицина» . – Запоріжжя, 2019. – 70 с.

3.Скорбач І. Дипломна робота «Ефективність когнітивно-поведінкової терапії в лікуванні панічного розладу з агорафобією»; (УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ; Житомир – 2016).

4. Юр'єва Л., Носов С., Мамчур О., Ніколенко А., Огоренко В., Шустерман Т., Єрчкова Н. Кризові стани в сучасних умовах: діагностика, корекція та профілактика — К.: Видавництво ТОВ «Галерея Принт» , 2017. — 174 с.

5.URL:<https://www.umj.com.ua/article/140630/panichni-rozlad-suchasni-poglyadi-na-likuvannya>

6.URL:<http://childrenhealth.center/development/disorders/panic/>

7.URL:<https://mediland.com.ua/ua/metody-likuvannya-nevrologiya/panichni-ataki>

8.URL: <https://postnauka.ru/longreads/154811>

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТРИВОЖНИХ РОЗЛАДІВ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

Сачко С. Г.,

студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Мамчур І. В.

Актуальність дослідження. Пандемія коронавірусу, яка охопила світ у 2020 році, докорінно змінила життя українців. Зміни торкнулися роботи та доходів, і навіть таких речей, як спосіб життя, дозвілля і спілкування. Пандемія COVID-19 спричинить соціально-психологічні та економічні зміни, що змусять говорити про світ “до” і “після”. Австралійські і британські дослідники висловлюють занепокоєння, що наслідки пандемії для психологічного і психічного здоров'я триватимуть набагато довше, ніж для фізичного. Психологи наголошують, що безпрецедентний характер та масштаби пандемії спричиняють потужне відчуття невизначеності, порівняно з попередніми світовими економічними кризами [5].

Мета статті полягає у розкритті психологічних детермінант тривожних розладів, спричинених пандемією COVID – 19.

Виклад основного матеріалу. Людство уперше переживає пандемію в умовах практично миттєвого поширення інформації. Відео з лікарень і охоплених епідемією міст, дані наукових досліджень, звернення науковців, лікарів та політиків – все швидко стає доступним і впливає на емоції та

поведінку людей. Психологічна неготовність громадян до сприйняття такої інтенсивності та загрозовості інформаційного потоку в умовах швидкої перебудови звичного способу й ритму життя, соціально-економічних змін і зростання тотальної нестабільності підтвердила необхідність проведення ґрунтовної психологічної та педагогічної роботи серед населення України. Аналітики вважають, що в процесі «приручення» коронавірусу, людство має усі шанси засвоїти надважливі для свого виживання уроки. Пандемія коронавірусу COVID-19, яка за два з половиною місяці практично поширилася на усі континенти і зачепила 80% країн світу – це перевірка людства на здатність протидіяти загальноцивілізаційним загрозам, організовуватися для вирішення нагальних проблем і робити правильні висновки [7].

Суспільство – це така соціальна система, що знаходиться у стані рівноваги ("еквілібрима"; від лат. *aequilibris* - те, що знаходиться у рівновазі), але рівноваги відносної, бо вона постійно порушується і відновлюється. Всі частини соціальної системи тісно взаємопов'язані і механічно впливають одна на одну. Так, пандемія COVID-19 порушила сталий спосіб життя, викликала дисбаланс у суспільстві, що вплинуло не тільки на економічний стан країни але й на психологічний стан населення. Тривога за себе і своїх близьких - це природна реакція на небезпеку [2].

Психологами було помічено, що один і той самий середньостатистичний українець впродовж грудня 2020 - лютого 2021 років поводить як дві різні людини. За неповний рік пандемія, карантин, епідемічні ризики і власні страхи змінили моделі поведінки людей і виробили звички, які вже стають «новою нормою». Так, дослідник В. Васютинський помічає, що «...люди стали поводитися обережніше. Почали здебільшого дотримуватися соціальної дистанції та уникати скупчень про що раніше навіть не замислювалися. Бачимо, як зростає нервозність у всіх видах стосунків, через втому і незрозумілі перспективи [5]. Фахівці з американського Університету Чепмена одними з перших провели дослідження, яке показало, що тривалими наслідками пандемії для багатьох людей можуть стати психічні розлади. На думку психологів, одним із наслідків пандемії коронавірусу для психіки стане obsesивно-компульсивний розлад. “Причиною розладу зазвичай стає поєднання генів і чинників навколишнього середовища”, - пояснює С. Тейлор у своїй праці "Психологія пандемій" . Поряд з ОКР потрібно звернути увагу і на генералізований тривожний розлад, - вважає британська психотерапевт Ю. Ніппода. "У нашому сучасному суспільстві й так чимало людей страждають від тривоги, але ризик смертельної хвороби погіршує цей стан", - переконана дослідниця.

Самотність, спричинена соціальною ізоляцією, та "брак сенсу" в житті є ще однією проблемою. Численні дослідження, проведені ВООЗ, ще до пандемії, показують, що економічна криза і пов'язані з нею фінансові труднощі спричинюють депресію, стрес та думки про суїцид [2]. Дані останніх соціально-психологічних опитувань, проведених у США, свідчать, що понад половина з тих, хто втратив роботу або частину доходу, мають ті чи інші проблеми з психічним здоров'ям. Американська психологічна асоціація

нещодавно оприлюднила звіт про довгострокові наслідки пандемії, пов'язані зі стресом, надаючи також поради, як пережити часи невизначеності. Тривалий карантин, очікування локдауну, економічні проблеми, втрата роботи, зниження соціальної активності, брак спілкування – все це пригнічує людей і негативно впливає на їхній емоційний стан. На думку Ю. Ніпподи, це насамперед важко тим, хто "погано справляється з невизначеністю" або намагається вирішувати проблеми, які від нього не залежать [10].

Голова Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) Т. Гебреєсус заявив, що пандемія коронавірусу вплинула на психічне здоров'я мільйонів людей у світі, адже «спричинила страх і тривожність». Генеральний секретар ООН А. Гутерріш також наголосив, що «пандемія COVID-19 зараз вражає сім'ї і громади з додатковим психічним стресом» [8]. З понад 4 тисяч опитаних, 61 % респондентів зазначили, що помітили в себе високий рівень стресу, а 45 % учасників опитування розповіли, що відчували пригнічення або безнадійність. Американські експерти зі стресу С. Гремлінг і С. Ауербах відзначають: «Якщо в ситуації закладене щось, що є, на вашу думку, потенційною загрозою для вашої гідності або фізіологічного благополуччя, то ви, зіштовхнувшись з цією ситуацією, напевно відчуваєте тривогу і стрес. Відповідно, стрес - як токсин, на кшталт свинцю або радону. Щоб зрозуміти, як він впливає на суспільство, потрібно знати, хто зазнає найбільшого впливу» [9; 4].

Медики стверджують, що навала «фейків» у соціальних мережах чинить серйозний негативний вплив на психіку людини. Ми не просто боремося з епідемією, ми боремося з «інфодемією», — заявив генеральний директор Всесвітньої організації охорони здоров'я Т. Гебреєсус, легітимізувавши новий термін, що описує нашу реальність. Інфодемія — це лавина дезінформації, нагнітання й залякування у бажанні масмедій підняти власні рейтинги, псевдонаукових порад та інтерпретацій, що накриває світ і серйозно ускладнює боротьбу з реальною проблематикою зупинення та подолання хвороби [3;6].

На психічне здоров'я людей впливають одразу два фактори, зауважив психотерапевт О. Чабан. Перший – це сам вірус SARS-CoV-2 як реальна біологічна загроза, що негативно діє на центральну нервову систему, а також на головний мозок. Другий чинник – стресово-психологічний, тобто ті ідеї, які поширюються, як кола на воді, навколо самої пандемії. Йдеться про безпомічність, безпорадність, страх захворіти. «Я щодня приймаю пацієнтів і бачу, що на 50% зросла кількість людей, які мають депресії, тривожні стани. Стрімко зросла агресія, збільшилася кількість сімейних конфліктів. На вулицях навіть стиль керування авто став різкіший, люди стали більш нетерпимі [9].

Висновки та перспектива подальших досліджень. За останні два тисячоліття людство пережило не одну пандемію. Такі пандемії, як "Чорна смерть" (чума) у XIV сторіччі, холера у XIX сторіччі та "іспанка" у 1918-1920 роках призводили до великих демографічних втрат і трагедій. Кожна з них поставала викликом, який врешті-решт, завдяки намаганням побороти невидимого ворога, стимулював прогрес. Потенційно, немає такої загрози, яку б людство не могло ефективно подолати, об'єднавши зусилля, фахівців і ресурси. Існують факти, коли карантин навпаки допоміг впоратися з

тривожністю й панічними атаками, оскільки в стінах свого помешкання деякі люди, в силу своїх індивідуально-типологічних особливостей, відчули більше свободи та безпеку. Психологія вважає стрес нормальною реакцією на щось нове і незвичне, не обов'язково з негативним змістом. Часом він допомагає подивитися на життя від новим кутом, адже загальнонаціональний карантин дав можливість інтеріоризації, самопізнання, саморозвитку, систематизації власних цінностей і пріоритетів.

Дане дослідження не вичерпує вивчення всіх можливих психологічних детермінант тривожних станів, зумовлених пандемією, оскільки в подальшому потребує емпіричного обґрунтування теоретичних положень.

Література

1. Психологічні особливості віддалених наслідків стресогенних впливів: монографія / за ред. М.С. Корольчука, К. 2014. 276 с.
2. Москалець В. П. Психологія особистості [текст] навчальний посібник. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 416 с.
3. Освітні практики із запобігання інфодемії, або Як не ізолюватися від правди. Навчальний посібник За редакцією Волошенюк О., Євтушенко Р., Іванова В., Кулакова А. — Київ: АУП, Інтерньюз-Україна, ЦВП, 2020. – 68 с.
4. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. Вип. 14. Частина I.
5. <https://www.radiosvoboda.org/a/пандемія-яка-нас-змінила-як-вплинув-covid-19-на-життя-і-звички-людей/31012767.html>.
<tps://suspilne.media/20654-svitovi-intelektuali-pro-naslidki-pandemii-koronavirusu-dla-ludstva/> (дата відвідування 15-20. 03. 21).
6. <https://www.radiosvoboda.org/a/pandemiya-koronaviruskarantyn> (дата відвідування 15-20. 03. 21).
7. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-52461719>.
8. <https://www.radiosvoboda.org/a/depresiya-pandemiya> (дата відвідування 15-20. 03. 21).
9. <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-54839461>.

ПСИХОСОМАТИЧНІ ПРОЯВИ У ПІДЛІТКІВ: ВИНИКНЕННЯ ЗАХВОРЮВАНЬ ШКІРИ ОБЛИЧЧЯ

Синявіна О.В.,

*студентка II курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені*

Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних нау

Близнюкова О. М.

Постановка проблеми. Серед соматичних захворювань, які супроводжуються психологічними порушеннями, шкірні захворювання

займають важливе місце. Сучасне суспільство характеризується зростаючою потребою в індивідуальному, особистісно-орієнтованому підході до підлітка, його розвитку. Молодший підлітковий вік являється важливим періодом формування особистості, найбільш сенситивним для розвитку самосвідомості та самосприйняття [5].

За умови захворювань шкіри молодші підлітки знаходяться в якісно інакшій соціальній ситуації розвитку: обмеження соціальних контактів, хронічна астенизація та ін. Із збільшенням кількості підлітків з хронічними шкірними захворюваннями відповідно зростає необхідність в дослідженні психосоматичних факторів і умов розвитку особистості хронічно хворих, а саме їх самосприйняття.

Метою статті є проаналізувати та дослідити психосоматичні чинники виникнення та розвитку захворювань шкіри обличчя у підлітків.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Незважаючи на те, що психосоматика, як система знань, саме зараз все більше набуває академічної популярності, її історія супроводжує людей протягом всього існування. Ще Гіппократ стверджував, що набагато важливіше знати, яка людина хвора, ніж знати, якою хворобою вона хворіє. В багатьох сучасних дослідженнях таких авторів як А.В. Алексєєва, Р. Берне, Л.С. Вигоцького, М. Кле, В.С. Мухіної, А.М. Прихожан, Ф. Райє, Д.І. Фельдштейна, Р.Г. Хаммера, К. Сабо та інших молодший підлітковий вік розглядається як важливий поворотний рубіж онтогенетичного розвитку, зв'язаний з якісно новим етапом формування самосвідомості та самоствавлення.

Наслідком якісних змін самосвідомості у підлітків являється підвищення конфліктності, характерного протиріччя самоідентифікація, загострення особистісних переживань. Цьому питанню присвячені роботи Б.С. Братуся, Ф. Дольта, В. Кваде, Р. Тайсона, Е. Еріксона та ін.

Виклад основного матеріалу. Можна констатувати, що в 20-му столітті були створені основи теорії про цілісність організму, психосоматичну єдність та систему управління його функціями у мінливих умовах зовнішнього середовища й особливо сучасної цивілізації та її захворювань. Уявлення про тісний взаємозв'язок самопочуття індивіда з його психічним, і, перш за все, емоційним станом є одним з найважливіших у сучасній медицині та психотерапії. У походженні, перебігу, лікуванні та наслідках практично всіх захворювань відіграють важливу роль психологічні чинники виникнення і перебігу хвороб, зв'язків між характером психічного стресового чинника і поразкою певних органів і систем.

Згідно основного постулату психосоматики, в основі психосоматичного захворювання лежить реакція на емоційне переживання, що супроводжується функціональними змінами та патологічними порушеннями. Відповідний прояв може впливати на вибір органу або систему, що уражається. Психосоматичне захворювання не виводиться окремо ні з психічних, ні з фізіологічних властивостей особистості, його не можливо пояснити шляхом дослідження властивостей однією із підсистем – психічної або соматичної. Тільки взаємодія між ними і навколишнім середовищем може призвести до нового стану

організму, що визначається як психосоматичне захворювання. Внутрішні конфлікти, невротичні типи реакцій або психореактивні зв'язки обумовлюють картину органічного страждання, його тривалість, перебіг і резистентність до терапії [2].

Шкіра найбільший за площею і багатофункціональний орган людини, «базисний орган сприйняття». В сучасній медицині широкої популярності отримали інтегральні тенденції, які дозволяють отримати цілісне уявлення про патології людини. Відображенням данного явища являється такий розділ медицини, як «психодерматологія», що має зв'язок з психологічними особливостями, котрі лежать в основі початку, протікання та терапії захворювань шкіри. Захворювання шкіри обличчя являється однією з найбільш розповсюджених хронічних захворювань у підлітків, які виникають, як правило, в молодшому підлітковому віці і відзначаються хронічним протіканням з наростанням рівня тяжкості. Інтенсивний та загострений прояв є наслідком розвитку виражених реакцій психологічних розладів [3].

Шкіра являється тим органом, що захищає нас від зовнішніх подразників, навколишнього середовища. Через дотик можна передати весь спектр почуттів, в той же час він може стати джерелом болю та страждання. Причиною почервоніння шкіри є судинна реакція капілярів, пов'язана з особливостями їх нервової регуляції. Захворювання шкіри – це часто психологічний внутрішній конфлікт, пов'язаний з бажанням контакту та утриманням кордону чи з внутрішнім суперечливим самосприйняттям. Головним психологічним конфліктом при хронічних шкірних захворюваннях саме обличчя вважається конфлікт, пов'язаний з суперечливим сприйняттям особистого внутрішнього образу, естетичним невдоволенням собою та сумнівним відчуттям власної повноцінності [4].

Відповідно, для підлітків, які страждають від захворювань шкіри обличчя, характерною рисою є вразливість та чутливість. Вони відчувають себе незахищеними від зовнішнього впливу. Такий підліток невдоволений собою, особливо своїм зовнішнім виглядом. Чим більше він цим переймається, тим швидше і сильніше розвивається хвороба. Особливо болісно підлітки сприймають будь-які зауваження у свій бік, оскільки й так невдоволені собою, а такі зауваження тільки ще більше травмують їх. Підлітки, які страждають від захворювань шкіри обличчя, часто дуже конфліктні: вони першими проявляють агресію, намагаючись одразу встановити дистанцію, щоб захистити себе і приховати від інших свою чутливість [1].

Аналогічно можна визначити акне, як типове захворювання шкіри у підлітковому віці. Підлітку, який страждає від акне, притаманна надмірна критичність до себе, невдоволення собою, вразливість, замкненість та подавлена агресивність. Такі підлітки часто вибирають собі приклад для наслідування і активно відмовляються від своїх індивідуальних рис характеру, у випадку якщо ті не є характерними для їх кумира. Акне найчастіше локалізується на обличчі, і підлітки, бояться осоромитися перед іншими, так би мовити: «втратити своє обличчя», внаслідок чого відсторонюються та конфліктують з іншими [3].

Визначення подібних розладів як психосоматичних підкреслює, що підліток сам активно, хоча й значною мірою, несвідомо, соматизує свої невідреаговані емоції. Психологічні проблеми спочатку залишаються в тілі у вигляді дискомфортних відчуттів, що призводить до збоїв нормальної регуляції роботи різних систем організму. Тобто, коли підліток не виражає свої емоції зовні, він «заморожує» їх у вигляді тілесних відчуттів. Тому можна впевнено говорити про те, що шкіра є показником не тільки фізичного, а й душевного, емоційного стану людини. Її можна розглядати як психосоматичний орган підлітка.

Висновки і перспективи дослідження. Узагальнюючи вище означене, ми можемо стверджувати, що головним фактором при прояві тієї чи іншої психосоматики у підлітка виступає його Я-концепція. Саме тому підліток з захворюванням шкіри обличчя дуже вразлива людина, він несвідомо намагається самоізолюватися задля уникнення нових внутрішніх конфліктів при взаємодії з навколишнім середовищем. Його шкіра є сигналом занадто сильних втручань на його «територію». В цілому, зародження та загострення більшості психосоматичних захворювань підліткового віку відбувається за механізмом свідомого уникнення неприємностей або досягнення бажаного результату. Позаяк, саме в цей віковий період людина обирає собі моделі реагування, якими буде найчастіше користуватися впродовж всього життя.

Аналіз теоретичних джерел разом з практичним дослідженням самосвідомості та інших аспектів самосприйняття у молодших підлітків дозволив підтвердити гіпотезу кореляційного зв'язку між проявами захворювань шкіри обличчя та самоідентифікації під час сенситивного періоду розвитку самосвідомості.

Література

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. М.: Независимая фирма «Класс». 2007. С.157-189.
2. Бройтигам В., Кристиан П., Рад М. Психосоматическая медицина: Кратк. учебн. / Пер с нем. Г.А. Обухова, А.В. Бруенка; Предисл. В.Г. Остроглазова. – М.: ГЭОТАР МЕДИЦИНА, 1999. С. 9-15.
3. Любан-Плоцца Б., В.Пельдингер, Ф.Крегер, К. Ледерах-Хорман, Психосоматические расстройства в общей медицинской практике. СПб: Психоневрологический институт им.В.М. Бехтерева. 2000. С. 25-27.
4. Психика, мозг, тело: глубинные заболевания. Справочник клинического психолога / за ред. О. Матвеева. СПб: Свое издательство. 2017. С. 354-360.
5. Фельдштейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе. М.: Наука. 1989. С. 13-21.

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ ПСИХОЛОГА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ З СІМ'ЯМИ, ЩО ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Скороход А. В.,

студентка II курсу магістратури факультету педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університети

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Мамчур І. В.

Актуальність дослідження: Зростання кількості сімей в складних життєвих обставинах обумовлено збільшенням числа малозабезпечених сімей, міграцією, в тому числі за межі держави, погіршенням стану здоров'я населення, зміною традиційних ролей в сім'ї, особливо жінок, зростанням кількості розлучень, неповних сімей, насильства в сім'ї тощо. Сім'ю визнано найкращою умовою виживання, захисту і розвитку дітей, основним осередком суспільства, природним середовищем для людини, то саме від неї залежить, яким буде наше майбутнє [8].

Мета статті: вивчити і теоретично обґрунтувати особливості, зміст, форми і методи соціально-психологічної роботи з сім'єю, яка опинилася у складних життєвих обставинах, та розробити технологію роботи психолога з різними типами сімей, які опинилися в умовах СЖО.

Виклад основного матеріалу. У період надзвичайно складної економічної, політичної та психологічної ситуації, яку переживає українське суспільство, кількість дітей і сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах, значно збільшилася у порівнянні попередніми роками.

Однією з найактуальніших проблем в сім'ях, що опинилися в складних життєвих обставинах, є напружені взаємостосунки на рівні батьки-діти, діти-батьки, та асоціальна поведінка батьків, несприйняття батьками дітей та дітьми батьків.

З метою виявити групи ризику у взаєминах між членами сім'ї та соціуму в цілому, був використаний Бланк до методики «Виявлення групи ризику» (М. І. Рожков, М. А. Ковальчук) [7].

Яскраво представлена шкала «Відносини в сім'ї», високі бали свідчать про порушення внутрішньо сімейних відносин, яке може бути зумовлено: напруженою ситуацією в сім'ї; батьківською неприязню; необґрунтованими обмеженнями і вимогами щодо дисципліни без відчуття батьківської любові; страхом перед батьками і т.д.

Дана шкала продемонструвала наступне:

Відносини в сім'ї

Високий рівень-30% (3)

Середній рівень-30% (3)

Низький рівень-40% (4)

Теоретичний аналіз шкали в кількісному еквіваленті зафіксовано і представлено в Рис. 1.1.

Рис. 1.1. Дитячо-батьківські взаємовідносини в сім'ї за методикою М.Рожкова, М. Коавльчук «Виявлення групи ризику»

З метою визначення особливостей та типів спілкування між батьками та дітьми нами було використано методику «Батьківське ставлення тест - опитувальник за методикою Століна В.В.» [6].

Яскраво представлена шкала «Прийняття-неприйняття». Зазначені показники демонструють інтегральне емоційне ставлення до дитини в сім'ї з СЖО. На одній шкалі батькам подобається дитина такою яка вона є. Батьки поважають індивідуальність дитини, симпатизують їй, багато часу проводять з дитиною, поважають її інтереси і плани. На іншій шкалі: батьки виховують свою дитину незадовільно, непристосованою до життя, їм здається, що дитина не досягне успіху. Батьки відчують до дитини смуток, злість, тощо. Вони не довіряють дитині та не поважають дітей.

Теоретичний аналіз шкали в кількісному еквіваленті зафіксовано і представлено в Рис. 1.2.

Рис.1.2. Особливості сприйняття батьками дітей за методикою В.Століна «Батьківське ставлення тест - опитувальник».

З метою глибшого розуміння внутрішньо-сімейних відносин, нами було використано проєктивну методику «Малюнок сім'ї» [2].

На даному малюнку яскраво виражена напруженість між членами сім'ї, несприйняття дитиною свого батька.

Теоретичний аналіз шкали в кількісному еквіваленті зафіксовано і представлено в Рис. 1.3.

Рис. 1.3. Напруженість стосунків між членами сім'ї

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, особливостями соціально-психологічної діагностики є: по-перше, діагностика здійснюється для психолого-педагогічних цілей, тобто вона орієнтована на те, щоб на основі аналізу і інтерпретації результатів отримати нову інформацію про те, як поліпшити якість освіти і розвитку особи; по-друге, і це головне, вона дає принципово нову змістовну інформацію про якість психолого-педагогічної роботи; по-третє, вона здійснюється за допомогою методів, які органічно вписуються в логіку соціально-психологічної діяльності; по-четверте, за допомогою діагностики посилюються контрольні-оцінні функції діяльності практичного психолога соціальної служби.

Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми взаємостосунків за віссю «батьки-діти», взаємовідносини у сім'ях, що опинилися в складних життєвих обставинах. Отже, подальшою складовою нашого дослідження є розробка та впровадження у практику соціальних служб корекційно-відновлювальної програми по поліпшенню взаємостосунків між батьками і дітьми в сім'ях, що опинилися в складних життєвих обставинах.

Література

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій/ О.І. Бондарчук — К.МАУП, 2001. — 96с.
2. Венгер А.Л. «Психологические рисуночные тесты» // Семья и школа. - 1988. №4.с.25-30
3. Гребенников И.В. Основы семейной жизни: Учеб. пособие для студ. пед. ин-тов. / И.В.Гребенников - М.: Просвещение, 1991. - 158с.
4. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – СПб. : Питер, 2002. – 656 с.
5. Захарова Г.И. Психология семейных отношений: Учебное пособие. / Г.И. Захарова. – Челябинск : Изд-во ЮУрГУ, 2009. – 63с.
6. Коновальчук І.М. Особливості конфліктної взаємодії батьків з молодшими школярами: експериментальне дослідження // Актуальні проблеми психології. Том 3: Консультативна психологія і психотерапія: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України /за ред. Максименка С. Д., Кісарчук З. Г. – Ніжин: Міланік, 2010. – Вип. 5.– С. 192 - 205.
7. М. В. Лемак, В. Ю. Петрище Методичне видання Психологу для роботи. Діагностичні методики./ Ужгород Видовництво Олександрі Гаркуші. – 2011.
8. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія: Навч. посіб. - 2-ге вид.,стереотип./ С.Д.Максименко, В.О.Соловієнко - К.: МАУП, 2001. - 256с.
9. Постовий В.М. та ін. Гармонія і дисгармонія стосунків батьків і дітей у сучасній родині / В.М.Постовий // Рідна школа №6, 2003. с.33-37.
10. Психологічний інструментарій. Психологічна допомога сім'ї. Частина 1/ За редакцією Кісарчук З.Г. - К.: Главник, 2006.

КОНФЛІКТИ ТА КОНФЛІКТНІСТЬ У СТУДЕНТСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ

*Смутчак С.Б.,
студентка I курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Васецька Т.М.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві зростання напруженості обумовлює збільшення різноманітних конфліктів та необхідність їх всебічного вивчення з метою нівелювання негативних наслідків та як найповнішого використання закладених у них позитивних можливостей для розвитку особистості. Знання чинників, які обумовлюють виникнення міжособистісних конфліктів, дозволяє науковцям розробити комплекс методів, спрямованих на їх профілактику та формування навичок успішного вирішення. Така робота

дозволяє не лише допомогти особистості одержати знання про ефективні способи розв'язання конфліктів, але і надає їй інформацію про основні психологічні особливості, які зумовлюють виникнення міжособистісних конфліктів, про можливості саморегуляції у складних життєвих ситуаціях, здійснює цілеспрямований вплив на особистість з метою гармонізації її психічного та соціального життя [1].

Мета статті полягає у теоретичному аналізі сутності конфлікту та конфліктної ситуації, причин виникнення, зокрема в студентському середовищі.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Становлення і функціонування академічної групи неможливе без таких явищ, як виникнення, попередження і вирішення конфліктів. Проблемою конфліктів у групах однолітків, зокрема, студентських групах, займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Є. Дурманенко, І. Зайцева, Л. Лосєва, П. Лузан, Дж. Капрара, Д. Сервон, Л. Штайнберг та ін. [2].

Виклад основного матеріалу. Поняття конфлікту сьогодні не належить одній певній галузі знань. Це соціальний феномен, який проникає в усі сфери людського соціуму, тому його й почали вивчати фахівці різних галузей науки. Проте більшість дослідників зосереджували свою увагу на загальних рисах цього явища, тоді як нашим завданням є з'ясування поняття одного з різновидів конфлікту, а саме – міжособистісного, а також розкриття його специфіки в контексті психологічної науки. Конфлікт, що тлумачиться як «зіткнення протилежних інтересів, поглядів; серйозна розбіжність, гостра суперечка», є звичним явищем для процесу, учасники якого взаємодіють для досягнення єдиного результату, оскільки шляхи, що ведуть до нього, кожним уявляються по різному. Це те, що деякі дослідники називають «не підтвердження рольових очікувань, які висувають один одному партнери спілкування». Сучасна конфліктологія визначає конфлікт як «спеціально організовану взаємодію, яка дозволяє утримувати єдність дій, що зіштовхнулися, за рахунок процесу пошуку або створення ресурсів і засобів розв'язання суперечності». Під конфліктом розуміють також «найбільш гострий спосіб усунення суперечностей, що виникають у процесі взаємодії, який полягає в протидії суб'єктів конфлікту і звичайно супроводжується негативними емоціями» [1, с. 2].

Виділяють такі чотири типи конфліктів: внутрішньоособистісні (виникають на рівні однієї особистості); міжособистісні (виникають між двома особистостями); внутрішньогрупові (виникають всередині групи, зокрема, між конкретною особою і групою); міжгрупові (виникають між соціальними групами, причому як всередині організації, так і за її взаємодії з оточенням).

Розглядаючи причини конфліктів, варто наголосити, що універсальною їх причиною можна назвати несумісність претензій сторін при обмеженості можливостей їх задоволення. Причинами конфліктів також є: проблеми розподілу влади (люди мають нерівне становище в системі ієрархій: одні керують, командують, інші – підкоряються); недостатня кількість грошей, адже недостатньо повне чи обмежене одержання коштів викликає невдоволення,

протести, страйки, мітинги, що об'єктивно нагнітає напруженість у суспільстві; непродумана політика, оскільки прийняття владними структурами поспішного, необдуманого рішення може викликати невдоволення більшості людей і сприяти виникненню конфлікту; розбіжність індивідуальних і суспільних інтересів; відмінності у намірах та вчинках окремих особистостей, соціальних груп, партій; заздрість; ненависть; расова, національна та релігійна неприязнь [3].

Причини протиріч у студентському колективі можуть бути наступні: неадекватна оцінка партнера; завищена самооцінка окремих студентів; порушення почуття справедливості; перекручення окремих студентом інформації про іншого; авторитаризм лідера групи загалом або окремої малої групи; некоректне ставлення один до одного; просто непорозуміння один із одним тощо. Студентський колектив як цілісність характеризується такими психологічними явищами як: суспільна думка (складається не тільки з інтелектуальних, а й вольових та емоційних компонентів і виявляється в оцінних судженнях і важливо кураторові коректно, тактовно контролювати і навіть коригувати офіційну думку, щоб не виникало конфліктів); суспільний груповий настрій (загальний емоційний стан, який панує, переважає в групі, створює емоційну атмосферу в ній і може як стимулювати, так і пригнічувати діяльність членів групи, а інколи навіть призводити до конфліктів); самоствердження (кожен член колективу усвідомлює себе його часткою і намагається зайняти та втримати в ньому певну позицію (соціальний статус), завоювати визнання, довіру, підтримку, розуміння своїх товаришів); колективні традиції (звичаї, порядок, настанови, які складаються за час існування групи і в ставленні до себе, і до своїх обов'язків, і до товаришів); колективістське самовизначення (свобода на індивідуальну думку в групі, яка вислуховується, до якої ставляться з повагою, на неї зважають) [4].

Якщо протиріччя вирішуються психологічно виправдано, вони не переростають у конфлікти й можуть навіть мати конструктивний характер, тобто згуртовувати групу. Але є і такі питання з життя студентського колективу, які залишаються проблемними й вирішувати їх не так просто. Актив має бути каталізатором позитивних ініціатив, здорового способу життя. Стосунки куратора з групою – це взаємодопомога, порада, підтримка активу групи, турбота про її справи. Одночасно потрібно уникати формалізму, байдужості, офіційності стосунків. Це важливі умови для забезпечення ефективності виховної роботи з групою та окремими студентами.

Висновки. Конфліктами пронизане все життя людини, вони охоплюють всі сфери суспільства; суспільство зберігається як єдине ціле, завдяки притаманним йому внутрішнім конфліктам. Вивчаючи сутність конфлікту, чинники, що його спричиняють, методи вирішення конфліктів, студенти створюють позитивний мікроклімат в академічній групі, що, у свою чергу, безпосередньо впливає як на успішність їх навчання, так і на їх самопочуття у колективі академічної групи. Студенти набувають цінного й важливого досвіду вирішення майбутніх життєвих ситуацій. Групові процеси визначають і підкріплюють взаємні зобов'язання, а також накладають обмеження на

поведінку й спрямування окремої людини, що і визначає перспективу подальших досліджень.

Література

1. Худолій І.І. Психологічні аспекти діяльності викладача в студентському середовищі: конфлікти і шляхи їх вирішення
URL: <http://acup.poltava.ua/wp-content/uploads/2015/03/HUDOLIY.doc.pdf>
2. Секун В. И. Индивидуально-психологические особенности и взаимоотношения студентов. (Опыт социально-психологического исследования). Минск : Вышэйш. школа, 1976. 188 с.
3. Класифікація конфліктів URL: https://pidru4niki.com/14970326/psihologiya/klasifikatsiya_konfliktiv
4. Психологія Студентської групи
URL: <https://www.psyh.kiev.ua/> Подоляк Л.Г.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Сокур Ю.І.,

*студентка II курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Близнюкова О.М.

Постановка проблеми. Проблема обдарованості пояснюється соціальними, технічними та науковими перетвореннями, оскільки кількість інформації та стрімкий розвиток впливає на формування особистості, її креативність та інтелект. Робота з обдарованими дітьми є однією з найбільш пріоритетних та перспективних проблем сьогодення.

Мета статті полягає в виявленні ознак обдарованості, у визначенні критеріїв ефективного розвитку обдарованості дитини.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Обдарованість як феномен, особливості роботи з обдарованими дітьми, готовність психологів та педагогів до роботи з ними, стало предметом дослідження ряду наукових праць.

Проблемою обдарованих дітей займалися: А.М.Матюшкін, Ж.Ш.Терасьє, В.В.Щорс. Більшість дотримуються думки, що даній групі необхідно надавати особливу підтримку і, особливо, в освітньому процесі загальноосвітньої школи. Школі, як соціальному інституту, відводиться особлива роль в розкритті дитячих здібностей та обдарованості, а також у створенні оптимальних умов для удосконалення, розквіту можливостей.

Виклад основного матеріалу. Поняття обдарованості не має усталеного визначення. Під обдарованістю традиційно розуміють сукупність загальних і спеціальних здібностей дитини, завдяки чому вона досягає того рівня, який дає

їй змогу легко впоратися з діяльністю і відрізнятися від загальної маси інших дітей. Психологічний супровід є необхідністю в сучасних складних умовах модернізації освіти, змін в її структурі та змісті. Теоретичні настановлення, на яких ґрунтується психологічний супровід, відповідають традиціям гуманістичної психології. Мета психологічного супроводу полягає в тому, щоб допомогти кожному учню соціалізуватися й адаптуватися до соціального середовища шляхом оптимального розвитку його потенційних можливостей, розвивати природні якості та індивідуальні здібності [1].

Ознаки, які виокремлюються більшістю дослідників: підвищена пізнавальна активність, підвищений рівень розумового розвитку, здатність тривалий час концентрувати увагу на проблемі та пошуках її розв'язання, здатність отримувати задоволення від процесу пошуку розв'язання завдань, раннє усвідомлення мети і цілей своєї діяльності, раннє оволодіння знаннями у вибраній спеціальності, виявлення високого інтелекту, здатності мислити, хороша пам'ять уже в ранньому дитинстві, яскраво виражена незалежність, індивідуалізм, почуття самоповаги, самоусвідомлення, творчої сили та вміння контролювати себе, емпатія, здатність розуміти почуття та потреби інших людей, висока сензитивність до новизни стимулу, здатність до передбачення, глибинного прогнозування, розвинуті фантазія, інтуїція, бажання побачити проблему під незвичним кутом [4].

Етапами процесу виявлення обдарованих дітей є спостереження, виявлення психологічного стану дитини шляхом власної оцінки, визначення інтелектуального розвитку, визначення продуктів творчості дитини.

Напрямки психологічної діяльності з обдарованою дитиною представлено таким чином: допомога школярам у соціально-психологічній адаптації, організація в школі психологічного середовища, що підтримує і розвиває ідею унікальності кожного школяра, цінності і значимості його здібностей і можливостей, організація спеціальних умов для всебічного, цілісного психологічного розвитку школярів, психопрофілактична робота.

Обдарованість є досить складним явищем. Важливу роль у розвитку обдарованості відіграє соціальна сфера. Необхідно сприяти розвитку інтелекту дитини, розвиваючи при цьому творчі здібності. Адже коли високий інтелект поєднується з високим рівнем креативності, творча людина частіше добре адаптована до середовища, активна, емоційно врівноважена, незалежна [2].

Висновки і перспективи дослідження. Встановлено, що робота з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової аполітичної, розвиваючої, творчої діяльності.

Могутнім поштовхом дитячої творчості є мотивація. Процес творчості можливий лише за умови наявності глибокого інтересу до справи, що здатний активізувати процес мислення.

Психолог виступає як експерт у оцінці використовуваних педагогом програм з погляду їхньої відповідності віковим та індивідуальним особливостям школярів, формує в освітній установі певний соціально-психологічний клімат, побудований на взаємній повазі, співробітництві

педагогічного й учнівського колективу, ціннісному відношенні обдарованості та співробітництві, творчому, новаторському підході до навчально-виховного процесу.

Література

1. Бітянова М. Психолог у школі: зміст діяльності та технологій. - К.: Главник, 2007. – 160с.
2. Інтелектуальні, мовні, комунікативні здібності: Збірник. - К.: МІКРОС, 2003.
3. Комаров К. Система роботи з обдарованими дітьми. Психолог. – 2010. - № 8. - С. 8-13.
4. Пашнєв Б.К. Психодіагностика обдарованості.- Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада», 2007. - 128 с.

ПРОЯВИ АГРЕСИВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Солощенко А.А.,

студентка II курсу магістратури факультету педагогіки та психології

*Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка*

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Близнюкова О. М.

Постановка проблеми. Значна частина наукових праць в психологічній літературі присвячена позитивному впливу навчальної та професійної діяльності на формування особистості. Як і будь-який процес розвитку, професійне становлення при цьому призводить не тільки до стану самоактуалізації, але може характеризуватися також протиріччями та деструктивними проявами, такими, як агресивність, конфліктність, напруженість у міжособистісній взаємодії. Умови сучасної педагогічної діяльності характеризуються різноманітними конфронтаційними ситуаціями, що викликають негативні емоційні реакції та призводять до проявів агресивності вчителів.

Метою статті є теоретичний аналіз проблеми агресивності вчителів у професійній діяльності.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Проблема агресивності досліджується на теоретичному та прикладному рівнях представниками різних напрямків [2]. Дослідженням проблеми агресивності у педагогів займалися такі дослідники як: Маркова А.К., Мітіна Л.М., Осницький А.К., Семенова Е.М., Семиченко В.А., Форманюк Т.В., Чебикін А.Я., Маслач К., Джексон С., Берон Р., Річардсон Д., Перентс Г., Молдованова А.О. Проте ґрунтовних розробок деяких її аспектів не існує. Так, недослідженим є вплив агресивності на професійне зростання педагогів.

Виклад основного матеріалу. Професія педагога відноситься до професій соціономічного типу, так як є характерною для професії типу «людина-людина». Об'єктом педагогічної праці є учень, що виступає як один з найскладніших об'єктів професійної діяльності та є об'єктом безперервного перетворення, оскільки знаходиться в процесі навчання і виховання. Таким чином, він також може бути об'єктом проявів дратівливості, підозрливості та негативізму як форм агресивності педагогічних працівників.

Результативне здійснення професійної діяльності вчителя передбачає проникнення в сутність процесів, що протікають у житті учнів, і проживання частини свого життя в контексті життя інших, емпатійне сприймання особистості учня. Сприймання учнів не може бути однаковим, так як воно пов'язане із різними професійними стереотипами, індивідуальним образом учня, який виникає в процесі взаємодії.

Агресивні учні можуть провокувати агресію педагога, а агресивний учитель провокує відповідну реакцію школярів, беручи безпосередню участь у процесі навчання, засвоєння і закріплення агресії як соціально прийнятної моделі поведінки. Агресія пов'язана із реалізацією фундаментальних мотивів особистості, тобто прагненням до домінування і лідерства. У діях педагога проявляється потреба відчувати себе сильним, проявляти свою авторитетність, або, навіть, авторитарність.

На думку Л. М. Мітіної, центральним утворенням педагогічної діяльності вчителя, що обумовлює і процес, і результат діяльності, є система дій учителя. Вона вважає, що можна виділити дві різні системи: систему насильства та систему, що сприяє розвитку. Є ситуації коли насильницький характер мови вчителя надає право породжувати знання, компенсуючи дефіцит власної суб'єктності, учитель може виявляти садистичний нахил. Подібні схильності проявляються у гіпертрофованому прагненні до влади, тотальному контролю над оточуючим світом і людьми.

Для сучасної школи властиве спілкування в авторитарному стилі. Вчитель скутий у своєму виборі, оскільки на нього тиснуть правила, прийняті в школі. Дуже часто керівництво навчального закладу ставить під сумнів дії та рішення педагога, тим самим повідомляючи про його професійну некомпетентність. Така ситуація призводить до постійного переживання вчителем відчуття тривоги і безправності, отже деякі вчителі знаходять вихід з положення у прагненні до прямої чи непрямой агресії. Проявами агресії виступають словесні образи, прихований примус, завуальовані вимоги, демонстрація незадоволення, висміювання.

Вплив професійної діяльності на спеціаліста, за С. П. Безносовим, це «професійна роль» і відповідна концепція особистості. Однією з причин деформації є співвідношення між суб'єктом професійної діяльності і його розумінням, прийняттям професійної ролі. Виконуючи роль учителя, людина повинна відповідати конкретному образу і здійснювати свої функції у відповідності з посадовими інструкціями, наказами і нормами. Виконання тих чи інших професійних ролей може призводити і до негативних наслідків, зокрема до професійної деформації особистості [1].

Ф. Зеєр пропонує поділяти професійні деформації за чотирма рівнями прояву: загальнопрофесійні; спеціальні професійні; професійно-типологічні; індивідуалізовані. В результаті формуються професійно та особистісно обумовлені комплекси: деформації професійної спрямованості особистості; викривлення мотивації діяльності; перебудова ціннісних орієнтацій; песимізм; скептичне ставлення до новачків та нововведень; деформації, що розвиваються на основі організаторських, комунікативних та інших здібностей: комплекс перевершення; гіпертрофований рівень домагань; завищена самооцінка; нарцисизм; деформації, що обумовлені рисами характеру: рольова експансія; владолубство; домінантність; індиферентність; індивідуалізовані деформації. Такі деформації супроводжуються численними стресогенними чинниками, що впливають на індивіда та є ризиком для його здоров'я [3].

Відповідно типу активності професійної поведінки і характеру емоцій, які переживає агресивний учитель, Дикова В.В. виділяє сім типів агресії педагога, що включають: імпульсивні дії; ворожі вислови; конфронтація; домінантність; опозиція; стереотипна диференціація; нетерпимість. Дикова В.В. пропонує поділити чинники, що спричиняють прояви агресивності педагога, на декілька груп:

- суб'єктивні фактори, обумовлені індивідуально-психологічними особливостями особистості спеціаліста (проявляються у взаємозв'язку зі змістом, умовами та тривалістю виконання професійної діяльності);

- об'єктивні фактори, пов'язані із особливостями соціально-професійного середовища, організацією праці вчителя, якістю управлінської функції, професіоналізмом керівників;

- об'єктивно-суб'єктивні фактори (поєднують чинники, викликані дисбалансом особистісного та професійного розвитку) [2].

Ці фактори мають різні механізми формування і, відповідно, різний ступінь впливу на особистість у кожному конкретному випадку. Тому проблема корекції агресивності потребує пошуку шляхів її розв'язання, оскільки надмірний рівень агресивності знижує ефективність професійної діяльності педагога.

Висновки і перспективи дослідження. Теоретичний аналіз проблеми агресивності свідчить, що агресія вчителя має різноманітні прояви, які можуть носити як активний характер, так і пасивний або непрямий. Вибір стратегії професійної поведінки тісно пов'язаний з емоційним станом учителя в момент здійснення педагогічної діяльності. Негативні емоції, які переживає вчитель, часто відображають ставлення до професійної діяльності, її мотиваційно-ціннісний, соціально-професійний та інші аспекти, які впливають на продуктивність праці і подальший розвиток спеціаліста.

Література

- 1.Безносков С.П. Профессиональная деформация личности. СПб.: «Речь», 2004. 272 с.
- 2.Дикова В.В. Агрессия как профессионально обусловленная деформация личности учител. Екатеринбург. 2004. 198с.

3.Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Психология профессиональных деструкций: Учеб. пособие для вузов. Екатеринбург: Деловая книга. 2005. 240с.

4. Молдованова А.О. Дослідження проявів агресивності вчителів у професійній діяльності та чинників, що їх викликають. Вісник післядипломної освіти. 2010. 241-251 с.

5.Столяренко Л.Д. Основи психології. Педагогічна психологія і психологія розвитку. Ростов–на-Дону. 1997. 736с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Стрілець В.С.,

*студентка I курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Васецька Т.М.*

Постановка проблеми. Доведено, що формування особистості людини триває протягом всього життя, проте період навчання у старшій школі відіграє особливу роль у процесі пошуку мотивації майбутнього студента. В першу чергу, це важливо тому, що лише вмотивована людина може ввійти в свою професійну сферу та продуктивно працювати. Для цього система вищого навчального закладу має бути побудована на ґрунті гармонізації розвитку як особистості, і як фахівця. Розвиток стійких мотивів у навчанні є невід’ємним компонентом виховання студента, що в подальшому стає фундаментом професійної діяльності.

Мета статті: проаналізувати особливості навчальної мотивації, вказати на шляхи поліпшення вмотивованості серед студентської молоді.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Мотиваційна структура особистості досліджувалася в різні часи філософами й психологами. Так, М.І. Алексєєв поділив усі усвідомлені цілі на групи згідно з тим, який характер вони мають; Ж. Годфруа та Х. Хекхаузен, незалежно один від одного, спробували дати визначення поняттю «мотив», а О. Леонтьєв і Р. Пілюян розглядали мотивацію у різних контекстах [2, с. 298]. Як свідчить аналіз наукової літератури, психологічні особливості мотиваційного компоненту студентської діяльності не є повністю дослідженими, що слугувало вибором теми для статті.

Виклад основного матеріалу. Спільним недоліком усіх точок зору й теорій щодо мотивації є відсутність системного підходу до розгляду даної проблеми, тому кожен діючий фактор, що впливає на прийняття людиною рішення, називають мотивом. Думки вчених на рахунок розмежування сутності мотивів та мотивації розділяються. Проте, не дивлячись на несумісність поглядів, усі дослідники сходяться у думці, що мотив – це певний психологічний феномен, хоча він різний у кожного автора. Частіше всього мотивом слугує збудження, ціль, потреба та намір, а сукупність вищеперерахованого формує абстрактний образ [3, с. 78].

Вперше термін «мотивація» використав А. Шопенгауер у своїй статті «Чотири причини достатньої причини» (1900-1910), а згодом він увійшов у психологічну лексику для того, щоб пояснити причини поведінки людей і тварин [3, с. 81]. Загалом, усі визначення мотивації, які дають науковці, можна поділити на дві групи. За першим напрямом вона розглядається як комплексна структурна позиція, що складається з факторів і мотивів. Другий напрям розглядає мотивацію як динамічне, а не статичне утворення, як механізм [4, с. 508].

Термін «мотив» представляє менш широке поняття, ніж термін «мотивація». Слово «мотивація» використовується в сучасній психології у декількох розуміннях: як характеристика процесу, що підтримує та стимулює поведінкову активність і як позначення сукупності факторів, що сприяють детермінації поведінки [5, с. 510]. Більшість людей розглядають мотив як інтелектуальний продукт діяльності мозку. За Ж. Годфруа, мотивом називають міркування, за яким має діяти людина. Х. Хекхаузен висловлюється досить різко на рахунок цього, даючи мотиву уявного значення. Він вважав, що це лише «конструкт мислення», тобто теоретичний компонент, а не те, що може існувати в реальному житті [3, с. 87].

Наріжним каменем для психологів є питання: «До чого ж все-таки належать мотиви і мотивація – до дії чи до діяльності?». О. Леонт'єв писав, що мотив спонукає якусь одиничну дію, проте в більш пізніх роботах стверджував, що мотив належить лише до діяльності, а дія не має конкретного мотиву. З цього можна зробити висновок, що дія хоч і не має чітко визначеного мотиву, але входить до діяльності. У той же час дії можуть бути вчинками, для цього потрібно аби самостійні дії мали мотив. Сама дія може виступати як діяльність, якщо її змістом є виключно ця дія. Втім, описуючи подібні випадки, О. Леонт'єв пише, що за умови спільного напрямку, породжується діяльність і здобувається самостійний мотив. Таке явище отримало назву «здви́г мотиву на мету» [4, с. 508].

Р. Пілоян має абсолютно інше бачення проблеми. В 1984 році він розвинув думку, що мотив варто розглядати в контексті мотивації. У цьому проявляється солідарність з М. Магомед-Єміновим, який пов'язує мотивацію не тільки з підготовкою діяльності, а ще й з її здійсненням [2, с. 298].

Особливим різновидом мотивації є навчальна мотивація. Як і будь-який інший вид, вона визначається освітньою системою, організацією навчання, суб'єктивними особливостями людей, які навчаються (стать, вік, здібності, темперамент, характер), специфікою навчального предмета й індивідуальністю педагога. Відповідно до цього, кількість мотивів звужується, адже в такому разі існують лише внутрішні та соціальні мотиви.

Вивченням усвідомлених мотивів поведінки і діяльності студентів займалась М. Алексеєва, що класифікувала їх на вісім груп: навчально-пізнавальні; ідейно-політичні; професійно-ціннісні; соціально-ідентифікаційні; позиційні; утилітарні; комунікативні; самовиховні [1, с. 340].

Нерідко, мотиви, які були досить сильні для залучення потенційного студента до вищого навчального закладу, іноді бувають недостатніми для забезпечення успішної адаптації до нових умов навчання. Це отримало експериментальне підтвердження у спеціальних дослідженнях М. Алексеєвої,

Т.Воробйової. Важливий внесок зробив П. Якобсон, виділивши три типи мотивації в навчанні: мотивація, закладена в самому навчанні, тобто набуття знань та нових умінь, відкриття незвіданого раніше, боротьба з інтелектуальними межами всередині себе; мотивація, основою якої є соціальне бажання знайти себе, бути кращим, порівняно з іншими; психологічна мотивація, що може бути позитивною (радість перемоги, гордість, впевненість у власних силах) і негативною (розчарування, невдача, переживання) [5, с. 512]. Позитивна мотивація є обов'язковою для того, щоб особистість розкрила потенціал власних можливостей.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, стан професійної мотивації залежить від того, чи оцінює студент навчання порівняно з власними можливостями та рівнем намагань, чи звертає увагу на думку оточуючих. На основі цього можна виділити декілька ступенів включеності студента в навчальний процес. Кожен ступінь характеризується: добровільністю виконання поставлених завдань, стійкістю інтересів, вмінням відповідально ставитися до своїх навчальних обов'язків, успішністю відвідування завдань. Головною метою вищих навчальних закладів є створення оптимальних мотиваційних комплексів, що б сприяли ефективному перебігу адаптації до освітнього процесу.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку, доцільно спрямувати на аналіз окремих чинників адаптації та їх впливу на мотиваційну складову студентів.

Література

1. Алексеева М. И. Мотивы учебной деятельности студента / М.И. Алексеева // Проблемы высшей школы. – К.: Высш. шк., 1976 - Вып. 25. – 340 с.
2. Бордовская Н. В. Педагогика / Н.В. Бордовская, А.А. Реан. – М.: Питер, 2006. – 298 с.
3. Додонов Б. Й. Логико-символическая модель мотивационной структуры деятельности. / Б.Й. Додонов // Новые исследования в психологии, 1974. - №1. – С. 75-89.
4. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – М.: Питер, 2002. – 508 с.
5. Крягдже С. П. Психология формирования профессиональных интересов / С.П. Крягдже. - Вильнюс, 1981 – 510-512 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕЖІ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Супрун Н.,

*студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: доктор психологічних наук,

доцент Гейко Є.В.

Феномен емоційної залежності є однією з актуальних проблем, що вивчаються сучасною психологічною наукою. Втім, одним з вагомих аспектів

зазначеної тематики є психологічні межі особистості, що є як передумовою, так і чинником становлення емоційної залежності, або, навпаки, її попередження. Тому, варто розглянути специфіку психологічних меж особистості.

Проблема психологічних меж особистості розглядається психологами різних напрямків і різних класичних психологічних концепцій (психоаналіз, гештальтпсихологія Ф. Перлза, теорія об'єктних відносин і ін.) [1]. Дотепер сучасні дослідники вкладають у це поняття різний зміст. Розмаїття підходів до розуміння психологічних меж особистості викликає труднощі в об'єктивному їх вивченні, тому що вони є складним феноменом, існування якого не ставиться під сумнів. У зв'язку із цим, ми вважаємо, що окреслене явище потребує наукового висвітлення.

У класичних концепціях психоаналізу психологічні межі розглядалися як зовнішні або соціально-культурні межі (суспільство, інші люди та їх ставлення до особистості). Насамперед вони розумілися як перешкоди на шляху задоволення провідних потреб, а також як межі між структурами особистості («Воно», «Я», «Над-Я»). Надалі виникло запитання про внутрішні межі. К. Хорні розглядала їх як внутрішні рамки, у які особистість поміщає себе. Гнучкість цих рамок дозволяє вибудовувати взаємини з іншими людьми й адаптуватися до зовнішніх обмежень [2].

Дослідження психологічних меж особистості в психоаналітичній парадигмі відстежується в теорії об'єктних відносин. Представники вказаної теорії відстоюють думку про те, що спочатку дитина не розрізняє власне тіло й тіло матері, а формування психологічних меж відбувається в контексті сепарації (відділення) дитини від матері в ранньому дитинстві (М. Кляйн, Д. Віннікотт, М. Малер). Зокрема, у розумінні Д. Віннікотта формування меж «Я» відбувається в ранньому дитинстві й визначається якістю материнства. За умови гарного материнства формуються цілісні психологічні межі між «Я» й зовнішнім світом [1]. Дослідник важливу роль у процесі відділення надає перехідним об'єктам, які з'являються в житті дитини протягом першого року життя. Перехідний об'єкт - це перший «не-Я» об'єкт, він не належить ані внутрішньому, ні зовнішньому світу й тим самим являє собою межу між ними [1]. На думку, М. Малер, формування меж «Я» тісно пов'язано із набуттям ідентичності, що відбувається в процесі сепарації й індивідуації дитини із спочатку єдиної діади «мати-дитина». Учений стверджує, що контакт дитини з тілом матері сприяє накопиченню досвіду, який спричиняє усвідомлення меж власного тіла, розрізненню «Я» й «не-Я». У ході цих відносин дитина стає окремим, самостійним індивідом.

Схожих поглядів на психологічні межі дотримується ще один представник психоаналітичної школи – німецький психіатр і дослідник Г. Аммон [2]. Він виділяє у структурі особистості «тілесне Я» (соматична межа, почуття фізичного існування), яке починає формуватися з народження. Аналізуючи численні історії хвороб, він дійшов висновку про те, що дитина на початку життя не сприймає себе окремо від матері, вона не розмежовує внутрішній світ і зовнішній, «Я» і «не-Я». Мати сприймається як частина власного тіла, саме тіло не має чітких рамок. Мати й дитина утворюють

психосоматичну єдність, вони живуть у такому симбіозі. У цій діаді підтримується життя дитини, а також створюється такий клімат, у якому дитина в тісному емоційному й тілесному контакті з мамою поступово сприймає свої потреби й соматичні функції, щоб у такий спосіб знайти почуття й усвідомлення власного тіла.

«Тілесне Я» виражає ідентичність організму, унікальність відчуття дитиною свого тіла. У зв'язку із цим недостатній тілесний контакт між матір'ю й дитиною може порушити розвиток «соматичного Я» і спричинити порушення ідентичності. Соматична границя «Я» дозволяє здійснити перше розрізнення зовнішнього світу й внутрішнього. Тим самим, з одного боку, виникає «почуття Я» як сприйняття власного соматичного існування, з іншого – передумова для формування активної спрямованої комунікації.

Таким чином, загальним для представників теорії об'єктних відносин і Г. Аммона є погляд на питання розуміння й розвитку особистих меж дитини: вони формуються в процесі тісного тілесного й емоційного спілкування з матір'ю через подолання симбіотичної єдності до відділення дитини від мами й відчуття себе окремою істотою.

Представники клінічного психоаналізу С. Фішер і С. Клівленд визначають психологічні межі як сукупність уявлень суб'єкта про власну тілесну обмеженість й локалізованість у просторі зовнішнього світу. У своїх дослідженнях меж образа тіла автори дотримуються положення про те, що люди по-різному сприймають свої границі, і це неусвідомлено проявляється в почутті певної віддаленості від навколишнього середовища. Межі при цьому можуть бути чіткими, захищеними від зовнішніх впливів або такими, що відсторонюються від зовнішнього світу [3].

У гештальтпсихології Ф. Перлза межа є центральним поняттям, що розділяє і поєднує Середовище й Організм, це не тільки лінія, яка розділяє або з'єднує «Я» і «не-Я», але й найважливіше поле їх взаємодії.

Порушення на межі контактів – злиття, проекція, інтроекція, ретрофлексія – лежать в основі розвитку неврозів. Зміна меж відбувається за рахунок процесів інтроекції й проекції, за умови інтроекції межі розширюються, за умови проекції – ущільнюються. Установити межі – це означає визначити або встановити рамки контакту чи відносин між собою й навколишнім світом. Контакт виявляється тим місцем, у якому «Я» вступає у відносини з «Іншим», саме завдяки контакту обидві сторони досягають взаєморозуміння.

У контексті цього підходу завдяки межам формується здатність як до зовнішнього розрізнення «Я» – «Інший», так і до внутрішньої диференціації «Я» – «не-Я». Межі являють собою рухливі, динамічні утворення – їх можна провести, стерти, зруйнувати, пересунути, відкрити.

Т. Марцинковська, проаналізувавши історію питання про психологічні межі, дійшла висновку, що в рамках класичної психології межі розділяються на зовнішні й внутрішні. Варто зауважити, що зазначені поняття розглядаються як протилежні за цілями, напрямками й механізмами розвитку. У парадигмі неklasичної психології розробляються підходи, що припускають взаємозв'язок

соціально-психологічних (зовнішніх) і індивідуально-психологічних (внутрішніх) меж, їх гармонійну комбінацію. У сучасній науці поняття «психологічні межі» наповнюється новим змістом. На наш погляд, виділення зовнішніх і внутрішніх меж – це те, що відокремлює людину від зовнішнього світу. У вітчизняній психології термін «психологічні межі особистості» використовується порівняно недавно. Т. В. Пивненко в теоретичному огляді своєї дисертації дійшла висновку, що це поняття опосередковано розкривається в тих дослідженнях (виконаних переважно в руслі культурно-історичної концепції), де процес розвитку розуміється як постійна взаємодія між «Я» й «Іншим». Процес психічного розвитку дитини (криза новонародженості, виділення «Я» з «Пра-Ми», прояв кризи трьох років, поява особистої дії й особистої свідомості) є розбудовою меж між «Я» й «Іншим». Децентрація інтерпретується як ставлення дитини до себе через «Іншого» і до «Іншого» як до себе у процесі сюжетно-рольової гри, а також через прийняття на себе ролі, рольових і реальних відносин партнерів у грі [4].

В. Ніколаєва, Е. Соколова, розглядаючи психологічні межі, визначають «ригідний паттерн інтра-і інтерпсихічних зв'язків», що склалися в несприятливих сімейних умовах, основними рисами якого є психологічна недиференційованість і залежність, які характеризують «образ Я, стратегії саморегуляції й комунікації». Недиференційованість самосвідомості означає недостатній розвиток і автономію образів «Я» від впливів з боку інших людей, через що відбувається нестійкість самоставлення, надзалежність від оцінок значимих інших, що може призвести до втрати особистої автономії й індивідуальності. «Низький рівень диференціації проявляється також у дифузності «меж Я», їх слабкій окресленості, недостатній визначеності, що робить їх доступними для проникнення ззовні чужих оцінок, ідей, думок про «Я» і про навколишній світ». Таким чином, межі особистості зберігають її автономію й захищають від несприятливих зовнішніх впливів з боку інших людей.

Безпосередньо предметом дослідження вітчизняних психологів психологічні межі особистості стали в останні десятиліття (О. Тхостов, С. Нартова-Бочавер, Ю. Плюснін, Т. Пивненко, Е. Шамшикова й ін.). Зокрема, Ю. Плюснін досліджує просторові межі, взаємозв'язок особливостей просторової повсякденної поведінки дітей і структури соціальної взаємодії [5]. Е. Шамшикова розглядає границі «Я» як функції особистості, які спрямовані на відмежування «свого власного» (того, що належить «Я» і може контролюватися), від «іншого» (того, що не належить «Я») [6].

С. Нартова-Бочавер зосереджує увагу на дослідженні окресленого у площині термінів понять «особистісна суверенність», «автономія» [8]. Психологічні межі розглядаються нею в рамках концепції психологічного простору особистості, що є більш широким поняттям. Автор виділяє шість вимірів суверенності психологічного простору особистості: суверенність фізичного тіла, суверенність території, суверенність особистих речей, суверенність звичок, суверенність соціальних зв'язків і суверенність смаків (цінностей). Мета особистого простору, що забезпечує відчуття безпеки, є

зоною особливої уваги особистості, при проникненні в яку інші люди можуть зустріти захисну агресивність. Автор пов'язує це явище не тільки із фізичним простором, але й із внутрішнім світом людини, що забезпечують суверенність особистості. Межі визначають, що є «Я» і що є «не-Я», де закінчується «Я» і починається хтось інший, визначає особисту ідентичність особистості. Якщо межі не справляються із цією функцією, то спілкування має характер маніпуляції або агресивної неповаги до особистості. Межі забезпечують можливість відбору зовнішніх впливів, а також захист від руйнівних впливів [7].

Г. Тимошенко й Е. Леоненко особисті межі розуміють як критерій, за котрим особа розрізняє своє й не своє. Наприклад, свої почуття й чужі почуття, свої бажання й чужі бажання тощо. А вибудовуванням своїх особистих меж автори називають здатність усвідомлювати критерій, за яким особистість здійснює це розрізнення [9].

О. Тхостов і Д. Бескова реалізують ідеї психології тілесності й пов'язують розвиток самосвідомості особистості з фізичним виділенням себе із зовнішнього світу, за допомогою стимуляції його просторової межі (поверхні тіла). Тілесність у цьому випадку сприймається людиною як те, що стосується особистості, на відміну від зовнішнього простору [10]. При визначенні поняття «психологічна межа особистості» Т. Леві спирається на погляди В. Зінченко, який будь-який психічний процес трактує як дію функціонального органа (за О. Ухтомським).

Згідно із В. Зінченком, особливу роль у формуванні функціональних органів відіграє «живий рух».

Живий рух – функціональний орган, котрий також змінюється. Рух втілює й формує взаємодії між «Я» й «Світом». Він впливає, з одного боку, на Світ, з іншого боку - на «Я». Живий рух не схожий на механічне переміщення тіла в просторі, «живий рух» - це «подолання простору» [10, с. 113].

Розгляд психологічної межі як функціонального органа означає, що психологічна межа «має не субстанціональну, а енергійну сутність: ті або інші її характеристики виникають як тимчасова комбінація сил для вирішення завдання здійснення конкретної взаємодії людини зі світом». Вона є віртуальним утворенням і не збігається із межею фізичного тіла (шкірою). «Тканина» психологічної межі становить дію, вчинену особистістю, яка знаходиться на межі між зовнішнім і внутрішнім.

У діях людини психологічна межа виникає, проявляється й розбудовується. Вона захищає нашу психіку від руйнуючих зовнішніх впливів, а також пропускає необхідні для нас енергії. Вона сприяє стримуванню й накопиченню внутрішньої енергії, вираженню себе у світі.

Психологічна межа формується завдяки подоланню симбіотичних відносин разом з усвідомленням власного внутрішнього простору. Це означає знаходження права на свободу, самовизначення, самостійність і відповідальність за себе. Т. Леві виділяє кілька функцій психологічних меж особистості.

«Непроникна» – коли межа не приймає зовнішні впливи (особистість може відштовхнути, сказати «ні»). «Проникна» – межа пропускає зовнішні впливи, якщо особистість упевнена в собі й довіряє іншому, ідентифікується з ним. Межа при цьому мовби «розчиняється», але людина не втрачає відчуття себе.

«Вбираюча функція» означає, що межа «втягує» потрібне з навколишнього світу. Ця функція припускає «внутрішнє право людини на задоволення своїх потреб», коли особистість може просити про допомогу, пред'являти й задовольняти свої потреби.

«Віддаюча функція» – межа може пропускати внутрішні імпульси, при цьому особистість може спокійно виражати себе, свої емоції й почуття в навколишньому світі.

«Стримуюча функція» забезпечує можливість стримувати внутрішню енергію при необхідності.

«Спокійно-нейтральна функція» виражає спокійний стан особистості «не мотивованої до активної взаємодії зі світом «тут і тепер», у випадку аналогічного стану світу.

Психологічна межа формується й змінюється протягом життя, вона «вибудовується» до оптимальної індивідуальної для кожної межі, яка дозволяє людині адекватно взаємодіяти зі світом і бути собою. Якщо межа оптимальна, особистість здатна залежно від ситуації пристосовувати, змінювати властивості своєї психологічної межі, забезпечуючи взаємодію зі світом, що узгоджує зі своїми бажаннями й можливостям.

Порушення або несформованість функціонування межі (її нездатність ставати непроникною і тощо) Т. Леві пов'язує з утворенням негативних моторних установок, які могли виникнути в процесі розвитку особистості, у взаєминах з навколишнім суспільним середовищем або внаслідок психологічної травми. В індивідуально-розвиваючій роботі оптимізація психологічної межі особистості досягається шляхом зміни «внутрішньої картини» рухів, тобто подолання «негативних моторних установок».

Представлений аналіз дозволяє зазначити, що термін «психологічні межі» використовується або для виявлення здатності особистості розрізняти й відокремлювати себе від інших людей, або для позначення місця зустрічі особи із середовищем.

Витоки психологічних меж походять від первісної нерозділеності й злитості «Я» й «Іншого» (тобто дитини з матір'ю) до сепарації й диференціації «Я», що дозволяє відчувати себе окремою людиною.

Сформовані межі захищають психіку особистості від зовнішніх несприятливих впливів, сприяють збереженню цілісності й автономії особистості, безпечній і гнучкій взаємодії з оточуючими людьми.

Несформованість, недостатня визначеність меж призводить до нездатності вчасно сказати «ні» у взаємодії з іншими людьми, що уможливорює маніпулювання, проникнення ззовні чужих оцінок, ідей, думок про світ і про себе. Виділення функцій психологічних меж дозволяє робити спрямовану й

детальну роботу з тим, що заважає бути щасливим і комфортно взаємодіяти з оточуючими людьми.

Література

1. Вакулич Н. Р. Рациональность и свобода личности (историко-философский аспект) / Н. Р. Вакулич / Разум и культура: Сб. науч. тр. - Саратов: Изд-во Поволж. межрегион. учеб. центра, 2001. - С. 210-214.
2. Аммон Г. Психосоматическая терапия / Г. Аммон. – СПб.: Изд-во «Речь», 2000. – 238 с.
3. Анциферова Л. И. К психологии личности как развивающейся системы / В кн.: Психология формирования и развития личности / Отв. ред. Л. И. Анциферова. - М.: Наука, 1981. - С. 3-19.
4. Пивненко Т. В. Психологические границы Я в игре детей, не принимаемых сверстниками / Т. В. Пивненко: автореф. дис. ...канд. психол. наук: 19.00.13 - М.: МГППУ, 2008. – 26 с.
5. Плюснин Ю. М. Пространственное поведение и социальный статус ребенка в группе / Ю. М. Плюснин, О. А. Богатырева, О. Е. Биченкова // Вопросы психологии, 1993. – № 2. – С. 106-116.
6. Швалб Ю. М. Одиночество: Соц.-психол. пробл. [Текст]: научно-популярная литература / Ю. М. Швалб, О. В. Данчева. - К. : Україна, 1991. - 270 с. (в пер.).
7. Напреенко А. К. Психическая саморегуляция. /А. К. Напреенко, К. А. Петров - Киев: Здоровья, 1995. – 238 с.
8. Нартова-Бочавер С. К. Понятие «психологическое пространство личности»: обоснование и прикладное значение / С. К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал, 2003. – № 6. – С. 27-36.
9. Тимошенко Г. В. Работа с телом в психотерапии: практическое руководство / Г. В. Тимошенко, Е. А. Леоненко. –М.: Психотерапия, 2006. – 480 с.
10. Бернхард П. Пробуждение телесного Эго, часть 2 / П. Бернхард, М. Бентцен, Дж. Исаак // Телесная психотерапия. Бодинамика / Ред.- сост. В. Б. Березкина-Орлова. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2011. – С. 111-166.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ ПОМИЛОК ПРИ ВИБОРІ ПРОФЕСІЇ

Токаренко Н.О.,

студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук,

доцент Мельничук І.Я.

Постановка проблеми. Професійне самовизначення, в наш час, одна з найважливіших проблем, яка вперше постає перед особистістю по закінченню школи та має тенденцію актуалізації під час різних життєвих криз.

Старшокласники покладають свої мрії та надії на професію, ототожнюючи її з майбутнім способом життя. Безперечно, сукупність знань, які передбачають різні професійні напрямки впливають на ті чи інші особливості розвитку особистості, ставлення до світу та до себе. Проте усвідомлення старшокласниками глобальності впливу власного вибору на все їх життя сприяє здійсненню певних помилок.

Мета статті: визначити актуальні проблеми професійного самовизначення у студентів-психологів.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Є. Борисов та Г. Логінова виокремлюють помилки вибору професії [1, с. 45]. Серед найвагоміших розглянемо наступні.

1. Вибір майбутньої професії під впливом батьків.

2. Професійні традиції сім'ї: відсутність в учня відчуття необхідності професії. Стереотипність обрання за прикладом батьків, без наявності власного інтересу. Наприклад, якщо в родині всі вчителі, то старшокласник автоматично «обирає» педагогіку.

3. Здійснення вибору «за компанію з товаришами»: кооперація з товаришами через інтерес до їх особистостей або страх пристосовуватись до навчання поодиночі, особливо, якщо навчальний заклад не в рідному місті. Почуття групової єдності та орієнтація на однолітків, звичайно, важливі якості, але за умови з усвідомленням власних потреб, інтересів, нахилів та можливостей.

4. Захват зовнішнім виглядом професії. Відсутність знань про обов'язки та внутрішні особливості напрямку та орієнтація на привабливі уявлення й зовнішні прояви сприятимуть розчаруванням, емоційному вигоранню вже в процесі навчання. Важливе формування мотиваційної спрямованості не лише на результат, а й на процес.

5. Ототожнення шкільного навчального предмету з професією або з особистістю вчителя. Безумовно, професійний викладач формує інтерес до предмету, але старшокласник повинен познайомитись з прикладним боком майбутнього професійного вибору.

6. Вибір лише через престижність професії. Майбутній студент повинен пройти профорієнтацію задля усвідомлення професійної спрямованості.

7. Невміння або небажання розібратися у власних особистісних якостях, зрозуміти себе. Розроблено безліч профорієнтаційного матеріалу у вигляді тестів, анкет, опитувальників, проєктивних методик, які спрямовані на активізацію самопізнання, самоспостереження, самоаналізу для усвідомлення професійної спрямованості особистості.

Виклад основного матеріалу. Нами було розроблено анкету та проведено дослідження серед студентів першого курсу факультету педагогіки та психології денної форми навчання ЦДПУ імені В. Винниченка, вибірка склала 20 осіб. Нижче, у відсотковому співвідношенні представлені результати анкетування.

Орієнтувались на громадську думку про престижність професії 22% опитуваних; 19% здійснили вибір майбутньої професії під впливом батьків;

16% вважають, що не зуміли або не змогли розібратись у власних схильностях та здібностях; 16% захоплені зовнішнім боком професії; 11% студентів здійснили вибір професії під впливом товаришів; 8% перенесли ставлення до людини, представника професії, на саму професію; 5% обрали через сімейні традиції; 3% природничі шкільні дисципліни з професією.

З представлених результатів видно, що найбільший вплив має престижність професії психолога (не в останню чергу через її популяризацію в соціальних мережах). Досить велика кількість молодих людей здійснила вибір під впливом батьків. Саме тому ми зупинимось на кількох позиціях, які здійснюють батьки, бажаючи допомогти дітям у виборі професії [2, с. 122]:

1. «Трудові династії». Середовище, в якому зростає особистість сприймається як найбезпечніше з потенційно можливих. Тому діти обирають добре вивчену батьками професійну сферу, ігноруючи власні вподобання та схильності через неусвідомлюваний страх невідомого майбутнього.

2. «Нереалізовані можливості». Часто батьки бачать можливість реалізувати в дитині те, чого колись не досягли самі.

3. «Віра в «над-я» дитини». Дана позиція характерна для батьків, які використовують авторитарний стиль виховання. Проявляється в сприйнятті дитини, як кращої своєї копії, яка має більше здібностей, талантів та сил, і краща від батьків у всьому, тому що «в неї вкладено багато сил».

Висновки і перспективи дослідження. Отже, формування професійного плану дитини, часом, супроводжується найбільш типовими помилками батьків. Зокрема, відсутність відповідності індивідуальних особливостей адекватній оцінці дитини. Тому пропонуємо використовувати об'єктивні результати профорієнтаційного тестування.

Батьки не завжди враховують, що вибір професії не лише раціональний, а й емоційний процес. Велике значення мають емоційні розповіді батьків про власну роботу та про інші відомі їм професії. Також дуже важливо надати дітям можливість наочного ознайомлення з різними професіями. Доволі розповсюдженою є помилка батьків, що пов'язана з орієнтацією лише на престижність навчального закладу, а не професійні пропозиції. Професія повинна бути ще й конкурентноспроможною не лише на момент закінчення вишу, а й в перспективі, тому сімейна далекоглядність матиме позитивний вплив на майбутнє особистості.

Для подолання труднощів у виборі професії та уникнення вищезазначених помилок, які здійснюються як школярами, так і батьками варто зауважити на необхідності психолого-педагогічного супроводу. А саме, в цілісній, системно організованій діяльності, в процесі якої створюються соціально-психологічні та педагогічні умови для успішного навчання і розвитку кожної дитини в шкільному середовищі [3, с. 302]. При здійсненні психолого-педагогічного супроводу необхідно враховувати ряд факторів. Активне використання технологій роботи з учнями з професійної орієнтації, наприклад, складання особистого професійного плану [4, с. 121]. Так само у старшокласника має бути «запасний варіант», щоб у випадку невдачі особистість могла уникати виникнення стресових станів.

До рекомендацій варто зазначити продуману та систематичну консультаційну роботу з батьками, яка матиме не формалізований, а діяльнісний характер. На наш погляд, необхідно організувати проведення тренінгів, в процесі яких школярі та батьки навчатимуться домовлятися, чути один одного, але при цьому вміло відстоювати і пояснювати свою позицію у виборі професії.

Література

1. Борисов Е.М., Логінова Г.П. Індивідуальність і професія. Москва: Знання, 2008. – 80с.
2. Климов Е.А. Психологія професійного самовизначення. М.: Academia, 2007. – 302с.
3. Коджаспирова Г.М. Словник з педагогіки [Текст]: / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – Москва: ІКЦ «МарТ», 2005 – 448с.
4. Тюнников Ю.С., Мазниченко М.А. Діагностика та корекція помилок школярів // Шкільні технології. – 2008. – № 5. – С. 118–131.

КРИЗОВИЙ ПЕРІОД ПОДРУЖНІХ ВІДНОСИН МОЛОДОЇ СІМ'Ї

Травнікова А.О.,

*студентка I курсу магістратури психолого-педагогічного факультету
Криворізький державний педагогічний університет
Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Гапоненко Л.О.*

Постановка проблеми. Сучасний інститут сім'ї та шлюбу переживає складний період, який має такі негативні прояви: нестабільність шлюбу; втрата сімейних традицій; збільшення відносного числа змішаних шлюбів; низький рівень психологічної культури сімейних відносин. Відповідно, стрімко зростає кількість розлучень, збільшується число матерів-одиначок та батьків-одиначок, все більша кількість пар не бажають офіційно реєструвати свої стосунки, а так само зростає кількість людей, що віддають перевагу самотньому життю. Згідно статистики шлюбних відносин, щорічно збільшується кількість розлучень в сім'ях, які перебувають у шлюбі не більше трьох років.

Більшість психологів і соціологів, які досліджують сімейні відносини, підкреслюють важливість початкового періоду розвитку сім'ї (О. Волошок, 2006; С. Гремлинг, С. Ауербах, 1999; В. Дружинін, 1996; О. Кляпець, 2005, Н. Титаренко, 2015 та ін.). Саме в цей період відбувається подружня адаптація, формуються сімейні норми і здійснюється оволодіння рольовим поведінкою.

Проведення теоретичного дослідження кризових періодів подружніх відносин молодій сім'ї є однією із завдань професійної підготовки майбутнього психолога. Враховуючи вище означене, вважаємо визначену тему актуальною.

Виклад основного матеріалу. Більшість вчених, які досліджують сімейні стосунки, підкреслюють важливість початкового періоду розвитку сім'ї. Саме в цей період відбувається подружня адаптація, формуються сімейні норми,

здійснюється оволодіння рольовою поведінкою. Одночасно в цей період загострюються майже всі проблеми подружнього життя.

Варто звернути увагу, що кризи, на думку В. Дружиніна, бувають 1) нормативними, тобто типові для всіх молодих сімей кризи, метою яких є процес перебудови подружніх і шлюбно-сімейних відносин; 2) ненормативними, які виникають незаплановано, носять деструктивний характер, з ними складно впоратися, або практично неможливо впоратися самостійно. У нашому дослідженні ми будемо розглядати лише нормативні кризи [4].

Однак, О. Волошок виокремлює дві можливих лінії розвитку буд-якої сімейної кризи (як нормативної, так й ненормативної): 1) деструктивна, що веде до порушення сімейних відносин і містить небезпеку для їх існування; 2) конструктивна, що сприяє переходу сім'ї на новий рівень функціонування [1].

Взагалі, сімейна криза, як трактує її Ж. Делез, це стан сімейної системи, що характеризується порушенням гомеостатичних процесів, що призводять до фрустрації звичних способів функціонування сім'ї та неможливості впоратися з новою ситуацією, використовуючи старі моделі поведінки [3].

О. Кляпець виокремлює такі: характеристики сімейної кризи: загострення ситуативних протиріч в сім'ї; розлад всієї системи і всіх її процесів; наростання нестійкості в сімейній системі; генералізація кризи, вплив якої поширюється на весь діапазон сімейних відносин і взаємодій [6]. Розглянути те, як сімейна криза впливає на різні рівні функціонування сім'ї, пропонує нам М. Оліфірович [9] (див. табл. 1.3.). Як ми бачимо, сімейна криза має суттєвий вплив на всі рівні функціонування сім'ї. Тому вкрай важливо допомогти молодому подружжю впоратися з цим нелегким періодом. Активне неприйняття контрасту в поведженні партнера в дошлюбний період і повсякденного життя, ріст числа ситуацій, у яких проявляються розбіжності у поглядах, цінностях, смаках молодих партнерів ведуть до посилення міжособистісної напруженості

Таблиця 1.

Вплив сімейної кризи на рівня функціонування сім'ї

№	Рівень	Прояв сімейної кризи
1	Індивідуальний	1) почуття дискомфорту, підвищена тривожність; 2) неефективність старих способів комунікації; 3) зниження рівня задоволеності шлюбом; 4) відчуття обмеження своїх можливостей, 5) нездатність виявити в ситуації нові напрямки розвитку; 6) зміщення локусу контролю: один з подружжя починає вимагати змін від іншого; 7) закритість для нового досвіду і в той же час надія на «чудесне повернення світу», не пов'язане з власними змінами; 8) поява надцінних ідей; 9) формування симптоматичної поведінки.
2	Мікросистемний	1) зменшення або збільшення психологічної дистанції між членами сім'ї; 2) деформація внутрішніх і зовнішніх кордонів нуклеарної сім'ї; 3) порушення гнучкості сімейної системи до хаотичності або

		<p>ригідності;</p> <p>4) зміни рольової структури сімейної системи (поява дисфункціональних ролей, жорсткий, нерівномірний розподіл ролей, «провал» чи патологізація ролей);</p> <p>5) порушення ієрархії (боротьба за владу, перевернута ієрархія);</p> <p>6) виникнення сімейних конфліктів;</p> <p>7) зростання негативних емоцій і критики;</p> <p>8) порушення метакомунікації;</p> <p>9) наростання почуття загальної незадоволеності відносинами в сім'ї;</p> <p>10) регрес або повернення до ранніх моделях функціонування нуклеарні сім'ї;</p> <p>11) суперечливість і неузгодженість домагань в очікуванні членів сім'ї;</p> <p>12) руйнування деяких усталених цінностей сім'ї;</p> <p>13) порушення традицій і ритуалів.</p>
3	Макросистемний	<p>1) актуалізація сімейного міфу;</p> <p>2) реалізація архаїчного поведінкового патерну, неадекватного актуальному контексту існування сім'ї, але що був ефективним в попередніх поколіннях;</p> <p>3) порушення внутрішніх і зовнішніх кордонів розширеної сім'ї;</p> <p>4) порушення ієрархії;</p> <p>5) порушення рольової структури розширеної сім'ї;</p> <p>6) порушення традицій і ритуалів;</p> <p>7) неефективність старих сімейних норм і правил та не сформованість нових.</p>
4	Мегасистемний	<p>1) соціальна ізоляція сім'ї;</p> <p>2) соціальна дезадаптація сім'ї;</p> <p>3) конфлікти з соціальним оточенням.</p>

Кризовий стан молодого сім'ї, за думкою Т. Крюкова, це така ситуація, подія, етап в її життєдіяльності, які порушують нормальне функціонування сім'ї та які подружжя не в змозі подолати самотійно [7]. Також, вчена виокремлює певні види кризових станів (усвідомлені/неусвідомлені; тривіальні та екстремальні; короткотермінові / пролонговані; емоційно складні або напружені), що можуть проявлятися у формі стресу, фрустрації, конфліктів.

Інші форми реагування молодого подружжя на кризу нам пропонує К. Малишева, а саме: ситуативне реагування, пов'язане тільки з емоційним реагуванням; особистісне реагування, пов'язане з особливостями психологічних захистів; актуалізація заперечення емоційних труднощів і соматизація тривоги [8]. У свою чергу вона вказує, що під час кризи подружжя може використовувати такі форми реагування на конфліктні ситуації: захисну, спрямовану на збереження власного здоров'я та співіснуючу, спрямовану на збереження інтересів сім'ї.

Змістом кризи молодого сім'ї є адаптація подружжя до шлюбно-сімейних стосунків, яка розглядається як процес вироблення стійких, властивих їм форм реагування на конфліктні ситуації, пов'язані з різними сторонами сімейного життя. Тобто, молодому подружжю потрібно пообдубати єдину сімейну систему, прийняти подружні ролі та один одного.

З виконанням обов'язкових завдань цього періоду пов'язує ускладнення у перебігу кризи Є. Калмикова, що в сукупності з відсутністю досвіду шлюбно-сімейних відносин, що у сукупності робить подружні стосунки в молодій сім'ї вкрай напруженим, конфліктним і складним [5]. Нагадаємо, що до цих завдань відносяться: відділення від батьківської сім'ї; встановлення власних сімейних норм і правил; пристосування до сімейних обов'язків; розподілом ролей; вирішення матеріальних і побутових проблем; індивідуальні особливості подружжя. На думку авторів уникнути таких криз, як правило, не можна, але свідомо керувати ними, їх протіканням в інтересах подальшого зміцнення сім'ї можливо і необхідно.

Відповідно, К. Малишева вважає, що розв'язання кризових проблем залежить від багатьох чинників, які є соціально-педагогічним фоном шлюбу та впливають на міжособистісні стосунки подружжя, а саме: специфіка засвоєних ролей чоловіка і дружини, батька та матері; знання та уявлення про себе як людину певної статі зі специфічними для чоловіка і жінки потребами, ціннісними орієнтаціями, мотивами, інтересами та формами поведінки, а також уявленнями про сімейне життя [8].

Т. Велета пропонує певні особливості сімей, що дозволяють долати кризові ситуації з найменшими втратами. До них відносяться: гнучкість взаємин між членами сім'ї; згуртованість сім'ї; відкритість в сприйнятті навколишнього світу; адекватні рольові очікування членів сім'ї відносно один одного [9]. Протягом даного кризового періоду подружжя пристосовуються один до одного, шукає такий тип сімейних відносин, який задовольнив би обох. Уміння подружжя вирішувати виникаючі проблеми на початковому етапі сімейного життя сприяє виробленню довгострокових стійких форм поведінки, що діють протягом всього життєвого циклу сім'ї та допомагають пережити наступні нормативні і ненормативні сімейні кризи.

Висновки. Враховуючи вище зазначене, під кризою молодої сім'ї у нашому дослідженні, ми будемо розуміти нормативну кризу, яка являє собою процес адаптації до сімейного життя, взаємне пристосування партнерів одне до одного, під час якої подружжю необхідно виробити нові стратегії поведінки.

Література

1. Волошок О. В. Психологічні особливості диспозиційної системи особистості у функціонально неспроможній родині: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Ін-т психології Г. С. Костюка. К., 2006. 22 с.
2. Гремлинг С., Ауэрбах С. Практикум по управлению стрессом. СПб.: Питер, 2002.
3. Делез Ж. Мишель Турнье и мир без другого // М. Турнье. Пятница, или Тихоокеанский лимб. СПб., 1999. 305 с.
4. Дружинин В. Н. Психология семьи. М., 1996. 180 с.
5. Калмыкова Е. С., Мергенталер Э. Нарратив в психотерапии: рассказы пациентов о личной истории (Ч. 1) // *Психол. журнал*. 1998. Т. 19. № 5. С. 97–103.
6. Кляпець О. Я. Шлюбно-сімейні настанови молоді як умова вибору здорового способу життя. *Соціальна психологія*. 2005. № 6 (14). С. 151–157.

7. Крюкова Т. Л., Сапоровская М. В., Куфтяк Е. А. Психология семьи: жизненные трудности и совладание с ними. – СПб. 2005.
8. Малишева К. О. Синдром емоційного вигорання психолога-консультанта: психологічні чинники, профілактика та корекція: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. 2003. 25 с.
9. Олифирович Н. И., Зинкевич-Кузёмкина Т. А., Велета Т. Ф. Семейные кризисы: феноменология, диагностика, психологическая помощь. М. - Обнинск, 2005. 360 с.
10. Титаренко Т. М., Кляпець О. Я. Запобігання емоційному вигоранню в сім'ї як фактор гармонізації сімейних взаємин : науково-методичний посібник. К.: Міленіум. 2007. 142 с.

ВПЛИВ ЗАХОПЛЕННЯ ВІДЕОІГРАМИ НА ПРОЯВИ АГРЕСІЇ У СТУДЕНТІВ

Тюпа В. О.,

*студент IV курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Науковий керівник: кандидат психологічних наук
Близнюкова О. М.*

Постановка проблеми. В останні десятиліття інтерес до відеоігор невинно зростає, спочатку завдяки ігровим автоматам та приставкам, потім зі збільшенням доступності персональних комп'ютерів і, в останні роки, з популярністю мобільних ігор. На сьогоднішній день, відеоігрова залежність включена Всесвітньою організацією охорони здоров'я в 11-й перелік Міжнародної класифікації хвороб. Ця проблема, а також прояви агресії як наслідок захоплення відеоіграми, цікавить не лише медиків, а й психологів: Е.В. Змановська дала загальну характеристику ігрової залежності, А.М. Обжорін виділив стадії формування ігрової залежності і психологічні особливості цих стадій. Д. Доллард та Н. Міллер висунули фрустраційні теорії агресії, Л. Берковіц здійснив модернізацію і доопрацювання фрустраційної теорії агресії. К. Андерсон і Б. Бушман висунули припущення про механізм впливу відеоігор на прояви агресії.

Мета статі: дослідження агресивних форм поведінки у студентів з відеоігровою залежністю.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Встановлено, що надмірне захоплення відеоіграми є однією з форм адиктивної поведінки. Під адикцією розуміють будь-який нестримний потяг чи захоплення, що виходять за межі норми, при яких об'єкт захоплення, чи певна діяльність стають визначальним чинником поведінки людини [1, с. 5]. Під ігровою залежністю розуміють наявність постійної потреби в комп'ютерній грі та патологічний потяг до неї. Наслідки цієї залежності полягають у порушенні соціальної

активності, втраті інтересу до іншої діяльності, ізоляції від реального життя [2, с. 210].

Визначено, що саме для юнацького віку характерна найбільша залежність від комп'ютерних ігор [3, с. 176–178]. Головними факторами виникнення відеоігрової залежності у юнацькому віці є брак спілкування в реальному житті, обмеженість кола знайомих, непорозуміння з батьками, родичами та друзями. Передбачається, що безпосереднє захоплення відеоіграми сприймається як гарантія відчуття соціальної успішності й є показником високого соціального статусу, що може не відповідати таким успіхам у реальному житті. Однією з ознак юнацького віку є соціальна ситуація розвитку, яка має такі ознаки: соціальне та особистісне самовизначення, необхідність вибору професії та несформованість засобів для відстоювання своєї позиції. Ці ознаки впливають на силу агресивної реакції. На думку І.С. Кона, причиною агресивної поведінки юнаків може стати емоційна напруга, яка пов'язана з труднощами дорослішання та обумовлена суперечливістю рівня домагань та власного образу «Я» [4, с. 33].

Агресивна поведінка виражається в деструктивних діях, метою яких є заподіяння шкоди. На початку ХХ ст., завдяки американським дослідникам-біхевіористам Д. Долларду та Н. Міллеру виникли перші фундаментальні теорії агресії, підкріплені емпіричними дослідженнями (теорія “фрустрації – агресії”). Новим поштовхом до дослідження проблеми агресії стали 60-ті рр. минулого століття, коли в дослідженні агресії стали застосовуватися нові експериментальні технології. Один з дослідників цього періоду Л. Берковіц розширив фрустраційну теорію агресії, згідно з якою, фрустрація – це один з багатьох стимулів, які здатні лише спровокувати агресивні реакції, але не призводять до агресивної поведінки безпосередньо, а скоріше створюють готовність до агресивних дій [5, с. 211-216]. Отже, агресія є однією з можливих реакцій на негативні впливи, потенційною властивістю людської поведінки, котра активізується чи пригнічується емоційними переживаннями, викликаними несприятливою подією.

А. Басс і А. Дарки виокремлюють п'ять різновидів агресії:

1. Фізична агресія (фізичні дії направлені проти кого-небудь);
2. Роздратування (запальність, грубість);
3. Вербальна агресія (погрози, крики, лайка та ін);
4. Непряма агресія, спрямована (плітки, злобні жарти, іронія) і ненаправлена (крики, тупання);
5. Негативізм (опозиційна поведінка, ігнорування).

К. Андерсон і Б. Бушман вважають, що відеоігри мають як короткострокові, так і довгострокові ефекти. Відеоігри впливають на три взаємопов'язані сфери: пізнання (думки), афекти і збудження. У короткостроковій перспективі гра викликає ситуаційні зміни, які викликають збільшення агресивних моделей поведінки, афектів та реакцій збудження. К. Андерсон і Б. Бушман припустили, що жорстокі відеоігри впливають на поведінку, сприяючи виникненню агресивних переконань і відносин, створюючи тим самим схему конфліктної поведінки, відповідні поведінкові

сценарії та очікування. На думку американського психолога Д. Гроссмана, жорстокі відеоігри привчають до насильства, а агресивні дії стають інстинктивними у стресовій ситуації [6, с. 250 – 257].

Виклад основного матеріалу. Для перевірки гіпотези про підвищення рівня агресії у студентів, що захоплюються відеоіграми, проведено експериментальне дослідження, для якого були обрані студенти, чий захоплення були проаналізовані в додатковому опитуванні. Як свідчать результати, 16 з 20 респондентів мають середній рівень відеоігрової залежності, 2 респонденти – високий рівень, 2 - не схильні до ігрової залежності.

Для дослідження проявів агресії використано опитувальник Басса-Дарки. Середні результати учасників показали, що респонденти мають низький рівень негативізму та підозрливості; середні показники за шкалами фізична агресія, непряма агресія, роздратування, образа, вербальна агресія, відчуття провини, індекс ворожості, індекс агресії. Отже, наша гіпотеза про вплив захоплення відеоіграми на прояви агресії не підтвердилася.

Висновки. В ході дослідження встановлено, що студенти, які захоплюються відеоіграми, мають низький та середній рівень проявів агресії. Можливою причиною спростування гіпотези виступають розбіжності в інтерпретації різноманітних теорій агресії. Пояснення відомих фактів прояву агресії серед гравців здійснювалося за допомогою фрустраційної теорії, в якій агресія розглядається як пряма реакція на фрустрацію, тоді як наше дослідження базується на доопрацьованій теорії Берковіца, в якій агресія розглядається як одна з можливих реакцій на вплив. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в збільшенні кількості респондентів та формуванні контрольної вибірки зі студентів, які не мають схильності до захоплення відеоіграми.

Література

1. Андросюк В., Малоголова О., Юрченко-Шеховцова Т. Превенція ігрової залежності в молодіжному середовищі: методичні рекомендації. К.: Національна академія внутрішніх справ, 2020. С.5.
2. Золотова Г. Д. Сутність і зміст ігрової залежності дітей. Львів: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2012. С.210.
3. Казакевич Л. Ю. Особенности формирования склонности к игровой аддикции в юношеском возрасте. Условия успешной социализации детей и молодежи: перспективные исследования будущих педагогов: материалы междунар. науч.-практ. конф. Минск: БГПУ, 2019. С.176–178.
4. Кон И. С. Психология ранней юности. М. : Просвещение, 1989. С.33.
5. Мойсєєва О. Є. Історико-психологічний аналіз феномену агресії. Збірник наукових праць. Психологічні науки Том 2. 2013. С.211-216.
6. Фадеева С. В. Компьютерная зависимость как фактор риска развития агрессивного поведения у подростков. Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова, 2010. С.250 – 257.

МЕДІАЦІЯ ЯК МЕТОД ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ТРУДОВИХ КОЛЕКТИВАХ

Чабаненко Л.Є.,

*студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Васецька Т.М.*

Актуальність теми. Постійні зміни, що притаманні сьогоденню нашого суспільства, а також економічні, культурні, демографічні, ресурсні кризи торкнулися всіх сфер людського життя. Це зумовило зростання і поширення напруженості і конфліктності.

Одним із методів, за допомогою якого можливо не тільки конструктивно врегулювати конфлікт, але і створити передумови для подальшого спілкування між сторонами є медіація. Відзначаючи про необхідність впровадження медіативних форм вирішення конфліктів, важливо відмітити, що найчастіше фахівці стикаються з недостатньо чітко прописаними методичними рекомендаціями щодо їх застосування та конструювання. Тому виникає проблема відсутності сформованості системного використання потенціалу медіації.

Мета статті. Розкриття суті медіації, вплив медіативної практики, як інструменту раціональної взаємодії, на хід процесу конфлікту та його врегулювання.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Конфлікт вже давно є предметом дослідження багатьох вчених. Не зважаючи на те, що медіація, як метод вирішення конфліктів, з'явилася не так давно, у 60-70-х роках ХХ століття, серед західних вчених, що одні із перших оприлюднили психологічну роботу присвячену медіації, були британці Ф. Стрессер (Freddie Strasser) та П. Рендольф (Pol Randolph).

Підходи до вивчення та сприйняття медіації, як способу врегулювання конфліктів можна знайти у роботах таких вітчизняних науковців: Н. Гайдук, О. Демидович, Н. Бондаренко-Зелінська, Р. Коваль, Б. Лепко, Г. Огречук; А також та російських авторів: О. Аллахвердова, О. Брижинський, В. Гопанчук, Д. Давиденко, О. Іванова, С. Калашнікова, О. Літвинова. Вищезазначені науковці дослідили характерні ознаки медіації та надали різнопланове визначення поняття «медіація».

В Україні комплексне дослідження визначення медіації, саме у психологічному контексті, знаходиться на початковій стадії.

Виклад основного матеріалу. У загальному визначенні, медіація – це альтернативний метод вирішення конфліктів за допомогою залучення третьої незацікавленої сторони [1]. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури, присвячений проблематиці медіації, свідчить, що єдиного визначення поняття «медіація», навіть у рамках однієї дисципліни, у сучасній науці немає. Так

британський сімейний медіатор Ліза Паркінсон (Lisa Parkinson), яка визначає медіацію як «процес спільного врегулювання конфлікту сторонами, у ході якого два і більше учасників за допомогою незалежної третьої сторони або сторін спілкуються один з одним і знаходять прийнятне для всіх сторін рішення проблеми» [2, с.10].

Останні два-три роки медіація розглядається як конструктивна комунікація або комунікативна практика. Зазначимо, що російська дослідниця О. Аллахвердова під медіацією розуміє структурно організований процес групової взаємодії між двома і більше людьми, в якому один з учасників взаємодії полегшує комунікацію між двома (і більше) учасниками, які знаходяться в емоційному протистоянні один до одного і не здатні самотійно здійснити конструктивну комунікацію [8].

Мета медіації – обговорити, опрацювати складну ситуацію. Результатом успішної медіації стає досягнуте на основі обговорення конкретну угоду. Принцип самовизначення сторін залишається вирішальним в ході всієї медіації. Рішення стають такими тільки в тому випадку, якщо кожен окремо взятий учасник визнає їх.

Тільки так стає можливим подолання конфліктних емоцій, розмивання негативних почуттів. Вголос проходить обговорення не тільки суті справи, але і цінностей, та інтересів. В ідеалі після закінчення медіації емоційний дисонанс між конфліктуючими сторонами повинен зникнути, і дозволений конфлікт не повинен заважати спілкуванню один з одним. Це не означає обов'язкову гармонізацію або всепрощення, але розуміння, ясність і вміння управляти можливими протиріччями, що залишилися - обов'язковий результат медіації [3].

В залежності від суті конфлікту та методів, які використовує медіатор виокремлюють різні типи медіації. Так, наприклад, С. Калашникова, ґрунтуючись на аналізі зарубіжних джерел з проблеми медіації, пропонує дворівневий підхід до визначення видів медіації: загальний рівень (медіації, спрямовані на попередження конфлікту і врегулювання вже відкритого конфлікту); конкретний (медіації, які деталізують медіації загального рівня і спрямовані на прояснення і конкретизацію їх результатів) [4, с.20].

Вітчизняна дослідниця Г. Огречук зазначала, що «під час медіації ми стикаємось одночасно з двома аспектами цієї діяльності: у правовому аспекті вирішується суперечка, у психологічному – розв'язується конфлікт» [5, с.98].

Тому можна зазначити що в медіації, із юриспруденції було запозичено методику процесу, а з психології – техніки виконання.

У професійній діяльності медіатора ми можемо бачити, насамперед, техніки активного слухання: техніка перефразування, техніка переформування, рефреймінг та фреймінг, техніка відображення, техніка резюмування [6].

Окрім вищезазначених технік активного слухання, у своїй практичній діяльності медіатор використовує інші психологічні технології та інструменти з таких напрямів, як: гештальт-терапія – ехо-техніка, техніка екстрополізації; психолінгвістика: уміла постановка «правильних» запитань; конфліктологія; коучинг; психотерапевтична практика (групова динаміка, мозковий штурм

(brainstorm), поведінковий чи комунікативний тренінг, психодрама); психологія спілкування; риторика (робота з мімікою, жестами, позою), техніка герменевтичного аналізу тексту (техніка розуміння прихованого тексту) тощо. Треба зазначити, що наведений перелік психологічних інструментів та технік не є повним, тому він може бути доповнений та розширений при більш глибокому вивченні [7].

З цього випливає, що медіація: дозволяє досягти угоди при повазі до всіх сторін; допомагає знайти практичні рішення, з якими згодні всі учасники; допомагає уникнути неприємних розглядів, тривалих судових процесів і великих витрат; зміцнює автономію учасників конфлікту [1].

Медіація є ефективною, коли конфлікт м'який, сторони мають високу мотивацію, щоб дійти до порозуміння, спір стосується конкретних подій та питань, а не загальних принципів, Крім того, обидві сторони однаково не бажають, щоб наступним кроком було судове рішення і зацікавлені в швидкому врегулюванні спору, а також зменшенні витрат і уникненні розголошення, тощо.

Висновки і перспективи дослідження. Медіація має важливе значення як інструмент покращення взаємостосунків між членами колективу. Її направленість не тільки на врегулювання конфлікту а і на встановлення чи налагодження міжособистісного контакту між конфліктуючими сторонами дає їй вагому перевагу у порівнянні з офіційним правосуддям. Саме через це, медіація є явищем, яке активно розвивається у сучасному світі і яке потрібно більш детально досліджувати для досягнення максимального ефекту.

Низька вартість медіаційної діяльності та відносно короткий період часу, необхідний для її виконання – це лише деякі з переваг медіації. Крім того, вона мінімалізує стрес і дає обом сторонам відчуття, що вони мають вплив на спосіб вирішення певної проблеми, і, отже, як форма вирішення конфліктів, не має недоліків.

Подальші наукові розвідки полягають у дослідженні застосування медіації, як одного з методів вирішення конфліктних ситуацій у трудових колективах.

Література

1. Хертель, А. Профессиональное разрешение конфликтов: Медиативная компетенция в Вашей жизни / А. Хертель. – СПб. : Вернера-Регена, 2007. – 272 с.
2. Хохлов А. С. Конфликтология. История. Теория. Практика: учебное пособие / А. С. Хохлов. – Самара: СФ ГБОУ ВПО МГПУ, 2014. – 312 с.
3. Пронина Е. В. Психологические основы медиации: новый способ решения проблем : учеб. пособие / Е. В. Пронина, С. Ю. Попова (Смолик) ; Владим. гос. ун-т им. А. Г. и Н. Г. Столетовых. – Владимир : Изд-во ВлГУ, 2016. – 84 с.
4. Психологія конфлікту: Навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання/ В.Ф.Орлов, О.М.Отич, О.О.Фурса. – К.: ДЕДУТ, 2008. – 422 с.

5. Огречук Г. О. Визначення медіації в правовій доктрині та законодавстві / Г. О. Огречук // Порівняльно-аналітичне право. – К., 2014. – № 6 – С. 96–99.

6. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. — Одеса : Екологія, 2019. — 456 с.

7. Калашникова С. И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции / С. И. Калашникова – М. : Инфотропик Медиа, 2011. – 304 с.

8. http://irbisnbuf.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuf/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpnapv_pn_2016_1_7.pdf

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ У ПЕРІОД КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Шароварова В.Д.,

*студентка II курсу факультету педагогіки і психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Мельничук І.Я.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство зазнає значних змін у зв'язку з певними обмеженнями, які є необхідними на даному етапі. Через введення карантину багато людей втратили можливість живого спілкування з друзями, родичами або знайомими. Завдяки цьому соціум починає змінюватися, а саме змін зазнають такі аспекти: взаємодія, вплив, поведінка, реакції людей. Усвідомлюючи, що карантинні обмеження є необхідною умовою життя зараз, людина не враховує, що це може вплинути на її подальшу соціальну роль, проблема полягає у виникненні комунікативних бар'єрів і складнощів у процесі соціалізації та соціального спілкування. Єдиною перевагою таких часів вважається стрімкий розвиток технологічних засобів комунікації для підтримання постійного зв'язку, проте варто розуміти, що онлайн спілкування заважає розвитку емоційної сфери будь-якої людини.

Основна мета дослідження полягає у вивченні психологічних змін у соціальній взаємодії під час карантину.

Аналіз наукових джерел про поняття соціального спілкування показав, що у процесі спільної діяльності та спілкування в суспільному середовищі людина набуває якості, яку позначають терміном «особистість». Тому відсутність даної взаємодії може призвести до проблеми особистості, тобто перешкоди у період її формування, і як наслідок затримка розвитку вміння спілкуватися. Великий внесок у розробку цієї проблеми зробили вчені: Г.Костюк, С.Максименко, В.Рибалка, О.Леонтьєв, Л.Божович, А.Петровський.

Виклад основного матеріалу. За відсутності реального спілкування не може відбуватися повноцінний розвиток особистості й індивідуальності. Необхідно зазначити, що в період карантину спілкування людей було неможливим у режимі офлайн, тому безпосередньої соціальної взаємодії не відбувалося, а в режимі онлайн час є обмеженим. Внаслідок цього були порушені такі функції спілкування:

1. Функція взаємовпливу – людина спілкуючись, передає власний досвід, знання, думки без обмежень у впливі, тобто жести, емоції, поведінка усвідомлено впливають на співрозмовника.

2. Функція діяльнісна – полягає у залученні професійного досвіду до практики спілкування, реалізації діяльнісної сутності спілкування.

3. Функція сприймання – виникнення взаємостосунків між співрозмовниками на рівні розуміння чи його нерозуміння завдяки емоціям, впливу один на одного, що не є можливим через екран гаджетів.

4. Функція індивідуальності – кожна людина під час розмови може виражати вербальні і невербальні засоби спілкування, тим самим виокремлюючись і відрізняючись від інших. Тобто поведінка, поза, манери, рухи – все це індивідуалізує людину у соціумі, на відміну від онлайн спілкування, яке не може передавати точні реакції, міміку і рухи людини.

Порушуючи звичні функції спілкування, можна помітити, що відбулися певні психологічні зміни соціальної взаємодії. Перш за все, потерпають діти, тому що у дошкільному й молодшому шкільному віці діти починають засвоювати можливість знайомств, спілкування не лише з батьками, а з незнайомими людьми у школі або дошкільному навчальному закладі.

Проаналізувавши результати психологічної діагностики дітей 2021 зазначимо, що рівень навичок і умінь дітей дошкільного віку вступати у взаємодію з оточуючими значно знизився. Великий відсоток батьків не врахували, що зміни у перебігу повсякденного життя вплинуть на формування їх майбутнього вміння спілкуватися, тому більшість дітей не отримали необхідної кількості уваги в спілкуванні, що є необхідним і синсетивному періоді розвитку мовлення і спілкування.

Зміни на психологічному рівні були помічені також у дорослих. Помічаючи власні перетворення, а також мого соціального оточення можна зробити висновок, що досить тривала відсутність живого зв'язку вплинула на певні особистісні характеристики. Найвідчутніше відбулося зростання почуття тривожності і страху перед початком розмови, також швидка втома від знаходження у громадських місцях, втрата навички контролювати емоції. Загалом особистісні характеристики майже кожної людини змінилися, але помітити це можливо шляхом самоспостереження і самоаналізу.

Висновки і перспективи дослідження. Психологічні зміни є необхідною умовою розвитку кожного індивіда, але штучно поставлені умови можуть вплинути у протилежному напрямку і викликати регрес. Тобто відсутність живого спілкування може викликати помітні затримки у розвитку дітей, а у дорослих повернення спілкування на рівні нижче за розвитком, ніж вони вже є на даний момент. Кожна людина є особистістю, коли має власні

думки, почуття, погляди, які формуються під впливом соціального середовища, а якщо його немає, то соціальна взаємодія починає втрачати свою необхідність і постійність. Виникає звикання до відсутності соціального спілкування, як наслідок, людина перестає прямувати до соціуму, тоді втрачає можливість поповнювати власний запас знань, досвіду, умінь, адже вже не потребує бути у суспільстві, яке не може існувати без людей. Перспектива дослідження полягає у тому що, наслідки впливу періоду карантинних обмежень на психіку людей необхідно досліджувати систематичністю, щоб помітити істотні зміни.

Література

1. Кайдалова Л.Г., Пляка Л.В. Психологія спілкування. Навчальний посібник. Харків: НФаУ, 2011. 137 с. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/634/1/.pdf>
2. Коломинський Я. Л. Психологія общения. М., 1974. 96 с.

ПРОКРАСТИНАЦІЯ: ТИПОЛОГІЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА

Шахбатян Н.А.,

*студентка IV курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук
Близнюкова О.М.*

Постановка проблеми. Сучасний світ вимагає швидкого вирішення великої кількості завдань, в результаті чого люди, перебуваючи в постійній напрузі, відчувають бажання відкласти виконання деяких справ на потім. Це призводить до того, що виконання певної частини справ постійно відкладається, і людина вимушена робити все в останній момент, в критично малі терміни, що й спричинює стрес.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі проблеми прокрастинації та способах профілактики.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Регулярне дослідження феномену прокрастинації та перерв почалося в 1970-х рр. Теоретичні, методологічні та окремі практичні аспекти прокрастинації досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: С. Бабатіна, Т. Колтунович, Н. Крейдун, Н. Мілгрем, Ю. Шайгородський, Я. Варваричева, Н. Шухова, Е. Михайлова, П. Рінгербах та ін. [2]. Дослідники прокрастинації зосереджують увагу, в основному, на таких моментах, як аналіз ситуативних причин, що сприяють прокрастинації (зокрема, вивчення характеристик завдань); індивідуально-особистісні особливості самих прокрастинаторів; наслідки відкладання; соціально-культурні і демографічні відмінності прокрастинації.

Виклад основного матеріалу. Прокрастинація – це постійне добровільне відкладання важливих справ, яке супроводжується відчуттям дискомфорту та негативними емоційними переживаннями і призводить до виснаження, тривожності, стресу, перевтоми, внутрішньоособистісного конфлікту, погіршення взаємодії з іншими тощо.

Основними ознаками прокрастинації є відсутність у виконуваних діях продуктивності і сенсу в сукупності з постійним відкладання дійсно важливого і корисного. До певної міри в цьому немає нічого страшного, оскільки жодна людина не може працювати як машина. Невеликі перерви на відпочинок і зміна діяльності впливають на загальну продуктивність сприятливо. Тому ще однією ознакою прокрастинації є негативні наслідки, такі як, порушення поставлених термінів, провал запланованих проєктів, загальна незадоволеність своєю професійною діяльністю, можливі в зв'язку з цим особистісні та психологічні проблеми [2].

Т. Вайда наводить наступні причини прокрастинації: лінь, як недостатньо сформоване працелюбство; слабкість характеру; недостатня готовність; затягування через присутність страху; відсутність радості від роботи; ситуативне перевантаження роботою; втома [1].

Т. Мотрук і Д. Стеценко вважають причинами прокрастинації: перфекціонізм, страх неуспіху; страх успіху як додаткових обов'язків, які можуть виникнути у разі успішного виконання завдання; тривожність (особистісна і ситуативна); невміння планувати (погана орієнтація у часі, не визначення пріоритетності справ) [4].

Н. Мілграм, Дж. Баторі і Д. Моурервиділили 5 основних типів прокрастинації в залежності від сфери проявів [6].

1. Щоденна (побутова), де відкладання розглядається як життєва стратегія, що виявляється у відсутності навичок виконання рутинних, регулярних обов'язків та спостерігається протягом усього життя і пов'язана з невмінням керувати часом. Сюди можна віднести роботу по дому, закупівлю продуктів та ін.
2. Прокрастинація прийняття рішень - неможливість прийняття у встановлені терміни будь-яких рішень, в тому числі і незначних.
3. Невротична прокрастинація - відкладання важливих рішень, пов'язаних з різними життєвими етапами, вибір сфери діяльності, створення сім'ї.
4. Компульсивна прокрастинація - в даному виді прокрастинації поєднуються поведінкова прокрастинація та прокрастинація щодо прийняття рішень. Найчастіше проявляється як хронічне зволікання в будь-якій діяльності.
5. Академічна - відкладання виконання навчальних завдань і проєктів, труднощі при дотриманні встановлених термінів [5].

Для нівелювання зовнішніх причин прокрастинації, в першу чергу, слід вчитися навичкам тайм-менеджменту, тобто необхідно навчитися встигати зробити за мінімальний термін максимальну кількість найбільш значущих справ для просування до життєво важливих цілей. У разі ефективного управління ресурсом часу людина отримає незаперечні переваги і може навіть змусити працювати час на себе: досягати більшого за менший час; стати більш організованою, внаслідок чого скоротяться витрати часу на відволікаючі справи

і дрібниці; навчитися зосереджуватися на найважливіших питаннях, в результаті чого зросте ефективність прийнятих рішень, з'явиться більше простору для творчості та вільного часу для себе.

Для корекції внутрішніх чинників прокрастинації слід розвивати власні соціально-психологічні якості, такі, як сила воли, вміння концентруватися, здатність до самоуправління, та ін. [3].

Висновки і перспективи дослідження. Аналіз публікацій, присвячених прокрастинації, дає підстави стверджувати, що існують теоретичні та практичні проблеми в даній сфері, які потребують подальших наукових досліджень. В цілому актуальність дослідження прокрастинації можна підтвердити тим, що число людей, схильних до відкладання справ є досить вагомою (на сьогоднішній день прокрастинаторами є 15-25% населення Землі). Наслідки прокрастинації знаходять відображення в результатах діяльності 95% людей, для яких дана проблема є потенційною зоною розвитку. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в проведенні емпіричного дослідження прокрастинації в студентської молоді.

Література

1. Вайда Т. С. Прокрастинація як компонент поведінки працівників ОВС та її профілактика під час професійної підготовки курсантів у ВНЗ МВС України. Юридичний бюлетень, 2016. Вип. 2. С. 197-211.
2. Ковылин В.С. Теоретические основы изучения феномена прокрастинации: Электронный научный журнал «Личность в меняющемся мире: здоровье, адаптация, развитие», 2013. С. 2 URL: www.humjournal.ru
3. Лугова В.М. Прокрастинація: основні причини, наслідки та шляхи подолання. Харків: «Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця», 2018. С. 4-5.
4. Мотрук Т. О. Прокрастинація як інгібітор розвитку успішної особистості. Т. О. Мотрук, Д. В. Стеценко. Актуальні питання сучасної психології: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (Суми, 15 травня 2014 р.). Суми: Видво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. 388 с.
5. Чернышева Н.А. Прокрастинация: актуальное состояние проблемы и перспективы изучения. Пермь: ФГБОУ ВО «Пермский государственный национальный исследовательский университет», 2016. С. 20.
6. Milgram N.A., Batori G., Mowrer D. Correlates of academic procrastination «Journal of School Psychology», 1993. P. 487–500.

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Шахбатян Н.А.,

*студентка IV курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

*Науковий керівник: кандидат психологічних наук
Мамчур І.В.*

Постановка проблеми. Здатність людей виконувати однакову діяльність з різною результативністю здавна привертала увагу спільноти. Проблема, що стосується намагання повною мірою з'ясувати причину можливості успішного виконання людиною однієї діяльності порівняно з іншою наразі залишається відкритою. Визначення передумов, що сприяють виконанню нею дії зменшило б затрати на навчання та забезпечило б перспективу своєчасної профорієнтації. Ефективне використання трудових ресурсів сприяє раціональному використанню людського потенціалу і забезпечує можливість оперативно діяти за короткий проміжок часу.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні психологічних умов розвитку дослідницьких здібностей особистості.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. У вітчизняній психології накопичено велику низку досліджень у галузі психології здібностей. Означена проблематика відображена в наукових працях вітчизняних і зарубіжних дослідників: Б. Ананьєва, Л. Венгера, В. Дружиніна, Ю.Бабаєва, Н.Лейтеса, Є.Щебланова, Н. Ільїної, Р. Глейзера, Дж. Гілфорда, К. Роджерса, Е. Торренса, Д. Флешера та ін.

Виклад основного матеріалу. Дослідницька діяльність за визначенням І. Зимової і Е. Шашенкової – це специфічна людська діяльність, яка регулюється свідомістю і активністю особистості, спрямована на задоволення пізнавальних, інтелектуальних потреб, продуктом якої є нове знання, отримане у відповідності з поставленою метою та у відповідності з об'єктивними законами і обставинами, що визначають реальність і досяжність мети. Визначення конкретних способів та засобів дій, через постановку проблеми, виділення об'єкта дослідження, проведення експерименту, опис і пояснення фактів, отриманих в експерименті, створення гіпотези (теорії), передбачення і перевірку отриманого знання, визначають специфіку і сутність цієї діяльності [1; 4].

Метою дослідницької діяльності завжди є самостійне одержання нового знання про навколишній світ, чим і відрізняється від звичайної навчальної діяльності (пояснювально-ілюстративної). Нове знання може мати як приватний, так і узагальнюючий характер, будучи або закономірністю, або знанням про деталі, про її місце в тій чи іншій закономірності [5].

О. Савенков розглядає проблему дослідницьких здібностей через прояв дослідницької поведінки. Дослідницьку поведінку він визначає як вид

поведінки, що побудована на основі пошукової активності та спрямована на вивчення об'єкта або вирішення проблемної ситуації [2; 3].

Д. Берлайн, один із засновників вчення про дослідницьку поведінку, пропонує фізіологічно орієнтоване визначення: дослідницька поведінка – це поведінка, спрямована на зменшення збудження, що виникло в результаті невизначеності [6]. Дослідник виділяє дві групи чинників орієнтаційно-дослідницької поведінки: різноспрямоване (розгалужене) дослідження, що зумовлене дефіцитом активності в організмі і сприяє пошуку стимулів, які задовольняють потреби; цілеспрямований інтерес – дослідницька діяльність, що викликана на основі недостовірності або невичерпності раніше отриманої інформації та спрямована на зниження невизначеності, що виникло в певній ситуації [2].

Отже, дослідницькі здібності – індивідуальні особливості особистості, які є суб'єктивними умовами успішного здійснення дослідницької діяльності. Організація навчально-дослідницької роботи складна, адже раніше в дітях ніколи не розвивалися окремі дослідницькі здібності. Безумовно, їх розвиток можливий в процесі самої дослідницької діяльності, але в ідеальному варіанті дослідницька робота повинна закріплювати їх, а не закладати. Під дослідницькими здібностями слід розуміти такі її особливості особистості як:

- уміння бачити проблему;
- уміння формулювати гіпотезу;
- уміння спостерігати;
- уміння проводити експеримент;
- уміння давати визначення поняттям та ін. [3].

Висновки і перспективи дослідження. На основі аналізу літературних джерел можна зазначити, що дослідницьку поведінку найчастіше розглядають як невід'ємний вияв життєвої активності всіх живих організмів. Основною функцією дослідницької поведінки є функція розвитку. Вона забезпечує адаптацію організму до динамічного навколишнього середовища, що забезпечує гарантію виживання. Дослідницька робота учнів може здійснюватися на базі різних компонентів системи освіти, але при цьому для ефективної реалізації повинні дотримуватися певні принципи.

Література

1. Зимняя И. А., Шашенкова Е.А. Исследовательская работа как специфический вид человеческой деятельности. Ижевск, 2001.
2. Постова К. Г. Психологічні умови розвитку дослідницьких здібностей обдарованих учнів, Київ. 2014. С. 10.
3. Савенков А. И. Психологические основы исследовательского подхода к обучению: Учебное пособие. М.: «Ось-89», 2006. 480 с.
4. Стрелкова Ю. О. Загальні принципи організації дослідницької діяльності учнів, Інститут обдарованої дитини НАПН України
5. Тысько Л.А. Исследовательская деятельность учащихся в общеобразовательной школе. Преподавание истории и обществознания в школе. 2006. №4. С. 14-22
6. Berlyne D. Structure and direction in thinking, N. Y.: Wiley, 1965.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

Шевченко Х.,

*студентка I курсу факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Васецька Т.М.*

Актуальність теми. У наш час реклама стала невід'ємною частиною нашого світу. Вона втручається чи не в усі сфери нашого життя, і хочемо ми того чи ні, впливає на нас і на рішення, які ми приймаємо. Головна мета реклами полягає у тому, щоб спонукати людей придбати товар, який рекламується, тому в її основі лежить психологічний вплив на споживача. Саме психологія вивчає механізми впливу реклами на психіку людини, сприйняття рекламних матеріалів, особливості споживацької поведінки та її модифікації під впливом реклами.

Реклама являє собою комплексну інформацію, яка характеризується конкретною спрямованістю на певного споживача. Саме на певного споживача, оскільки специфіка рекламованого продукту обумовлює певний сегмент потенційних споживачів. Основною метою рекламного повідомлення є не виділитися із загального фону, як може здатися на перший погляд, а запам'ятися і сформуванати у людини стійке переконання в необхідності придбати рекламований товар або послугу. Тому для розроблення ефективного рекламного звернення необхідно чітко уявляти психологічний портрет цільової аудиторії.

Мета статті: здійснити теоретичний аналіз впливу рекламних повідомлень на підсвідомість та волю людини.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. На початку ХХ століття, коли психологи почали проводити численні прикладні дослідження у сфері реклами, її завдання формулювалися головним чином як навіювання, сугестія, тобто спосіб психологічного впливу на волю людини з метою «створення у неї потреби в рекламованому товарі» [3, с. 24].

У 1923 році німецький психолог, професор Психологічного інституту Вюрцбурзького університету Т. Кеніг стверджував, що торгова реклама це не що інше, як планомірний вплив на людську психіку з метою викликати в ній вольову готовність купити рекламований товар. Наявність у споживача об'єктивної потреби в рекламованому товарі (актуальної або потенційної) як головну умову ефективною реклами він практично не розглядав. Як основний дослідницький метод з метою збору інформації для прийняття організаційних рішень у рекламі психологами був обраний метод експерименту. Співробітник науково-виробничого інституту вищої торговельної школи в Маннгеймі професор І. Лісіпський повсюдно доводив, що лише експеримент може дати

тверду основу для вироблення науково обґрунтованих рішень у рекламі [3, с. 25].

Як пишуть історики психології Д. П. Шульц і С. Е. Шульц, засновник американського біхевіоризму Дж. Б. Уотсон на певному етапі свого життєвого шляху залишив наукову психологію та почав працювати психологом у рекламному агентстві. Він вважав, що люди діють, як машини, і що їх поведінку можна контролювати та прогнозувати, як і поведінка машини. Він був переконаний, що поведінку споживача необхідно вивчати в лабораторних умовах, і стверджував, що рекламні повідомлення повинні робити акцент не стільки на змісті, скільки на формі і стилі, вони мають справляти враження перш за все новим дизайном. Мета рекламиста, за Дж. Б. Уотсоном, полягає в тому, щоб змусити споживача відчувати незадоволеність товарами, які він вже придбав, і стимулювати бажання володіти новими. Дж. Б. Уотсон був одним з перших, хто висловив ідею залучення знаменитостей для реклами товарів і послуг. Таким чином, науковий внесок відомого психолога Дж. Б. Уотсона в рекламний бізнес був досить значним [2, с. 103].

Виклад основного матеріалу. Застосування психологічної науки дозволяє створити умови, при яких між споживачем товару і рекламодавцем виникає «діалог», що сприяє ефективному збуту товарів, послуг, взаєморозуміння. Це може допомогти авторам рекламних ідей уникнути приписування власних уявлень про якість товару потенційному споживачеві. Така проекція найчастіше нічим не виправдана, оскільки процес сприйняття реклами споживачами визначається їх психологічними властивостями, а властивості ці не завжди очевидні і вкрай різноманітні. Отже, реклама повинна привертати увагу, в цьому її суть. Адже мета рекламного оголошення не просто в тому, щоб його побачили, і не в тому, щоб його почули і прочитали. Мета рекламного оголошення – донести інформацію про товар (послугу, фірму, ідею) і ставлення до нього таким чином, щоб споживач перейнявся більшою схильністю до його покупки. Найважливішу роль відіграє тут психологія як наука про поведінкові мотиви і основи бажань і устремлінь людини. Реклама, зазвичай, виявляється більш ефективною, коли вона перекладає свої теми на мову, повну сенсу для тих, на кого вона прагне впливати.

Для ефективного впливу на покупця реклама повинна використовувати досвід і знання інших галузей. Фахівці стверджують, що реклама – могутній засіб впливу і маніпуляції людиною. Вона здатна формувати і змінювати світогляд і поведінку людей. Саме тому науковці нині так ретельно вивчають це явище. Щоправда, з різною метою: одні – щоб захистити людину від її негативного впливу, інші, навпаки, щоб навчитися якомога краще на неї впливати і керувати нею. У будь-якій рекламі, незалежно від того, на якому інформаційному носіїві її надано споживачу, хто її автор і що рекламується, можна знайти деяку, здавалося б, незначну психологічну деталь. На неї зазвичай не звертають належної уваги найчастіше тому, що вважають очевидною. Однак саме в цій, на перший погляд, зовсім незначній деталі, закладена психологічна сутність будь-якої комерційної реклами. Реклама по своїй суті – величезний маніпулятор свідомістю суспільства. Багато хто знає

про те, що у перегонах з конкурентами рекламодавці вдаються до, нечесних методів: «25 кадр» і гіпнотичні відеоролики. Але ми усе одно надаємо перевагу брендам, якщо не через довіру до реклами, то через потребу створити сприятливе враження про себе, одержати високу соціальну оцінку від авторитетних для нього людей. За допомогою товарів, які купує споживач, він створює свій унікальний образ, підтримує престиж, соціальний статус [1, с. 20].

Секрет дії реклами криється у використанні найтонших особливостей людської психології. Адже найчастіше вона діє не на логічному рівні, не на розум, а на емоції та підсвідомість. Деякі підприємці (рекламодавці) переконані, що споживачі являють собою пластичний, що легко піддається психологічним впливам об'єкт; що вони практично безконтрольно сприймають і засвоюють як посібник до дій будь-які відомості, надані їм за допомогою засобів масової інформації та комунікації: телебачення, радіо, преси, інтернет.

Висновок. Отже, з огляду на все вищесказане, можна зробити висновок, що реклама вдається до маніпулювання свідомістю потенційного покупця, і для цього використовуються, насамперед, емоції, залежно від обставин, негативні чи позитивні: страх, заздрість, ненависть, самовдоволення, почуття жалості тощо. Головне — вони повинні бути дуже сильними, заповнити людину, не дати можливості повернутися на раціональний рівень, отямитися і спокійно обміркувати ситуацію. При цьому можуть використовуватися такі положення: люди звертають увагу на те, що їм подобається чи лякає; страхи тісно пов'язані з інстинктами; інтерес до інформації підвищується зі зростанням ризику; позитивні емоції стимулюють, негативні ведуть до уникнення об'єкта, який їх викликає, очікування небезпеки при цьому підсилює пошук відповідної інформації. У рекламі застосовується велика кількість різних способів, методів, прийомів соціального впливу, психологічного впливу і маніпулювання в рекламі. Зокрема, різні форми гіпнозу, навіювання, наслідування, зараження, переконання, соціальнопсихологічна установка. Для створення ефективних прийомів впливу використовуються психологічний стереотип, імідж, міф, механізми «ореолу», ідентифікації, технології рекламних шоу, «25-го кадру», нейролінгвістичне програмування (НЛП) та інші.

Література

1. Психологія реклами / За ред. Коваленко Р.В. – К., 2001. – 315 с
2. Реклама: палітра жанрів / В. В. Учнів, С. А. Шомов, Т. Е. Грінберг, К. В. Конанихін. – М.: РВП-холдинг, 2000. – 95 с.
3. Уэллс У. Реклама: принципы и практика: пер. с англ. / У. Уэллс, Дж. Бернет, С. Мориарти. – СПб.: Питер, 2001. – С. 736.

ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН У ПЕРІОД НАВЧАННЯ В ПЕРШОМУ КЛАСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Шкода А. М.,

*студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

*Науковий керівник: доктор психологічних наук,
доцент Гейко Є.В.*

Вагомим етапом нашого дослідження є визначення особливостей батьківського стилю виховання й ставлення до дітей у контексті становлення негативних переживань як паттерна поведінки у молодших школярів. Отже, задля з'ясування цього аспекту нашого дослідження ми застосували методіку «Тест батьківського ставлення» розроблений А.Я. Варга та В.В. Століним.

В цілому за вибіркою батькі учнів початкової школи зазвичай виявляють середній рівень за усіма стратегіями. Проте, є відповідні специфічні особливості проявів зазначених стратегій батьків учнів різних класів початкової школи. Розглянемо емпіричні дані, що одержані на вибірці учнів перших класів.

Отже, у батьків учнів перших класів превалює високий рівень стратегій «кооперація» 54,3% та «сімбіоз» 38,7%, й, навпаки, низький рівень «ставлення до невдач» 67,7%.

Таким чином, найчастіше батькі застосовують взаємодію та адаптацію до нових соціальних умов, що опосередковує соціальний інститут «загально освітня школа». Також, батькі вважають, що вони з розумінням ставлять до невдач дітей й намагаються разом їх корегувати.

Окрім цього, ми провели дослідження із застосуванням методів математичного та статистичного аналізу з метою виявити особливості взаємозв'язку таких чинників, як особистісна тривожність та стиль батьківського виховання. Тобто, чи слугує стиль батьківського виховання змінною, котра впливає на прояви особистісної тривожності, а тому й негативних переживань, що спричинюються нею.

Нами було задіяно факторний аналіз за допомогою програми SPSS. Суттєвим етапом факторного аналізу є вивільнення факторів через підрахування сумарного розбросу значень усіх змінних, що беруть участь у аналізі. Для цього «сумарного розбросу» важливо підібрати логічну інтерпретацію.

Першим завданням факторного аналізу є вибір змінних, що взаємодіють і взаємна кореляція котрих зумовлює найбільшу частку загальної дисперсії. Такі змінні уособлюють *перший фактор*. Потім перший фактор вилучається и з множини змінних, що залишилися знов обираються такі, взаємодія яких визначає найбільшу частку загальної дисперсії, що залишилася. Такі змінні утворюють *вторинний фактор*. Процедура вивільнення факторів триває до того моменту, доки буде вичерпана уся загальна дисперсія змінних.

У процедурі факторного аналізу кожна змінна має одиничне значення

спільності. Цей показник дорівнює частки дисперсії змінної, що зумовлюється сукупним впливом факторів. Спільність можна порівняти із множинним коефіцієнтом кореляції R , що приймає значення 0 у випадку, якщо фактори не впливають на змінну, і значення 1 у випадку, якщо дисперсія змінної цілком визначається виокремленими факторами.

Після того, як вивільняється перший фактор, визначається власне значення. Власне значення фактору пропорційно частки загальної дисперсії, що визначається цим фактором. Перше власне значення завжди є найбільшим й перевищує 1. Потім виявляємо відсоток дисперсії, що зумовлюється цим фактором й дорівнює відношенню власного значення до кількості змінних, а також відповідний кумулятивний (накопичений) відсоток. Із вивільненням кожного нового фактору власні значення зменшуються, а кумулятивний відсоток наближується до 100.

Для нас суттєвими є фактори, що мають теоретичну та логічну інтерпретацію. Тому ми намагаємось обирати лише такі фактори, власні значення котрих перевищують одиницю. А також ми застосовуємо критерій «кам'яної осипи» З. Кетела.

Наступним етапом є виокремлення факторів за їх обертанням. Обертання потребується задля того, що первинна структура факторів, яка є математично коректною, втім є важкою для інтерпретації. Метою обертання є отримання простої структури, якій відповідає більше значення навантаження кожної змінної лише за одним фактором й маленьке за усіма іншими факторами, що залишилися.

Навантаження означає зв'язок між змінною та фактором і є власне коефіцієнтом кореляції. Значення навантаження знаходиться у межах від -1 до 1 . Ідеально, коли проста структура передполагає, що кожна змінна має нульові значення навантажень для усіх факторів, окрім одного, для якого навантаження цієї змінної наближується до 1 (-1).

Графічно до обертання крапки, що відповідають змінним, розташовані у віддаленні від осей факторів. Після обертання осей змінні опиняються поблизу осей, що відповідає максимальному навантаженню кожної змінної лише за одним фактором. Нами застосовано метод Варімакс обертання.

Варімакс обертання є ортогональним методом, тому що при такому обертанні осі зберігають власне взаємне розташування під прямим кутом. Це означає, що вони не є повністю незалежними одна від одної. Тому, що дісно у реальності фактори не є абсолютно незалежними, відхилення куту між осями від прямого під час обертання є допустимим.

Нами було обрано такі компоненти: прийняття-відкидання; кооперація; симбіоз; авторитарна гіперсоціалізація (контроль); ставлення до невдач; особистісна тривожність.

Чим більшим є відсоток дисперсії, зумовлений фактором, тим більшою є вага цього фактору. Й, чим більшим є кумулятивний відсоток, накопичений до останнього фактору, тим більш обгрунтованим є факторне рішення. Якщо накопичений відсоток менш за 50%, варто зменшити кількість змінних, або

збільшити кількість факторів. У нашому випадку накопичений відсоток дисперсії достатній.

Розглянемо одержані результати за вибіркою перший клас.

Таблиця 1.

Результати факторного аналізу особливостей батьківського стилю виховання й ставлення до учнів першого класу (Повна пояснювальна дисперсія)

поненти: «стиль виховання» й «властивість»	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень вилучення
	Разом	% Дисперсії	Кумулятивний %	Разом
1 прийняття-відкидання	1,488	24,807	24,807	1,488
2 кооперація	1,290	21,497	46,304	1,290
3 симбіоз	1,165	19,412	65,716	1,165
4 авторитарна гіперсоціалізація (контроль)	,867	14,453	80,169	
5 ставлення до невдач	,712	11,867	92,036	
6 особистісна тривожність	,478	7,964	100,000	

Отже, в такий спосіб виокремлено лише три фактори, особливостей батьківського стилю виховання й ставлення до дітей, що здійснюють вплив на негативні переживання у учнів перших класів: прийняття-вікидання, кооперація, симбіоз. Дані надано на графіку.

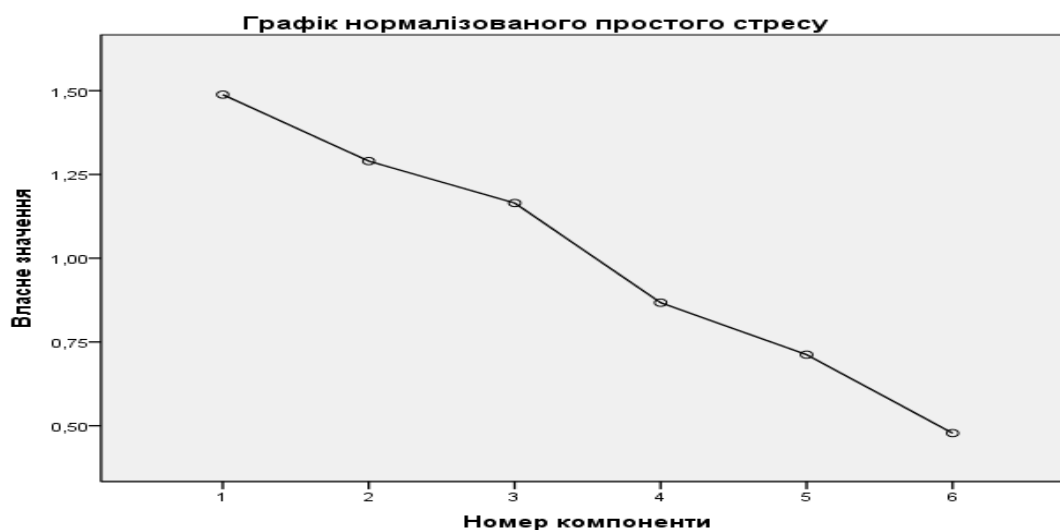

Рис. 1.

Графік розподілу особливостей батьківського стилю виховання й ставлення до дітей, що здійснюють вплив на негативні переживання у учнів перших класів

На графіку крутий підйом спостерігається в області перших трьох факторів. Втім схил або область значущих факторів, спостерігається вище третього фактора, а нижче за нього розподілено так званий «щербінь» чи область незначущих факторів.

Таким чином, за результатами представленими на графіку зрозуміло, що головними факторами особливостей батьківського стилю виховання й ставлення до дітей, що мають взаємний вплив із негативними переживаннями учнів перших класів є такі фактори: F1 (ортогональний), F2 (діяльнісний), F3(адаптивний).

Перший фактор F1 має назву *ортогональний* поєднує в собі f6 (,829) особистісна тривожність, тобто даний фактор виявляє об'єктивно значущий зв'язок із особистісною тривожністю у першокласників, а також f5 (,571), ставлення до невдач батьків такж має суттєве значення у проявах негативних переживань у дітей, f1 (,478) особливості батьківської стратегії виховання спрямованої на поєднання протилежних тактик у вихованні від прийняття до відкидання, від позитивного стимулювання до негативного.

Другий фактор F2 має назву *діяльнісний* поєднує в собі f3 (,678) пов'язаний із особливостями взаємодії батьків із дітьми, що спрямована на підтримку, а також f1(,478) або особливості протилежних тактик виховання й f4 (,447) контроль з боку батьків здійснюють вплив на особливості негативних переживань першокласників.

Третій фактор F3 має назву *адаптивний* поєднує в собі f4 (,597) авторитарну гіперсоціалізацію або контроль з боку батьків, f1 (-,527) протилежність у тактиках виховання батьків, але чим вона буде схилитись до негативних виявлень, тим яскравіше мають прояв яскраві вираження негативних переживань й f2 (,539) чи взаємодія під час процесу виховання.

Висновки. Передусім, зазначимо, що нами виявлено провідні фактори, що уособлюють в собі провідні детермінанти взаємозв'язку особливостей батьківських стратегій виховання: прийняття-відкидання, кооперація, сімбіоз, авторитарна гіперсоціалізація (контроль), ставлення до невдач, а також вагомий чинник, що спричинює негативні переживання у учнів перших класів, а саме, особистісна тривожність.

Серед провідних факторів, що уособлюють чинники негативних переживань у молодших школярів варто виокремити такі: F1 (ортогональний), F2 (діяльнісний), F3(адаптивний).

На вибірці перших класів визначено статистично значущий прояв власне трьох факторів F1 (ортогональний), котрий поєднує в собі f6 (,829) особистісна тривожність; f5 (,571), ставлення до невдач; f1 (,478) прийняття до відкидання; F2 (діяльнісний) поєднує в собі f3 (,678) сімбіоз; f1(,478) приймання-відкидання; f4 (,447) авторитарна гіперсоціалізація; F3(адаптивний) f4 (,597) авторитарна гіперсоціалізація; f1 (-,527) приймання-відкидання; f2 (,539) кооперація.

Література

1. Варга А.Я. Тест-опросник родительского отношения / Практикум по психодиагностике. Психодиагностические материалы // под ред. А.Я. Варги, В.В. Столина. - М.: МГУ, 1988. 128 с.
2. Галасюк И.Н., Митина О.В. Модификация Опросника родительского отношения (А.Я. Варги, В.В. Столина) для семьи, воспитывающей особого

ребенка // Клиническая и специальная психология, 2017. Том 6. No2. - С. 109–129.

3. Митина О.В. Разработка и адаптация психодиагностических методик. - М.: Смысл, 2011. 235 с.

ПІДВИЩЕННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ФАХІВЦІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Щирська І.М.,

*студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Близнюкова О.М.

Постановка проблеми. Підвищення стресостійкості фахівців фармацевтичної сфери в умовах пандемії коронавірусу є надзвичайно актуальним питанням в умовах сучасності, що вимагають від фахівців фармації професіоналізму і компетентності, підвищеної стресостійкості, адже сфера фармації є емоційно-напруженим видом діяльності. Основними факторами, що викликають емоційну напруженість в діяльності провізорів та фармацевтів, виступають:

фактор ризику, оскільки, фахівці ризикують захворіти на COVID-19; стрес-фактори за рахунок перевантаженості діяльності та складних професійних ситуацій, що вимагають швидкого реагування. Сукупність даних факторів негативно впливає на працездатність, якість виконання професійних обов'язків та самопочуття, можуть викликати професійне вигорання фахівців фармацевтичної сфери. В умовах сьогодення гостро постає питання про зміцнення та збереження здоров'я всього населення, а особливо працівників, що виконують свої професійні обов'язки, знаходячись в зоні ризику, що викликає збільшення кількості стресових ситуацій в умовах підвищеного психологічного тиску. Сучасні умови вимагають від провізора та фармацевта підвищеної стресостійкості – професійно важливої якості особистості – вміння управляти власним емоційним станом, долати труднощі та навантаження, проявляти самоконтроль та витримку під час комунікації з клієнтами аптек. Підвищення стресостійкості у фахівців фармації сприяє збереженню здоров'я, покращенню виконання службових обов'язків та сприяє профілактиці професійного вигорання.

Мета статті: проаналізувати психологічні особливості феномену стресостійкості у фахівців фармацевтичної сфери.

Аналіз актуальних наукових досліджень та публікацій. Виникнення поняття стресостійкості було б неможливим без ініціювання вчення про стрес. Однією з найпоширеніших теорій про стрес є теорія Ганса Сельє, що розглядав стан стресу, як неспецифічне порушення гомеостазу організму, реакцію у відповідь на вплив відчутних подразників. Далі введено термін «психологічний

стрес», що визначали як процес, у якому вимоги навколишнього світу сприймаються особистістю, виходячи з її ресурсів та вірогідності вирішення ситуації.

За Г.І. Ломакіним біологічний стрес має три стадії:

1) Стадія тривоги – виникає з появою подразника, відбувається мобілізація всіх необхідних ресурсів, що допоможуть адаптуватися до зміни середовища. 2) Стадія опору або резистентності – відбувається стабілізація всіх функцій і процесів організму на новому рівні.

3) Стадія виснаження – виникає у випадку тривалого впливу стресора на організм, у якого зменшується запас «резервних сил»[3].

О.О. Гребенюк стверджував, що, згідно теорії американського вченого Р. Лазаруса, необхідно розрізняти фізіологічний та психологічний види стресу. Фізіологічний стрес викликаний відхиленням у гомеостазі унаслідок впливу на організм несприятливого стимулу. Психологічний стрес – зумовлене небезпекою емоційне відчуття, що впливає на здатність людини ефективно здійснювати свою діяльність та залежить від таких факторів: значущість ситуації, властивості відповідних реакцій, особистісні якості [2].

На думку І.П. Марціновської психологічний стрес вражає не тільки фізичне, а й психічне здоров'я людини. Травматичні стресові ситуації можуть викликати ряд психічних порушень: порушення структури самості, когнітивної моделі світу, афективної моделі, процесів пізнання світу. Стресором в таких ситуаціях виступає загроза життю для самого себе чи значущих близьких: порушується відчуття безпеки, захищеності індивіда [5].

Виклад основного матеріалу. На даний момент не існує єдиного визначення поняття стресостійкості.

Як зазначає О.Я.Фінів, стресостійкість – процес створення навичок протидії психотравмуючій дії стресору. Також стресостійкість можна розглядати, як сукупність вмінь приборкання переживань, що виникають у стресовій ситуації. Високий рівень стресостійкості людини забезпечує виникнення міцного механізму психологічного захисту, що направлений на збереження стійкості і цілісності людини та її психологічного благополуччя[7].

В.Г.Боженко вказує, що особистість, яка бажає підвищити рівень стресостійкості, повинна володіти такими психологічними особливостями: прагнення до саморозвитку, ініціативність, комунікабельність, самореалізація, самопізнання, толерантність, безоцінне ставлення до оточення, гнучкість [1].

Досліджуючи явище стресостійкості в умовах професійної діяльності, Л.І.Шульга та Т.В.Количева зазначають, що під час професійної діяльності внаслідок частих сутичок із стресогенними факторами, стресостійкість особистості зазнає змін. На думку вчених, засобами формування стресостійкості виступають: вміння людини самостійно визначити рівень особистої відповідальності за конкретну ситуацію; здатність людини до інтернального локусу контролю у ситуації; вміння виокремити в собі саме ту «субособистість», яка зберігає адекватне сприйняття реальності та орієнтується на розуміння, що стрес є лише частиною життя [8].

На противагу дослідженням стресостійкості викладачів, досліджень у сфері підвищення стресостійкості фахівців фармації недостатньо. Але, посилаючись на дослідження Л.В.Пляка, Л.Г. Кайданова та Н.В.Альохіна, можна визначити компоненти, що сприятимуть формуванню стресостійкості фармацевтичних фахівців:

- система мотивації особистості до розвитку стресостійкості;
- забезпечення провізорів та фармацевтів інформацією про стрес, його причини, наслідки та способи подолання;
- проведення тренінгів з конфліктології та особистісного розвитку;
- надання психологічної підтримки та створення сприятливої атмосфери в колективі [6].

На думку М.М. Марусинець, існує два основних шляхи розвитку стресостійкої особистості: навчання та удосконалення стратегій подолання стресу; виявлення та зміцнення психологічних ресурсів особистості [4].

Висновки і перспективи дослідження. Підвищення стресостійкості – необхідний компонент для якісного виконання професійних обов’язків фахівців фармації, адже розвиток стресостійкості є превентивним засобом запобігання професійного вигорання, яке в умовах пандемії часто виникає у спеціалістів медицини та фармації. Внаслідок підвищення стресостійкості, у фахівців формуються навички конструктивного спілкування, покращується ефективність працездатності, що допомагає успішному виконанню професійних обов’язків та збереженню здоров’я.

Література

1. Боженко В. Г. Стресостійкість як запорука психологічного здоров’я особистості. Особистісні та ситуативні детермінанти здоров’я : Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Вінниця, 22 листопада 2019 р.) : матеріали і тези доповідей. За заг. ред. проф.О. В. Бацилевої. Вінниця. 2019. С. 29-33.
2. Гребенюк О. О. Теоретичні аспекти вивчення особливостей поняття стресу в житті та діяльності людини. Проблеми сучасної психології. 2016. № 2. С. 30-36.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ В УМОВАХ НУШ

Ядрьнова А. С.,

*студентка I курсу магістратури факультету педагогіки та психології
Центральноукраїнський державний педагогічний університет*

імені Володимира Винниченка,

Науковий керівник: кандидат психологічних наук

Близнюкова О. М.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого реформування освітньої галузі, наповнення змісту освіти прогресивними нововведеннями, зміни

поглядів на те, яким має бути здобувач освіти та майбутній громадянин країни, важливим є дослідження адаптації дітей, що приходять навчатися в нове освітнє середовище.

Явище адаптації до нових умов супроводжує людину протягом життя: від першого відвідування дитячого садку, вступу до школи чи вищого навчального закладу до працевлаштування на новому місці в дорослому віці тощо. Внаслідок зміни звичних умов життя відбувається перебудова вже сформованих стереотипів поведінки, що нерідко супроводжується нервово-психічним напруженням та може стати причиною емоційного перенавантаження. Початок навчання у школі, зміна провідного виду діяльності і нова соціальна роль є стресом для дитини, оскільки вимагає пристосування до нових умов, що диктує соціум. Цей процес щільно пов'язаний з психоемоційною сферою особистості дитини, адже кожен учень індивідуально пристосовується до нового освітнього середовища: хтось швидко та легко переносить адаптацію, деяка частина учнів може лише частково пристосуватися. Традиційна система освіти визначала таких дітей як відстаючих – дезадаптованих, що через індивідуальні психофізіологічні особливості важко пристосовуються до зміни умов.

Тому, задля забезпечення пристосування до умов нового освітнього середовища педагогу слід знати психологічні особливості адаптації учнів початкової школи, орієнтуватися в пріоритетах та концепціях, які висуває сучасна система освіти та будувати свою роботу у відповідності до них, враховуючи при цьому індивідуальність кожної дитини.

Мета статті полягає у висвітленні й обґрунтуванні індивідуально-психологічних особливостей адаптації учнів першого класу до навчання в умовах створення нового освітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науковій літературі категорія адаптації розглядається на таких рівнях: на біологічному, психологічному, соціальному і педагогічному. Основою теоретико-методичного обґрунтування психологічних особливостей адаптації дітей є наукові роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних педагогів та психологів, що визначають різні аспекти та критерії адаптації до навчання у школі: Ш. Амонашвілі, В. Антропова, М. Безруких, С. Белічева, Л. Березовська, Л. Божович, Л. Венгер, Л. Виготський, Є. Воронова, Д. Галюк, І. Гончарук, В. Давидов, І. Дубровіна, Д. Ельконін, М. Кольцова, О. Леонт'єв, О. Морозов, В. Мухіна, Р. Овчарова, Ж. Піаже, О. Проскура, С. Рубінштейн, С. Северина, Г. Сел'є, В. Сухомлинський, Г. Хомич, Л. Цеханська, Г. Цукерман, Г. Чуткіна С. Шмаков, А. Фурман.

Проте питання визначення психологічних особливостей адаптації першокласників до навчання в умовах Нової української школи потребує більш детального вивчення, що і зумовило актуальність даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Вступ дитини до школи – визначний момент у її житті, що повністю змінює звичне для неї середовище та вироблені поведінкові звички. Тепер буденне життя наповнене вимогами, обов'язками і обмеженнями, які накладає новий соціум, встановлюється чіткий режим

організації часу дитини, виробляються нові способи діяльності, норми поведінки та з'являється новий авторитет – вчитель. Відбувається зміна соціальної ролі, перебудова стосунків із дорослими, з'являється ланка «дитина – учитель».

Початок навчання зумовлює виникнення стресу у кожної дитини і характеризується виявами різноманітних емоцій: від веселощів та захвату до тривожності й розгубленості. Перші тижні, на які припадає адаптаційний період, мають бути максимально розвантажені за змістом, проте дотримання режиму є обов'язковою умовою пристосування дітей до нових умов та регламенту навчального часу. Задля встановлення контакту між дитиною та вчителем важливо відразу встановити доброзичливі стосунки, що ґрунтуються на взаємоповазі, довірі, емоційності, спільної діяльності, уникати авторитарного впливу на особистість дитини.

Нові умови розвитку особистості дитини зумовлюють необхідність створення особливого середовища та форм діяльності, в яких дитина може успішно самореалізовуватися [1]. Головним з факторів, що визначають вибір форм і методів навчання є збіг початку навчання в новому освітньому середовищі із початком кризи 7-річного віку. В даний період особистість дитини особливо змінюється, психологічний портрет доповнюється новоутвореннями, активно розвиваються пізнавальна й розумова сфера, розширюється діапазон емоцій та переживань, відбувається зміна або доповнення кола інтересів [3].

Під час навчання суттєво збільшується інформаційний потік, який треба сприйняти, зрозуміти та усвідомити. Основна роль в цих процесах належить розвитку нервової системи дитини і її розумовому розвитку. Слід пам'ятати, що для першокласника є характерними низька стійкість уваги, що може спричиняти відволікання від навчання за умови однотипності діяльності, швидка стомлюваність нервової системи, тривожні стани та переживання.

У першокласників, що тільки почали навчання, психічні процеси розвинені на різних рівнях: так, у дітей спочатку домінує мимовільна увага, а довільна поступово розвивається; пам'ять базується на яскравих враженнях або механічному запам'ятовуванні; уява, натомість, може мати творчий характер, а не відтворювальний; розвиток мислення і мовлення пов'язується з природньою допитливістю дитини.

Хоча в цьому віці й активно розвиваються пізнавальні процеси, інтерес дитини до навчання є нестійким і виявляється більш у зацікавленості зовнішньою стороною шкільного життя. Тому, задля залучення дитини до навчання і підтримки в неї пізнавального інтересу слід створювати емоційні ситуації, урізноманітнювати уроки різними видами діяльності, використовувати допоміжні засоби навчання, створювати ситуації успіху щоб пробудити дослідницьку цікавість тощо.

Сфера спілкування першокласників має досить суперечливий характер, адже однолітки сприймаються як активні учасники колективних видів діяльності, проте, в цьому віці дитина не відчуває необхідності у спільній діяльності [4].

Одними з ключових новоутворень, що формуються внаслідок навчання у школі, є розвиток регуляції поведінки, формування нових звичних поведінкових стереотипів, пізнавального інтересу як засобу відображення дійсності, орієнтування на колектив тощо. У цьому віці формуються мотиви учіння, розвиваються пізнавальні потреби, продуктивні прийоми і навички діяльності, що пов'язана з навчанням, розкриваються індивідуальні особливості дитини, її здібності, закладаються основи самоконтролю та самоорганізації, встановлюється самооцінка особистості, початковий рівень її домагань, розвиваються навички спілкування, засвоєння норм і правил поведінки в соціальному середовищі [2].

Проблема навчання адаптації першокласників до навчання в умовах нового освітнього середовища має комплексний характер, що включає в себе чимало аспектів. Наразі освітній і виховний процеси у школі спрямовуються на оновлення змісту, форм і методів навчання, доповнюється навчальна діяльність різноманітними видами робіт, що впливають на розвиток дитини та допомагають їй швидше пристосуватися до нових умов, відчувати себе комфортно та впевнено [5].

Висновки і перспективи дослідження. Вступ дитини до школи – відповідальний момент у її житті, в цей період відбувається зміна провідного виду діяльності, що потребує пристосування дитини до нових умов. Адаптація дитини до школи передбачає перебудову її пізнавальної та мотиваційної, а також емоційно-вольової сфер особистості, що відбувається в процесі організації систематичного навчання. Оцінити рівень адаптованості дитини до школи можна, аналізуючи продуктивність її роботи, емоційний стан та переживання, участь дитини у колективному житті і спілкування з однолітками. Однак, слід пам'ятати, що кожна дитина унікальна та адаптується у своєму темпі.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів цього явища, що зумовлює потребу у подальшій розробці даного питання, зокрема, описання шляхів полегшення адаптаційного періоду до навчання в умовах нового навчального середовища.

Література

1. Короденко М. Нова школа – нові підходи // *Освіта України*. 2017. № 43. С. 6.
2. Коцур Н. Адаптація шестирічної дитини до школи: психолого-педагогічні та медичні критерії. // *Рідна школа*. 2008. № 10. С. 38–42.
3. Попова Ж. Адаптаційний період та педагогічні особливості організації навчально-виховного процесу першокласників // *Класна оцінка : Освітній портал*. / URL: <https://klasnaocinka.com.ua/uk/article/adaptatsiiniiperiod-ta-pedagogichni-osoblivosti-o.html> (дата звернення 05.03.2021)
4. Рудніцька І. Фізіологічні і психологічні аспекти адаптації дитини до школи // *Психолог: Все про адаптацію*. 2004. № 25-26. С. 21–55.
5. Указ Президента України « Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення 09.03.2021).